Eduardo Galeano

ATEŞ ANILARI - III

Rüzgârın Yüzyılı*

Türkçesi: Süleyman Doğru

*SEL

ATEŞ ANILARI - III*
RÜZGÂRIN YÜZYILI

EDUARDO GALEANO, Montevideo, Uruguay'da orta sınıfa mensup Katolik bir ailede doğdu. On dört yaşında ilk politik çizgi romanı, Sosyalist Parti'nin haftalık yayın organı *El Sol*'da yayınlandı. Gazetecilik kariyerine 1960'larda, *Marcha*'da editör olarak başladı. 1973'teki askeri darbe sonucunda hapse atıldı, ardından sürgüne yollandı. Yerleştiği Arjantin'de *Crisis* adlı bir kültür dergisi çıkarmaya başladı. 1976'da Arjantin'de Videla rejimi, askeri bir darbeyle iktidara gelince İspanya'ya kaçmak zorunda kalan Galeano, 1985 yılında geri dönebildiği Montevideo'da 13 Nisan 2015'te hayatını kaybetti.

Yazarın *Ateş Anıları I - Yaratılış, Ateş Anıları II - Yüzler ve Maskeler, Ateş Anıları III - Rüzgârın Yüzyılı, Aşkın ve Savaşın Gündüz ve Geceleri, Aynalar, Hikâye Avcısı, Kadınlar, Latin Amerika'nın Kesik Damarları, Tepetaklak - Tersine Dünya Okulu* ile *Ve Günler Yürümeye Başladı, Yürüyen Kelimeler, Zamanın Ağızları* isimli kitapları yayınevimiz tarafından yayınlanmıştır.

*SEL YAYINCILIK / DENEME

*SEL YAYINCILIK
Kuloğlu Mahallesi, Turnacıbaşı Caddesi,
No: 17, Beyoğlu – İstanbul
Tel. (0212) 516 96 85

http://www.selyayincilik.com
e-posta: halklailiskiler@selyayincilik.com

SATIŞ - DAĞITIM:
Çatalçeşme Sokak, No: 19/1
Cağaloğlu – İstanbul
e-posta: siparis@selyayincilik.com
Tel. (0212) 522 96 72 Faks: (0212) 516 97 26

*SEL YAYINCILIK: 1033
ISBN 978-605-772-842-5

ATEŞ ANILARI - III
RÜZGÂRIN YÜZYILI
Eduardo Galeano
Deneme

Türkçesi: Süleyman Doğru

Özgün Adı:
Memoria del fuego III:
El siglo del viento

© Eduardo Galeano, 1986; Siglo XXI (Spain, Mexico) ve Ediciones del Chanchito (Uruguay)
© Susan Bergholz Literary Services, New York, NY, Lamy - NM ve ONK Ajans aracılığıyla
Sel Yayıncılık, 2014, 2020

Genel Yayın Yönetmeni: İrfan Sancı
Editör: Şirin Etik
Kapak tasarımı: Aslı Sezer
Sayfa tasarımı: İklime Nermin Yılmaz

Birinci Baskı: Haziran, 2020

Baskı ve Cilt: Yaylacık Matbaası
Fatih Sanayi Sitesi, 12/197-203
Topkapı-İstanbul, 567 80 03

Sertifika No: 44865

Eduardo Galeano

ATEŞ ANILARI - III
Rüzgârın Yüzyılı

Türkçesi: Süleyman Doğru

Deneme

Teşekkür

Çalışmanın her aşamasında yardımlarını esirgemeyen Helena Villagra'ya;

önceki ciltlerde katkıları için kendilerine teşekkür edilen ve bu ciltte de kaynak, ipucu, öneri yoluyla katkıda bulunmaya devam eden dostlara;

gerekli bibliyografiye ulaşmamı kolaylaştıran Alfredo Ahuerma, Susan Bergholz, Leonardo Cáceres, Rafael Cartay, Alfredo Cedeño, Alessandra Riccio, Enrique Fierro, César Galeano, Horacio García, Sergius Gonzaga, Berta ve Fernanda Navarro, Eric Nepomuceno, David Sánchez-Juliao, Andrés Soliz Rada ve Julio Valle-Castillo'ya;

taslakları derviş sabrıyla okuyan Jorge Enrieu Adoum, Pepe Barrientos, Álvaro Barros-Lémez, Jean-Paul Borel, Rogelio García Lupo, Mauricio Gatti, Juan Gelman, Santiago Kovadloff, Ole Ostergaard, Rami Rodríguez, Miguel Rojas-Mix, Nicole Rouan, Pilar Royo, José María Valverde ve Daniel Vidart'a.

Bu kitap,

"Ateş Anıları" üçlemesinin son cildi. Bu bir antoloji değil, belgesel kaynaklara dayanan fakat katıksız bir özgürlükle hareket eden bir edebi yaratı. Yazarın, bu eserin hangi türe –anlatı, deneme, epik şiir, kronik, tanıklık– ait olduğuna dair hiçbir fikri yok. Belki hepsine aittir, belki de hiçbirine. Yazar Amerika'nın, özellikle de Latin Amerika'nın hikâyesini, orada olan bitenleri anlatırken bunu öyle bir yapmak istiyor ki, satırları okuyanlar yaşananları tüm canlılığıyla yeniden hissetsin.

Anlatılan olayın yaşandığı yıl ve yer her bölümün başında belirtilmektedir. Her metnin altında, parantez içinde verilen sayılar yazarın bilgi ve referans noktası ararken öncelikli olarak başvurduğu eserleri göstermektedir. Metnin sonunda sayı bulunmaması, yazarın o bölümü kaleme alırken hiçbir yazılı metinden yararlanmadığı ya da ham bilgiyi gazetelerden, olayın kahramanlarından ya da tanıklarından elde ettiği anlamına gelmektedir. Kaynak eserlerin listesi kitabın sonunda verilmektedir.

Birebir alıntılar italikle aktarılmıştır.

Bu kitap,
Mariana'ya, namı diğer La Pulguita'ya [pirecik]
ithaf edilmiştir.

ve rüzgâra tırnaklarımızla tutunarak...

Juan Rulfo

1900: San José de Gracia

Dünya dönmeye devam ediyor

Birkaç kuşağın birikimlerini tek bir şenlikte sarf eden oldu. Birçoğu yapamadıklarına küfretti ve öpmemeleri gerekeni öptü ama kimse günah çıkarmadan ölmek istemedi. Köyün papazı hamilelere ve lohusalara öncelik tanıdı. Özverili din adamı, üç gün üç geceyi günah çıkarma kabininde geçirdikten sonra onca günahı hazmedemeyip bayıldı.

Asrın son gününde saatler gece yarısını vurduğunda San José de Gracia'nın tüm sakinleri güzelce ölmeye hazırlandılar. Tanrı dünyanın kuruluşundan beri çok fazla öfke biriktirmişti ve nihai patlama ânının geldiğinden kimse şüphe duymadı. İnsanlar gözlerini kapatarak, dişlerini sıkarak ve nefeslerini tutarak, sonrasının olmayacağından emin bir şekilde kilisenin arka arkaya on iki kez çalan çanlarını dinlediler.

Ama sonrası oldu. Yirminci yüzyıl bir süre önce yola çıktı ve şimdi hiçbir şey olmamış gibi ilerliyor. San José de Gracia sakinleri de, cennete gitmeyi uman sofu kadınları hayal kırıklığına uğratacak ve kıyaslama yaptıklarında bu küçük köyü netice itibarıyla o kadar da kötü bulmayan günahkârları rahatlatacak şekilde aynı evlerde oturmaya ve Orta Meksika'nın dağlarının arasında yaşamaya ya da hayatta kalmaya devam ediyor.

(200)*

* Bu sayılar yazarın faydalandığı kaynağın, kitap sonunda yer alan kaynakça bölümündeki sırasını belirtmektedir.

1900: Orange, New Jersey

Edison

Yeni doğan yüzyıl onun icatları sayesinde ışık ve müzik alıyor.

Gündelik hayat Thomas Alva Edison damgasını taşıyor. Elektrikli lambası geceleri aydınlatırken, gramofonu dünyanın bir daha asla kaybolmayacak seslerini saklayıp yayıyor. Edison'un, Graham Bell'in icadına eklediği mikrofon sayesinde telefonda konuşuluyor ve sinemada film seyretmek, Lumière Kardeşler'in buluşuna ilave ettiği projektörle mümkün hale geliyor.

Patent bürosunda her göründüğünde çalışanların gözleri fal taşı gibi açılıyor zira Edison'un bir şey icat etmeden geçirdiği tek bir dakika dahi yok. Yorulmak bilmez mucit, çocukluğunda trenlerde gazete sattığı ve satmanın yanı sıra onları bizzat yapmaya karar verip işe koyulduğu günden beri bu böyle devam ediyor.

(99 ve 148)

1900: Montevideo

Rodó

Üstat, konuşan heykel, Amerika gençliğine vaaz veriyor.

José Enrique Rodó, saf ruhlu kutsal Ariel'i, sürekli yemek yemek isteyen vahşi varlık Caliban karşısında yüceltiyor. Yeni doğan yüzyıl sıradan insanların çağı oluyor. Halk demokrasi ve sendikalar istiyor; Rodó barbar kalabalığın, yüce varlıklara ev sahipliği yapan ruhun krallığına ait zirveleri çiğneyebileceği konusunda uyarıyor. Tanrılar tarafından seçilmiş entelektüel, bu büyük ölümsüz, kültürün özel mülkiyetini savunmak için savaşıyor.

Rodó bayağılık ve yararcılık üzerine kurulmuş Kuzey Amerika medeniyetine de saldırıyor ve onun karşısına pratik düşünceyi, el emeğini, tekniği ve diğer sıradanlıkları hor gören aristokratik İspanyol geleneğini koyuyor.

(273, 360 ve 386)

1901: New York

Burası Amerika, Güney ise hava cıva

Andrew Carnegie çelik tekelini iki yüz elli milyon dolar karşılığında, General Electric'in sahibi, bankacı John Pierpont Morgan'a satıyor ve o da ABD Çelik Kooperatifi'ni kuruyor. Tüketim ateşi, paranın baş döndürücü biçimde gökdelenlerin tepesinden çağlayarak akışı: ABD tekellere ait, tekellerse bir avuç insana; buna karşılık fabrika sirenlerinin çağrısına kulak verip güvertede uyuyarak ve New York rıhtımlarına ayak basar basmaz milyoner olma hayali kurarak, her yıl Avrupa'dan gelen işçilerin sayısı binlerle ifade ediliyor. Sanayi Çağı'nda Eldorado ABD'de, ABD ise Kuzey Amerika'da.

Güney'deki diğer Amerika henüz kendi adını mırıldanmaya bile yeltenemiyor. Yeni yayınlanan bir rapor, ikincil Amerika ülkelerinin *tümünün* ABD, İngiltere, Fransa ve Almanya'yla ticaret anlaşmalarının bulunduğunu ama *hiçbirinin* komşularıyla anlaşma imzalamadığını ortaya koyuyor. Latin Amerika, birbirinden kopmak için düzenlenmiş ve birbirini sevmemek için eğitilmiş bir ahmaklar takımadası.

(113 ve 289)

1901: Bütün Latin Amerika'da

Tören alayları doğan yüzyılı selamlıyor

Rio Bravo Nehri'nin güneyindeki köyler ve şehirlerde, her tarafı kanla kaplı, can çekişen mahluk, İsa'yı temsilen sendeleyerek yürüyor ve onun arkasından yara bere içinde, üstü başı dökülen kalabalıktan meşaleler ve ilahiler yükseliyor. Hiçbir hekimin ya da şifacının iyileştiremeyeceği bin dertten ötürü kederli ama hiçbir peygamberin ya da falcının müjdeleyemeyeceği mutlulukları hak etmiş bir halk bu.

1901: Amiens

Verne

Alberto Santos Dumont yirmi yıl önce Jules Verne'i okumuştu. Okuyunca da evinden, Brezilya'dan ve dünyadan kaçmış, bir buluttan diğerine göklerde dolaşmış ve havada yaşamaya karar vermişti.

Santos Dumont şimdi rüzgâra ve yer çekimi kanununa meydan okuyor. Brezilyalı havacı, yönünü rüzgârın belirlemediği, ne açık denizde ne Rus steplerinde ne de Kuzey kutbunda kaybolacak ve kendi istikametinin efendisi olacak, yönü kontrol edilebilir balonu icat ediyor. Motor, pervane ve dümenle donanmış Santos Dumont havaya yükseliyor, Eiffel Kulesi'nin etrafında bir tam tur atıyor ve belirlenmiş yere kalabalığın tezahüratları arasında, rüzgâra kafa tutarak iniyor.

Ve hemen ardından, ona uçmayı öğreten adamın elini sıkmak için Amiens'e kadar gidiyor.

Jules Verne sallanan koltuğunda sallanırken koca, beyaz sakalını sıvazlıyor. Beyefendi kılığına girmeye çalışsa da beceremeyen ve kendisine *kaptanım* diyerek, gözlerini kırpmadan bakan bu çocuğa kanı ısınıyor.

(144 ve 424)

1902: Quetzaltenango

Hükümet gerçekliğin var olmadığına karar veriyor

Quetzaltenango'nun ana meydanında davullar ve borazanlar vatandaşları çağırıyor ama kimse patlayan Santa María Yanardağı'nın ürkütücü gümbürtüsünden başka bir şey duyamıyor.

Tellal yüce hükümetin duyurusunu bağırarak okuyor. Guatemala'nın bu bölgesindeki yüzden fazla köy lav ve çamur selinin

altında kalmış durumdayken, tellal bitmek bilmez kül yağmurundan elinden geldiğince korunarak görevini yerine getiriyor. Santa María Yanardağı ayaklarının altındaki toprağı titretiyor ve kafasına taş yağdırıyor. Günün tam ortasında ortalık gece yarısı gibi karanlık; tehditkâr gökyüzündeyse yanardağın püskürttüğü ateş kusmuğundan başka bir şey görünmüyor. Sallanıp duran fenerin ışığında her şeye rağmen duyuruyu okumaya çalışan tellal çaresizce haykırıyor.

Başkan Manuel Estrada Cabrera'nın imzasını taşıyan duyuru Santa María Yanardağı da dahil olmak üzere, Guatemala'daki tüm yanardağların sükûnetlerini koruduğu, depremin çok uzaklarda, Meksika'nın bir yerlerinde gerçekleştiği ve durum gayet normal olduğu için Tanrıça Minerva şenliğinin yapılmasını engelleyecek bir husus bulunmadığı ve düzen düşmanlarının kötücül dedikodularına rağmen kutlamanın bugün başkentte gerçekleşeceği hakkında halkı bilgilendiriyor.

(28)

1902: Guatemala City

Estrada Cabrera

Manuel Estrada Cabrera, Quetzaltenango şehrinde uzun yıllar boyunca *sarsılmaz Hakikat kayasının üzerindeki görkemli Adalet tapınağında, yüce Kanun rahipliği* görevini yürütmüştü. Bölge halkını yolma işini tamamladıktan sonra, bu saygın beyefendi başkente geldi ve orada elinde tabanca, Guatemala başkanlığını gasp ederek politik kariyerini mutlu bir zirveye taşıdı.

O andan itibaren bütün ülkeye boyunduruğu, kırbacı ve darağacını geri getirdi. Yerliler kahve tarlalarında nasıl bedavaya kahve topluyorlarsa, duvarcılar da bedavaya hapishaneler ve kışlalar inşa etti.

Günlerden bir gün, Başkan Estrada Cabrera asla inşa edilmeyecek yeni bir okulun ilk tuğlasını görkemli bir törenle yerine

koydu. Kendini Halkların Eğitimcisi ve Çalışkan Gençliğin Koruyucusu ilan etmişti ve yine kendini yüceltmek için her yıl şaşaalı bir Tanrıça Minerva şenliği düzenliyordu. Atina'daki Partenon Tapınağı'yla birebir boyutlarda inşa ettirdiği kendi Partenon'unda şairler lirlerini tıngırdatıyor ve Yeni Dünyanın Atina'sı Guatemala City'nin bir Perikles'i olduğunu müjdeliyorlardı.

(28)

1902: Saint-Pierre

Sadece hapiste olan kurtuluyor

Martinik Adası'nda da bir yanardağ patlıyor. Sanki dünya ortadan ikiye ayrılıyormuş gibi bir gürültü duyuluyor ve Pelée Dağı'nın tükürdüğü devasa, kırmızı bir bulut gökyüzünü kapladıktan sonra kor halinde yere düşüyor. Saint-Pierre şehri kaşla göz arasında yok oluyor. Otuz dört binlik nüfusu ortadan kayboluyor; biri hariç.

Hayatta kalan tek kişi Ludger Sylbaris, şehrin tek tutuklusu. Hapishanenin duvarları kimse kaçmasın diye öyle sağlam yapılmış ki.

(188)

1903: Panama City

Panama Kanalı

Denizlerin arasında bir geçit İspanyol konkistadorlar için bir saplantı olmuştu. Onu çılgınca aradılar ve hayli güneyde, o uzak ve donmuş Ateş Toprakları'nda buldular. Fakat biri Orta Amerika'nın dar kemerini açma fikrini ortaya atıp işe koyulduğunda, Kral II. Felipe onun durdurulmasını emretti: Kanal kazılmasını yasakladı, buna kalkışanın idam edileceğini ilan etti, *çünkü Tanrı'nın birleştirdiğini insanın ayırmaması gerekiyordu.*

Üç asır sonra, bir Fransız kuruluşu Compagnie Universelle du Canal Interocéanique* Panama'da çalışmalara başladı. Şirket otuz üç kilometre ilerledikten sonra büyük bir gürültüyle iflas etti.

Bunun ardından ABD kanalı tamamlamaya ve sahiplenmeye karar verdi. Lakin ortada bir sorun vardı: Kolombiya buna razı değildi ve Panama onun sınırları içinde bulunuyordu. Washington'da Senatör Hanna, "... *muhatap olduğumuz hayvanların doğası gereği,*" diyerek beklemeyi tavsiye etti ama Başkan Teddy Roosevelt sabırlı biri değildi. Oraya birkaç deniz piyadesi göndererek Panama'ya bağımsızlığını ilan ettirdi. Böylece o bölge, ABD'nin yardımı ve savaş gemileri sayesinde ayrı bir ülkeye dönüştü.

(240 ve 423)

1903: Panama City

Bu savaşta bir Çinli ile bir eşek ölüyor

Kolombiyalı gambot ateşinin kurbanı olan bu ikisi dışında şikâyet edecek başka bir kayıp yaşanmıyor. Panama'nın yeni başkanı Manuel Amador, kalabalık tarafından taşınan bir koltuğun üzerinde oturarak ABD bayraklarının arasından geçiyor. Amador mevkidaşı Roosevelt'e övgüler düzüyor.

İki hafta sonra Washington'da, Beyaz Saray'ın Mavi Salonu'nda, yarım kalmış kanalı ve bin dört yüz kilometrekareden fazla Panama toprağını ABD'ye veren anlaşma imzalanıyor. Yeni doğan cumhuriyetin temsilinde, ticaret sihirbazı, politika akrobatı, Fransız vatandaşı Philippe Bunau-Varilla sahne alıyor.

(240 ve 423)

* Okyanuslararası Evrensel Kanal Şirketi. (ç.n.)

1903: La Paz

Huilka

Bolivyalı liberaller muhafazakârlara karşı verdikleri savaşı kazandılar. Daha doğru bir ifadeyle, Pablo Zárate Huilka'nın yerli ordusu onlar için kazandı. Gür bıyıklı subaylara ithaf edilen kahramanlıklar, yerli askerler tarafından gerçekleştirildi.

Liberal lider Albay José Manuel Pando, Huilka'nın askerlerine her türlü köleliğin sona ereceğinin ve topraklarını geri alacaklarının sözünü vermişti. Huilka bir savaştan diğerine koşup yerlilerin iktidarını kuruyordu: Geçtiği köylerde gasp edilmiş toprakları topluluklara iade ediyor ve pantolon giyen herkesin kellesini uçuruyordu.

Muhafazakârların bozguna uğratılmalarının ardından Albay Pando, general ve devlet başkanı oldu. Ve kelimesi kelimesine şunları söyledi:

"Yerliler daha aşağı varlıklardır. Onların yok edilmesi bir suç teşkil etmez."

Sonra bu sözlerini pratiğe döktü. Birçok yerliyi kurşuna dizdirtti. Dünün vazgeçilmez müttefiki Huilka'yı mermi, kılıç ve urganla defalarca öldürdü. Ama yağmurlu gecelerde Huilka, Başkan Pando'yu hükümet sarayının çıkışında bekliyor ve hiçbir şey söylemeden gözlerini onun gözlerine dikip bakıyor, ta ki Pando bakışını kaçırana kadar.

(110 ve 475)

1904: Rio de Janeiro

Aşı

Fareleri ve sivrisinekleri öldürerek hıyarcıklı vebayı ve sarıhummayı yenen Oswaldo Cruz şimdi çiçek hastalığına savaş açtı.

Binlerce Brezilyalı çiçek hastalığından ölüyor. Doktorlar can çekişenlerin kanlarını akıtırken, şifacılar hastalığı inek boku dumanıyla korkuturken giderek daha çok sayıda insan can veriyor. Kamusal hijyenden sorumlu Oswaldo Cruz aşı olma mecburiyeti getiriyor.

Şişkin göğüslü bir hatip ve ağzı laf yapan bir âlim olan Senatör Rui Barbosa sıfatlarla süslediği hukuki silahlarıyla aşı olayına saldırıyor. Özgürlük adına, her bireyin istediği takdirde hastalığa yakalanma hakkını savunuyor. Her cümlesi şiddetli alkışlar ve tezahüratlarla kesiliyor.

Politikacılar aşıya karşı çıkıyor Aynı şekilde doktorlar da. Ve gazeteciler de: Öfkeli başyazılar ve Oswaldo Cruz'u hedef alan acımasız karikatürler yayınlamayan gazete kalmıyor. Cruz küfürlere ve taş yağmuruna maruz kalmadan sokağa çıkamıyor.

Bütün ülke aşıya karşı teyakkuza geçiyor. Dört bir yandan "Aşıya ölüm!" haykırışları yükseliyor. Askeri okul öğrencileri aşıya karşı silahlı ayaklanmaya kalkışıyor ve başkanı devirecek gibi oluyorlar.

(158, 272, 378 ve 425)

1905: Montevideo

Otomobil

O gürültücü hayvan, Montevideo'da ilk öldürücü pençesini indiriyor. Savunmasız bir yaya, şehir merkezinde karşıdan karşıya geçerken ezilip ölüyor.

Bu sokaklara çok az otomobil geldi ama yaşlı kadınlar onları görünce ıstavroz çıkarıyor ve insanlar binaların girişlerine sığınıyor.

Kendini atlı tramvay zanneden adam, yakın zaman öncesine kadar bu motorsuz şehirde hâlâ koşturuyordu. Yokuş yukarı çıkarken görünmez kamçısını indiriyor, yokuşu inerken kimsenin görmediği dizginleri çekiyordu. Atlar, duraklarda binen yolcular, sattığı biletler ve aldığı paralar havadan olduğu için, sokak ağızlarında da havadan bir korna çalıyordu. Tramvay Adam gelip geçmeyi bırakınca ve bir daha ortalıkta görünmeyince Montevideo şehri bu sevimli deliyi özlediğini fark etti.

(413)

1905: Montevideo

Gözden düşen şairler

Roberto de las Carreras balkona tırmanıyor. Göğsünün üstüne bastırılmış bir buket gül ve yakıcı bir sone taşıyor. Ama güzel bir metresin yerine orada bekleyen aksi tabiatlı bir beyefendi ona beş kurşun sıkıyor. Bunlardan ikisi hedefi buluyor. Roberto gözkapaklarını kapatıp mırıldanıyor:

"Bu gece akşam yemeğimi tanrılarla yiyeceğim."

Akşam yemeğini tanrılarla değil hastanede hasta bakıcılarla yiyor. Montevideolu evli ve evlenecek tüm kadınları baştan çıkarmaya ant içen bu yakışıklı Şeytan, birkaç gün sonra abartılı görünümüyle Sarandí Sokağı'nda yeniden arz-ı endam ediyor. İki delikle süslü kırmızı yeleği çok havalı görünüyor. Yeni kitabı *Kasvetli Taç*'ın kapağında bir kan lekesi göze çarpıyor.

Byron ve Afrodit'in diğer oğlu Julio Herrera y Reissing şiirlerini yazdığı ve okuduğu döküntü tavan arasına Panorama Kulesi diyor. Julio ve Roberto'nun arası araklanan bir metafor yüzünden açık. Ama afrodizyaklar konusunda ikisi de yumurta sarısıyla grenache şarabının ötesine geçememiş, edebiyat alanındaysa lafı bile edilemeyecek ikiyüzlü çadır şehir Tontovideo'ya* karşı savaşıyorlar.

(248 ve 389)

1905: Ilpango

Miguel bir haftalık

Rızası dışında hamile kalan Senyorita Santos Mármol, namusunu lekeleyen kişinin ismini vermeyi reddediyor. Anne Donya Tomasa onu döverek evden atıyor. Yoksul ama en azından beyaz bir adamdan dul kalan Donya Tomasa en kötüsünden kuşkulanıyor.

---

* Montevideo şehrini yermek için şairler ona İspanyolca sersem, aptal anlamına gelen *tonto* sözcüğünü kullanarak Tontovideo diyorlar. (ç.n.)

Evden kovulan Senyorita Santos bebek doğunca onu kucaklayıp annesine getiriyor:

"Bu senin torunun, anne."

Donya Tomasa mavi bir örümceğe, kalın dudaklı bir yerliye benzeyen, son derece çirkin yeni doğmuş bebeği görünce öfkeden ziyade acıma hissiyle bir dehşet çığlığı atıyor ve kapıyı suratına kapıyor.

Senyorita Santos kapının önünde küt diye yere devriliyor. Yeni doğmuş bebek bayılan annesinin altında ölü gibi yatıyor. Ama konu komşu onu ezen baygın anneyi kaldırınca bebek korkunç bir yaygara koparıyor.

Miguel Mármol'ün yaşamının ilk günlerindeki ikinci doğumu işte böyle gerçekleşiyor.

(126)

1906: Paris

Santos Dumont

Brezilyalı Santos Dumont, yönü kontrol edilebilir balonu icat ettikten beş yıl sonra uçağı yapıyor.

Hangarlara kapanarak geçirdiği bu beş yıl boyunca hiç durmadan birleştirip söktüğü demir ve bambu parçalarla devasa yaratıklar yapıp yok ediyor. Geceleri martı kanadı ve balık yüzgeci olarak uykuya dalan parçalar, sabahleyin gözlerini yusufçuklara ya da yaban ördeklerine dönüşmüş olarak açıyorlar. Santos bu yaratıklara binip buralardan gitmek istiyor ama yeryüzü onu tutuyor; onun üzerine düşüyor, ona çakılıyor; şiddetli kazalar ve yangınlar yaşıyor ama inadına hayatta kalıyor. Bu şekilde sonuna kadar mücadele ediyor ve yaratıklardan birini uçak ya da gökyüzünde süzülen sihirli bir halı haline getirmeyi en sonunda başarıyor.

Herkes gökyüzünün kralını, rüzgârların efendisini, bu inanılmaz destanın bir buçuk metre boyunda, fısıldayarak konuşan ve bir sinekten daha ağır çekmeyen kahramanını tanımak istiyor.

(144 ve 424)

1907: Sagua La Grande

Lam

O sıcak sabahın ilk hararetinde çocuk uyanıyor ve görüyor: Dünya baş aşağı halde ve fırıl fırıl dönüyor; çaresiz bir yarasa dünyanın başı dönerken daireler çizerek uçuyor ve kendi gölgesini takip ediyor. Duvardan kaçan siyah gölgeyi avlamak isteyen yarasa, onu kanadıyla kırbaçlamaktan fazlasını başaramıyor.

Çocuk başını ellerinin arasına alıp bir sıçrayışta yataktan fırlıyor ve kocaman bir aynaya tosluyor. Aynada gördüğü hiç kimse ya da bir başkası. Arkasını dönüp bakınca açık dolabın içinde Çinli babasının ve siyah dedesinin başsız elbiselerini görüyor.

Sabahın herhangi bir yerinde beyaz bir kâğıt onu bekliyor. Ama Wifredo Lam adındaki bu panik, bu Kübalı çocuk, büyüleyici dünyanın etrafında çılgınca dönen kayıp gölgeyi resmedemiyor çünkü korkuyu kovmanın büyüleyici biçimini henüz keşfedemedi.

(319)

1907: Iquique

Birçok ülkenin bayrağı

Güherçile işçilerinin Kuzey Şili'nin taşlık çölü boyunca gerçekleştirdikleri yürüyüşün en önünde yer alıyor. Grevdeki binlerce işçi ve onların kadınlarıyla çocukları sloganlar atıp şarkılar söyleyerek Iquique Limanı'na doğru yürüyorlar.

İşçiler Iquique'yi işgal edince İçişleri Bakanı onların öldürülmesi emrini veriyor. Sürekli toplantı halindeki işçiler sağlam bir duruş sergileme ve tek bir taş dahi atmama kararı alıyorlar.

Grevin lideri José Briggs bir Kuzey Amerikalının oğlu ama ABD konsolosundan koruma talebinde bulunmayı reddediyor.

Peru konsolosu Perulu işçileri götürmeye çalışıyor ama Perulu işçiler Şilili yoldaşlarını terk etmiyor. Bolivya konsolosu Bolivyalı işçileri kurtarmak isteyince onlardan şöyle bir yanıt alıyor:

"Biz Şilililerle yaşadık Şilililerle öleceğiz."

General Roberto Silva Renard'ın mitralyözleri ve tüfekleri silahsız grevcileri tarıyor ve cansız bedenlerini yere seriyor.

Bakan Rafael Sotomayor katliamı *daha kutsal şeyler* adına savunuyor ve önem sırasına göre bu kutsal şeyler şöyle: *mülkiyet, kamu düzeni ve yaşam.*

(64 ve 326)

1907: Batalha Nehri

Nimuendajú

Curt Unkel yerli olarak doğmasa da yerli oluyor ya da yerli olduğunu fark ediyor. Yıllar önce Almanya'dan Brezilya'ya geldi ve Brezilya'da, Brezilya'nın derinliklerinde yakınlarını buldu. O günden beri selvanın içinde dolaşarak cenneti arayan Guaraní yerlilerine eşlik ediyor. Onlarla hem yemeğini hem de yemeğini paylaşmanın zevkini paylaşıyor.

Şarkılar çok yükseklere yayılıyor. Gece yarısı kutsal bir tören yapılıyor. Yerliler, ismini Nimuendajú olarak değiştiren Curt Unkel'in alt dudağını deliyorlar. Unkel'in yeni ismi *evini yaratan* anlamına geliyor.

(316, 374 ve 411)

1908: Asunción

Barrett

Muhtelemen eskiden, asırlar ya da binlerce yıl önce –artık kim bilir ne zaman– Paraguay'da yaşamış ve bunu unutmuştu. Şu bir gerçek ki dört yıl önce Rafael Barrett tesadüfen ya da meraktan bu ülkeye ayak bastığında onu bekleyen bir yere geldiğini hissetmişti çünkü bu kederli yer onun dünyadaki yeriydi.

O günden sonra köşe başlarında bir sandığın üzerine çıkıp halka seslendi ve gazetelerde ya da kitapçıklarda öfke dolu haberler ve suçlamalar yayınladı. Barrett kendini bu gerçekliğe adadı, sürekli bunu sayıkladı ve kendini böyle yaktı.

Hükümet onu ülkeden kovdu. *Yabancı provokatör* olarak sınır dışı edilen genç anarşist süngülerin önünde ülkeden çıkarıldı.

İspanyol bir anneyle İngiliz bir babadan, Torrelavega (Cantabria)'da doğan ve Paris'te eğitim gören Barrett Paraguaylıların en Paraguaylısı, bu toprağın en ayrık otu, bu ağzın en keskin tükürüğü.

(37)

1908: Alto Paraná

Mate tarlaları

Barrett'in işlediği en büyük günah, ihlal ettiği tabu ise mate tarlalarındaki kölelik düzenini ihbar etmekti.

Yıllar önce Paraguay'ı yok etme savaşı sona erdiğinde galip devletler, hayatta kalanların ve onların çocuklarının köleliğini Medeniyet ve Özgürlük adına yasallaştırmışlardı. O günden beri Arjantinli ve Brezilyalı büyük çiftlik sahipleri Paraguaylı tarım işçilerini, tıpkı inekler gibi, kelle başı sayıyorlar.

(37)

1908: San Andrés de Sotavento

Hükümet yerlilerin var olmadığına karar veriyor

Bölge Valisi General Miguel Marino Torralvo, Kolombiya'nın kıyılarında faaliyet gösteren petrol şirketlerinin talep ettiği resmi belgeyi yayınladı. Vali, kâtibin ve tanıkların önünde belgeliyor: *Yerliler yoktur.* Üç yıl önce Bogotá'da Ulusal Kongre tarafından onaylanan 1905/55 sayılı yasa, San Andrés de Sotavento'da ve

aniden petrol fışkıran diğer yerli topraklarında yerli bulunmadığına karar vermişti. Şimdi valinin yaptığı şey, yasayı teyit etmekten başka bir şey değil. Bundan böyle oradaki yerlilerin hepsi yasadışı. İşte bu yüzden mezarlığa ya da sürgüne gönderiliyorlar.

(160)

1908: San Andrés de Sotavento

Yaşamlar ve çiftlikler efendisinin portresi

Yerlileri ve kadınları çiğneyen, toprakları yutan General Miguel Marino Torralvo Kolombiya'nın bu kıyı bölgelerini at sırtında yönetiyor. Kırbacının sapıyla suratlara ve kapılara vuruyor, istikametleri gösteriyor. Onunla karşılaşanlar elini öpüyor. Üzerinde kusursuz beyaz kıyafeti, eşek üstünde daima peşinden gelen uşağıyla yolları at sırtında kat ediyor. Uşak generalin brendisini, kaynamış suyunu, tıraş kutusunu ve efendisinin birlikte olduğu genç kızların isimlerini not ettiği defteri taşıyor.

Generalin malı mülkü her adımda artıyor. Bir taneyle başlamıştı ama şimdi altı sığır çiftliğinin sahibi. Gelenekten kopmadan ilerleme taraftarı olan general topraklarının sınırlarını belirlemek için dikenli tel, insanların sınırlarını belirlemek içinse boyunduruk kullanıyor.

(160)

1908: Guanape

Başka bir yaşamlar ve çiftlikler efendisinin portresi

Şöyle buyuruyor:

"Söyleyin ona kefenini artık atının sırtında taşısın."

Borcu olan mısır kilesini ödemekte geciken serfi, kızını ya da bir toprağı teslim etme vakti geldiğinde ayak direyen kişiyi, yükümlülüğünü yerine getirmediği için beş kurşunla cezalandırıyor:

"Hemen ölmesin," diye buyuruyor. *"Sadece son kurşun ölümcül olsun."*

Venezüella'daki Guanape Vadisi'nin kodamanı Deogracias Itriago'nun öfkesinden kendi ailesi bile kurtulamıyor. Bir gece, akrabalarından biri dans partisine gösterişli bir şekilde gitmek amacıyla onun en iyi atına binince, ertesi sabah Don Deogracias adamı dört kazığın arasına yüzükoyun gerdirdikten sonra dans etme ve başkasının atıyla hava atma arzusunu yok etmek için ayaklarının ve kaba etlerinin derisini rendeyle soyuyor.

Çok eziyet çektirdiği birkaç tarım işçisi tarafından, bir dikkatsizlik anında nihayet öldürülünce ailesi dokuz gece boyunca ölü duası düzenlerken, Guanape halkı dokuz gece boyunca şenlik yapıp dans ediyor. Onca sevinç gösterisinden kimse yorulmuyor ve onca zaman boyunca çalan hiçbir müzisyen para istemiyor.

(410)

1908: Mérida, Yucatán

Perde indikten sonra

Tren artık uzaklaşıyor ve Meksika Başkanı'nın ziyareti sona eriyor. Yucatán'daki *henequen** tarlalarını gezen Porfirio Díaz oradan çok güzel izlenimlerle ayrılıyor:

"Güzel gösteriydi," diyor, milyonlarca hektar arazinin ve Uluslararası Harvester Company için ucuz iplik üreten binlerce yerlinin sahipleriyle yediği, piskoposun da bulunduğu akşam yemeğinde. *"Burada genel bir mutluluk havası solunuyor."*

Lokomotifin dumanı yavaş yavaş gözden kayboluyor. İşte o zaman, kartonların üzerine boyanmış ve pencereleri güzelce süslenmiş evler tek bir el darbesiyle yıkılıyor; çelenkler ve flamalar çöpe, süpürülen, yakılan çöpe dönüşüyor ve rüzgâr, yolları kap-

* Halat ve içki yapımında kullanılan bir agav (sabırotu) türü. (ç.n.)

layan çiçekten kemerleri bir üfürüşte alıp götürüyor. Kısa ziyaretin sona ermesiyle birlikte Méridalı tüccarlar dikiş makinelerini, Kuzey Amerika yapımı mobilyaları ve gösteri süresince kölelerin giydiği gösterişli kıyafetleri geri topluyorlar.

Kölelerin bir kısmı konuşan küçük haç krallığında, kısa süre öncesine kadar özgür yaşayan Mayalardan; diğerleriyse kuzeyin düzlüklerinden kelle başı dört yüz pesoya satın alınan Yaqui yerlilerinden. Taştan kalelerde üst üste uyuyor ve ıslak kırbaçların ritminde çalışıyorlar. İçlerinden biri dik kafalılık yaptığında onu kulaklarına kadar toprağa gömüp atları üzerinde koşturuyorlar.

(40, 44, 245 ve 451)

1908: Juárez City

Aranıyor

Birkaç yıl önce Kuzey Amerikalı *rangers* birlikleri Porfirio Díaz'ın talebi üzerine, Sonora'daki bakır madencilerinin grevini bastırmak için Meksika sınırını geçti. Onun ardından, Veracruz'daki tekstil atölyelerinin grevi hapis ve kurşuna dizmelerle sona erdi. Bu yıl Coahuila, Chihuahua ve Yucatán'da buna rağmen grevler patlıyor.

Düzeni bozan grev bir suç. Grev yapan suç işlemiş oluyor. İşçi sınıfının provokatörleri Flores Magón Kardeşler üst düzeyde tehlikeli suçlular. Resimleri Juárez City'deki tren istasyonunun yanı sıra, sınırın iki tarafındaki diğer tüm istasyonların duvarlarını süslüyor. Kardeşlerin her biri için Furlong dedektiflik ajansı kırk bin dolar ödül veriyor.

Flores Magón Kardeşler birkaç yıl boyunca ölümsüz Porfirio Díaz'la dalga geçtiler. Gazeteleri ve kitapçıklarıyla halkın ona duyduğu saygıyı kaybetmesini sağladılar. Duyduğu saygıyı kaybeden halk duyduğu korkuyu da kaybetmeye başladı.

(40, 44 ve 245)

1908: Caracas

Castro

İşaret parmağını uzatarak selamlaşıyor çünkü diğer dört parmağa kimse layık değil. Cipriano Castro Venezüella'da hüküm sürüyor ve başına taç niyetine püskülü sarkan bir başlık takıyor. Kulak tırmalayan trompet sesleri, alkışların gümbürtüsü ve önünde eğilen bedenlerin hışırtısı onun geçişini haber veriyor. Kabadayılar ve saray soytarılarından oluşan bir kervan da arkasından yürüyor. Tıpkı Bolívar gibi ufak tefek, gözü pek, iyi dans ediyor, kadınlara düşkün ve kendini ölümsüzleştirmek için poz verirken Bolívar'ın ifadesini takınıyor; lakin Bolívar'ın kaybettiği savaşlar olmasına rağmen Yenilmez Castro'nun kaybettiği tek bir savaş dahi yok.

Zindanlar ağzına kadar dolu. Kimseye güvenmiyor, savaşta ve hükümetteki sağ kolu, Castro'yu Modern Zamanların En Büyük İnsanı olarak niteleyen Juan Vicente Gómez hariç. Castro'nun hiç güvenmediği kesimse cüzamı ve deliliği haşlanmış akbaba çorbasıyla iyileştirmeye çalışan yerli doktorlar; işte bu yüzden rahatsızlıklarını Almanya'nın bilge hekimlerine göstermeye karar veriyor.

La Guaira Limanı'ndan Avrupa'ya doğru yola çıkıyor. Gemi rıhtımdan uzaklaşır uzaklaşmaz Gómez iktidarı ondan alıyor.

(193 ve 344)

1908: Caracas

Oyuncak bebekler

Her Venezüellalı erkek, kendi payına düşen kadınların Cipriano Castro'su.

Bir genç kız, olması gerektiği üzere ve ileride kocasına da yapacağı gibi, babasına ve erkek kardeşlerine hizmet ediyor ve onlardan izin istemeden ne bir şey yapıyor ne de bir şey söylüyor. Parası varsa ya da iyi bir sülaleden geliyorsa saat yedideki

ayine katılıyor ve günün geri kalan kısmını zenci hizmetçilere, aşçılara, uşaklara, sütannelere, bakıcılara, çamaşırcılara emirler yağdırarak ya da iğne ve nakış işleri yaparak geçiriyor. Bazen kız arkadaşlarını ağırlıyor ve onlara cüretkâr bir romanı fısıldayarak tavsiye etme cesareti gösteriyor:

"Beni nasıl ağlattı bir görseydiniz..."

Haftada iki kez, akşamüstüne doğru ziyaretine gelen nişanlısıyla birlikte kanepede yan yana oturup birkaç saat boyunca, yüzüne bakmasına ve yanına yaklaşmasına izin verilmeden, halanın dikkatli bakışları altında onu dinliyor. Her gece, yatmadan önce tespih çekerek dua ediyor ve ayışığında, yağmur suyunda kaynatılmış yasemin çiçeğinin taç yapraklarıyla hazırlanan demi yüzüne sürüyor.

Nişanlısı onu terk ederse o da bir halaya dönüşüyor ve bunun sonucunda azizleri, ölenleri ve yeni doğanları giydirmeye, nişanlıların başında nöbet tutmaya, hastalara bakmaya, ilmihal öğretmeye ve yalnız yatağında, mağrur sevgilisinin portresini seyrederek iç çekmeye mahkûm oluyor.

(117)

1909: Paris

Ulusal iktidarsızlık teorisi

Simón Patiño'nun bursuyla Paris'e giden Bolivyalı Alcides Arguedas *Hasta Halk* adında yeni bir kitap yayınlıyor. Kalay kralı Patiño, Arguedas'ın kanıtı Bolivya halkının sadece hasta değil, tedavi edilemez olduğunu da söylesin diye doyuruyor.

Bir süre önce başka bir Bolivyalı düşünür, Gabriel René Moreno, yerli ve melez beyinlerin *hücre bakımından yetersiz* olduklarını, beyaz ırkın beyninden 140 ila 285 gram kadar daha hafif çektiğini keşfetti. Şimdi Arguedas, melezlerin her iki ırkın da en kötü kusurlarını miras aldığına ve bu yüzden Bolivya halkının ne banyo

yapmak ne de eğitilmek istediğine, okumak ve yazmak yerine sarhoş olmayı iyi bildiğine, ikiyüzlü, bencil, tembel ve acınacak durumda olduğuna hükmediyor. Zira Bolivya halkının binbir çeşit sefaletinin kendi tabiatından kaynaklandığına ve efendilerinin açgözlülüğüyle hiçbir alakası olmadığına inanıyor. Karşımızda biyoloji tarafından mahkûm edilmiş ve zoolojiye indirgenmiş bir halk var. Öküzün hayvani yazgısı: O kendi tarihini yazmaktan aciz, sadece yazgısını yerine getirebiliyor ve bu yazgı, bu çaresiz sefalet yıldızlarda değil onun kanında yazılı.

(29 ve 473)

1909: New York

Charlotte

Bir kadın, bir sabah erkeğe dönüşmüş olarak uyansa ne olurdu? Şayet aile ortamı antrenman sahası olmasa erkek çocuk hükmetmeyi, kız çocuksa boyun eğmeyi nerede öğrenecekti? Ya çocuk yurtları olsaydı? Ya evin erkeği temizlik ve mutfak işlerini paylaşsaydı? Ya masumiyet saygıdeğer olsaydı? Ya akıl ve duygu kol kola dolaşsaydı? Ya vaizler ve gazeteler doğruyu söyleselerdi? Ya kimse kimsenin sahibi olmasaydı?

Charlotte Perkins Gilman sayıklıyor. Kuzey Amerika basını ona *doğaya aykırı anne* diyerek saldırıyor; ruhunda ikamet eden ve onu içten içe kemiren hayaletlerin saldırısıysa çok daha acımasız. Onu bazen alt etmeyi başaranlar, Charlotte'un içinde taşıdığı bu korkutucu düşmanlar. Ama o düşüyor, sonra kalkıyor, tekrar düşüyor ve tekrar kalkıp yeniden yola koyuluyor. Bu inatçı yolcu durup dinlenmeden ABD'yi dolaşıyor, hem yazılı hem de sözlü olarak tersine bir dünya ilan ediyor.

(195 ve 196)

1909: Managua

Amerikalılar-arası ilişkiler ve bunların en bilinen yöntemleri

Philander Knox, The Rosario and Light Madenleri'nin avukatı ve hissedarı. Ayrıca ABD'nin Dışişleri Bakanı. Nikaragua Devlet Başkanı José Santos Zelaya, The Rosario and Light Company'ye karşı gereken saygıyı göstermiyor ve şirketin hiçbir zaman ödemediği vergileri ödemesini talep ediyor. Başkan aynı şekilde Kilise'ye karşı da saygıda kusur ediyor: Arazilerini kamulaştırdığından, onda birlik vergisinin yanı sıra ayrıcalıklarını kaldırdığından ve boşanma yasasıyla kutsal evlilik yeminine saygısızlık ettiğinden beri Kilise onu yıkmaya ant içti. İşte bu yüzden, ABD Nikaragua'yla ilişkileri sonlandırınca Dışişleri Bakanı Philander Knox, Başkan Zelaya'yı devirmek için birkaç deniz piyadesi gönderdi ve onun yerine The Rosario and Light'ın muhasebecisini oturttu, Kilise bunu alkışlıyor.

(10 ve 56)

1910: Amazon Selvası

Comegente

Kauçuk fiyatı kaşla göz arasında yerle bir olup üçte birine düşüyor ve Amazonlar'dakilerin zenginlik düşleri çok kötü bitiyor. Dünya pazarı, selvadaki kauçuk ağacının gölgesinde uyuyan güzelleri –Belém do Pará, Manaos, Iquitos– sert bir şamarla uyandırıyor... Geleceğin Diyarı diye adlandırılan ve suyunu sıkıp posasını çıkaran tüccarlar tarafından terk edilen yer, bir gün içinde Hiçbir Zamanın ya da belki de Geçmişin Diyarı'na dönüşüyor. Kauçuğun büyük sermayesi Amazon selvasından, daha iyi kaliteyi daha ucuza üreten Asya'daki yeni üretim alanlarına kaçıyor.

Burada yamyamsı bir ticaret hüküm sürdü. Yerliler, nehirlerde dolaşarak kas gücü arayan köle avcılarına açgözlü anlamına

gelen *Comegente* diyorlardı. Kalabalık köylerden geriye sadece artıkları kaldı. *Comegente*ler ellerini ayaklarını bağladıkları yerlileri gemi ambarlarına, diğer malların yanına yükleyip satış komisyonu ve gümrük masraflarını gösteren faturalarıyla birlikte kauçuk şirketlerine gönderdi.

(92, 119 ve 462)

1910: Rio de Janeiro

Kara Amiral

Bordada sessizlik hâkim. Bir subay verilen hükmü okuyor. Bir denizci herhangi bir disiplinsizlikten ötürü kırbaçlanırken davullar deli gibi çalıyor. Dizlerinin üstünde, güvertenin korkuluğuna bağlanmış hükümlü, tüm mürettebatın gözleri önünde cezasını çekiyor. Son kırbaç darbeleri, iki yüz kırk sekiz, iki yüz kırk dokuz, iki yüz elli, tamamen kan içindeki baygın ya da ölü bir bedenin çıplak tenine iniyor.

Ve isyan patlıyor. Guanabara Koyu'nun sularında denizciler ayaklanıyor. Üç subay bıçaklanarak öldürülüyor. Savaş gemileri kırmızı bayrak çekiyor. Donanmanın yeni komutanı, er rütbeli bir asker oluyor. João Cándido, namıdiğer Kara Amiral, amiral gemisinin kaptan köşküne çıkıyor ve isyancı paryalar onun karşısında selam duruyorlar.

Şafak vakti iki top sesi Rio de Janeiro'yu uyandırıyor. Kara Amiral uyarıyor: Şehrin kaderi onun merhametine bağlı ve eğer Brezilya Donanması'nın geleneği olan kırbaç yasaklanmazsa Rio'yu taş üstünde taş kalmayacak şekilde yerle bir edeceğini söylüyor. Ayrıca isyancılar için af talebi var. Zırhlı savaş gemilerinin topları şehrin en önemli binalarını nişan almış durumda:

"Hemen şimdi bir cevap istiyoruz."

Panik içindeki şehir bu taleplere boyun eğiyor. Hükümet donanmadaki fiziksel cezaları yürürlükten kaldırıyor ve isyancıları affediyor. João Cándido boynundaki kırmızı eşarbı çıkarıp kılıcını bırakıyor. Amiral yeniden sıradan bir denizci oluyor.

(303)

1910: Rio de Janeiro

Brezilya'nın en pahalı avukatının portresi

Altı yıl önce özgürlük adına çiçek aşısına karşı çıkmıştı. "İnsanın derisi tıpkı bilinci gibi dokunulmazdır," diyordu Rui Barbosa: *"Kamu sağlığı adına dahi olsa devletin ne düşünceye ne de bedene tecavüz etme hakkı vardır."* Şimdi denizcilerin başkaldırısının *şiddetini ve barbarlığını çok sert bir biçimde* lanetliyor. Aydınlanmış hukukçu ve şöhretli yasa yapıcı kırbaca karşı çıkıyor ama kırbaçlanmış olanların tepki verme yöntemini tiksinç buluyor. Denizcilerin, taleplerini olması gerektiği gibi, *yürürlükteki hukuki normlar çerçevesinde etkili kanalları kullanarak, anayasal yollarla* medenice dile getirmediklerini söylüyor.

Rui Barbosa güya yasaya inanıyor ve inancını Roma İmparatorluğu'ndan ve İngiliz liberallerinden bilgece alıntılarla temellendiriyor. Aslında saygıdeğer beyefendinin yasaya falan inandığı yok. O sadece, Brezilya'da Tanrı'dan daha çok hükmü geçen yabancı şirket Light and Power'dan ay sonunda avukatlık maaşını alırken belli bir gerçekçilik sergiliyor.

(272 ve 303)

1910: Rio de Janeiro

Gerçeklik ve yasa nadiren aynı noktada buluşur

... ve buluştuklarında selamlaşmazlar. Bu söz kölelerin yasal olarak özgür oldukları bu ülke için söylenmiştir adeta. Denizcilerin isyanına son veren yasaların daha mürekkebi kurumadan subaylar kırbacı geri getirdiler ve kısa süre önce affedilmiş isyancıları katlettiler. Birçok denizci açık denizde kurşuna dizilerek öldü-

rüldü. Çok daha fazlasıysa, Umutsuzluk Adası diye adlandırılan Cobra Adası'ndaki yeraltı mezarlarına diri diri gömüldü; susuzluktan yakındıklarında üzerlerine kireçli su döküldü.

Kara Amiral'ın son durağıysa bir tımarhane oldu.

(303)

1910: Mauricio Kolonisi

Tolstoy

Yoksul ve Yahudi olduğu için sürgün edilen Isaac Zimerman Arjantin'e geldi. Mate demliğini ilk gördüğünde onu mürekkep hokkası sandı ve kalem zannettiği kısım elini yaktı. Çiftliğini o pampada, Dinyester Nehri civarındaki vadilerden gelmiş diğer insanlara uzak olmayan bir noktada kurdu, çocuklarını ve hasatlarını orada yaptı.

Isaac ve karısının yok denecek kadar az şeyi vardı ama onlar bu kadarıyla mutluydu. Bazı sebze kasaları masa görevi görse de onların üzerine serilen örtü her zaman kolalı, her zaman bembeyaz oluyor, örtünün üzerinde duran çiçekler renk, elmalarsa tat veriyordu.

Bir gece çocukları, Isaac'ı o masanın başında, kafasını ellerinin arasında almış halde çok üzgün otururken buldular. Mum ışığında yüzünün gözyaşlarıyla ıslandığını fark ettiler. Ve Isaac onlara bunun nedenini açıkladı. Çok uzaklarda, dünyanın öteki ucunda Tolstoy'un öldüğünü az önce tesadüfen öğrendiğini söyledi ve Tolstoy'un kendi çağını betimleme ve yeni bir çağı haber verme işini görkemli bir biçimde yapmayı bilen çok eski bir köylü dostu olduğunu anlattı.

(155)

1910: Havana

Sinema

Fenerci küçük merdivenini omzuna atmış ilerliyor. İnsanların Havana sokaklarında tökezlemeden yürüyebilmeleri için uzun sırığıyla fitilleri tutuşturuyor.

Ulak bisikletinin üzerinde. İnsanlar başka dünyalara ve başka zamanlara tökezlemeden yürüyebilsinler ve bir yıldıza oturmuş kızla yan yana gökyüzünde süzülebilsinler diye film rulolarını koltuğunun altında bir sinemadan diğerine taşıyor.

Bu şehirde modern yaşamın en büyük harikasına adanmış iki salon var. Her ikisi de aynı filmi gösteriyor. Ulak ruloları getirmekte geciktiğinde, piyanist seyircileri valslar ve Küba danslarıyla oyalıyor ya da yer gösterici *Don Juan Tenorio*'dan pasajlar okuyor. Fakat seyirciler baştan çıkarıcı kadının uykudan yeni uyanmış gözleriyle karanlıkta göz kamaştırmasını ya da zırhlı süvarilerin, sislerin içindeki şatoya doğru epileptik adımlarla dörtnala gitmesini beklerken tırnaklarını yiyorlar.

Sinema seyirciyi sirkten çalıyor. İnsanlar artık gür bıyıklı aslan terbiyecisini ya da perşeron atın kocaman kalçaları üzerinde dikilen, bedeni pullarla kaplı Güzel Geraldine'i görmek için uzun kuyruklar oluşturmuyor. Kuklacılar da Havana'yı çoktan terk ettiler, şimdi plajlarda ve köylerde dolaşıyorlar. Geleceği gören çingeneler, tamburun ritmiyle dans eden melankolik ayı, taburenin üzerinde tur atan keçi ve damalı kıyafetleriyle sıska cambazlar da oradan kaçıyorlar. Hepsi Havana'dan gidiyor çünkü insanlar artık onlara hayranlıklarından değil, acıdıkları için bozuk para atıyor.

Sinemanın karşısında durabilen yok. Sinema Lourdes suyundan daha mucizevi bir şey. Seylan tarçınıyla karın ağrısı, maydanozla romatizma, sinemayla da geri kalan her şey tedavi ediliyor.

(292)

1910: Mexico

Yüzüncü yıl ve aşk

Meksika'nın bağımsızlığının yüzüncü yılı vesilesiyle, başkentin bütün genelevleri Başkan Porfirio Díaz'ın portresini asıyor.

Mexico'da her on genç kadından ikisi fahişelik yapıyor. Huzur ve Düzen, Düzen ve İlerleme: Onca insanın mesleğini düzenleyen yasa işte bu. Don Porfirio tarafından çıkarılan Genelevler Yasası, beden ticaretinin gerekli gizliliğe uyulmaksızın, okul ve kiliselerin yakınında yapılmasını yasaklıyor. Aynı şekilde toplumsal sınıfların karıştırılmasını da: *Genelevlerde sadece müşterilerin ait olduğu sınıftan kadınlar bulunacak.* Bu yasalar ayrıca zaruri sağlık kontrolleri getiriyor ve genelev işleten hanımefendileri, *kızlarının sokağa toplu çıkarak dikkat çekmelerini engellemek* zorunda bırakıyor. Grup halinde olmadıkları takdirde sokağa çıkabilirler: Yatak, hastane ve hapishane arasında sürünmeye mahkûm fahişelerin en azından arada bir şehirde gezinti yapmaya hakları var. Bu açıdan bakınca yerlilerden çok daha şanslı oldukları söylenebilir. Neredeyse safkan bir Miştek yerlisi olan başkanın emriyle, yerlilerin şehrin başlıca bulvarlarında dolaşmaları ve kamusal meydanlarda oturmaları yasak.

(300)

1910: Mexico

Yüzüncü yıl ve yemek

Yüzüncü yıl, Ulusal Saray'ın salonlarında yüksek Fransız mutfağı ziyafetiyle açılıyor. Üç yüz elli garson, ünlü Sylvain Daumont'un emri altında çalışan kırk aşçı ve altmış yardımcı tarafından hazırlanmış yemekleri servis ediyor.

Şık Meksikalılar Fransız yemekleri yiyor. *Crêpe*'i, burada doğmuş yoksul akrabası mısır tortillasına tercih ediyorlar; aynı şekilde *œufs cocotte*'u da çiftlik usulü yumurtaya. *Béchamel* sos onlara guacamole sosundan çok daha değerli geliyor çünkü guacamole ne

kadar lezzetli olsa da, neticede avokado, domates ve biberle yapılan bir yerli yemeği. Beyefendicikler yabancı biberle Meksika'nın *chile* ya da *aji* biberi arasında seçim yapmak zorunda kaldıklarında, kendi ülkelerine ait olanları reddediyorlar ama daha sonra gizlice evin mutfağına süzülüp doğranmış ya da bütün, yanında bir şeyle ya da tek başına, içi doldurulmuş ya da boş, soyulmuş ya da soyulmamış olarak kendi biberlerini afiyetle yiyorlar.

(318)

1910: Mexico

Yüzüncü yıl ve sanat

Mexico ulusal bayramını ulusal bir plastik sanatlar seçkisiyle değil, Madrid'den getirilen büyük bir İspanyol sanatı sergisiyle kutluyor. İspanyol sanatçılar hak ettikleri şekilde sergilensinler diye Don Porfirio onlar için şehrin tam ortasına bir köşk inşa ettirdi.

Mexico'da postane binasının taşları bile, burada bakmaya değer kabul edilen diğer her şey gibi, Avrupa'dan geldi. Hem inşaat malzemeleri hem de mimarlar İtalya, Fransa, İspanya ya da İngiltere'den geliyor, mimar ithal etmeye para yetmediğindeyse Meksikalı mimarlar Roma, Paris, Madrid ya da Londra'dakilerin tıpatıp aynısı evler inşa ediyorlar. Bu arada, Meksikalı ressamlar kendinden geçmiş Meryemleri, tombul aşk tanrılarını ve yüksek sosyeteye mensup hanımefendileri yarım asır önceki Avrupa tarzında resmederken, heykeltıraşlar mermer ve bronz eserlerine *Malgré Tout, Désespoir, Après l'Orgie* gibi Fransızca isimler veriyorlar.

Resmi sanata ve onun gözde süslerine son derece mesafeli duran dâhi gravürcü José Guadalupe Posada ülkesini ve dönemini çırılçıplak soyuyor. Hiçbir eleştirmen onu ciddiye almıyor. Hiçbir öğrencisi yok ama çocukluklarından beri onu takip eden iki genç Meksikalı sanatçı var. José Clemente Orozco ve Diego Rivera, Posada'nın küçük atölyesine geliyor ve metal kıymıklar oymacı kaleminin levhalar üzerinden geçişiyle yere düşerken, onun çalışmasını bir ayindeymiş gibi, adanmışlıkla seyrediyorlar.

(44 ve 47)

1910: Mexico

Yüzüncü yıl ve diktatör

Yüzüncü yıl kutlamalarının zirveye ulaştığı noktada Porfirio bir tımarhane açıyor. Bunun hemen ardından yeni bir hapishanenin ilk tuğlasını koyuyor.

Göğsü göbeğine kadar madalyalarla kaplı Porfirio'nun tüylerle süslenmiş başı, silindir şapkalar ve imparatorluk miğferleri bulutunun üzerinde yükseliyor. Setreli, tozluklu ve yakalarına tutturulmuş çiçeklerle romatizmalı ihtiyarlardan oluşan saray maiyeti günün moda valsı *Yaşasın Kederim* ile dans ediyor. Yüz elli müzisyenden oluşan orkestra Ulusal Saray'ın büyük salonunda otuz bin elektrikli yıldızın altında çalıyor.

Şenlikler tam bir ay sürüyor. Kendi kendini sekiz kez başkan seçen Don Porfirio, yaklaşan dokuzuncu başkanlık dönemini müjdelemek için o tarihi baloların birinden istifade ediyor. Aynı zamanda bakır, petrol ve toprakların doksan dokuz yıllığına Morgan, Guggenheim, Rockefeller ve Hearst'ın imtiyazına verildiğini bildiriyor. Kazık çakmış, duyarsız diktatör ABD'nin en geniş tropikal topraklarını yönetiyor.

O gecelerin birinde, ulusal şenliğin tam ortasında, Halley Kuyrukluyıldızı gökyüzünde beliriyor. Halk paniğe kapılıyor. Basın kuyrukluyıldızın kuyruğuyla Mexico'yu vuracağını ve her tarafın cayır cayır yanacağını haber veriyor.

(40, 44 ve 391)

1911: Anenecuilco

Zapata

Süvari, semerci ve at terbiyecisi olarak doğdu. Toprağın derin uykusunu bölmemeye dikkat ederek çayırların üzerinde atıyla adeta süzülüyor. Emiliano Zapata sessizliklerin adamı. O söyleyeceğini susarak söyleyenlerden.

Tepeye serpiştirilmiş palmiye damlı kerpiç evlerden oluşan kendi köyü Anenecuilco'nun sakinleri Zapata'yı şef seçtiler ve

saklayıp korusun diye genel valiler döneminden kalma evrakları ona teslim ettiler. Bu bir avuç belge, çok eskiden beri oraya kök salmış topluluğun kendi toprağında davetsiz misafir olmadığını kanıtlıyordu.

Anenecuilco halkı, Mexico'nun Morelos bölgesindeki diğer halklar gibi giderek boğuluyor. Şeker okyanusunda her geçen gün daha az mısır adası kalıyor. Özgür yerlileri, tarım işçisi gruplarına dönüşmeyi reddettiği için açlığa mahkûm edilen Tequesquitengo köyünden geriye kilisenin çatısındaki haçtan başka bir şey kalmıyor. Devasa tarım arazileri toprakları, suları ve ormanları yutarak ilerliyor. Ölüleri gömecek yer bile bırakmıyorlar:

"Eğer bir şey ekmek istiyorsanız, saksılara ekin."

Katiller ve düzenbaz avukatlar toprakları boşaltmakla ilgilenirken, toplulukları yutanlar bahçelerinde konser dinliyor, polo atları ve gösteri köpekleri yetiştiriyorlar.

Köleleştirilmiş yerlilerin şefi Zapata genel valilik döneminin evraklarını Anenecuilco köyü kilisesinin zemininin altına gömüp mücadeleye atılıyor. Zapata'nın iyi oluşturulmuş fakat kötü silahlanmış yerli ordusu yolda giderken büyüyor.

(468)

1911: Mexico

Madero

Zapata güneyde isyanı başlatırken, kuzeyin tamamı Francisco Madero'nun yanında ayaklanıyor. Kesintisiz bir şekilde otuz yılı aşkın bir süre tahtta kalan Porfirio Díaz birkaç ay içinde devriliyor.

Liberal anayasanın marifetli evladı, yeni Başkan Madero Meksika'yı hukuk reformuyla kurtarmak istiyor. Zapata'ysa tarım reformu talep ediyor. Köylülerin haykırışları karşısında, yeni milletvekilleri onlara sefaleti öğreteceklerine söz veriyorlar.

(44 ve 194)

1911: Chihuahua'nın kırları

Pancho Villa

Madero'yu, Meksika başkanlığına taşıyan tüm kuzeyli liderler arasında en sevileni ve en sevimlisi Pancho Villa.

Evlenmeyi çok seviyor ve sürekli evleniyor. Elindeki silahla ne onu reddedecek bir papaz ne de ona direnecek bir genç kız var. Ayrıca marimba müziğiyle *tapatío* dansı yapmayı ve silahlı çatışmaya girmeyi seviyor. Mermiler şapkasından yağmur gibi sekiyor.

Çok küçük yaşta kendini çöllerde bulmuştu:

"Benim için savaş doğduğum gün başladı."

Kız kardeşinin intikamını aldığında neredeyse çocuktu. Faili olduğu birçok ölüm arasında ilki patronununkiydi ve o günden sonra at hırsızlığı yapmak zorunda kaldı.

Doğduğunda adı Doroteo Arango'ydu. Pancho Villa bir başkasıydı, çeteden bir yoldaşı, en sevdiği arkadaşı: Köy korucuları Pancho Villa'yı öldürünce, Doroteo Arango onun ismini aldı ve hep öyle kaldı. Ölüme ve unutulmaya karşı, arkadaşı var olmaya devam etsin diye ismini Pancho Villa yaptı.

(206)

1911: Machu Picchu

İnkaların son tapınağı

... ölü değildi ama uykudaydı. Köpüklü, gürültücü Urubamba Nehri asırlardan beri güçlü soluğunu kutsal taşların üzerine bırakıyordu. Bu buharlar taşların etrafını, uykularını koruyan kalın bir selva örtüsüyle kaplamıştı. İnkaların son kalesi, Peru'nun yerli krallarının son mekânı bu şekilde gizli kalmaya devam etmişti.

Kuzey Amerikalı bir arkeolog, Hiram Bingham, Machu Picchu'yu haritalarda görünmeyen karlı dağların arasında buldu. Oralı bir çocuk onu elinden tutup uçurumların kenarından bulut-

ların ve ağaçların ardına gizlenmiş yüksek zirveye kadar götürdü. Bingham yeşilliğin altında tüm canlılığıyla yatan beyaz taşları keşfetti ve onları uyandırıp dünyaya ifşa etti.

(53 ve 453)

1912: Quito

Alfaro

Siyahlara bürünmüş uzun boylu bir kadın hançerini Başkan Alfaro'nun cesedine saplarken bir yandan da lanetler yağdırıyor. Ardından kanlı gömleğinin bir parçasını, dalgalanan bayrak misali, bir sırığın ucunda havaya kaldırıyor.

Siyahlı kadının arkasında Santa Madre Kilisesi'nin intikamcıları yürüyor. Çıplak bedeni, ayaklarına bağladıkları iplerden çekerek sürüklüyorlar. Pencerelerden çiçek yağıyor. Sözde dinle yatıp dinle kalkan dedikoducu kocakarılar, "Çok yaşa dinimiz!" diye var güçleriyle haykırıyorlar. Taş döşeli sokaklar kanla o kadar kirleniyor ki, ne köpekler ne de yağmur onları tamamen temizleyebilir. Can pazarı ateşle birlikte zirveye çıkıyor. Büyük bir odun ateşi yakıp ihtiyar Alfaro'dan geriye kalanları onun içine atıyorlar. Daha sonra küçük beylerin maaşlı katilleri ve haydutları, onun küllerini ayaklar altında çiğniyorlar.

Eloy Alfaro, Ekvador'un büyük bir kısmına sahip Kilise'nin mallarını kamusallaştırmaya cüret etmiş ve onların geliriyle okullar, hastaneler inşa ettirmişti. Tanrı'nın dostuydu ama Papa'nın değil, boşanmayı yasallaştırmış ve borçları yüzünden tutuklanan yerlileri serbest bırakmıştı. Cübbeliler ondan nefret ettikleri kadar kimseden nefret etmiyor, fraklılar ondan korktukları kadar kimseden korkmuyorlardı.

Gece çöküyor. Quito'nun havası yanık et kokuyor. Askeri bando her pazar olduğu gibi Büyük Meydan'da verdiği açık hava konserinde vals ve *pasillo* dansları çalıyor.

(12, 24, 265 ve 332)

Ekvador şarkıları kitabından hüzünlü dörtlükler

Kimse yaklaşmasın bana
durun şöyle biraz uzakta
bulaşıcıdır benim hastalığım,
mutsuzluk denir ona.

Yalnızım ben, yalnız doğdum,
yalnız doğurdu anam beni
ve tek başıma kalıyorum
tıpkı havadaki bir tüy gibi.

Ne diye ister ki kör adam
çok güzel boyalı bir evi
ve sokağa bakan balkonları
sanki bir şey görecekmiş gibi?

(294)

1912: Santa Ana Kantonu

Manabí âdetlerinin tarihi

Eloy Alfaro Ekvador'un kıyı kesiminde, Manabí vilayetinde doğmuştu. Arsızlık ve şiddetin bölgesi olan o sıcak toprakta, Alfaro'nun akıntıya karşı koyarak çıkardığı boşanma yasasını umursayan kimse olmadı çünkü burada dul kalmak formalitelerle boğuşmaktan çok daha kolaydı. İki kişinin girdiği yatakta bazen bir kişi uyanırdı. Manabíliler çabuk sinirlenmeleri, parasızlıkları ve cesaretleriyle ün salmışlardı.

Martín Vera, Manabí'de bir istisnaydı. Onca zamandan beri kınından çıkarmadığı bıçağı paslanmıştı. Komşularının domuzu onun küçük arazisine girip manyoklarını yiyince Martín, Rosado-

larla konuşmaya gitti ve onlardan güzellikle hayvanı kapatmalarını istedi. Domuzun ikinci kaçışında, Martín onlara domuz ahırının yıkık duvarlarını bedavaya tamir etmeyi önerdi. Ama üçüncü kaçışında, domuzu ekili arazisinin üzerinde sıçrarken görünce, Martín çiftesiyle ona bir el ateş etti. Muzır hayvan şişko bedeniyle yere devrildi. Rosadolar onu bir domuz mezarına gömmek için kendi topraklarına sürükledi.

Bu olaydan sonra Veralarla Rosadolar selamı sabahı kestiler. Birkaç gün sonra domuzun celladı, katırının yelelerinden tutunmuş halde El Calvo uçurumu civarında gidiyordu ki bir mermi onu devirip üzengide asılı bıraktı. Katır, Martín Vera'yı sürükleyerek eve kadar getirdi ama hiçbir duacı kadın onun huzur içinde ölmesini sağlayamadı.

Rosadolar oradan kaçtı. Martín'in oğulları onları, Colimas yakınlarındaki boş bir manastırda sıkıştırıp etraflarında çok büyük bir yangın çıkardı. Sayıları otuzu bulan Rosadolar ne şekilde öleceklerini seçmek zorunda kaldı. Kimisi yanarak can verip kavruldu, kimileriyse kurşunlarla delik deşik olup kevgire döndü.

Bu bir yıl önce yaşandı. Selva iki aileye ait tarlaları, kimsesiz toprakları çoktan yuttu.

(226)

1912: Pajeú de Flores

Aile savaşları

Brezilya'nın kuzeydoğusundaki çöllerde hüküm sürenler evlatlarına toprakları ve nefreti miras bırakırlar; kederli, susuzluktan ölen o toprakları ve akrabaların kuşaktan kuşağa, intikamdan intikama, sonsuza dek taşıdıkları o nefreti. Ceará'da Cunha ailesiyle Pataca ailesi arasında ebedi bir savaş var, Montesler ve Feitosalar birbirlerini yok ediyorlar. Paraíba'da Dantaslarla Nóbregaslar birbirlerini öldürüyorlar. Pernambuco'da, Pajeú Nehri bölgesinde doğan her Pereira daha gözlerini açar açmaz, akrabalarından

ve vaftiz babasından kendi Carvalho'sunu avlama emri alıyor; aynı şekilde her Carvalho'nun bu dünyaya geliş sebebi de kendine düşen Pereira'yı öldürmek oluyor.

Carvalho ailesine ilk kurşunu, Lampião diye çağırdıkları Virgulino da Silva Pereira sıkmıştı. Daha çocuk yaştayken bir *cangaceiro*, yani kanun kaçağı olmuştu. Hastaneden çok mezarlığın bulunduğu o yerlerde hayatın fazla bir değeri yok. Lampião zengin bir ailenin çocuğu olsaydı başkalarının hesabını kapatmak için adam öldürmek zorunda kalmaz, bu işi başkalarına yaptırırdı.

(343)

1912: Daiquirí

Karayip Denizi'nde gündelik hayat: Bir istila

Connecticut Senatörü Platt'ın eseri olan Platt Yasa Değişikliği, ABD'nin istediği zaman Küba'ya girmek için kullandığı anahtar oluyor. Küba Anayasası'nın bir bölümünü kapsayan değişiklik, ABD'ye Küba'yı istila etme ve orada kalma yetkisi vermesinin yanı sıra, ona Küba'ya hangi başkanın uygun olduğunu belirleme gücü de sunuyor.

Küba için uygun olan Başkan Mario García Menocal, Cuban-American Sugar Company'nin de başkanı. Menocal ayaklanmayı bastırmaları için deniz piyadelerini davet ederken, Platt Yasa Değişikliği'ni uyguluyor: Ayaklanan bir sürü siyah var ve hiçbirinin özel mülkiyet hakkında fazla fikri yok. Netice itibarıyla iki savaş gemisi geliyor ve deniz piyadeleri Daiquirí Plajı'na çıkıp siyah öfkenin tehdidi altındaki İspanyol, Amerikan ve Küba şirketlerine ait demir ve bakır madenlerinin yanı sıra, Guantanamo and Western Railroad'un rayları boyunca sıralanan şeker fabrikalarını korumaya koşuyorlar.

(208 ve 241)

1912: Niquinohomo

Orta Amerika'da gündelik hayat: Başka bir istila

Nikaragua, yaratılan *manevi zararlardan* ötürü ABD'ye çok büyük bir tazminat ödüyor. Buna sebep olan kişi, Kuzey Amerikalı şirketlerden vergi almaya kalkarak onları fevkalade inciten devrik Başkan Zelaya.

Nikaragua'nın hiç parası olmadığından ABD'deki bankerler kararlaştırılan tazminatı ödemesi için ona borç veriyorlar. Nikaragua paranın yanı sıra gerekli garantilerden de mahrum olduğu için, ABD Bakanı Philander Knox deniz piyadelerini bir kez daha oraya yolluyor ve onlar da gümrükleri, ulusal bankaları ve demiryollarını gasp ediyorlar.

Benjamín Zeledón direnişe liderlik ediyor. Vatanseverlerin liderinin genç bir yüzü ve şaşkınlığa uğramışa benzeyen gözleri var. İstilacılar onu rüşvetle deviremiyorlar çünkü Zeledón paraya tükürüyor ama onu ihanetle devirmeyi başarıyorlar.

Ellerinden ve ayaklarından, sarhoş bir istilacının atının terkine bağlı halde tozların içinde sürüklenen Zeledón'un cesedi önünden geçerken, önemsiz bir köyde önemsiz bir tarım işçisi olan Augusto César Sandino ona bakıyor.

(10 ve 56)

1912: Mexico

Huerta

Mendebur suratı bir ölüyü andırıyor. Siyah parlak gözlükleri, yüzünde canlı görünen yegâne şey.

Porfirio Díaz'ın tecrübeli fedaisi Victoriano Huerta, diktatör devrildiği gün bir demokrasi taraftarına dönüştü. O şimdi Başkan Madero'nun sağ kolu ve devrimci avına çoktan başladı. Kuzeyde Pancho Villa'yı, güneyde ise Zapata'nın temsilcisi Gildardo

Magaña'yı yakaladı ve hayalinde onları çoktan kurşuna dizdirdi; ne var ki infaz mangası tüfeklerinin tetiklerini okşamaya başladığında yetişen af törenin yarıda kalmasına neden oldu.

"*Ölüm beni bulmaya geldi*," diye iç çekiyor Villa, "*ama saatinde yanıldı.*"

Ölümden dönen ikili Tlatelolco Hapishanesi'nde aynı hücreye kapatılıyor. Sohbet ederek günler ve aylar geçiriyorlar. Magaña, Zapata'dan, onun tarım reformu planından ve hem köylülerle hem de büyük toprak sahipleriyle iyi geçinmek istediği için taleplere kulaklarını tıkayan, *aynı anda iki atın sırtına binen* Başkan Madero'dan bahsediyor.

Hücreye bir kara tahta ve birkaç kitap geliyor. Pancho Villa kişilerin içini okumayı biliyor ama harfleri okuyamıyor. Magaña ona öğretiyor ve ikisi birlikte, sözcük sözcük, kılıç hamleleriyle kendilerine yol açarak *Üç Silahşörler*'deki şatolara giriyorlar. Ardından *La Manchalı Don Quijote*'yle birlikte eski İspanya'nın çılgın yollarında yolculuğa çıkıyorlar ve çölün acımasız savaşçısı Pancho Villa kitabın sayfalarını bir sevgili elinin yumuşaklığıyla okşuyor. Magaña ona anlatıyor:

"*Biliyor musun? Bu kitabı bir mahpus yazdı. Bizim gibi bir mahpus.*"

(194 ve 206)

1913: Mexico

On sekiz kuruşluk bir urgan

Başkan Madero asla dokunulmayan petrol şirketlerine bir vergi, daha doğrusu bir vergicik koyuyor ve Kuzey Amerikalı Büyükelçi Henry Lane Wilson işgal tehdidinde bulunuyor. Ayaklanan General Huerta'nın topları Ulusal Saray'ı döverken, Büyükelçi birçok savaş gemisinin Mexico limanlarına doğru ilerlediğini haber veriyor.

Madero'nun kaderi ABD Büyükelçiliği'nin sigara salonunda tartışılıyor. Kaçmaya teşebbüs yönteminde karar kılınıyor. Onu bir otomobile bindiriyorlar, biraz yol aldıktan sonra inmesini emrediyorlar ve sokak ortasında kurşunlarla delik deşik ediyorlar.

Yeni Başkan General Huerta, Jockey Club'daki bir şölene katılıyor. Orada Emiliano Zapata, Pancho Villa ve diğer düzen düşmanlarının kökünü kazımak için iyi bir çare bildiğini ve bunun on sekiz kuruşluk bir urgan olduğunu söylüyor.

(194 ve 246)

1913: Jonacatepec

Meksika'nın güneyinde eziyet artıyor

Huerta'nın, asi yerlileri katletme işinde uzmanlaşmış subayları güneydeki köyleri yakıp köylüleri öldürerek temizlemeyi öneriyorlar. Böylece önlerine çıkan herkesi ya öldürüyor ya da tutsak ediyorlar zira güneyde Zapata taraftarı olmayan kim var ki?

Zapata'nın açlık ve hastalıkla boğuşan ordusu perişan halde ama topraksızların lideri ne istediğini biliyor ve adamları onun yaptığı her şeye inanıyor; ne yakıp yıkmalar ne de askerlerin zulmü buna karşı koyabiliyor. Başkent gazeteleri *Zapatacı çetelerin tamamen yok edildiğini* yazadursunlar; Zapata trenleri havaya uçuruyor, garnizonları basıp askerleri öldürüyor, köyleri işgal ediyor, şehirleri kuşatıyor ve bir yandan dövüşüp diğer yandan da her şey normalmiş gibi sevgi duyarak dağların ve uçurumların arasında gönlünce dolaşıyor.

Zapata canının istediği yerde ve canının istediği kişiyle uyuyor ama onların arasında iki tanesini tercih ediyor ki, o ikisi aslında bir kişi.

(468)

Zapata ve o iki kadın

Biz ikizdik. Vaftiz olduğumuz gün yüzünden ikimiz de Luz, doğduğumuz gün yüzünden ikimiz de Gregoria'ydık. Ona Luz bana Gregoria diyorlardı ve Zapata'nın adamları geldiğinde ikimiz de genç kızlık çağına ulaşmıştık. İşte o dönemde Şef Zapata kız kardeşimi onunla birlikte gitmesi için ikna etmeye çalıştı:

"Hadi gelsene."

Ve bir 15 Eylül günü onu alıp götürdü.

Daha sonra, oradan oraya gidip gelirken kardeşim Huautla'da, adına şey dedikleri şu hastalıktan, ona ne diyorlardı? Ah, evet, Aziz Vito, Aziz Vito hastalığından öldü. Şef Zapata hiçbir şey yiyip içmeden üç gün üç gece burada kaldı.

Kardeşim için daha yeni mum yakmıştık ki, ay, ay, ay, beni zorla yanında götürdü. Ona ait olduğumu çünkü kardeşim ve benim tek bir kişi olduğumuzu söylüyordu...

(244)

1913: Chihuahua'nın kırları

Kuzey Meksika savaşı ve şenliği kutluyor

Horozlar canları ne zaman isterse o saatte ötüyor. Bu topraklar alevlendi ve çıldırdı. Herkes ayaklanıyor.

"Kalk hadi kadın, savaşa gidiyoruz."

"Ben ne diye geliyorum ki?"

"Savaşta açlıktan ölmemi mi istiyorsun? Orada bana kim tortilla yapacak?"

Akbaba sürüleri, silahlı köylüleri ovalarda ve dağlarda takip ediyor. Hayatın hiçbir değeri yoksa ölümün ne değeri olur ki? İnsanlar tıpkı bir zar gibi kendilerini oradan oraya atıp dönüyorlar, tam bir kargaşa ortamı mevcut, yaylım ateşinde dönerek intikam, af, karınlarını doyuracak küçük bir toprak ya da başlarını sokacak bir yuva peşinde koşuyorlar.

"Pancho Villa geliyor!" diye kutlama yapıyor köylüler.

"Pancho Villa geliyor!" diye ıstavroz çıkarıyor çiftlik kâhyaları.

"Nerede, o nerede?" diye soruyor General Huerta, gaspçı Huerta.

"Kuzeyde, güneyde, doğuda, batıda ve aynı zamanda da hiçbir yerde," diye yanıtlıyor Chihuahua'daki garnizonun komutanı."

Pancho Villa düşmana daima en ön safta saldırıyor ve atını, topların dumanlı ağızlarından içeri girecekmiş gibi, düşmanın üstüne doğru dörtnala sürüyor.

Çarpışmanın tam ortasında, kişneyen bir at gibi gülüyor. Yüreği suyun dışındaki bir balık gibi atıyor.

Subayları, "*Generalin herhangi bir rahatsızlığı yok. Sadece birazcık heyecanlı*," diye açıklama yapıyorlar.

Gerçekten de öyle. Salt duyduğu sevinçten ötürü bazen atını dörtnala koşturup cepheden iyi haberler getiren haberciyi bile bir kurşunla yere serebiliyor.

(206 ve 260)

1913: Culiacán

Mermiler

Martín Luis Guzmán, ete acı verirken eğlenen, hayal gücü yüksek mermilerin olduğunu keşfediyor. İnsanın öfkesine hizmet eden ciddi mermileri biliyordu ama mermilerin onların acısıyla oyun oynadıklarından haberi yoktu.

Romancı Guzmán kötü nişancılığı ve iyi niyetinden ötürü Pancho Villa'nın hastanelerinden birinde idareciye dönüşüyor. Yaralıların pislik içinde üst üste yığılmaktan ve eğer varsa dişlerini sıkmaktan başka çareleri yok.

Guzmán ağzına kadar dolu hastaneyi gezerken, bir gözün içini boşaltırken, bedeni canlı bırakan ya da bir kulak parçasını enseye ve bir ense parçasını da ayağa yapıştıran fantastik mermilerin gerçekdışı güzergâhlarını tasdikliyor; bir askeri öldürme emri almışken onu bir daha asla uyumamaya, oturmamaya ya da ağzıyla yememeye mahkûm eden mermilerin meşum keyfine şahit oluyor.

(216)

1913: Chihuahua kırları

Bu sabahların birinde kendimi öldürdüm

Meksika'nın tozlu yollarından birinde yaşadığım bu olay bende çok derin bir etki bıraktı.

Bu benim ilk işlediğim suç değildi. Yetmiş bir yıl önce Ohio'da doğup Ambrose Bierce ismini aldığım günden, kısa zaman önceki ölümüme kadar anne babamın yanı sıra birçok akraba, arkadaş ve meslektaşımın bağırsaklarını doğradım. O heyecan verici bölümler günlerime ya da öykülerime (benim için ikisi de aynı şey) kan sıçrattı: Yaşadığım hayatla yazdığım hayat arasındaki fark, dünyada insani yasayı, edebi eleştiriyi ve Tanrı'nın iradesini icra eden sahtekârların konusudur.

Günlerime son noktayı koymak için Pancho Villa'nın kuvvetlerine katıldım ve o günlerde Meksika toprakları üzerinden vızıldayarak geçen yolunu kaybetmiş onca mermiden birini seçtim. Bu yöntem bana darağacından daha pratik, zehirden daha ucuz, kendi parmağımla tetiğe basmaktan daha rahat ve hastalık ya da ihtiyarlığın bu pis işi üstlenmesini beklemekten daha saygın göründü.

1914: Montevideo

Batlle

Azizleri karalayan makaleler yazıyor ve Öteki Dünya'dan toprak satma ticaretini eleştiren konuşmalar yapıyordu. Uruguay Başkanı olunca Tanrı ve İncillerin üzerine yemin etmekten başka çaresi kalmadı ama hemen akabinde bunların hiçbirine inanmadığını itiraf etti.

José Batlle y Ordóñez ülkeyi göğün ve yerin muktedirlerine meydan okuyarak yönetiyor. Kilise ona cehennemde güzel bir yer vaat etti: Onun tarafından kamusallaştırılan ya da işçi sendikalarına ve günde sekiz saatlik çalışma süresine saygı göstermeye mecbur edilen şirketler de bu ateşin altını besliyorlar; Şeytan, erkek birliğine onun tarafından yapılan saldırıların intikamını alacak.

Batlle kadınların sadece kendi iradeleriyle boşanmalarını sağlayan yasayı onaylayınca, düşmanları "*Ahlaksızlık yasallaştırılıyor*," diye yaygara koparıyorlar.

Miras hakkını tüm biyolojik çocuklar için genişletince, aynı düşmanlar bu kez "*Aile dağılıyor*," diye haykırıyorlar.

Uruguay demokrasisinin tek bacakla yürümemesi ve kadınların, babalarından kocalarının eline geçen ebedi çocuklar olarak kalmaması için kadın üniversitesini kurduğunda ve onların da yakında oy kullanacaklarını müjdelediğinde, "*Kadın beyni daha aşağıdır*," diye tepki gösteriyorlar.

(35 ve 271)

1914: San Ignacio

Quiroga

Horacio Quiroga, gönüllü sürgün hayatı yaşadığı Paraná Nehri selvasından Batlle'nin reformlarını ve *güzel şeylere yönelik o ateşli inancı* alkışlıyor.

Ama Quiroga Uruguay'dan uzakta yaşamak zorunda. Ülkeyi birkaç yıl önce, ölümün gölgesinden kaçmak için terk etti. En iyi dostunu korumak isterken öldürdüğünden beri –belki daha öncesinden beri, belki en başından beri– bir lanet onun yaşamını ele geçirmiş durumda.

Quiroga selvada, Cizvit manastırlarının kalıntılarına iki metre mesafede, etrafı böcekler ve palmiyelerle çevrili yaşıyor. Yolundan asla sapmayan, ormanda pala darbeleriyle kendine hep aynı biçimde yol açan öyküler yazıyor ve sözcükleri, toprağı, odunu, demiri işlediği gibi, aynı hoyrat aşkla işliyor.

Quiroga aradığı şeyi kesinlikle buradan başka bir yerde bulamazdı. Çok nadiren de olsa burada onu buluyor. Nehrin üzerinde kendi elleriyle inşa ettiği bu evde, Quiroga bazen ölümün çağrısından çok daha kudretli sesler duyuyor: Bunlar hayatın tuhaf, anlık gerçekleri ve sürdükleri müddetçe güneş kadar mutlak görünüyorlar.

(20, 357, 358 ve 390)

1914: Montevideo

Delmira

Bu kiralık odada kocası olmuş adamla buluştu; adam ona sahip olmak isterken, yanında kalmasını isterken onu sevdi, onu öldürdü, sonra da kendini öldürdü.

Uruguay gazeteleri yatağın hemen yanında yatan bedenin, iki kurşunla devrilmiş, şiirlerindeki gibi çıplak, üzerinden çıkardığı tüm kıyafetleri kırmızı ve çorapları düşmüş Delmira'nın fotoğrafını yayınlıyor:

"Gidiyoruz daha uzağa gecenin içinde, gidiyoruz..."

Delmira Agustini trans halinde yazıyordu. Hiç gizleme ihtiyacı duymadan şarkılarında aşk ateşini konu edinmiş ve erkeklerde alkışladıklarını kadınlarda cezalandıranlar tarafından lanetlenmişti çünkü iffet bir kadınlık görevi, zevk ise tıpkı akıl gibi, bir erkek ayrıcalığıydı. Uruguay'da yasalar ruh ve bedeni, Güzel ve Çirkin gibi birbirinden ayıran insanların önünde yürür. Nitekim Delmira'nın cesedinin önünde gözyaşları döker ve ulusal edebiyatın bu önemli bir kaybı hakkında cümleler sıralarlar ama görünüşte böylesine acı çekenler aslında rahatlayıp iç çekerler: Ölen ölmüştür ve böylesi daha iyi olmuştur.

Acaba ölmüş müdür? Dünyanın gecelerinde aşk ateşiyle yanıp tutuşan tüm sevgililer onun sesinin yankısı ve bedeninin gölgesi olmayacak mı? Özgür ağzı şarkı söylesin ve göz kamaştırıcı ayakları dans etsin diye dünyanın gecelerinde ona küçücük bir yer açmayacaklar mı?

(49 ve 426)

1914: Jiménez City

Öfkeli halkların tarihçisi

John Reed düştüğü Kuzey Meksika yollarında her gün başka korkuyla, başka bir mucizeyle karşılaşıyor. Pancho Villa'yı arıyor ve buluyor ama başkalarında, herkeste, her adımda.

Devrimin tarihçisi Reed geceye nerede yakalanırsa orada uyuyor. Kimse onun bir şeyini çalmıyor, dans müziği dışında kimse ona bir şey ödetmiyor ve bir parça tortilla ya da at sırtında bir yer ikram edeni eksik olmuyor.

"Nereden geliyorsunuz?"

"New York'tan."

"New York'u bilmiyorum ama bahse girerim ki orada Jiménez sokaklarından geçenler gibi iyi inekler yoktur."

Bir kadın başının üstünde bir testi taşıyor. Bir diğeri çömelmiş, bir çocuğu emziriyor. Ötekisi diz çökmüş mısır öğütüyor. Daire şeklinde oturan, rengi solmuş şallara bürünmüş erkekler içki içip sigara tüttürüyorlar.

"Baksana Juanito. Seninkiler biz Meksikalıları neden sevmiyorlar? Neden bize greaser* *diyorlar?"*

Herkesin bu gözlüklü ve oraya yanlışlıkla gelmişe benzeyen sıska sarışına soracak bir sorusu var.

*"Baksana Juanito. İngilizce 'mula'** nasıl denir?"*

*"Goddamn stubborn-fathead mule..."****

(368)

1914: Salt Lake City

Öfkeli halkların şarkıcısı

Tanrı'yla dalga geçen, işçiyi uyandıran ve parayı lanetleyen kızıl baladlar söylediği için onu mahkûm ediyorlar. Mahkeme kararında, Joe Hill'in iş dünyasının tıkır tıkır işleyen düzenine karşı teşebbüste bulunan bir trubadur ve yetmezmiş gibi, bir yabancı olduğundan bahsedilmiyor. Kararda soygun ve cinayetten söz ediliyor. Ortada kanıt yok, tanıklar her ifadede farklı bir şey anlatıyor,

---

* (İng.) Argoda Meksikalı anlamına gelir. (ç.n.)

** (İsp.) Katır. (ç.n.)

*** (İng.) Koca kafalı, inatçı katır. (ç.n.)

avukatlar savcıymış gibi davranıyor ama bu ayrıntıların yargıçlar ve Salt Lake City'de kararları alanlar için hiçbir önemi yok. Joe Hill bir sandalyeye bağlanacak ve infaz mangasına hedef teşkil etmesi için kalbinin üzerine kartondan bir daire yapıştırılacak.

Joe Hill İsveç'ten geldi. ABD'de yollarda dolaştı. Şehirlerde tükürük hokkalarını temizledi ve duvarlar inşa etti, köylerdeyse ekin demetleyip meyve topladı, madenlerde bakır çıkardı, rıhtımlarda balyalar taşıdı, köprülerin altında ve ahırlarda uyudu, her saatte ve her yerde şarkı söyledi, şarkı söylemeyi asla bırakmadı. Yoldaşlarıyla da şarkı söyleyerek vedalaşıyor ve onlara toplumsal huzuru bozmak için Mars'a gittiğini söylüyor.

(167)

1914: Torreón

Rayların üzerinde kurşun yağmuruna dalıyorlar

General Pancho Villa, üzerinde kocaman yaldızlı harflerle isminin yazılı olduğu kırmızı vagonda John Reed'i kabul ediyor. Onu üzerinde sadece külotuyla ağırlıyor, kahve ikram ediyor ve uzunca bir süre inceliyor. Bu gringonun gerçeği bilmeyi hak ettiğine karar verince konuşmaya başlıyor:

"Çikolata renkli politikacılar ellerini kirletmeden zafere ulaşmak istiyorlar. Bu parfüm kokanlar..."

Ardından onu bir sahra hastanesini ziyarete götürüyor: Burası, içinde bir ameliyathane ve doktorların bulunduğu, hem kendi askerlerinin hem de başkalarının tedavi edildiği bir tren. Sonra ona cepheye mısır, şeker, kahve ve tütün taşıyan vagonları gösteriyor. Hainlerin kurşuna dizildiği yol kenarını da gösteriyor.

Demiryolları Porfirio Díaz'ın eseri, bunlar huzur ve düzenin anahtarıydı, ne nehirleri ne de yolları olan bir ülkenin gelişiminin ana anahtarı: Silahlı halkı değil, ucuz hammaddeleri, uysal işçileri ve asilerin cellatlarını taşımak için yaratılmışlardı. Ama Ge-

neral Villa savaşı trende gerçekleştiriyor. Camargo'dan son sürat yolladığı bir lokomotif ağzına kadar askerle dolu bir trene çarptı. Villa'nın adamları Juárez'e masum kömür vagonlarında saklanarak girdiler ve ihtiyaçtan ziyade, eğlence olsun diye açılan birkaç el ateşin ardından orayı işgal ettiler. Villa'nın kuvvetleri savaşın ön cephelerine trenle gidiyor. Lokomotif kuzeyin kel yamaçlarını tırmanırken uflayıp pufluyor ve onun kara dumandan sorgucunun peşinden, askerler ve atlarla dolu vagonlar büyük bir sarsıntıyla gıcırdayarak geliyor. Trenlerin tepesinin tüfekler, kocaman şapkalar ve odun ateşleriyle dolu olduğu görülüyor. Orada yukarıda, serenatlar söyleyen ve havaya ateş eden askerlerin arasında çocuklar hüngür hüngür ağlıyor ve kadınlar yemek pişiriyor. Askerlerin eşleri olan bu kadınların üzerinde son yağmadan gelen gelinlikler ve ipek ayakkabılar göze çarpıyor.

(246 ve 368)

1914: Morelos'un kırları

Harekete geçme ve dövüşme zamanı

Top tüfek seslerinin yankısı kulağa, dağlar devriliyormuş gibi şiddetli geliyor. Zapata'nın ordusu *o çiftlik senin, bu köy benim* Mexico'ya doğru kendine yol açıyor.

Güneşte yanmış suratı ve pos bıyıklarıyla Şef Zapata'nın yanında duran General Genovevo de la O tüfeğini söküp temizlerken, anarşist Otilio Montaño sosyalist Antonio Díaz Soto y Gama'yla bir manifestoyu tartışıyor.

Zapata'nın subaylarıyla danışmanları içeri giriyor ve onların arasında sadece bir tane kadın var. Rütbesini çarpışmada kazanan Albay Rosa Bobadilla, bir süvari birliğini kumanda ediyor ve onlara, ağızlarına tek damla dahi tekila koymayı yasaklıyor. Bu adamlar, kadınların sadece bu dünyayı süsleyip püslemeye, çocuk doğurmaya, mısır, biber, fasulye ve Tanrı'nın yemek için yarattığı diğer şeyleri pişirmeye yaradıklarına inanmayı sürdürseler de, ona gizemli bir şekilde itaat ediyorlar.

(296 ve 468)

1914: Mexico

Huerta kaçıyor

... hem de Porifiro Díaz'ı Meksika'dan götüren gemiyle.

Paçavralar danteller karşısında kazanıyor. Yerli seli kuzeyden ve güneyden başkente doğru akıyor. Zapata, namıdiğer *Morelos'un Atila'sı* ve Pancho Villa, namıdiğer *çiğ et yiyen ve kemikleri kemiren orangutan*, hor görülmelerin intikamını alarak saldırıyorlar. Noel arifesinde, Mexico gazetelerinin ilk sayfalarında siyah bir çerçeveyle çıkıyorlar. Genç kızlara ve kapı kilitlerine tecavüz eden barbarların, kanun kaçaklarının gelişinin yası tutuluyor.

Çalkantılı yıllar. Kimin eli kimin cebinde belli değil. Şehir korkudan titriyor ve nostaljiyle iç çekiyor. Otuz uşaklı, piyanolu, kollu şamdanlı, Carrara mermerli banyolarıyla malikânelerde yaşayan efendiler daha düne kadar dünyanın merkeziydiler; onların etrafındaysa *pulque** içerek uyuşmuş, pisliğe gömülmüş, ancak karınlarını doyurmaya yeten maaşa ya da bahşişe mahkûm edilmiş, nadiren de birazcık sulandırılmış süt, fasulye kahvesi ya da eşek eti bulabilen kenar mahalle yoksulları ve serfler yer alıyordu.

(194 ve 246)

1915: Mexico

Neredeyse iktidar

Yapıp yapmama arasında tereddüt yaşarken kapıyı belli belirsiz tıklatma ve aralanan bir kapı: Kafasından çıkardığı kocaman şapkayı ellerinin arasında sıkan bir adam, Tanrı rızası için su ya da tortilla istiyor. Zapata'nın adamları, göğüslerinin üstünde çapraz fişeklik taşıyan beyaz donlu yerliler, şehrin küçümsedikleri ve ürküttükleri sokaklarında dolaşıyorlar. Hiçbir ev onları içeri davet

* Mayalanmış agave suyundan yapılan, Meksikalılara özgü alkollü bir içecek. (ç.n.)

etmiyor. İki üç adımda bir, Villa'nın tıpkı onlar gibi yabancı, yitik ve kör adamlarıyla karşılaşıyorlar.

Mermer basamaklarda sandaletlerin yumuşak tıkırtısı; halıların üzerinde yürümenin zevkinden ürken ayaklar; cilalı zeminlerde kendilerini görmenin tuhaflığını hisseden suratlar... Zapata'nın ve Villa'nın adamları Ulusal Saray'a giriyor ve sanki özür dileyerek onu salon salon dolaşıyorlar. Pancho Villa, eskiden Porfirio Díaz'ın tahtı olan yaldızlı koltuğa *nasıl bir duygu olduğunu görmek için* oturuyor; onun hemen yanında, aşırı işlemeli elbisesi ve oradayken orada değilmiş gibi görünen suratıyla Zapata gazetecilerin sorularını mırıltıyla cevaplıyor.

Taşralı generaller zafere ulaştı ama zaferle ne yapacaklarını bilmiyorlar:

"Bu çiftlik bizim için fazla büyük."

İktidar denen şey eğitimli insanların konusu, sadece âlimlerin, yüksek politikadan anlayanların, *yumuşacık yastıklarda uyuyanların* deşifre edebilecekleri tehditkâr bir gizem.

Gece olunca, Zapata memleketine giden trenlerin kalktığı istasyona iki adım mesafedeki ucuz bir otele gidiyor, Villa da askeri trenine yöneliyor. Birkaç gün sonra da Mexico'dan ayrılıyorlar.

Çiftlik işçileri, kabilelere mensup yerliler, taşranın paryaları iktidarın merkezini keşfettiler ve ziyarete gelmiş gibi ayaklarının ucuyla, Ay yolculuğunun bir an önce bitmesini arzulayan astronot misali, çok kısa bir süreliğine onu işgal ettiler. Zaferin ihtişamına uzak bir şekilde, kaybolmadan dolaşmayı bildikleri topraklara nihayet geri dönüyorlar. Darmadağın olmuş kuvvetleri ABD'nin yardımıyla toparlamaya uğraşan Huerta'nın vârisi General Venustiano Carranza bundan daha iyi bir haber düşünemezdi.

(47, 194, 246 ve 260)

1915: Tlaltizapán

Tarım reformu

Zapata ana karargâhını, Tlaltizapán köyünün eski bir değirmenine kuruyor. Uzun favorili beylerin, tüylerle süslü hanımların, çekici ve aldatıcı büyük şehrin uzağında kendi bölgesine yerleşen Moreloslu şef büyük çiftlikleri ortadan kaldırıyor. Şeker fabrikalarını ve damıtma tesislerini tek kuruş ödemeden ulusallaştırıyor ve asırlardır gasp edilmiş toprakları yerlilere iade ediyor. Özgür köyler, yerli geleneklerinin bilinci ve hafızası yeniden doğuyor ve onlarla birlikte yerel demokrasi ortaya çıkıyor. Burada ne bürokratlar karar veriyor ne de generaller; topluluklar bir araya gelip tartışarak bir sonuca varıyorlar. Toprak satmak ya da kiralamak yasaklanıyor. Açgözlülük yasaklanıyor.

Köy meydanındaki defne ağaçlarının gölgesinde, sadece dövüş horozlarından, atlardan ve yağmurlardan bahsedilmiyor. Zapata'nın ordusu, yani silahlı birlikler geri alınan toprakların başında nöbet tutuyor, silahlarını yağlıyor, mavzerlerini ve Winchester 30-30 tüfeklerini eski fişeklerle dolduruyor.

Genç teknisyenler tarım reformuna yardımcı olmak için tripodları ve diğer acayip aletleriyle birlikte Morelos'a geliyorlar. Köylüler Cuernavaca'dan gelen mühendisçikleri çiçek yağmurlarıyla karşılıyor ama kuzeyden, Pancho Villa'nın ordusunun yok edildiği haberiyle dörtnala gelen atlı haberciler köpekler tarafından kovalanıyor.

(468)

1915: El Paso

Azuela

Pancho Villa'nın ordusundan, Teksas'ta sürgünde yaşayan bir doktor Meksika Devrimi'ni gereksiz bir öfke gibi anlatıyor. Mariano Azuela'nın *Alttakiler* romanına göre devrim, barut ve kı-

zartma kokan bir ülkede, nedenini ya da kime karşı olduğunu bilmeden sağa sola kurşun sıkan ve çalacak şeyler ya da yere devirecek dişiler ararken, elleriyle hayvanca darbeler indiren sarhoş körlerin hikâyesi.

(33)

1916: Tlaltizapán

Carranza

Villa'nın ordusundan bazı süvariler hâlâ dağlarda mahmuz sesleri çıkararak dolaşmaya devam ediyor ama artık onlara ordu denemez. Üç uzun muhabere sonunda tamamen bozguna uğradılar. Dikenli tellerle korunan siperlerden açılan mitralyöz ateşleri, kör bir inatla arka arkaya intihar saldırıları gerçekleştiren Villa'nın coşkulu süvarilerini darmadağın etti.

Villa ve Zapata'ya rağmen başkan olan Venustiano Carranza, Mexico'da güç topladıktan sonra güneydeki savaşı başlatıyor:

"*Şu toprak bölüştürme işi tam bir saçmalık*," diyor. Bir kararname, Zapata tarafından dağıtılan toprakların eski sahiplerine iade edileceğini bildiriyor; başka bir kararnameyse Zapata taraftarı olan ya da öyle görünen herkesin kurşuna dizileceğini söylüyor.

Hükümet askerleri ellerinde tüfek ve meşalelerle, kurşuna dizerek, yakıp yıkarak Morelos'un çiçekli kırlarının üzerine çullanıyorlar. Tlaltizapán'da beş yüz kişiyi öldürüyorlar, diğer yerlerdeyse çok daha fazlasını. Tutsaklar, Porfirio Díaz döneminde olduğu gibi, *henequén* tarlaları için köle işgücü olarak Yucatán'da satıldı; savaş ganimeti olarak el koyulan hasatlar ve hayvan sürüleriyse başkent pazarlarında müşteri arıyor.

Onurlu Zapata dağlarda direniyor. Yağmurlar başlayacağı zaman tarlalar ekileceği için devrim askıya alınıyor ama daha sonra inatla, inanılmaz bir şekilde devam ediyor.

(246, 260 ve 468)

1916: Buenos Aires

Isadora

Yalınayak, çırılçıplak, sadece Arjantin bayrağına sarınmış Isadora Duncan milli marşı dansına uyarlıyor.

Bir gece Buenos Aires'in bir öğrenci kafesinde bunu yapmaya cüret ediyor ve ertesi sabah herkesin bundan haberi oluyor: Mal sahibi kira kontratını feshediyor, iyi aileler Colón Tiyatrosu'ndan aldıkları biletleri iade ediyorlar ve basın, Arjantin'e ulusal simgeleri lekelemek için gelen bu günahkâr Kuzey Amerikalının hemen sınır dışı edilmesini talep ediyor.

Isadora hiçbir şey anlamıyor. Üzerinde sadece kırmızı bir şalla Marseillaise'i kendi dansına uyarladığında hiçbir Fransız bunu protesto etmemişti. Şayet bir duygu dansa uyarlanabiliyorsa, bir fikir dansa dönüştürülebiliyorsa bir marş neden dansa uyarlanamasın ki?

Özgürlük rahatsız ediyor. Parlak gözlü kadın Isadora, okulun, evliliğin, klasik dansın ve rüzgârı kafese kapatan her şeyin tescilli düşmanı. O dans ediyor çünkü dans etmekten zevk alıyor ve canı istediği zaman, canı istediği gibi dans ediyor ve bedeninden doğan müzik karşısında orkestralar susuyor.

(145)

1916: New Orleans

Caz

Kölelerden müziklerin en özgürü doğuyor. Dedeleri ABD'nin güneyinde, efendilerinin tarlalarında şarkı söyleyerek çalışan siyahlar, babalarıysa New Orleans'ın siyah genelevlerindeki müzisyenler ve kimseden izin almadan uçan caz. Çıngar çıktığında yumruk ve bıçak darbelerinden uzak olsunlar diye genelevlerin balkonlara yerleştirilen müzik grupları orada bütün gece durmaksızın çalıyor. Onların doğaçlamalarından yeni, çılgın bir

müzik doğuyor. Ufak tefek ve çekingen bir delikanlı, gazete, süt ve kömür dağıtarak biriktirdiği on dolarla kendi kornetini satın alıyor. Delikanlı kornetine üflüyor ve müzik, günü selamlayarak uzun uzun geriniyor. Louis Armstrong, tıpkı caz gibi kölelerin torunu ve o da tıpkı caz gibi genelevlerde büyüdü.

(105)

1916: Columbus

Latin Amerika ABD'yi istila ediyor

Yağmur yukarıya doğru yağıyor. Tavuk tilkiyi ısırıyor ve tavşan avcıya ateş ediyor. Tarihte ilk ve son kez, Meksikalı askerler ABD'yi istila ediyor.

Pancho Villa binlerce askerden elinde kalan beş yüz kişilik perişan haldeki kuvvetle birlikte ABD sınırını geçiyor ve *Yaşasın Meksika!* diye bağırıp kurşun yağdırarak Teksas'ın Columbus şehrine saldırıyor.

(206 ve 260)

1916: León

Darío

İşgal altındaki hor görülen toprak Nikaragua'da Rubén Darío ölüyor.

Onu, karaciğerine açtığı ölümcül delikle doktor öldürüyor. Mumyacı, kuaför, makyöz ve terzi ondan geriye kalana işkence yapıyor.

Onu görkemli bir cenaze törenine maruz bırakıyorlar. León şehrinin sıcak şubat havası tütsü ve mür kokuyor. Süsenler ve balıkçıl tüyleriyle bezenerek Kaneforaların ve Minerva Meryemlerinin kılığına girmiş seçkin genç kızlar cenaze alayı geçerken çiçek serpiyor.

Darío'nun, etrafı mumlar ve hayranlarla çevrili naaşına gündüzleri Antik Yunan tuniği giydirilip başına defne dalından taç takılıyor; geceleriyse siyah resmi bir frak ve aynı renkte eldivenler giydiriliyor. Bütün bir hafta boyunca, gece gündüz, klişe dizelerle ve tükenmek bilmez resitallerle kırbaçlanıyor ve onu Ölümsüz Kuğu, İspanyol Lirinin Mesihi ve Metaforun Samson'ı ilan eden nutuklar atılıyor.

Toplar gümbürdüyor: Ağzından barış lafını düşürmeyen şaire, Savaş Bakanı tarafından sunulan saygılarla hükümet de bu işkenceye katkıda bulunmuş oluyor. Piskoposlar haçlarını havaya kaldırıyor, çıngıraklar tıngırdıyor: Kırbaçlamanın zirveye çıktığı noktada, boşanmaya ve laik eğitime inanan şair mezara Kilisenin Prensi'ne dönüşmüş olarak giriyor.

(129, 229 ve 454)

1917: Chihuahua'nın kırları ve Durango

Samanlıkta iğne

Pancho Villa'nın Kuzey Amerika şehri Columbus'a düzenlediği küstah saldırıyı cezalandırmak üzere on bin asker ve çok sayıda toptan oluşan bir kuvvet Meksika'ya giriyor.

"*O caniyi demir bir kafeste götüreceğiz!*" diye haykırıyor General John Pershing ve toplarının gümbürtüsü sözcüklerine yankı yapıyor.

Kuzeyin uçsuz bucaksız çorak arazilerinde General Pershing ona ait birçok mezar buluyor –*Pancho Villa burada yatıyor*– ama içlerinde Pancho Villa yok. Karşısında yılanlar, kertenkeleler, dilsiz taşlar ve dövdüklerinde, tehdit ettiklerinde ya da karşılığında dünyanın bütün altınını sunduklarında yanlış bilgiler mırıldanan köylüler buluyor.

Birkaç ayın, neredeyse bir yılın sonunda Pershing ABD'ye dönüyor. Toz solumaktan ve taşlık çölün her köyünde kafaları-

na taş yiyip yalan dinlemekten bıkmış askerlerden oluşan uzun kervanı ülkelerine geri götürüyor. İki genç teğmen eli boş dönen alayın başını çekiyor. İkisi de ilk silahlı çarpışma deneyimlerini Meksika'da yaşadı. West Point'ten yeni mezun olan Dwight Eisenhower askeri kariyerine talihsiz bir başlangıç yapıyor. George Patton ise *bu cahil ve yarı vahşi ülke*den giderken yere tükürüyor.

Pancho Villa bir tepenin üzerinden onları izliyor ve şu yorumu yapıyor:

"Kartallar gibi geldiler, ıslak tavuklar gibi gidiyorlar."

(206 ve 260)

1918: Córdoba

Âlim Córdoba ve onun küflü âlimleri

Arjantin'in Córdoba Üniversitesi, birkaç sene öncesine kadar olduğu gibi, beyaz kökenini kanıtlayamayanlara diploma vermeyi bıraktı ama Hukuk Felsefesi dersinde hâlâ *kölelere karşı görevler* öğreniliyor ve tıp öğrencileri tek bir hasta görmeden mezun oluyorlar.

Hocalar, saygıdeğer hayaletler, Avrupa'yı birkaç asırlık gecikmeyle taklit ediyorlar: Şövalyelerin ve sahte sofuların yitik dünyası, sömürgeci geçmişin şeytani güzelliği ve papağanlık meziyetleriyle maymunluk erdemleri çeşitli süsler ve püsküllerle ödüllendiriliyor.

Canlarına tak eden Córdobalı öğrenciler patlıyor. Zihin gardiyanlarına karşı grev ilan edip Latin Amerika'nın tüm öğrencilerini ve işçilerini kendi kültürleri için birlikte mücadele etmeye çağırıyorlar. Bu çağrılar, Meksika'dan Şili'ye güçlü yankılar buluyor.

(164)

1918: Córdoba

"Dinmeyen acılar eksik olan özgürlüklerdir" diye haykırıyor öğrencilerin manifestosu

...Biz her şeyi kendi ismiyle adlandırmaya karar verdik. Córdoba kendini rehinden kurtarıyor. Bugünden itibaren ülke için bir ayıp eksilirken, bir özgürlük artıyor. Dinmeyen acılar eksik olan özgürlüklerdir. Yanılmadığımıza inanıyoruz, bize bunu yüreğimizin sesi söylüyor: Devrimin başladığını hissediyor, bir Amerikan zamanını yaşıyoruz...

Üniversiteler bugüne kadar sıradan beyinlerin seküler sığınağı, bilgisizlerin rant kapısı, sakatların güvenilir hastanesi ve –en kötüsü de– her türlü tiranlığı ve duyarsızlaştırma biçimini dayatan hocaların bulunduğu yerlerdi. Üniversiteler böylece köhne bir devinimsizliğin hüzünlü gösterisini sunmaya niyetlenen, çöküş halindeki o toplumların aslına sadık bir yansıması haline geldiler. İşte bu yüzdendir ki bilim, bu sessiz ve dış dünyaya kapalı evlerin önünden ya sessizce geçip gidiyor ya da sakatlanmış ve grotesk bir halde bürokrasinin hizmetine giriyor...

(164)

1918: Ilopango

Miguel on üç yaşında

Gözlerini suratının derinliklerine gizlemiş olan açlık dürtüsüyle Ilopango karargâhına geldi.

Miguel karargâhta karın tokluğuna getir götür işlerini yapmaya ve teğmenlerin botlarını cilalamaya başladı. Hindistancevizlerini insan kafasıymışçasına, tek bir pala darbesiyle ikiye ayırmayı ve hiçbir fişeği boşa harcamadan ateş etmeyi çok çabuk öğrendi. Böylece asker oldu.

Ne var ki zavallı delikanlı, bir yıllık karargâh hayatının sonunda buna daha fazla dayanamıyor. Sarhoş subaylar tarafından nedensiz yere dövülmeye onca zaman katlanan Miguel en sonunda

oradan kaçıyor. Ve o gece, onun kaçtığı gece Ilopanga'da deprem oluyor. Miguel sarsıntıyı uzaktan işitiyor.

Sıcakkanlı insanların küçük ülkesi El Salvador'da toprak, ertesi gün de dahil olmak üzre bütün gün sarsılıyor ve bu sarsıntıların arasında gerçek bir sarsıntı, sarsıntıların şahı geliyor, her şeyi yerle bir ediyor. O gece deprem Miguel'in artık içinde olmadığı karargâhta taş üstünde taş bırakmıyor; subaylar ve askerlerin tümü enkaz altında can veriyor.

Hayatının on üçüncü yılını yaşayan Miguel Mármol'ün üçüncü doğumu işte böyle gerçekleşiyor.

(126)

1918: Morelos'un dağları

Yağmalanmış toprak, canlı toprak

Domuzlar, inekler ve tavuklar Zapatista mı? Peki ya sürahiler, tencereler ve tabaklar? Hükümet kuvvetleri, bu inatçı köylü savaşı boyunca Morelos halkının yarısını katletti ve her şeyi alıp götürdü. Tarlalarda sadece taşlar ve kömürleşmiş ağaç gövdeleri görülüyor; bazen de bir ev kalıntısı ve bir sabanı çeken bir kadın. Öldürülmeyen ya da sürgün edilmeyen erkekler kanun kaçağı oldular.

Ama savaş sürüyor ve mısırlar dağların gizli köşelerinde filizlenmeye, Şef Zapata'nın gözleri de gözetlemeye devam ettiği müddetçe sürecek.

(468)

1918: Mexico

Yeni burjuvazi yalanla doğuyor

"Toprak için savaşıyoruz," diyor Zapata, *"karın doyurmayan hayaller için değil... Seçimler olsun ya da olmasın halk ıstıraplarını mırıldanarak yolunda ilerliyor."*

Başkan Carranza bir yandan Morelos köylülerinin topraklarını ve köylerini mahvederken, aynı zamanda toprak reformundan bahsediyor. Bir yandan yoksullara karşı devlet terörü uygularken, aynı zamanda zenginlere oy kullanma hakkı, okuma yazma bilmeyenlere de basın özgürlüğü sunuyor.

Savaş ve yağmanın açgözlü ürünü yeni Meksika burjuvazisi, dantel örtülü yemek masasında ellerinde çatal bıçakla yalayıp yuttuğu devrime methiyeler düzen marşlar söylüyor.

(468)

1919: Cuautla

Bu adam onlara hayatın acıdan korkmaktan ve ölümü beklemekten ibaret olmadığını öğretti

İşin kandırmacayla halledilmesi gerekiyordu. Kendini dost gibi gösteren bir hükümet subayı onu tuzağa yöneltti. Onu orada bin asker bekliyordu ve bin tüfek onu atın üstünden devirdi.

Sonra onu Cuautla'ya getirdiler ve sırtüstü yatırıp teşhir ettiler.

Şimdi her bölgeden köylüler onu görmeye geliyorlar. Sessiz defile günlerdir sürüyor. Bedenin önüne gelince duruyor, şapkalarını çıkarıyor, dikkatlice bakıyor ve başlarını olumsuz anlamda sallıyorlar. Kimse inanmıyor: Bir siğil eksik, bir yara izi fazla, bu kıyafet onun değil, o kadar mermi yedikten sonra şişmiş bu yüz herhangi birinin olabilir.

Köylüler sözcükleri mısır gibi ufalayarak ağır ağır çıkarıyorlar:

"Bir arkadaşıyla birlikte Arabistan'a gittiğini söylüyorlar."

"Haydi oradan, Şef Zapata asla ödleklik yapmaz."

"Onu Quilamula tepesinde görmüşler."

"Cerro Prieto'daki bir mağarada uyuduğunu biliyorum."

"Atı dün gece nehirden su içiyordu."

Moreloslu köylüler, Emiliano Zapata'nın ölmek ve onları tek başlarına bırakmak gibi alçaklık yapacağına inanmıyorlar ve asla inanmayacaklar.

(468)

Zapata'nın ölümüne yakılan türkü

Ey karşıki tepelerden doğan
küçük yıldız haydi söyle,
zenginlerin kırbacı
Şef Zapata nerede?

Ey Morelos'un ovalarındaki
ve kırlarındaki menekşe!
Sorarlarsa Zapata nerede,
çoktan cennete gitti de.

Baksana taşkın derecik!
Ne dedi sana o karanfil?
"Diyor ki Şef Zapata daha ölmemiş,
çok yakında geri gelecekmiş."

(293)

1919: Hollywood

Chaplin

İşe önce paçavralarla başladı.

Charlie Chaplin kostümlerini, Keystone stüdyolarında ya çok büyük, ya çok küçük ya da çok çirkin olmalarından ötürü işe yaramaz diye bir kenara atılmış kıyafetlerin arasından seçti. Geniş bir pantolonu, bir cücenin ceketini, bir melon şapkayı ve yırtık pırtık kocaman ayakkabıları çöp karıştırır gibi bir araya getirdi. O işi tamamlayınca aksesuar olarak suratına bir bıyık ve eline de bir baston ekledi. Ardından, hor görülmüş paçavralar yığını ayağa kalktı, seyircisini gülünç bir reveransla selamladı ve ördek adımlarıyla yürümeye başladı. Çok az ilerlemişti ki bir ağaca tosladı ve şapkasını çıkararak ondan özür diledi.

Parya ve şair Şarlo'nun hayata atılışı işte böyle oldu.

(121 ve 383)

1919: Hollywood

Buster Keaton

Asla gülmeyen adam insanları güldürüyor.

Chaplin gibi Buster Keaton da bir Hollywood sihirbazı. O da yoksulluktan bir kahraman yarattı. Keaton'un hasır şapkalı, taş suratlı, kedi vücutlu karakteri Şarlo'ya hiç benzemiyor ama polislere, gangsterlere ve makinelere karşı aynı eğlenceli savaşa girişiyor. Her zaman kayıtsız, dışı buz, içi ateş gibi, duvarda, havada ya da denizin dibinde dinginlikle yürüyor.

Keaton, Chaplin kadar popüler değil. Filmleri insanları eğlendiriyor ama aslında çok fazla gizem ve melankoli barındırıyor.

(128 ve 382)

1919: Memphis

Binlerce insan gösteriyi izliyor

... ve bir sürü kadın kucaklarında çocuklarıyla gelmiş. Bir kazığa bağlanmış Ell Persons benzinle vaftiz edildiğinde ve alevler ondan ilk feryatları kopardığında bu ahlaki gösteri zirve noktasına ulaşıyor.

Kalabalık çok geçmeden bu tür şeylerin çok kısa sürdüğünden şikâyet ederek düzen içinde dağılıyor. Bazıları hatıra olarak saklayacak bir kemik bulur muyuz diye külleri karıştırıyor.

Ell Persons güneydeki Kuzey Amerika eyaletlerinde cinayet ya da tecavüz suçu işlediği –yani beyaz bir kadına gözlerinde olası bir şehvet ışıltısıyla baktığı ya da ona *evet hanımefendi* demek yerinde sadece *evet* dediği ya da onunla konuşurken şapkasını çıkarmadığı– gerekçesiyle beyaz kalabalık tarafından bu yıl diri diri yakılan ya da asılan yetmiş yedi siyahtan biri.

Linç edilen "zenciler"den bazıları ABD'nin askeri üniformasını giyiyordu ve Kuzey Meksika çöllerinde Pancho Villa'nın izini sürmüşlerdi ya da dünya savaşından henüz dönmüşlerdi.

(51, 113 ve 242)

1921: Rio de Janeiro

Pirinç unu

Başkan Epitácio Pessoa, Brezilya futbolu yöneticilerine bir tavsiyede bulunuyor ve ulusal itibar gerekçesiyle, bir sonraki Güney Amerika futbol şampiyonasına koyu renkli oyuncuların götürülmemesini öneriyor.

Oysaki Brezilya, son Güney Amerika turnuvasını melez Artur Friedenreich'in golü sayesinde şampiyon olarak tamamlamıştı ve onun çamurlu ayakkabıları o günden beri bir kuyumcu vitrininde sergileniyordu. Alman bir babayla siyah bir annenin oğlu olan Friedenrich, Brezilya'nın en iyi futbolcusu. Sahaya en son çıkan her zaman o oluyor. Soyunma odasında saçını düzeltmek için en az yarım saat harcıyor ve oyun esnasında topa kafa vururken saçının tek bir teli bozulmuyor.

Ayin sonrası gerçekleştirilen zarif bir eğlence olan futbol, beyazların işi.

"*Pirinç Unu! Pirinç Unu!*" diye bağırıyor taraftarlar diğer bir melez oyuncuya, Fluminense Kulübü'nün tek melez futbolcusu olan ve suratını pirinç unuyla beyazlatan Carlos Alberto'ya.

(279)

1921: Rio de Janeiro

Pixinguinha

Os Batutas topluluğunun Paris'te sahne alacağı ilan ediliyor ve Brezilya basınında öfke yükseliyor. Avrupalılar Brezilya hakkında ne düşünecekler? Bu ülkeyi bir Afrika sömürgesi mi zannedecekler? *Os Batutas*'ın repertuarında opera aryaları ya da valslar yok; sadece *maxixe, lundú, corta jaca, batuque, caterete, modinha* ve yeni doğmuş olan samba var. Bu orkestra bir zenci orkestrası ve zenci müzikleri çalıyor: Gazetelerde çıkan makaleler, hükümeti bu itibarsızlaşmaya dur demek zorunda bırakıyor. Dışişleri Bakanlığı hiç vakit kaybetmeden *Os Batutas*'ın resmi olarak görevlendirilmediği yönünde bir açıklama yapıyor.

Grubun mensuplarından biri olan siyah Pixinguinha, Brezilya'nın en iyi müzisyeni. O bunu bilmiyor ve umurunda da değil. Kuşlardan çalınan sesleri, şeytani bir neşeyle flütünde aramakla meşgul.

(75)

1921: Rio de Janeiro

Brezilya'nın rağbet gören yazarı

bir spor kulübü havuzunun açılışını yapıyor. Havuzun erdemlerini yücelten Coelho Neto'nun konuşması kalabalık tarafından gözyaşları ve alkışlarla karşılanıyor. Coelho Neto, *gelecekteki yansımasının izini, zamanın karanlıkları boyunca takip etmek dışında tam anlamıyla değerlendirmekten aciz olduğumuz böyle büyük bir ihtişamı anlatmak için* deniz, gök ve toprağın kudretine başvuruyor.

"*Zenginler için ballı börek*," diye haykırıyor Lima Barreto. O popüler değil, melez ve asi olduğu için lanetli bir yazar ve boktan bir hastanede lanetler yağdırarak can çekişiyor.

Lima Barreto süsleme kültürünün tumturaklı metinlerini göklere çıkaran yazarlarla alay ediyor. Onlar zencilerin, işçilerin, yoksulların olmadığı ama halka daha çok vergi yüklemeye dayanan son derece orijinal bir formülün mucidi bilge ekonomistlere ve gelecek yılki geçit töreni için yeni üniformalar tasarlamakla görevlendirilen iki yüz altmış iki generale sahip, mutlu bir Brezilya'nın görkemini şakıyorlar.

(36)

1922: Toronto

Bu af

... erken ölüme mahkûm milyonlarca kişiyi kurtarıyor. O ne bir kralın ne de bir devlet başkanının affı. Bu affı geçen hafta cebinde yedi kuruşla iş arayan Kanadalı bir hekim çıkarıyor.

Uykularını kaçıran bir önseziden yola çıkan Fred Banting birçok hata ve düş kırıklığının ardından, pankreas tarafından salgılanan insülinin kandaki şekeri düşürdüğünü keşfediyor ve böylece diyabet hastalığının kestiği birçok ölüm cezasını hükümsüz kılıyor. (54)

1922: Leavenworth

Her şeyin herkese ait olduğuna inanmaya devam etmek için

Flores Magón Kardeşlerin en yeteneklisi ve en tehlikelisi Ricardo, gerçekleşmesine onca yardımda bulunduğu devrimde yer alamadı. Savaş alanlarında Meksika'nın kaderi belirlenirken, o bir Kuzey Amerika hapishanesinde ayağında prangayla taş kırıyordu.

Bir ABD mahkemesi, özel mülkiyet karşıtı anarşist bir manifestoyu imzaladığı için onu yirmi yıl zorunlu çalışmaya mahkûm etmişti. Eğer istiyorsa onu affedebileceklerini söylediler. O asla istemedi.

Öldüğümde belki dostlarım mezar taşıma şöyle yazarlar: "Burada bir hayalperest yatıyor." Düşmanlarımsa şöyle der: "Burada bir deli yatıyor." Ama kimse şunu yazmaya kalkışamaz: "Burada bir ödlek ve fikirlerine ihanet eden biri yatıyor."

Onu hücresinde, vatanından uzakta boğarak öldürdüler. Doktor raporunda *kalp krizi* yazıyordu.

(44 ve 391)

1922: Patagonya'nın kırları

İşçiye ateş

Üç yıl önce Arjantin Vatanseverler Birliği'ne bağlı aristokrat gençler Buenos Aires'in mahallelerinde sürek avına çıktılar. Safari çok başarılı geçti. Çocuklar bir hafta boyunca çok sayıda işçiyi ve Yahudiyi öldürdüler ve hiçbiri izinsiz böyle bir iş yapmaktan ötürü hapsi boylamadı.

Şimdi güneyin buz gibi topraklarında, işçilerle atış talimi yapma sırası orduda. Onuncu Süvari Birliği'ne bağlı askerler, Albay Héctor Beningo Varela'nın komutasında Patagonya'nın büyük çiftliklerini dolaşarak grevdeki tarım işçilerini kurşuna diziyorlar. Arjantin Vatanseverler Birliği'nin ateşli gönüllüleri onlara eşlik ediyor. Mahkeme olmadan kimse infaz edilmiyor. Her mahkeme, bir sigara içimlik zamandan daha kısa sürüyor. Yargıçlık görevini çiftlik sahipleri ve subaylar üstleniyor. Mahkûmlar kendi kazdıkları toplu mezarlara üst üste gömülüyor.

Başkan Hipólito Yrigoyen anarşistlerin ve kızılların bu şekilde ortadan kaldırılmasından hiç hoşlanmıyor ama katilleri durdurmak için parmağını dahi oynatmıyor.

(38 ve 365)

1923: Guayas Nehri

Nehirde haçlar yüzüyor

Dağın çiçekleriyle taçlandırılmış yüzlerce haç, çiçeklerle bezeli minik bir donanma gibi dalgaların ve belleğin gelgitlerinde yüzüyor: Her haç katledilmiş bir işçiyi temsil ediyor. Nehrin dibinde yatan işçiler huzur içinde uyusunlar diye halk bu yüzen haçları suya attı.

Olay bir yıl önce Guayaquil Limanı'nda yaşandı. Guayaquil saatlerdir proleterlerin elindeydi. Sendikaların verdiği izin belgeleri olmadan, hükümet görevlileri bile oradan oraya gidemiyorlardı. Açlık çekmekten bıkan emekçiler Ekvador tarihindeki ilk genel grevi ilan etmişlerdi. Çamaşırcı, tütüncü, aşçı, seyyar satıcı kadınlar Rosa Luxemburg Komitesi oluşturmuşlardı ve en dikkat çekici grup onlarınınkiydi.

"Ayaktakımı bugün gülerek uyandı ama yarın ağlayarak uyuyacak," diye buyurdu Temsilciler Meclisi Başkanı Carlos Arroyo. Cumhurbaşkanı José Luis Tamayo ise General Enrique Barriga'ya şu talimatı verdi:

"Her ne pahasına olursa olsun."

Asker botlarının gürültüsü geldiklerini belli edecek biçimde civar sokaklarda duyulmaya başladığında, grevciler devasa bir gösteri için toplanmışlardı. İlk silahlar patladığında birçok işçi çiğnenen bir karınca yuvasında sıkışmış gibi kaçmak istedi ve ilk ölenler onlar oldu.

Karınlarını süngüyle deştikten sonra kim bilir kaçını Guayas Nehri'nin dibine attılar.

(192, 332 ve 472)

1923: Acapulco

Demokratik süreçte düzen güçlerinin işlevi

Tom Mix'in filminin bitiminde salonda bir konuşma yapılıyor. Acapulco'daki yegâne sinemanın perdesinin önüne geçen Juan Escudero, kan emici tüccarlara karşı ateşli bir söylev vererek seyircileri şaşırtıyor. Üniformalılar üzerine atıldığında, tezahüratlarla vaftiz edilen Acapulco İşçi Partisi çoktan doğmuş oluyor.

İşçi Partisi kısa sürede büyüyor, seçimleri kazanıyor ve kırmızı-siyah bayrağını belediye sarayının tepesine dikiyor. Boylu poslu, uzun favorili, sivri bıyıklı Juan Escudero yeni belediye başkanı, sosyalist belediye başkanı oluyor. Belediye sarayını çok kısa bir sürede kooperatiflerin ve sendikaların üssüne dönüştürüyor, okuma yazma kampanyası başlatıyor ve her şeyin sahiplerinin gücüne meydan okuyor: Tanrı'nın ve federal hükümetin unuttuğu bu pislik içindeki Meksika liman şehrinde suyun, havanın, toprağın ve çöpün sahibi üç şirket. İşte bu her şeyin sahipleri, halk hatasından dönsün diye yeni seçimler düzenliyorlar ama Acapulco İşçi Partisi bir kez daha kazanıyor. Netice itibarıyla orduya başvurmaktan ve derhal durumu normale döndürme süreci başlatmaktan başka çare kalmıyor. Askerler belediye sarayını ateşe verirken muzaffer Juan Escudero, biri koluna diğeriyse acı çekmeden çabucak gitsin diye çok yakın mesafeden alnına olmak üzere iki kurşun yiyor.

(441)

1923: Acapulco

Escudero

... yine de ölümden dönüyor ve seçimleri kazanmaya devam ediyor. Tekerlekli sandalyede, kötürüm ve neredeyse dilsiz bir halde, zaferle sonuçlanan milletvekilliği kampanyası sırasında konuşmalarını bir delikanlıya dikte ediyor ve onun mırıltılarını deşifre eden delikanlı bunları kürsülerden yüksek sesle tekrarlıyor.

Acapulco'nun sahipleri, askeri devriyeye bu kez olması gerektiği gibi ateş etmeleri için otuz bin peso ödemeye karar veriyor. Şirketlerin genel muhasebe kayıtlarında paranın çıkışı görünüyor ama nereye gittiği belli değil. Ve Juan Escudero, işi bitirmekte kararlı adamlar tarafından öyle bir kurşunlanıyor ki, ölünün ölüsü bir şekilde can veriyor.

(441)

1923: Azángaro

Urviola

Ailesi avukat olmasını istiyordu ama o, çifte kamburluğu ve cüce boyunun laneti yetmezmiş gibi, avukat yerine yerli oldu. Ezequiel Urviola, Puno'daki hukuk kariyerini bıraktı ve Túpac Amaru'nun izinden gitmeye ant içti. O zamandan beri Keçua dilinde konuşuyor, ayağına *ojota* giyiyor, koka yaprağı çiğniyor ve *quena* denen kavalı çalıyor. Gece gündüz gidip gelerek yerlilerin, katırlar ve ağaçlar gibi, sahiplerinin olduğu Peru dağlarında insanları ayaklandırıyor.

Polisler kambur Urviola'yı yakalamanın hayalini kuruyorlar, büyük toprak sahipleriyse buna ant içiyorlar ama küçük adam sıradağların üzerinde uçarken kartala dönüşüyor.

(370)

1923: El Callao

Mariátegui

José Carlos Mariátegui Avrupa'da birkaç yıl geçirdikten sonra gemiyle Peru'ya dönüyor. Buradan gittiğinde Lima gecelerinin bohemi, atlar hakkında yazan ve çok şey hisseden ama bunların pek azını anlayan mistik bir şairdi. Avrupa'da Amerika'yı keşfetti: Mariátegui orada Marksizmin yanı sıra kendini buldu ve böylece yakından göremediği Peru'yu uzaklardan görmeyi öğrendi.

Mariátegui, Marksizmin insani ilerleme anlamına geldiğine, çiçek aşısına ya da görelilik kuramına inandığı gibi inanıyor ama Peru'yu perululaştırmak için işe önce Marksizmi perululaştırmakla başlamak gerekiyor zira Marksizm dogmacılıktan ya da karbon kâğıdıyla kopyalanıp uygulanacak bir şeyden ziyade, ülkenin derinliklerine girmeyi sağlayacak bir anahtar. Ülkenin derinliklerindeki ipuçlarıysa, verimsiz büyük çiftlikler tarafından yağmalanmış ama sosyalist emek ve yaşam geleneklerinden asla taviz vermemiş yerli topluluklarda.

(32, 277 ve 355)

1923: Buenos Aires

Bir işçi avcısının portresi

Ateşli silahlar katalogunu pornografik fotoğraf koleksiyonuymuş gibi şehvetli bir bakışla seyrediyor. Arjantin Ordusu'nun üniforması, ona en güzel insan derisi olarak görünüyor. Kurduğu tuzaklara yakalanan tilkilerin derilerini diri diri yüzmekten ve firari işçileri hedef tahtası olarak kullanmaktan hoşlanıyor; özellikle de bu işçiler kızılsa; özellikle de bu kızıllar yabancıysa.

Jorge Ernesto Pérez Millán Témperley gönüllü olarak Yarbay Varela'nın birliklerine katılıyor ve geçen yıl Patagonya'ya gidip, menziline ne kadar grevci tarım işçisi girmişse hepsini keyifle öldürüyor. Daha sonra, yoksulların adalet dağıtıcısı Alman anarşist

Kurt Wilckens, Yarbay Varela'yı havaya uçuran bombayı atınca, bu işçi avcısı komutanının intikamını alacağına yüksek sesle ant içiyor.

Ve dediğini yapıyor. Jorge Ernesto Pérez Millán Témperley, hücresinde uyuyan Wilckens'ın göğsüne, Arjantin Vatanseverler Birliği adına, mavzeriyle ateş ediyor. Hemen ardından da torunlarına göstermek için görevini yerine getirmiş asker pozuyla, silah elde bir fotoğrafını çektiriyor.

(38)

1923: Tampico

Traven

Bir hayalet gemi, her an batabilecek eski bir tekne Meksika kıyılarına varıyor. İsimsiz ve uyruksuz serserilerden oluşan mürettebatının arasında Almanya'da bozguna uğrayan devrimin hayatta kalan bir mensubu da var.

Rosa Luxemburg'un açlıktan ve polisten kaçan bu yoldaşı, Tampico'da ilk romanını yazıyor. Onu Bruno Traven olarak imzalıyor. Bu isimle üne kavuşacak ama kimse onun yüzünü, sesini ve ayakizini tanımayacak. Bürokrasi tarafından fişlenmemek, evlilik akdinin ve vasiyetnamenin aşk ve ölümden daha fazla önem taşıdığı bir dünyayla daha iyi dalga geçmek için Traven bir gizem olarak kalmaya karar veriyor.

(398)

1923: Durango'nun kırları

Pancho Villa *Binbir Gece Masalları*'nı okuyor

... çünkü kandil ışığında yüksek sesle heceleyerek okuduğu bu kitap sayesinde çok güzel rüyalar görüyor. Sabahları eski mücadele arkadaşlarıyla birlikte sığırları otlatmak için erkenden uyanıyor.

Hükümetin hiç hoşuna gitmese de Villa, Meksika'nın kuzeyindeki kırlarda en popüler adam olmayı sürdürüyor. Bugün Villa'nın Canutillo Çiftliği'ni bir kooperatife dönüştürmesinin üçüncü yıldönümü ve burada şimdiden bir hastane ve okul göze çarpıyor. Kutlamalar için çok büyük bir kalabalık geldi.

Villa orkestradan gözde *corrido*larını dinlerken Granadalı göçmen Don Fernando, John Reed'in Moskova'da öldüğü haberini veriyor.

Pancho Villa eğlencenin durmasını emrediyor. Sinekler bile uçmayı bırakıyor.

"Juanito öldü mü? Benim dostum Juanito?"

"Evet, ta kendisi."

Villa inanmakla inanmamak arasında gidip geliyor.

"Onu gördüm," diye özür dileyerek ekliyor Don Fernando. "Oradaki devrim kahramanlarının yanında gömülü."

Kimse soluk almıyor. Kimse sessizliği bozmaya cüret edemiyor. Don Fernando mırıldanıyor:

"Vurularak ölmemiş, tifüsten gitmiş."

Villa başını sallıyor: "Demek Juanito öldü."

Susuyor. Sonra uzaklara bakarak şöyle diyor:

"Ben *sosyalizm* lafını hiç duymamıştım. O bana anlattı."

Hemen akabinde ayağa fırlıyor ve kollarını açarak sessiz gitaristleri azarlıyor:

"Müzik nerede? Müziğe ne oldu? Haydi çalın!"

(206)

1923: Mexico

Halk, Meksika Devrimi'ne bir milyon insan verdi

... ve bu on yıllık bir savaş süresinde gerçekleşti, peki ne için? Askeri liderler en güzel topraklara ve en kârlı işlere el koydular. Devrimin subayları iktidarı ve zaferin şanını, yerli söğüşleyicisi avukatlar ve Obregón'a *Meksikalı Lenin* diyen, şölenlerin parlak hatibi kiralık politikacılarla paylaşıyorlar.

Ulusal barış yolundaki her türlü uyuşmazlık, kamu sözleşmeleri, toprak imtiyazları ya da akıtılan kaynaklarla çözülüyor. Başkan Álvaro Obregón, hükümetin yöntemini daha sonra Meksika'da bir ekol yaratacak olan şu cümleyle tanımlıyor:

"Elli bin pesoluk bir atışa direnebilecek general yoktur."

(246 ve 260)

1923: Parral

Gururunu asla kıramadılar

Söz konusu General Villa olduğunda, Obregón yanılıyor.

Pancho Villa'yı mermilerle öldürmekten başka çare yok.

Villa, Parral'a sabahın köründe arabayla geliyor. Onu gören kişi yüzünü kırmızı mendille siliyor. İşareti alan on iki adam tetiklere basıyor.

Parral onun en sevdiği şehirdi, *Parral'ı o kadar seviyorum, o kadar seviyorum ki*, diyordu. Parral'ın kadınları ve çocukları istilacı gringoları taşlayarak kovaladıkları gün Pancho Villa'nın yüreği yerinden fırlayacak gibi oldu, içindeki atlar dizginlerinden boşandı ve müthiş bir sevinç narası patlattı:

"Parral'ı o kadar seviyorum ki burada ölmeyi isterdim!"

(206 ve 260)

1924: Mérida, Yucatán

Demokratik süreçte düzen güçlerinin işlevi üzerine birkaç şey daha

Obregón'un peso atan silahının işlemediği diğer bir kişi Felipe Carrillo Puerto, infaz mangasının karşısına nemli bir ocak sabahı çıkıyor.

"Günah çıkarmak için bir papaz ister misin?"

"Ben Katolik değilim."

"Peki bir noter?"

"Bırakacak bir şeyim yok."

Yucatán'da Sosyalist İşçi Partisi'ni kurmadan önce, Morelos'ta Zapata'nın ordusunda albay olmuştu. Carillo Puerto, Yucatán topraklarında Maya dilinde nutuklar atıyordu. Marx'ın Jacinto Canek ve Cecilio Chi'nin kardeşi olduğunu ve komüniter geleneğin mirasçısı olan sosyalizmin, yerlilerin şanlı geçmişine geleceğe ilişkin bir boyut kattığını anlatıyordu.

Daha düne kadar Yucatán'ın sosyalist hükümetine liderlik ediyordu. Sonu gelmez hileler ve zorbalıklara rağmen, sosyalistlerin seçimleri açık ara kazanmaları engellenememişti. Seçimlerin ardından vaatlerini yerine getirmelerini önlemek de mümkün olmadı. Kutsal büyük çiftlikler, köleci düzen ve emperyal tekele karşı yapılan saygısızlıklar, *henequén* tarlalarının efendisi olan International Harvester Company'nin yöneticilerini öfkelendirdi. Diğer yandan başpiskopos laik eğitim, özgür aşk ve kızıl vaftizler (söylendiğine göre, çocuklara isimleri kızıl çiçekli bir şiltenin üzerinde veriliyor ve isimlerine karşılık onlardan uzun bir sosyalist militanlık yemini alınıyordu) yüzünden sarsıntı geçirdi. Netice itibarıyla bu rezilliklere bir son vermek için orduyu çağırmak şart oldu.

Felipe Carrillo Puerto'nun kurşuna dizilişi, Juan Escudero'nun Acapulco'daki hikâyesinin bir tekrarı. Ezilenlerin Yucatán'daki hükümeti iki yıl sürdü. Ezilenler hükümeti aklın silahlarıyla yönetiyordu. Ezenlerin hükümeti yoktu ama silahlarından gelen hakları vardı ve tüm Meksika'da olduğu gibi, orada da bu haklarını kullandılar.

(330)

1924: Mexico

Duvarların ulusallaşması

Şövale resmi izleyiciyi kapalı mekâna davet ediyor. Oysaki duvar resmi kendini gelip geçen kalabalığa sunuyor. Halk okuma yazma bilmiyor ama kör de değil ya: Rivera, Orozco ve Siqueiros, Mexico'nun duvarlarına hücum ediyorlar. Daha önce hiç denen-

memiş biçimde resim yapıyorlar: Islak kirecin üzerinde, Meksika Devrimi'nin, o doğumlar ve cenazeler döneminin ürünü olan, gerçek anlamda ulusal bir sanat doğuyor.

Meksika duvar resmi, kendini inkâr etmek için eğitilmiş bir ülkenin cüceleştirilmiş, iğdiş edilmiş ödlek sanatına karşı ortaya çıkıyor. Ölü doğa ve cansız manzaralar yerini bir anda çılgınlık derecesinde canlı gerçekliklere bırakıyor; toprağın yoksullarıysa kullanılma, aşağılanma ya da acınma yerine sanatın ve tarihin öznelerine dönüşüyor.

Duvar ressamları ağır saldırılara maruz kalıyor. Tek bir övgü dahi almıyorlar. Yine de iskelelerine tırmanıp hiç yılmadan işlerine devam ediyorlar. Kurbağa gözlü ve kursaklı, balık dişli Rivera günde aralıksız on altı saat çalışıyor ve belinde bir tabanca taşıyor:

"*Eleştiriye sınır çekmek için,*" diyor.

(80 ve 387)

1924: Mexico

Diego Rivera

Yucatán'ın kurtarıcısı Felipe Carrillo Puerto'yu göğsünün tam ortasında bir kurşunla ama dünyanın karşısında ayağa kalkmış, dirilmiş ya da öldüğünün farkında değilmiş gibi resmediyor; Emiliano Zapata'yı halkı ayaklandırırken çiziyor ve halkı da resmediyor: Meksika'nın bütün halkları, Eğitim Sekreterliği'nin bin altı yüz metrekarelik duvarları üzerinde çalışmanın, savaşın ve eğlencenin destanında bir araya geliyor. Bir yandan dünyayı renklerle kaplayan Diego, aynı zamanda yalan söyleyerek eğleniyor. Onu dinlemek isteyen herkese göbeği, yaratma tutkusu ve doymak bilmez kadın açlığı kadar muazzam yalanlar anlatıyor.

Avrupa'dan döneli daha üç yıl oldu. Diego Paris'teyken *izm*lerden ona gına geldi ve öncü ressam oldu. Yıldızı artık sönmek üzereyken, sırf can sıkıntısından resim yaparken Meksika'ya döndü ve toprağının ışıklarını gözlerini yakacak kadar hissetti.

(82)

1924: Mexico

Orozco

Diego Rivera yuvarlaklaştırıyor, José Clemente Orozco keskinleştiriyor. Rivera mısır etinden bedenler, şehvetli meyveler gibi cinsel temalar işliyor; Orozco çaresizlikler, derileri yüzülmüş kemikli bedenler, kesilmiş ve kanayan bir sisal resmediyor. Rivera'da sevinç olan şey, Orozco'da trajedi. Rivera'da şefkat ve göz kamaştırıcı bir dinginlik var; Orozco'da sertlik ve gerginlik. Orozco'nun Meksika Devrimi'nde bir görkem var, tıpkı Rivera'nınkinde olduğu gibi, ama Rivera'nın bize umuttan bahsettiği yerde Orozco, kutsal ateşi tanrılardan kim çalarsa çalsın onu insanlara vermeyeceğini söyler gibi.

(83 ve 323)

1924: Mexico

Siqueiros

Orozco utangaç, gizemli, içinde fırtınalar kopan biri. David Alfaro Siqueiros etkileyici, gösterişli, dışında fırtınalar koparan biri. Orozco yalnızlık ayinindeymişçesine resim yapıyor. Siqueiros ise militan dayanışması için. *Bizimkinden başka yol yok,* diyor Siqueiros. Hastalıklı olarak nitelediği Avrupa kültürünün karşısına, kendi kas kuvvetini koyuyor. Orozco tereddüt ediyor, yaptığı şeye güvenmiyor. Aşağılık kompleksinden mustarip bir ülke için vatanseverlik kibrinin kötü bir ilaç olmadığına inanan Siqueiros ise saldırıyor.

(27)

"Halk, Meksika duvar resminin kahramanıdır," diyor Diego Rivera

Orozco ve Siqueiros'la birlikte başlattığımız manada Meksika resminin gerçek yeniliği, halkı duvar resminin kahramanı yapmak oldu. O güne dek duvar resminin kahramanları tanrılar, melekler, başmelekler, azizler,

savaş kahramanları, krallar, imparatorlar, piskoposlar, askeri ve politik liderlerdi, halk trajedilerde başkarakterlerin etrafını çevreleyen koro gibi gösteriliyordu...

(79)

1924: Regla

Lenin

Küba'nın Regla kasabasının belediye başkanı, halkı kasaba meydanına çağırıyor. Yakındaki Havana şehrinden, Lenin'in Sovyetler Birliği'nde öldüğü haberi geldi ve belediye başkanı yayınladığı matem bildirisinde şöyle diyor: *Yukarıda adı geçen Lenin, belediyemiz sınırlarındaki proleter ve entelektüel unsurlar içinde hak edilmiş bir sempati kazandı. İşte bu sebeple, gelecek pazar günü, akşamüstü beşte düzenlenecek iki dakikalık saygı duruşu ve meditasyon esnasında halkımız ve taşıtlar mutlak bir hareketsizlik içinde olacaktır.*

Pazar akşamüstü tam beşte, Regla Belediye Başkanı Fortín Tepesi'ne çıkıyor. Şiddetli yağmura rağmen binden fazla kişi ona eşlik ediyor ve iki dakikalık saygı duruşuyla meditasyon yağmur altında tamamlanıyor. Ardından da, kızıl bayrağı karların ortasına ebediyen diken adama saygı gösterisi olarak, belediye başkanı tepenin zirvesine bir zeytin ağacı dikiyor.

(215)

1926: San Albino

Sandino

Kısa boylu ve dal gibi ince adam Nikaragua toprağına öyle sağlam kök salmamış olsaydı güçlü bir rüzgarla uçup giderdi.

Bu toprakta, kendi toprağında, Augusto César Sandino ayağa kalkıp konuşuyor. Konuşurken, toprağından duyduklarını etrafındakilere aktarıyor. Sandino toprağının üzerinde uyumak için

kendini yere bıraktığında, toprak onun kulağına derin kederler ve güzellikler fısıldıyor.

Sandino ayağa kalkıp istila altında aşağılanan toprağının sırlarını anlatıp soruyor, *kaçınız onu benim sevdiğim kadar seviyorsunuz?*

San Albinolu yirmi dokuz madenci bir adım öne çıkıyor.

Bunlar Nikaragua Özgürlük Ordusu'nun ilk askerleri oluyor. Okuma yazma bilmeyen ve bir Kuzey Amerika şirketi için günde on beş saat çalışıp altın çıkararak, bir hangarda üst üste uyuyan işçiler. Madeni dinamitle havaya uçuruyor ve Sandino'nun peşinden dağa çıkıyorlar.

Sandino küçük, beyaz bir eşeğin sırtında gidiyor.

(118 ve 361)

1926: Puerto Cabezas

Dünyanın en saygıdeğer kadınları

Puerto Cabezaslı fahişelerdir. Onlar yatak sırları sayesinde, Kuzey Amerikalı deniz piyadelerinin kırk tüfek ve yedi bin fişeği tam olarak nereye sakladıklarını biliyorlar. Hayatlarını riske atarak yabancı işgal güçlerine meydan okuyan bu kadınlar sayesinde, Sandino ve adamları suyun içinden meşale ışığında ilk silahlarını ve cephanelerini çıkarıyorlar.

(361)

1926: Juazeiro do Norte

Peder Cícero

Juazeiro eskiden uçsuz bucaksız arazinin üzerine saçılmış dört çiftlikten oluşan, kuş uçmaz kervan geçmez bir yerleşimdi. Derken günün birinde Tanrı parmağıyla, o küçük çöplüğü işaret etti ve oranın Kutsal Şehir olmasına karar verdi. O günden beri, derdi olan binlerce insan buraya akın ediyor. Çilenin ve mucizenin tüm

yolları buraya çıkıyor. Brezilya'nın dört bir yanından gelen bir deri bir kemik hacılar, paçavralar içinde, eksik uzuvlu insanlardan oluşan uzun kuyruklar, Juazeiro'yu çorak ve ıssız kuzeydoğunun en zengin şehri haline getirdi. İman tazeleyicisi, unutulanın hafızası, yolunu kaybetmişlerin pusulası, yeni Kudüs'teki mütevazı Salgadinho Deresi'ne artık Ürdün Nehri diyorlar. Etrafı kanlı bronz çarmıhlarını havaya kaldıran sofu kadınlarla çevrili Peder Cícero, İsa'nın gelmek üzere olduğunu müjdeliyor.

Peder Cícero Romão Batista buradaki toprakların ve ruhların sahibi. Çöl kazazedelerinin kurtarıcısı, delilerin ve suçluların terbiyecisi bu adam kısır kadınlara evlat, kuru toprağa yağmur, körlere ışık ve yoksullara kendi yediği ekmekten birkaç kırıntı veriyor.

(133)

1926: Juazeiro do Norte

Bir haydut ilahi bir mucize neticesinde bir yüzbaşıya dönüşüyor

Lampião'nun savaşçıları silahlarını ateşliyor ve şarkılar söylüyor. Çanlar ve havai fişekler, onlara Juazeiro'ya hoş geldiniz diyor. *Cangaceiros* çetesinin deriden zırhlarının üzerinde, eksiksiz bir cephanelik ve madalya bolluğu göze çarpıyor.

Peder Cícero, kendi heykelinin dibinde çete şefini kutsuyor. Şu artık herkesçe biliniyor ki eşkıya Lampião, Peder Cícero'nun resminin asılı olduğu bir evi asla yağmalamıyor ve bu kadar kerametli bir azizin müritlerini asla öldürmüyor.

Peder Cícero, Brezilya hükümeti adına Lampião'ya yüzbaşı rütbesi verip her bir omzuna üç mavi şerit taktıktan sonra, onun eski Winchester tüfeklerini yepyeni mavzerlerle değiştiriyor. Yüzbaşı Lampião, Brezilya'yı dolaşarak demokrasi ve diğer şeytani fikirlerini yayan Teğmen Luis Carlos Prestes'in asilerinin kökünü kazımayı vaat ediyor ama şehirden çıkar çıkmaz Prestes'i falan unutup her zamanki meşgalelerine dönüyor.

(120, 133 ve 263)

1926: New York

Valentino

Dün gece, bir İtalyan restoranındaki makarna ziyafetinin kurbanı olan Rudolph Valentino yere yığılıverdi.

Beş kıtadaki milyonlarca kadın dul kaldı. Hepsi, şehirlerdeki tapınak-sinemaların sunak-perdelerinde bu zarif İtalyan kedisine tapınıyorlardı. Onunla birlike çöl rüzgârında vahaya doğru at koşturuyor, korkunç boğa güreşi arenalarına ve gizemli saraylara giriyor, aynalı zeminlerde dans ediyor ve Hint prensleri ya da şeyh oğullarının yatak odalarında soyunuyorlardı: Onun içe işleyen mahsun bakışlarıyla delik deşik oluyor, onun kollarıyla sarmalanıp yumuşacık ipek yataklara gömülüyorlardı.

O bunun farkında bile değildi. Öpüşürken sigara içen ve bir bakışıyla insanı mahveden Hollywood Tanrısı Valentino, her gün binlerce aşk mektubu alan bu adam, aslında tek başına uyuyor ve rüyalarını annesi süslüyordu.

(443)

1927: Chicago

Louie

Annesi New Orleans'taki Perdido Sokağı'nda, en alt gelir düzeyinin en alt tabakasının mekânında ve cenaze törenlerinde ölülerin göğsünün üzerine, komşulardan üç beş kuruş toplamak amacıyla bir tabak koyulan bir yerde yaşıyordu. Ama o şimdi ölüyor ve oğlu Louie ona güzel bir cenaze töreni, ancak Tanrı tarafından beyaz ve milyoner yaratıldığını göreceği bir rüyanın sonunda düşleyebileceği türden, lüks bir cenaze töreni armağan etmenin mutluluğunu yaşıyor.

Louis Armstrong artık ve müzikten başka bir şey yemeden büyümüştü, ta ki bir trompetten ibaret eşyası ve yanında balıklı sandviçle New Orleans'tan, Chicago'ya kaçana kadar. Aradan geçen birkaç yılda epey şişmanladı çünkü intikam alır gibi yemek

yiyor. Eğer güneye dönmüş olsaydı belki siyahlara yasak, yoksullara imkânsız olan yerlerden bazılarına girebilir hatta kovulmadan neredeyse tüm sokaklarda yürüyebilirdi. O cazın kralı ve bunu kimse tartışamaz: Onun trompeti fısıldıyor, homurdanıyor, inliyor, yaralı bir hayvan gibi uluyor ve yaşamın absürdlüğünü coşkulu, son derece güçlü kahkahalarla kutluyor.

(1)

1927: New York

Bessie

Bu kadın, acılarını görkemli bir sesle şarkıya döküyor ve kimse onu duymamış ya da fark etmemiş numarası yapamıyor. Derin gecenin ciğerleri: Aşırı şişman, aşırı siyah Bessie Smith, Evren'in hırsızlarına lanet yağdırıyor. Onun söylediği *blues* şarkılar kenar mahallelerde yaşayan yoksul ve sarhoş siyahların ilahileri, dünyayı hor gören beyazların, üst-insanların ve zenginlerin tahtlarından devrileceğini müjdeliyor.

(165)

1927: Rapallo

Pound

Ezra Pound yirmi yıl önce Amerika'dan ayrıldı. Şairlerin oğlu, şairlerin babası Pound İtalya güneşi altında, Altamira'nın bizonlarına eşlik etmeye layık yeni imgeler ve balıklardan daha eski tanrılarla sohbet etmeye kadir bilinmeyen sözcükleri arıyor.

Yolda yanlış arkadaşlar ediniyor.

(261, 349 ve 437)

1927: Charlestown

"Güzel bir gün"

... diyor Massachusetts eyalet valisi.

Ağustos ayının bu pazartesi günü, iki İtalyan işçi Charlestown Hapishanesi'nin Ölüm Evi'ndeki elektrikli sandalyeye oturacak.

Ayakkabıcı Nicola Sacco ve balıkçı Bartolomeo Vanzetti işlemedikleri suçlardan ötürü idam edilecekler.

Sacco ve Vanzetti'nin hayatı, Packard otomobilleri satarak kırk milyon dolar kazanmış bir tüccarın elinde. Massachusetts Valisi Alvan Tufts Fuller kocaman, ahşap oyma bir yazı masasının arkasında oturan ufak tefek bir adam. Gezegenin dört bir yanından yükselen protestoların gürültüsü karşısında geri adım atmayı reddediyor. Dava sürecinin doğruluğuna ve delillerin geçerliliğine tüm yüreğiyle inanıyor; ayrıca tüm lanet olası anarşistlerin ve bu ülkeyi yıkmaya gelen pis yabancıların ölümü hak ettiklerini düşünüyor.

(162 ve 445)

1927: Araraquara

Mário de Andrade

Yaltakçı, vıcık vıcık ve tumturaklı resmi kültürün sıkı bir muhalifi olmasının yanı sıra, müziği ölesiye kıskanan sözcüklerin yaratıcısı; bu sözcükler görmeye ve gördüklerini Brezilya'ya anlatmaya muktedir, onu ağızlarında çiğniyorlar çünkü Brezilya lezzetli ve sıcak bir fıstık.

Mário de Andrade tatillerde sırf eğlence olsun diye, Macunaíma adında, karaktersiz bir kahramanın dediklerini ve yaptıklarını, tıpkı bir papağanın altın gagasından duyduğu şekilde kaleme alıyor. Papağanın anlattığına göre, çirkin zenci Macunaíma selvanın derinliklerinde doğmuş. Tembelliğinden ötürü, altı yaşına kadar ağzından tek bir sözcük çıkmamış ve kendini tamamen karıncaların kellesini uçurmaya, kardeşlerinin suratına tükürmeye ve kuzinlerinin orasını burasını ellemeye adamış. Macunaíma'nın komik maceraları, çırılçıplak soyulmamış aziz ya da kafası koparılmamış kukla bırakmayan büyük bir alayla Brezilya'nın tüm dönemlerine ve tüm mekânlarına uğruyor.

Macunaíma yazarından çok daha gerçek zira etten kemikten tüm Brezilyalılar gibi, Mário de Andrade de hayal gücünün hezeyanından ibaret.

(23)

1927: Paris

Villa-Lobos

Devasa puronun ardından bir duman bulutu geliyor. Etrafı dumanla sarılmış neşeli ve sevdalı Heitor Villa-Lobos ıslıkla serseri bir şarkı tutturuyor.

Brezilya'da ona karşı olan eleştirmenler, Villa-Lobos'un saralılar tarafından çalınacak ve paranoyaklar tarafından dinlenecek türden bir müzik bestelediğini söylüyorlar ama Fransa'da onu tezahüratlarla karşılıyorlar. Paris basını onun cüretkâr armonilerini ve enerjik ulusal kimliğini coşkuyla alkışlıyor. Üstadın yaşamı hakkında makaleler yayınlanıyor. Bir gazete Villa-Lobos'un bir keresinde Amazon selvasında, kucağında bir gramofonla dolaşıp Bach yayını yaparken karşılaştığı insan yiyen yerliler tarafından bir ızgaraya bağlandığını ve neredeyse kızartıldığını yazıyor.

Bir konserden diğerine koşturmaca arasında katıldığı eğlencelerin birinde, bir hanımefendi ona hiç çiğ insan yiyip yemediğini ve tadından hoşlanıp hoşlanmadığını soruyor.

(280)

1927: Jalisco'nun ovaları

Sopalardan yapılmış devasa bir haçın arkasında

... süvariler birbirini eziyor. Jalisco'da ve Meksika'nın diğer eyaletlerinde *Cristero*lar din uğruna can verme, şan şerefe erişme ar-

zusuyla ayaklanıyorlar. Başında dikenli taç yerine mücevherlerle süslü bir taç taşıyan İsa Kral ve Meksika'da kilisenin hâlâ sahip olduğu az sayıdaki ayrıcalığı kaybetmemek için direnen Papa'ya "Çok yaşa!" diye haykırıyorlar.

Yoksul köylüler kısa bir süre önce, onlara toprak vaat eden bir devrim için öldüler. Ölerek yaşamaya mahkûm bu insanlar, bu kez onlara cenneti vaat eden bir Kilise için ölüyorlar.

(297)

1927: San Gabriel de Jalisco

Bir çocuk bakıyor

Ayaklarından asılmış dedesini görmesin diye annesi onun gözlerini kapatıyor. Annenin elleri ne eşkıyaların kurşunlarıyla delik deşik olmuş babasını ne de telgraf direklerinin tepesine asılmış, rüzgâr estikçe sallanan amcalarını görmesine izin veriyor.

Artık anne de öldü ya da oğlunun gözlerini korumaktan yoruldu. Kıvrıla kıvrıla tepeleri dolaşan taş duvarın üzerinde oturan Juan Rulfo haşin yurdunu çıplak gözle seyrediyor. Dumanların arasından çıkan atlılar görüyor; ya federal ya da *Cristero*, onun için ikisi de bir ve onların arkasında, uzaklarda, bir yangın görüyor. Direklere yan yana asılmış insanların, içleri akbabalar tarafından boşaltılmış yırtık pırtık elbiselerini ve siyahlar giymiş kadınlar alayını görüyor.

Juan Rulfo, etrafı ona görünen hayaletlerle çevrili dokuz yaşında bir çocuk.

Burada canlı namına bir şey yok; ne çakalların ulumasından başka bir ses ne de dönerek yükselen karanlık rüzgâr dışında bir hava. Jalisco'nun ovalarında canlılar gizlenen birer ölü.

(48 ve 400)

Jaguarlar ve kuşların savaşı

On beş yıl önce deniz piyadeleri, *ABD vatandaşlarının canlarını ve mallarını korumak için* Nikaragua'ya kısa süreliğine çıkarma yaptılar ama sonra oradan gitmeyi unuttular. Şimdi kuzeyin dağları onlara karşı ayaklanıyor. Buralarda köyler çok seyrek fakat Sandino'nun askeri olmayanlar, onun casusu ya da habercisi. San Albino madeninin havaya uçuruluşundan ve Muy Muy bölgesinde yaşanan ilk çarpışmadan beri özgürlük birlikleri giderek büyüyor.

Sandino'ya nehir yoluyla silah gelmesini engellemek için tüm Honduras Ordusu sınırda bekliyor ama gerillalar tüfekleri öldürdükleri düşmanlardan, mermileriyse saplandıkları ağaçlardan söküp alıyorlar. Kelle uçurmak için fazlasıyla pala var ve içine cam kırığı, çivi, cıvata ve dinamit doldurmak suretiyle, sardalye konservesi kutularından yaptıkları el bombaları çok etkili oluyor.

Kuzey Amerikalı uçakların gelişigüzel bombardımanı köy evlerini yerle bir ediyor, güneşten kavrulan, yağmurdan ve tozdan boğulan deniz piyadeleri selvanın içinde, uçurumların ve yüksek tepelerin arasında operasyonlar düzenleyerek önlerine çıkan her şeyi yakıp yıkıyor, herkesi öldürüyor. Küçücük maymunlar bile ellerine geçeni ağaçların üzerinden onlara fırlatıyor.

Sandino af dilesin diye, asilikle geçirdiği her gün için ona on dolar teklif ediyorlar. Yüzbaşı Hatfield ondan teslim olmasını talep ediyor. Sislerle çevrili gizemli zirve, El Chipote Kalesi'nden cevap geliyor: *Ben ne kendimi satarım ne de teslim olurum.* Ve şöyle tamamlıyor: *Sizi çiçek buketleriyle süslenmiş, güzel bir tabutun içine koymayı arzulayan sadık hizmetkârınız,* diye imzalıyor Sandino.

Onun askerleri jaguar gibi ısırıyor ve kuş gibi uçuyorlar. Jaguar hiç beklenmedik bir anda heybetli düşmanın suratına darbeyi indiriyor ve karşı taraf daha tepki vermeye yeltenemeden arkadan ya da yanlardan saldırıya geçiyorlar; sonra da bir kanat çırpışıyla gözden kayboluyorlar.

(118 ve 361)

1928: San Rafael del Norte

Küçük çılgın ordu

Sandino'nun, deniz piyadeleri tarafından kuşatılan ve top ateşi altında tutulan El Chipote Dağı'ndaki kalesi, dört Corsair uçağı tarafından bombalanıyor. Bölgenin tamamı günler ve geceler boyunca sarsılıyor, ta ki işgalciler süngü takıp tüfek namlularının göründüğü taş siperlere saldırıya geçene kadar. Bu kahramanca hücum ölüm ya da yaralanma olmadan sonlanıyor çünkü saldırganlar siperlerin içinde sadece samandan askerler ve sopadan tüfekler buluyor.

Çok geçmeden, Kuzey Amerika gazeteleri El Chipote muharebesi hakkında okurlarını bilgilendiriyor. Ama deniz piyadelerinin, başlarında geniş şapkalar, boyunlarında kırmızı-siyah mendiller bulunan samandan bir birliği ele geçirdiğinden bahsetmiyorlar. Tam aksine, öldürülen gerillaların arasında Sandino'nun bile olduğunu söylüyorlar.

Uzaklardaki San Rafael del Norte köyünde, Sandino odun ateşlerinin ışığında kendi insanlarının şarkılarını dinliyor. Kendi ölüm haberini orada alıyor:

"Tanrı ve dağlarımız bizimle birlikte. Sonuç olarak, ölüm bir anlık acıdan öte bir şey değil."

Son aylarda otuz altı savaş gemisi ve altı bin deniz piyadesinden oluşan takviye bir kuvvet Nikaragua'ya geldi. Girdikleri irili ufaklı yetmiş beş çarpışmadan neredeyse tümünü kaybettiler. Avlarının birçok kez ellerinin arasından nasıl kaçıp gittiğini kimse bilmiyor.

Şilili şair Gabriela Mistral, Sandino'nun kuvvetlerini, cesaret ve hınzırlık üstadı bu pejmürde savaşçıları *küçük çılgın ordu* diye adlandırıyor.

(118, 361 ve 419)

"Her şey kardeşçeydi"

Juan Pablo Ramírez: *Kıyafetlerin içine saman doldurarak yaptığımız sahte gerillaları oraya yerleştirdik. Sopaların ucuna şapkalar taktık. Bütün bunları yaparken bayağı keyif aldık... Tam yedi gün boyunca o siperlere mermi ve bomba yağdırdılar, gülmekten altıma işeyecek gibi oluyordum!"*

Alfonso Alexander: *"İşgalciler fili temsil ediyorlardı, bizse yılanı. Onlar durgunluktu, bizse hareket."*

Pedro Antonio Aráuz: *"Yankiler üzücü biçimlerde ölüyorlardı, nankör şeyler. Mevzu şu ki, ülkemizin dağlarında işlerin nasıl yürüdüğünden haberleri yoktu."*

Sinforoso González Zeledón: *"Köylüler bize yardım ediyorlardı, bizimle birlikte çalışıyor, yürekleri bizim için çarpıyordu."*

Cosme Castro Andino: *"Biz para falan almıyorduk. Bir köye geldiğimizde ve bize yiyecek verdiklerinde bunu aramızda paylaşıyorduk. Her şey kardeşçeydi."*

(236)

1928: Washington

Haber bülteni

Deniz piyadesi on subaya, Sandino'ya karşı yürütülen savaşta gösterdikleri *üstün hizmetler ve olağanüstü kahramanlıktan* ötürü, Washington'da düzenlenen duygusal bir törende madalya veriliyor.

The Washington Herald ve diğer gazeteler, deniz piyadelerinin kellesini uçuran *kanun kaçaklarının* cinayetlerini tam sayfa veriyor ve Meksika'dan henüz gelmiş belgeleri yayınlıyorlar. Fazlasıyla imla hatası barındıran belgeler, Meksika Başkanı Calles'in Sovyet diplomatlar aracılığıyla Sandino'ya silah ve bolşevizm propagandası gönderdiğini kanıtlıyormuş. ABD Dışişleri Bakanlığı'nın resmi kaynakları, Başkan Calles'in komünist ideolojisinin kanıtlarını Meksika'da faaliyet gösteren Kuzey Amerikalı petrol şirketlerinin

vergilerini yükselttiğinde dışa vurmaya başladığını ve hükümetinin, Sovyetler Birliği'yle başlattığı diplomatik ilişkilerin bunu tamamen teyit ettiğini belirtiyorlar.

ABD Hükümeti, *Rus ve Meksikalı askerlerin Nikaragua'ya Sovyet modeli yerleştirmelerine izin vermeyeceği* konusunda onları uyarıyor. Dışişleri Bakanlığı'nın resmi sözcülerine göre, Meksika *bolşevizm ihraç ediyor*. Sovyet yayılmacılığının Orta Amerika'daki hedefinin Nikaragua'dan sonra, Panama Kanalı olduğunu düşünüyorlar.

Senatör Shortdridge ABD vatandaşlarının, *Antik Roma vatandaşları kadar korumayı hak ettiklerini* belirtirken, Senatör Bingham şöyle bir açıklama yapıyor: *Uluslararası polislik görevimizi kabul etmek zorundayız*. On altı yıl önce Peru'da Machu Picchu harabelerini ortaya çıkaran meşhur arkeologun ta kendisi olan Senatör Bingham, ölmüş yerlilerin eserlerine beslediği hayranlığı hiçbir zaman gizlemedi.

Muhalefet kesiminden Senatör Borah ülkesinin Orta Amerika'da denetleyici gibi davranma hakkını reddederken, Senatör Wheeler hükümete, amaç gerçekten haydutların peşine düşmekse deniz piyadelerini Nikaragua'ya değil Chicago'ya yollamasını tavsiye ediyor. Öte yandan *The Nation* gazetesi, ABD Başkanı'nın Sandino'yu *haydut* diye niteleme ölçütüne göre, İngiltere Kralı III. George'un da George Washington'u pekâlâ *hırsız* diye niteleyebileceğini düşünüyor.

(39 ve 419)

1928: Managua

Sömürgeci gücün portresi

Kuzey Amerikalı çocukların coğrafya öğrendikleri haritada, Nikaragua'yı temsil eden renkli kısmın üzerinde ABD'nin *himayesi altında* yazıyor.

ABD, Nikaragua'nın kendi kendini yönetmekten aciz olduğuna karar verdiğinde, Atlantik kıyısındaki bölgede kırk devlet okulu vardı. Şimdi altı tane var. Hamilik yapan güç oraya ne tek bir ray döşedi, ne bir yol açtı, ne de bir üniversite kurdu. Buna karşılık

Nikaragua şimdi eskisinden çok daha borçlu. İşgal altındaki ülke kendi işgalinin masraflarını ödüyor ve işgalciler kendi yaptıkları masrafın tahsilâtını garantilemek bahanesiyle işgali sürdürüyor.

Nikaragua'nın gümrükleri, alacaklı Kuzey Amerikalı bankerlerin hâkimiyeti altında. Bankerler Kuzey Amerikalı Clifford D. Ham'ı gümrük denetçisi ve genel vergi tahsildârı olarak atadı. Clifford D. Ham ayrıca haber ajansı United Press'in oradaki temsilcisi. Gümrük denetçiliği yardımcılığının yanı sıra, genel vergi tahsildârlığı yardımcısı olan diğer Kuzey Amerikalı Irving Lindbergh ise Associated Press'in temsilcisi. Böylece Ham ve Lindbergh Nikaragua'nın sadece gümrüklerini değil haberlerini de gasp ediyorlar. *Cani haydut* ve *Bolşevik ajanı* Sandino'nun yaptığı kötülükler hakkında uluslararası kamuoyunu bilgilendiren işte onlar.

National Guard isimli Nikaragua Ordusu'nu bir Kuzey Amerikalı albay yönetiyor, polis teşkilatının başındaysa yine Kuzey Amerikalı bir yüzbaşı var.

Kuzey Amerikalı General Frank McCoy, Ulusal Seçim Kurulu'nun başkanlığını yapıyor. On iki ABD uçağı tarafından gözetlenen seçim masalarına dört yüz otuz iki deniz piyadesi başkanlık ediyor. Nikaragualılar oy kullanıyor, Kuzey Amerikalılar seçiyor. Yeni başkan seçilir seçilmez, deniz piyadelerinin Nikaragua'da kalmaya devam edeceklerini müjdeliyor. Bu unutulmaz medeniyet şenliği, işgal kuvvetleri komutanı General Logan Feland tarafından organize edildi.

Çalışma masasının altında bacak bacak üstüne atmış oturan son derece kaslı, gür kaşlı General Feland, Sandino'ya ilişkin esneyerek şöyle diyor:

"O kuşun günün birinde düşmesi gerek."

(39 ve 419)

1928: Mexico

Obregón

Meksika'nın Yaqui Vadisi'ndeki Náinari Çiftliği'nde köpekler havlıyor.

"*Susturun şunları!*" diye emrediyor General Álvaro Obregón.

Bunun üzerine köpekler daha çok havlıyor.

"*Şunlara yiyecek bir şey verin!*" diye emrediyor general.

Ama köpekler verilen yiyeceği umursamıyor ve şamatayı sürdürüyor.

"*Onlara çiğ et atın!*"

Lakin çiğ et de köpekleri susturmuyor. Köpekler biraz dayak yiyor ama bu da fayda etmiyor ve sürünün havlamaları devam ediyor.

"*Onların ne istediğini biliyorum,*" diyor en sonunda pes eden Obregón.

Bu olay 17 Mayıs'ta yaşandı. 9 Temmuz günüyse, Obregón'un Culiacán şehrinde bir sundurmanın gölgesinde demirhindi şerbeti içtiği sırada, katedralin çanları çalmaya başladı ve kafası iyi olan şair Chuy Andrade ona şöyle dedi:

"*Çolak, bunlar senin için çalıyor.*"

Ve ertesi gün Escuinapa'da, karidesli tamal ziyafetinin ardından Obregón tam trene binerken yakın arkadaşı Elisa Beaven yanına yaklaşıp kolunu kavradı ve kulak tırmalayan sesiyle ona yalvardı:

"*Gitme. Seni öldürecekler.*"

Ama Obregón trene bindi ve başkente geldi. Mermilerin eşekarıları gibi vızıldayarak havada uçuştuğu zamanlarda, ateş ederek ve şapkasıyla selam vererek kendine yol açmayı öğrenmiş, katillerin katili, galiplerin galibine dönüşmüş ve Pancho Villa'nın uçurduğu eli dışında bir şey kaybetmeden güç, şeref ve para sahibi olmuştu. İşte bu yüzden, artık günlerinin giderek azaldığını bildiğinden kaçıp saklanacak hali yoktu. Hiçbir şey olmamış gibi ama biraz kederli bir halde yoluna devam etti. Sonuç

olarak yegâne masumiyetini, kendi ölümünü bilmeme mutluluğunu yitirmişti.

Bugün, 17 Temmuz 1928'de, Náinari'de köpeklerin havlamasından iki ay sonra, bir İsa-Kral fanatiği, yeniden seçilmiş başkan Álvaro Obregón'u Mexico'daki bir restoranda öldürüyor.

(4)

1928: Villahermosa

Din düşmanı

Aşırı dindar bir Katoliğin kurşunlarıyla devrilen Obregón'un ölümünden çok az bir zaman geçti ama Tabasco Eyaleti Valisi Manuel Garrido onun intikam kararnamesini imzalıyor. Katedralin taş üstünde taş kalmayacak şekilde yerle bir edilmesini ve çanların bronzuyla merhumun bir heykelinin yapılmasını emrediyor.

Garrido'ya göre Katolik dini, emekçileri ebedi cehennem ateşi tehdidiyle korkutarak bir korku kafesine hapsediyor: "Özgürlüğün Tabasco'ya girmesi için," diyor Garrido, "dinin çıkması gerekiyor." Ve onu tekme tokat çıkarıyor: Azizlerin kellelerini uçuruyor, kiliseleri yerle bir ediyor, mezarlıklardaki haçları söküp atıyor, papazlara evlenme zorunluluğu getiriyor ve azizlerin isimlerini taşıyan her yerin adını değiştiriyor. Mesela eyaletin başkenti San Juan Bautista, bundan böyle Villahermosa oluyor. Ve görkemli tören esnasında damızlık bir boğanın adının Piskopos, bir eşeğinkininse Papa olmasını buyuruyor.

(283)

1928: Santa Marta'nın güneyinde

Muzlaştırma

United Fruit Company'nin sarı treni deniz tarafından geldiğinde, Kolombiya'nın kıyı kesiminde yitip gitmiş, nehirle mezarlık ara-

sındaki daracık tozlu sokak ve iki uyku arasındaki bir esneyişten ibaret köylerden başka bir şey değildiler. Duman öksüren tren, bataklıkların arasından geçip selvada kendine yol açarak göz kamaştırıcı aydınlığa çıktıktan sonra düdüğünü çaldı ve muz çağının doğuşunu müjdeledi.

Bütün bölge geceden sabaha, uçsuz bucaksız bir ekim alanına dönüşmüş uyandı. Ciénaga, Aracataca ve Fundación köylerine telgraf ve posta hizmetleri geldi, bilardo salonları ve genelevlerin bulunduğu yeni sokaklar kuruldu. Binlerce köylü buraya akın etti ve katırlarını kazığa bağlı unutup işçi oldu.

Bunlar yıllarca, günde bir dolardan daha az paraya yabani otlara ve meyvelere pala sallayan, pislik içindeki barakalarda yaşamayı kabullenen, sıtma ya da veremden ölen uysal ve ucuz işçilerdi. Sonra bir gün sendika kurdular.

(186 ve 464)

1928: Aracataca

Lanet

Sıcak, uyuşukluk, öfke. Muzlar ağaçlarda çürüyor. Öküzler boş arabaların önünde uyuyor. Raylarda ölü gibi yatan trenler yük almıyor. Santa Marta rıhtımlarında demir atmış yedi gemi bekliyor: İçlerinde meyve bulunmayan ambarlardaki vantilatörler artık dönmüyor.

Dört yüz grevci tutuklandı ama grev hız kesmeden devam ediyor.

Aracataca'da, United Fruit Company bölgenin askeri ve sivil şeflerinin onuruna bir akşam yemeği düzenliyor. Tatlılar yenirken, General Carlos Cortés Vargas *silahlı eşkıyalar* dediği işçilere ve onların *Bolşevik provokatörlerine* lanetler yağdırdıktan sonra, duruma müdahale etmek için sabahleyin düzen kuvvetlerinin başında, Ciénaga'ya doğru yola çıkacağını haber veriyor.

(93 ve 464)

1928: Ciénaga

Katliam

Ciénaga kıyılarında denizin dalgaları ve dalgalanan bayraklar. Grevciler dört bir yandan buraya geldi: Bellerinde palalarıyla erkekler, tencereleri ve çocukları yüklenmiş kadınlar etrafları odun ateşiyle çevrilmiş halde burada bekliyorlar. Onlara şirketin, grevi sona erdirecek anlaşmayı bu gece imzalayacağı sözü verildi.

Ama United Fruit'un genel müdürü yerine General Cortés Vargas geliyor. Anlaşma yerine onlara bir ültimatom okuyor.

Kalabalık yerinden kıpırdamıyor. Askeri borazan son uyarı olarak üç kez çalınıyor.

Sonra dünya bir anda alt üst oluyor, gümbürtülerin gümbürtüsü patlıyor ve tüfeklerle mitralyözler mermi yağdırıyor.

Meydan ölülerden bir halıyla kaplanıyor. Askerler bütün gece meydanı temizleyip yıkarken, gemiler de ölüleri götürüp açık denize atıyor; gün ağarırken ortalık hiçbir şey olmamış gibi.

"Macondo'da hiçbir şey olmadı, olmuyor, gelecekte de asla olmayacak."

(93 ve 464)

1928: Aracataca

García Márquez

Yaralı ve saklanan grevcilerin peşine düşülüyor. Hareket halindeki trenlerden üstlerine ateş açarak onları tavşan gibi avlıyorlar, istasyonlarda ise ağlara takılanları balık gibi topluyorlar. Aracataca'da, bir gecede yüz yirmi tanesini yakalıyorlar. Askerler papazı uyandırıp ondan mezarlığın anahtarını alıyor. Üzerinde sadece külot olan papaz silah seslerini titreyerek dinliyor.

Mezarlıktan çok uzak olmayan bir mesafede küçük bir çocuk beşiğinde ağlıyor. Yıllar geçecek ve bu çocuk, unutma salgınına yakalanan ve olguların ismini yitiren yöresinin sırlarını dünyaya ifşa

edecek. İşçilerin köy meydanında kurşuna dizildiklerini, burada yaşamların, mülklerin, yağmış ve yağacak yağmur sularının sahibinin Büyük Ana olduğunu ve Güzel Remedios'un, iki yağmur arasında göğe yükselirken havada tüyleri dökülmüş yaşlı bir melekle karşılaştığını, berikinin bir kümese düştüğünü anlatan parşömenleri keşfedecek.

(187 ve 464)

1928: Bogotá

Haber bülteni

Muz bölgesinde kısa bir süre önce yaşananlar hakkında basında haberler yer alıyor. Resmi kaynaklar, grevcilerin taşkınlıkları sonucunda kırk tarım çiftliğinin kül olduğunu, otuz beş bin metre telgraf telinin kullanılamaz hale geldiğini ve ordu güçlerine saldırmaya kalkışan sekiz işçinin öldüğünü ifade ediyor.

Devlet başkanı grevcileri ihanet ve cinayetle suçluyor. *Onlar zehirli hançerlerini vatanın sevgili yüreğine sapladılar*, diye açıklama yapıyor. Başkan bir kararnameyle, General Cortés Vargas'ı Ulusal Polis Teşkilatı'nın başına getiriyor ve malum olaya iştirak eden diğer subayları da farklı şekillerde ödüllendiriyor.

Liberal genç hukukçu Jorge Eliécer Gaitán olağanüstü konuşmasında resmi versiyonu yalanlıyor ve Kolombiya Ordusu'nun yabancı bir şirketin emirlerini yerine getirerek bir katliam yaptığını ilan ediyor. Gaitán'a göre, işçi katliamını yöneten United Fruit Company grevin bastırılmasının ardından gündelik ücretleri düşürdü. Şirket yevmiyeleri parayla değil kuponla ödüyor. Genç hukukçu şirketin, Kolombiya Devleti tarafından hediye edilmiş toprakları sömürdüğünü ve vergiden muaf olduğunu vurguluyor.

(174 ve 464)

1929: Mexico

Mella

Küba diktatörü Gerardo Machado onun öldürülmesini emrediyor. Julio Antonio Mella, tüm enerjisini kıt kanaat geçinmek ve küçük bir okur kitlesi için ırkçılık ve üstü örtülü sömürgecilik karşıtı makaleler yayınlamak için kullanan, Meksika'daki sürgün bir öğrenciden başkası değil; gelgelelim diktatör onu en tehlikeli düşmanlarından biri sayarken yanılmıyor. Mella'nın göz kamaştırıcı nutukları Havanalı öğrencileri silkelediğinden beri Machado gözünü ondan ayırmıyor. Mella diktatörlüğü gözler önüne sererken ve sömürge dönemi İspanyol manastırı zihniyeti taşıyan profesyonellerin bulunduğu Küba üniversitelerinin köhneliğiyle alay ederken gözlerinden alev saçıyor.

Mella bir akşam, kız arkadaşı Tina Modotti'yle kol kola yürürken katiller tarafından kurşunlarla delik deşik ediliyor.

Tina, Mella'nın bedeninin yere devrilmesiyle küçük bir çığlık atıyor ama ağlamıyor.

Daha sonra sabah karşı eve dönünce, Mella'nın onu bekliyormuşçasına yatağın altında duran içi boş ayakkabılarını görünce ağlıyor.

Bu kadın daha birkaç saat öncesine kadar öyle mutluydu ki, kendi kendini kıskanıyordu.

(290)

1929: Mexico

Tina Modotti

Meksika'daki sağcı gazeteler Küba Hükümeti'nin bu olayla hiçbir alakasının olmadığını belirtiyorlar. *Moskovacı Bolşevik Yahudiler ne derse desin,* Mella bir aşk cinayetine kurban gitti. Basın, *iffeti şüpheli kadın* Tina Modotti'nin trajik olay esnasında soğukkanlılıkla

davrandığını ve sonrasında, polise verdiği ifadelerde çelişkilere düştüğünü ortaya koyuyor.

İtalyan fotoğrafçı Tina, burada geçirdiği kısa süre zarfında Meksika'nın derinlerine kadar girmeyi bildi. Fotoğrafları, gündelik sıradan şeylere ve burada elleriyle çalışan sıradan insanlara bir dev aynası sundu.

Fakat onun suçu özgürce hareket etmekti. Mella'yı, Sacco ve Vanzetti'nin yanı sıra Sandino için gösteri yapan kalabalığın içine karışmış halde tanıdığında tek başına yaşıyordu ve ona düğünsüz derneksiz bağlandı. Daha önce Hollywood'da aktrislik yapmış, sanatçıların modeli ve sevgilisi olmuştu; onu görünce eli ayağına dolaşmayan tek bir erkek yok. İşte bu yüzden o bir kaltak ve yetmezmiş gibi yabancı ve komünist. Onu Meksika'dan sınır dışı etmek için işlemler başlatılırken, polis de onun affedilmez güzelliğini gözler önüne seren fotoğrafları yayıyor.

(112)

1929: Mexico

Frida

Tina Modotti sorgu memurlarının karşısında tek başına değil. İki yanında, çok yakın dostları Diego Rivera ve Frida Kahlo var: Devasa ressam Buda ve onun gibi ressam olan ufak tefek Frida'sı, Tina'nın en iyi arkadaşı. Frida gizemli bir Doğu prensesine benziyor ama Jaliscolu bir *mariachi*den* daha çok küfrediyor ve daha çok tekila içiyor.

Frida sonu gelmez bir acıya mahkûm olduğu günden beri kahkahalarla gülüyor ve olağanüstü yağlı boya tablolar yapıyor.

İlk acıyı uzak geçmişte, çocukluğunda, anne babası onu melek kılığına soktuklarında ve o samandan kanatlarla uçmak istediğinde yaşadı fakat asla dinmeyecek acı sokaktaki bir kazayla,

* Meksikalı sokak bandocularına verilen isim. (ç.n.)

bir tramvay demiri tıpkı bir mızrak gibi vücudunun bir yanından girip kemiklerini parçaladıktan sonra diğer yanından çıktığında geldi. Frida o günden beri, varlığını sürdüren bir acı. Onu boş yere defalarca ameliyat ettiler ve Frida, elinde kalan hayata ümitsiz bir saygı gösterisi olarak nitelendirilebilecek otoportrelerini hastane yatağında yapmaya başladı.

(224 ve 444)

1929: Capela

Lampião

Kuzeydoğu Brezilya'nın en meşhur çetesi, Capela kasabasını işgal etti. Asla gülümsemeyen Şef Lampião oradan çekip gitmek için makul miktarda bir fidye belirliyor. Sonra biraz indirim yapıyor çünkü kuraklık dönemindeler. Kasabanın ileri gelenleri parayı denkleştirirken o sokaklarda dolaşıyor. Bütün kasaba onu izliyor. Tüyler ürpertici cinayetleri herkesin hayranlığını kazandı.

Tek gözlü kral, bozkırların efendisi Lampião güneşin gözlerini kamaştırıyor. Ona dalgın bir profesör ifadesi veren altın çerçeveli gözlükleri, belinden sarkan ve kılıç kadar uzun hançeri, her bir parmağındaki pırlanta yüzükleri ve alnındaki banta dikilmiş madeni sterlinleri parıldıyor.

Lampião, Janet Gaynor'un bir filminin gösterildiği sinemaya giriyor. Akşam yemeğini otelde yiyor. Yanında oturan kasabanın telgrafçısı, ondan önce her yemekten bir lokma tadıyor. Lampião daha sonra Ellen G. White'ın *İsa'nın Hayatı* adlı kitabını okurken birkaç kadeh içki içiyor. Günü genelevde noktalıyor. Enidina adında, oranın en şişman kadınını seçiyor. Bütün geceyi onunla birlikte geçiriyor. Gün ağardığında Enedina artık meşhur bir fahişe. Yıllar boyu erkekler kapısında kuyruk olacak.

(120 ve 348)

1929: Atlantic City

Suç tekeli

ABD'nin organize suç örgütü, ilk ulusal kongresini President Otel'in salonlarında gerçekleştiriyor. Toplantıya başlıca şehirlerde faaliyet gösteren çetelerin önde gelen temsilcileri katılıyor.

Zeytin dalı, beyaz bayrak: Kongre, rakip çetelerin birbirlerini öldürmeye devam etmemesini kararlaştırıyor ve genel af ilan ediyor. Barışı garanti altına almak için suç endüstrisinin yöneticileri, petrol endüstrisi örneğini takip ediyorlar. Standard Oil ve Shell'in yaptığı gibi, kudretli gangsterler de pazarları paylaşıyor, fiyatları belirliyor, küçük ve orta ölçeklilerin rekabetini yok etmek için anlaşıyorlar.

Son yıllarda suç sektöründeki emprezaryolar faaliyetlerini çeşitlendirip organizasyon yöntemlerini modernleştirdiler. Artık sadece şantaj, cinayet, fuhuş ve kaçakçılıkla uğraşmıyor, aynı zamanda büyük damıtımevleri, oteller, kumarhaneler, bankalar ve süpermarketler işletiyorlar. Kullandıkları makineli tüfeklerin ve muhasebe makinelerinin hepsi son model. Mühendisler, ekonomistler ve reklam uzmanları, kaynak kaybını minimize edip kâr oranlarının sürekli yükselişini temin eden teknik ekipleri yönetiyorlar.

Al Capone, sektörde faaliyet gösterenler arasındaki en kazançlı anonim şirketin yönetim kurulu başkanlığını yapıyor ve yılda yüz milyon dolar kazanıyor.

(335)

1929: Chicago

Al Capone

Northwestern Üniversitesi'nin spor sahasında on bin öğrenci Al Capone'un ismini haykırıyor. Popüler kişilik Capone kalabalığı iki eliyle birden selamlıyor. On iki yakın koruma ona eşlik ediyor. Çı-

kışta onu zırhlı bir Cadillac bekliyor. Capone'un yakasında pembe bir gül, kravatındaysa bir elmas var ama ceketinin altına bir çelik yelek giyiyor ve kalbi 45'lik bir tabancanın altında atıyor.

O bir idol. Kimse cenaze evlerine, çiçekçilere ve mermilerle delinen giysileri görünmeyecek biçimde tamir eden terzilere onun kadar para kazandırmıyor; ayrıca onun için çalışan polislere, yargıçlara, avukatlara ve belediye başkanlarına çok cömert maaşlar ödüyor. Örnek aile babası Capone mini etekten ve makyajdan nefret ediyor, kadının yerinin mutfak olduğuna inanıyor. Ateşli bir vatansever olan Capone'un yazı masasının üzerinde George Washington ve Abraham Lincoln'ün portreleri göze çarpıyor. O son derece saygın bir profesyonel; grev kırma, işçileri dövme ve asileri öteki dünyaya gönderme konusunda ondan daha iyi hizmet sunan kimse yok. Kızıl tehdide karşı daima tetikte.

(335)

Al Capone komünist tehlikeye karşı savunmaya çağırıyor

Bolşevizm kapımızı çalıyor. Girmesine izin vermemeliyiz. Birbirimize kenetlenmemiz ve kendimizi ona karşı tam bir kararlılıkla savunmamız gerekiyor. Amerika'nın sapasağlam ve lekesiz kalması gerekiyor. İşçileri kızıl basından ve kızıl ihanetten korumalı ve zihinlerinin zehirlenmemesini sağlamalıyız...

(153)

1929: New York

Büyük sevinç

Milyonlarca okurun elinde, cenneti Wall Street'e taşıyan Bruce Barton'ın *Kimsenin Tanımadığı Adam* isimli kitabı var. Yazara göre, modern iş dünyasının kurucusu olan Nasıralı İsa olağanüstü rek-

lamcılık yeteneğine sahip bir işadamıydı ve kendi gibi on iki satıcının desteğiyle piyasaların fatihi olmuştu.

Barton, dini bir inançla bağlı olduğu kapitalizme tüm varlığıyla inanıyor. Hangi Kuzey Amerikalı kendini seçilmiş hissetmiyor ki? Borsa herkesin oynadığı ve kimsenin kaybetmediği bir kumarhane. Tanrı onları böyle müreffeh yaratmış. İşadamı Henry Ford daha fazla para kazanabilmek için hiç uyumamayı isterdi.

(2 ve 304)

Otomobil üreticisi Henry Ford'un Kapitalist Manifesto'sundan

Bolşevizm çuvalladı çünkü hem doğaya hem de ahlaka karşıydı. Bizim sistemimiz sapasağlam ayakta...

Tüm insanların eşit olduğunu üstelemekten daha saçma ve insanlığın geneline daha faydasız bir eylem tasavvur edilemez...

Para, hizmetin sonucunda doğal olarak ortaya çıkar. Ve mutlak suretle paraya sahip olmak gerekir. Ama biz paranın amacının aylaklık değil daha çok hizmet etme fırsatı olduğunu asla unutmak istemiyoruz. Benim düşünceme göre, aylak bir hayattan daha tiksindirici bir şey olamaz. Hiçbirimizin aylaklık yapma hakkı yok. Medeniyette serserilere yer yok...

İlk reklamımızda otomobilin ne kadar kullanışlı olduğunu gösterip şöyle dedik: "Şu eski atasözünü çok sık duyarız, 'vakit nakittir', ama bu hakikate gerçekten inanırmış gibi davranan işadamlarının ve profesyonellerin sayısı çok azdır..."

(168)

1929: New York

Kriz

Spekülasyon üretimden daha çok büyüyor, üretim tüketimden daha hızlı artıyor ve her şey böyle baş döndürücü bir hızla yükse-

lirken aniden kriz patlıyor. New York Borsası'nın çöküşü, yılların kazancını tek bir günde eritiyor. En değerli hisse senetleri bir anda balık sarmaya bile yaramayan kâğıt parçalarına dönüşüyor.

Hisseler baş aşağı yuvarlanıyor, fiyatlar ve maaşlar baş aşağı yuvarlanıyor ve onlarla birlikte bazı işadamları çatıdan aşağı yuvarlanıyor. Fabrikalar ve bankalar kapanıyor, çiftçiler iflas ediyor. İşsiz işçiler yaktıkları çöp tenekelerinin önünde ellerini ısıtıyor ve ağızlarını avutmak için sakız çiğniyor. En tepedeki şirketler tepetaklak oluyor, hatta Al Capone bile tekrar kalkamayacak şekilde devriliyor.

(2 ve 304)

1930: La Paz

Galler Prensi'nin vahşiler arasındaki heyecan verici macerası

New York Borsası birçok hükümeti uçuruma sürüklüyor. Uluslararası fiyatlar yerle bir olurken, onlarla birlikte Latin Amerika'nın birçok sivil başkanı da, kartalın kanatlarından dökülen tüyler misali, birbiri ardına devriliyor ve açlığı aç bırakmak için yeni diktatörlükler doğuyor.

Bolivya'da kalay fiyatının yerlerde sürünmesi Başkan Hernando Siles'i deviriyor ve onun yerine, maden kralı Patiño'nun maaşlı bir generali geçiyor. Askeri ayaklanmayla birlikte kalabalıklar sokağa dökülüyor. Kanun kaçakları, verilen yağmalama izniyle hükümet sarayına saldırıyor ve kargaşanın ortasında bulabildikleri her şeyi, mobilyaları, halıları, tabloları hatta tüm tesisatlarıyla birlikte banyo ve tuvaletleri bile söküp götürüyorlar.

O günlerde Galler Prensi Bolivya'yı ziyaret ediyor. Halk, Tanrı'nın gönderdiği türden, şu belinde kılıç ve rüzgârda uçuşan altın sarısı saçlarıyla beyaz bir ata binmiş bir prens beklerken, trenden yorgun suratla inen bu silindir şapkalı ve bastonlu beyefendi genel bir düş kırıklığına sebep oluyor.

Yeni başkan, yağmalanmış hükümet sarayında prensin şerefine bir akşam yemeği düzenliyor. Tatlılara geçildiğinde, artık konuşmalar başlamak üzereyken, Majesteleri tercümanın kulağına dramatik sözcükler fısıldıyor, o da bunları başkanın emir subayına aktarıyor, emir subayı da başkana. Başkanın suratının rengi değişiyor. Prensin bir bacağı sinirli sinirli yere vurup duruyor. Onun arzuları emir demek ama istediğini sarayda yerine getirmenin imkânı yok. Başkan hiç zaman kaybetmeden, Dışişleri Bakanı ve Genelkurmay Başkanı yönetiminde bir komite oluşturuyor.

Silindir şapkalar ve tüylerle taçlanmış gösterişli topluluk ağırbaşlı ama aceleci adımlarla, neredeyse koşarak Plaza de Armas boyunca prense eşlik ediyor. Köşeye ulaşınca hep birlikte Paris Oteli'ne giriyorlar. Dışişleri Bakanı, Britanya İmparatorluğu vârisinin geçmesi için üzerinde *beyefendiler* yazan bir levhanın bulunduğu kapıyı açıyor.

(34)

1930: Buenos Aires

Yrigoyen

Dünya krizinin uçurumuna Arjantin başkanı Hipólito Yrigoyen de sürükleniyor. Et ve buğday fiyatlarındaki büyük düşüş onu buna mahkûm ediyor.

Yrigoyen iktidarının sona erişine suskun ve yalnız iştirak ediyor. Başka bir zamana, başka bir dünyaya ait bu inatçı ihtiyar telefon kullanmayı hâlâ reddediyor, herhangi bir sinemadan içeri adım atmışlığı yok, otomobillerden sakınıyor ve uçaklara güvenmiyor. Halkın gönlünü hiç nutuk atmadan, birebir sohbetle ikna ederek yavaş yavaş kazandı. Daha düne kadar onu sırtlarında götürmek için atlarının koşumlarını çözenlerle bugün onu lanetleyenler aynı kişiler. Kalabalık, evindeki mobilyaları sokağa atıyor.

Yrigoyen'i deviren askeri darbe ani krizin ateşinde, Jockey ya da Círculo de Armas kulübünün salonlarında pişirildi. Kemikleri

romatizmadan çıtırdayan hastalıklı, ihtiyar başkan, Arjantin petrolünü Standard Oil ve Shell'e teslim etmeyi reddettiği gün kaderini mühürlemiş oldu. Bu yetmezmiş gibi, fiyatların yerlerde sürünmesine Sovyetler Birliği'yle ticaret yaparak karşı koymak istedi.

"Bir kez daha çaldı kılıcın saati dünyanın iyiliği için," demişti şair Leopoldo Luganes Arjantin'de askeri dönemi haber verirken.

Askeri darbenin tam ortasında, genç Yüzbaşı Juan Domingo Perón coşkulu birinin hükümet sarayından son sürat koşarak çıktığını görüyor ve şöyle bağırdığını işitiyor:

"Yaşasın vatan! Yaşasın devrim!"

Coşkulu şahıs kolunun altındaki Arjantin bayrağını bir bohça gibi taşıyor. Bayrağın içinde az önce çaldığı daktilo var.

(178, 341 ve 365)

1930: Paris

Gazeteci Ortiz Echagüe et fiyatının düşüşünü yorumluyor

Buenos Aires'ten her dönüşümde Paris'teki Arjantinliler bana soruyor:

"Sığırlar nasıl?"

Arjantin sığırının önemini fark etmek için Paris'e gelmek gerekiyor.

Dün gece "El Garrón"da (Montmartre'da bulunan, Arjantin gençliğinin yaşam hakkında sert bir çıraklık eğitimi aldığı kabare), yan masadaki müşteriler saatlerin sabahı göstermesinin samimiyetiyle bana sordular:

"Söylesene dostum, ülkedeki sığırlar ne durumda?

"Yerlerde sürünüyorlar," diye cevap verdim.

"Bir daha ayağa kalkamayacaklar mı?"

"Bana zor görünüyor."

"Sizin sığırlarınız yok mu?"

Ellerim mekanik bir biçimde ceplerime gitti ve onları kurcalayarak olmadığını söyledim.

"Ne kadar şanslı olduğunu bilemezsin, dostum."

Tam o noktada, üç bandoneon nostaljilerini dışarı dökmeye başlayıp bizim sohbetimizi sonlandırdı.

Restoran şefleri, müzisyenler, çiçekçiler, garsonlar, soluk tenli dansçılar, süslü üniformalı kapıcılar, hamarat uşaklar ve özellikle de boyanmış, anemik ve gözlerinin çevresi halka halka olmuş o zavallı kadınlar bana "Sığırlar nasıl?" diye sordular...

(325)

1930: Avellaneda

Sığır, kılıç ve haçla

Arjantin'de iktidarın kutsal üçlemesini oluşturuyorlar. Muhafazakâr Parti'nin katilleri sunağı kolluyor.

Buenos Aires'in tam merkezinde, beyaz eldivenli tetikçiler saldırılarını gerçekleştirmek için mitralyöz yerine yasaları ve kararnameleri kullanıyorlar. Çifte muhasebe ve çifte ahlak uzmanı bu beyler soygunları maymuncukla yapmıyor, o kadar üniversiteyi boşuna okumadılar ya... Ülkenin para kasalarını açmak için gereken gizli şifreleri eksiksiz biliyorlar. Ama Riachuela'nın diğer yakasında, Avellaneda'da, Muhafazakâr Parti politikayı ve ticareti kurşun yağmuruyla yürütüyor.

Ulusun senatörü Don Alberto Barceló, Avellaneda'daki tahtında hayatlar yapıp yıkıyor. Paryalar birazcık para, bir baba nasihati alabilmek ve içten bir kucaklaşma yaşayabilmek için sürü halinde Don Alberto'ya geliyor. Kardeşi Çolak Enrique genelevlerle meşgul oluyor. Don Alberto'nun sorumluluğunda kumar işleri ve toplumsal huzur var. Sigarasını ağızlıkla içiyor ve dünyayı şişkin gözkapaklarının arasından gözetliyor. Onun delikanlıları grevleri kırıyor, kütüphaneleri ateşe veriyor, matbaaları yerle bir ediyor, sendikacıları, Yahudileri ve borcunu ödemeyi ya da itaat etmeyi unutan herkesi, kargaşaya son derece elverişli bu kriz anında öteki dünyaya postalıyorlar. Bunun yanı sıra Don Alberto'nun iyi tarafı, yetimlere yüz peso sadaka vermesi.

(166 ve 176)

1930: Castex

Başkaldıran son gaucho

Bairoletto adında bir adam. İtalyan göçmeni, küçük, çiftçi bir aileden geliyor ve isyanını Arjantin pampasının dört bir yanına taşıyor. Bu kanun kaçağının hayatı çok genç yaşta, onu aşağılamış bir polisi alnının ortasından vurunca karardı ve şimdi dağda bayırda uyumaktan başka çaresi yok. Yedi sıra dikenli tellerin üzerinden bana mısın demeden atlayan doru bir atın sırtında, rüzgârın dövdüğü çölde bir an görünüp hemen akabinde bir şimşek ya da ilüzyon misali gözden kayboluyor. Yoksullar onu koruyor, o da onları aşağılayan ve topraklarını yutan muktedirleri cezalandırarak intikamlarını alıyor. Bairoletto her saldırının sonunda, çiftliklerdeki yel değirmenlerinin kanatlarına kurşunlarla B harfi yapıyor ve havaya devrimi müjdeleyen anarşist broşürler salıyor.

(123)

1930: Santo Domingo

Kasırga

... kükreyerek vuruyor, tekneleri rıhtımlara çarpıyor, köprüleri parçalıyor, ağaçları kökünden söküp havaya fırlatıyor; çıldırmış baltalar gibi havalarda uçan teneke çatılar insanların kellelerini koparıyor. Bu ada rüzgârla dövülüyor, şimşeklerle kurşuna diziliyor, yağmur ve deniz sularıyla boğuluyor. Kasırga öç alır gibi, benzeri görülmemiş bir laneti ölüme gönderir gibi vuruyor; Dominik Cumhuriyeti bütün gezegenin borcunu tek başına kapatmaya mahkûm edilmiş sanki.

Kasırga gittikten sonra yakma işi başlıyor. Hayatta kalmayı başaran az sayıdaki canlının da salgın hastalıktan kırılmaması için bir sürü ceset ve enkazın yakılması gerekiyor. Santo Domingo şehrinin semalarında bir hafta boyunca devasa, siyah bir duman asılı kalıyor.

Siklonun hemen arifesinde ve bu tabiat olayından daha önemsiz bir felaket olmayan uluslararası şeker fiyatlarının düşüşü sayesinde iktidara gelen General Rafael Leónidas Trujillo yönetiminin ilk günleri işte böyle geçiyor.

(60 ve 101)

1930: Ilopango

Miguel yirmi beş yaşında

Kriz yüzünden kahvenin fiyatı da yerlerde sürünüyor. Kahve çekirdekleri dallarda çürüyor; çürümüş kahvenin tatlı kokusu havaya yayılıyor. Bütün Orta Amerika'daki çiftçiler çalıştırdıkları işçileri kapının önüne koyuyor. Bir işi olan çok az sayıdaki tarım işçisi domuzlarla aynı tayına talim ediyor.

Krizin tam ortasında El Salvador Komünist Partisi doğuyor. Miguel onun kurucularından biri. Kunduracılıkta usta bir zanaatkâr olan Miguel bölük pörçük çalışıyor. Polisin gözü sürekli üzerinde. O insanları ayaklandırıyor, partiye insan kazandırıyor, saklanıyor ve kaçıyor.

Miguel bir sabah kılık değiştirmiş halde evine yaklaşıyor. Etrafı gözetleyen kimsenin olmadığını görüyor. Çocuğunun ağladığını işitiyor ve içeri giriyor. Çocuk tek başına ve hıçkırarak ağlıyor. Miguel tam çocuğun bezini değiştirmeye başladığında kafasını kaldırıp pencereden dışarı bakıyor ve ajanların evin etrafını sardığını görüyor.

"*Affedersin,*" diyor kızı bokluya ve altını değiştirmeyi yarım bırakıyor. Bir kedi sıçrayışıyla çatıya fırlıyor ve ilk silah sesleri yükselirken kırık dökük çatıların arasındaki bir oyuktan süzülüp kaçmayı başarıyor.

Miguel Mármol'ün yirmi beş yaşındaki dördüncü doğumu işte böyle gerçekleşiyor.

(126 ve 404)

1930: New York

Kriz sırasında gündelik hayat

Kriz, Kuzey Amerikalıları fena halde şamarlar patlatarak uyandırıyor. New York Menkul Kıymetler Borsası'ndaki felaket, bütün cepleri para, bütün gökleri uçak, bütün yerleri de otomobil ve gökdelenle doldurmayı vaat eden Büyük Rüya'yı böldü.

Piyasada iyimserlik satan kimse kalmadı. Moda hüzünlü bir havaya bürünüyor. Uzun suratlar, uzun kıyafetler, uzun saçlar: Yirmili çılgın yıllar sona erdi ve onlarla birlikte göz önüne serilen bacaklar ve kadınların kısacık saçları artık görünmez oluyor.

Her türlü tüketim dikey olarak düşüyor. Sadece sigara, yıldız falı ve çok loş ışık verip az enerji tüketen yirmi beş vatlık ampul satışları artıyor.

Hollywood, tıpkı ekonomi gibi anlaşılmaz ve kriz gibi onarılmaz bir hale bürünüyor; şehirlerin sokaklarında korku saçan King Kong ve Frankenstein gibi devasa canavarları konu alan filmler yapılmaya başlanıyor.

(15 ve 331)

1930: Achuapa

Kırmızı siyah bayrak tepelerde dalgalanıyor

Muz, kahve ve şeker gibi yemek sonrası ucuz ürünler üretmeye mahkûm ülke Nikaragua, müşterilerinin sindirimini mahvetmeyi sürdürüyor.

Sandino yanlısı lider Miguel Ángel Ortez yılın son günlerini, bir deniz piyadesi devriyesini Achuapa'nın çamurlu uçurumlarında yok ederek kutluyor. Aynı gün başka bir devriye Ocotal yakınlarındaki bir uçurumdan aşağı yuvarlanıyor.

İşgalciler insanları aç bırakarak, çiftlikleri ve tarlaları ateşe vererek zafere ulaşmaya çalışıyor ama nafile. Birçok aile evini bar-

kını bırakıp dağlara çıkıyor; arkalarında yükselen dumanlar ve süngülerle deşilmiş hayvanlar bırakıyor.

Köylüler, Sandino'nun gökkuşağını kendine çekebildiğine inanıyor. Dediklerine göre, gökkuşağı ona yaklaşıyor ve Sandino parmaklarıyla tutabilsin diye iyice küçülüyormuş.

(118 ve 361)

1931: Bocay

Umudun umut ettiği şey

Sandino, güzel kokulu Montezuma çamı dallarının alevinde mektuplar ve emirler yazıyor. Bunların yanı sıra kamplarda yüksek sesle okunmaları için, Nikaragua'daki askeri ve politik durum hakkında raporlar (*Düşman bir havai fişek gibi çok yakında sönüp gidecek...*), hainleri lanetleyen manifestolar (*Yerin yedi kat altına da girseler yaşayacak yer bulamayacaklar...*) ve çok yakında savaş borazanlarının baskıcılara karşı dört bir tarafta çalınacağını ve dünya henüz bir hiçlikken olmak istediği şeyi nihayet olabilsin diye Mahşer Günü'nün er ya da geç adaletsizliği yok edeceğini müjdeleyen kehanetler de kaleme alıyor.

(237)

Sandino subaylarından birine yazıyor: "Çiçek yağmurundan yürüyemeyeceğiz"

Eğer uykunuz gelirse, karnınız acıkır ya da korkarsanız Tanrı'dan sizi esirgemesini dileyin...Tanrı nihai zaferi de bize verecektir zira şundan eminim ki, bu savaştan sonra bir daha geri dönmeyecekler, siz de şan ve şerefle kuşanacaksınız! Managua'ya girdiğimizde üzerimize yağan çiçek yağmurundan yürüyemeyeceğiz...

(361)

1931: Bocay

Santos López

Kurtuluş ordusuna giren herkes *kardeş* diye çağrılma hakkına erişiyor. Para falan kazanmıyor. Asla para almıyor. Tüfeğini çarpışma esnasında kendisi ele geçirmek zorunda, aynı şekilde ölü bir deniz piyadesinin pantolonunu da boyunu kısalttıktan sonra kullanabilir.

Santos López ilk günden beri bir Sandinista. Sekiz yaşından beri çiftliklerde işçi olarak çalıştı. San Albino Madeni'nde isyan başladığında on iki yaşındaydı. Vatanseverler Birliği'nde suculuk, habercilik ve sarhoş ya da dalgın düşmanların arasında casusluk yaptı. Yaşıtlarıyla birlikte pusu kurmada ve az sayıdaki kişinin kalabalık görünmesini sağlamak amacıyla teneke ve maytap kullanarak kargaşa yaratmada uzmanlaştı.

Santos López on yedi yaşını doldurduğu gün Sandino tarafından albay yapıldı.

(236, 267 ve 361)

1931: Bocay

Tranquilino

Sandino'nun köhne cephaneliğindeki en iyi silah, tüfekle düşürülen Kuzey Amerikalı uçakların birinden ele geçirilmiş Browning marka, son model makineli tüfek.

Bu Browning, Tranquilino Jarquín'in elinde ateş ederken şarkı söylüyor.

Tranquilino ayrıca aşçılık yapıyor. Güldüğünde ortaya çıkan tek dişi ve şapkasında orkidesi var; dumanı tüten, et bakımından yoksul ama nefis kokan büyük tencereyi karıştırırken rom şişesinden sağlam bir yudum alıyor.

Sandino'nun ordusunda içki yasak ama Tranquilino içebiliyor. Bu ayrıcalığı alabilmek için generali ikna edene kadar çok

uğraştı. Kepçe ve tetik üstadı birkaç yudum içki olmadan işlevini yerine getiremiyor. Onu su diyetine tabi tuttuklarında yemekleri yavanlaşıyor, mermileriyse savruk ve akortsuz çıkıyor.

(236 ve 393)

1931: Bocay

Küçük Cabrera

Tranquilino makineli tüfekle nasıl müzik çalıyorsa, Pedro Cabrera da borazanını öyle konuşturuyor. Tranquilino'nun Browning'i ateş ederken nasıl tangolar, marşlar ve *corrido*lar söylüyorsa, Küçük Cabrera'nın borazanı da ilan-ı aşklar mırıldanıyor, kahramanlıkları duyuruyor.

Küçük Cabrera ilahi borazanını öpmek için heykel gibi duruyor ve gözlerini yumuyor. Askerleri şafaktan önce uyandırıyor, geceleriyse hafifçe üfleyerek ve notaların üzerinde duraksayarak onları uyutuyor.

Müzisyen ve şair, âşık ve dansçı Küçük Cabrera savaş başladığından beri Sandino'nun yardımcısı. Doğa ona bir buçuk metre boy ve yedi kadın verdi.

(393)

1931: Hanwell

Kazanan

Küçük Serseri Şarlo, Hanwell Okulu'nu ziyaret ediyor. Paten yapar gibi, tek bacağının üzerinde yürüyor. Kulağını büküyor ve içinden su fışkırıyor. Yüzlerce çocuk, yetimler, yoksullar ya da terk edilmişler kahkahalarla gülüyor.

Otuz beş yıl önce Charlie Chaplin o çocuklardan biriydi. Şimdi, eskiden oturduğu iskemleyi ve kasvetli spor salonunundaki, huş ağacından sopayla cezalandırıldığı köşeyi tanıyor. O günlerde Londra'ya kaçarken, vitrinlerde domuz pirzolalarının ve et

suyuna bulanmış altın rengi patateslerin dumanları tütüyordu: Chaplin'in burnu, onunla alay etmek için camın içinden beri tarafa geçen o kokuyu hâlâ hatırlıyor. Ayrıca belleğinde ulaşması imkânsız diğer yemeklerin fiyatları da kaldı: Bir fincan çay yarım peni; bir porsiyon ringa balığı bir peni; bir pasta iki peni.

İngiltere'den yirmi yıl önce bir sığır gemisiyle ayrıldı ve şimdi dünyanın en ünlü insanı olarak döndü. Bir gazeteci bulutu onu gölge gibi takip ediyor ve nereye giderse gitsin onu görmeye, ona dokunmaya hevesli kalabalıklarla karşılaşıyor. İstediği her şeyi yapabiliyor. Sesli sinema coşkusunun tam ortasında, onun sessiz filmleri ezici bir başarı yakalıyor. Ve istediği kadar para harcayabiliyor fakat hiçbir zaman harcamak istemiyor. Küçük Serseri Şarlo, rüzgârdaki zavallı yaprak filmlerde paradan bihaber yaşıyor ama gerçek hayatta milyonlar kazanan Charlie Chaplin her kuruşun hesabını yapıyor ve fiyatını hesaplamadan bir tabloya bile bakamıyor. Kazandığı bütün para anında uçup giden, cebi delik Buster Keaton'ın başına gelenleri o asla yaşamayacak.

(121 ve 383)

1932: Hollywood

Kaybeden

Buster Keaton, Metro stüdyolarındaki çekimlere birkaç saatlik gecikmeyle geliyor ve bir gece önceki sarhoşluğunun etkisi hâlâ devam ediyor: Ateş gibi yanan gözler, bakır gibi dil, hamur gibi kaslar; buna rağmen senaryodaki palyaço figürlerini tek ayak üzerinde nasıl yerine getirebildiği ve ona söylettikleri sersemce esprileri nasıl ezbere sıralayabildiği bir muamma.

Artık filmler sesli ve Keaton'ın doğaçlama yapması yasak. Aynı şekilde şiirin tutsak kahkahayı bulup salıverdiği, o ele avuca sığmaz ânı yakalamaya el veren tekrar çekimleri de yapamıyor. Serbestiyet ve sessizliğin dâhisi Keaton, başkaları tarafından yazılan şarlatan senaryoları kelimesi kelimesine tekrarlamak zorunda. Sesli sinema döneminin film fabrikalarına ait prodüksiyon

normlarının dayattığı bu sistem belki masrafları yarı yarıya düşürüyor ama bununla birlikte yetenek de tasfiye ediliyor. Hollywood'un çılgın bir macera olduğu zamanlar geride, çok geride kaldı.

Keaton köpekler ve ineklerle her geçen gün daha iyi anlaşıyor. Her gece bir burbon şişesi açıyor ve içip susması için belleğine yalvarıyor.

(128 ve 382)

1932: Mexico

Ayzenştayn

Meksika'da *Bolşevik, eşcinsel ve sefih* olmakla suçlanırken, Hollywood'da ona *kızıl köpek ve katillerin dostu* deniyor. Sergey Ayzenştayn, Meksika'ya bir yerli destanını filme çekmek için geldi. Daha işin yarısında filminin içini boşaltılıyor. Meksika sansürü bazı sahneleri yasaklıyor çünkü hakikat iyidir ama fazlası zarardır ve Kuzey Amerikalı yapımcı ondan gasp ettiği malzemeyi, kesip biçmek isteyecek kişilerin ellerine teslim ediyor.

Ayzenştayn'ın *Yaşasın Meksika!* filmi artık birbiriyle bağlantısız ya da tutarsız biçimde, aslına ihanet edilerek birleştirilmiş bir yığın görkemli parçadan ibaret: Bu ülke, denizin dibinin toprağın merkezine dokunduğu noktadan fışkırmış bu hezeyan hakkında daha önce söylenmemiş bir sözcüğün, birbirinden kopuk, göz kamaştırıcı harfleri; aslında birer piramit olan patlama noktasındaki yanardağlar, arzulu bedenler gibi birbirlerine dolanmış sarmaşıklar, nefes alan taşlar...

(151 ve 305)

1932: Santa Fe yolları

Kuklacı

Bir akşamüstü, Buenos Aires'in yüksek bir balkonunda bir arkadaşıyla birlikte dururken, sokaktan saman yüklü bir arabanın geçtiğini görene kadar kuklacı olduğundan habersizdi. Samanların üstünde

sırtüstü uzanmış bir delikanlı, ellerini ensesinin altında birleştirip bacak bacak üstüne atmış sigara içiyordu. Arkadaşıyla birlikte o delikanlıyı gördü ve ikisi birden karşı konulmaz bir gitme isteği hissetti. Arkadaşı bir kadının saçlarına tutundu ve Buenos Aires'in o balkonundan, güneyin de güneyindeki gizemli, donmuş topraklara doğru uçtu; kuklacı ise kuklacı olduğunu, özgür insanların işini yaptığını keşfetti ve iki atın çektiği bir arabayla yollara düştü.

Arabanın tahta tekerleri arkalarında uzun izler bırakırken, şimdi Paraná Nehri kıyısında bir köyden diğerine gidiyorlar. Kuklacının, mutluluk sihirbazının ismi Javier Villafañe. Javier kâğıt ve hamurdan çocuklarıyla birlikte seyahat ediyor. Çocuklarının arasında en çok melankolik, koca burunlu, siyah pelerinli ve uçuşan kravatlı Gezgin Maese'yi seviyor. Maese, gösteri sırasında Javier'in elinin uzantısına dönüşüyor ve gösteri bittikten sonra onun ayakucunda duran bir ayakkabı kutusunun içinde uyuyup rüyalar görüyor.

1932: Izalco

Oy hakkı ve bunun acı verici sonuçları

Başkanlığı askeri darbeyle ele geçiren General Maximiliano Hernández Martínez, El Salvador halkını milletvekillerini ve belediye başkanlarını seçmeye davet ediyor. Binlerce engele rağmen, küçücük Komünist Parti seçimleri kazanıyor. General öfkeleniyor ve böyle olmaz diyor. Oyların sayımı sonsuza dek askıya alınıyor.

Kandırılan komünistler ayaklanıyor. Halkın isyanı, Izalco Yanardağı'yla aynı gün patlıyor. Kızgın lavlar yamaçlardan akarken ve kül bulutları gökyüzünü kaplarken, kızıl köylüler ellerinde palalarla Izalco, Nahuizalco, Tacuba, Juayúa ve diğer köylerdeki karakolları basıyor. Amerika kıtasının ilk Sovyetleri, yönetimi üç günlüğüne ele geçiriyor.

Sadece üç günlüğüne. Fakat katliam tam üç ay sürüyor. Farabundo Martí ve diğer komünist liderler infaz mangalarının önünde can veriyorlar. Askerler, Izalco'daki isyanın başı olan yerli şef José Feliciano Ama'yı döverek öldürüyor, sonra Ama'nın cesedini meydana asıp gösteriyi okul öğrencilerine zorla izlettiriyorlar. Patronun ihbarı, basit bir şüphe ya da kocakarı dedikodusuyla mahkûm edilen otuz bin köylü mezarlarını kendi elleriyle kazıyor. Çocuklar da ölüyor çünkü komünistlerin başını, tıpkı yılanlar gibi, küçükken ezmek gerekir. Bir köpek ya da bir domuz nereyi eşelese ortaya insan kalıntıları çıkıyor. Kurşuna dizilenlerden biri kundura işçisi Miguel Mármol.

(9, 21 ve 404)

1932: Soyapango

Miguel yirmi altı yaşında

Onu bağlayıp kamyonla götürüyorlar. Miguel çocukluğunun geçtiği yerleri tanıyor:

"*Ne şans,*" diye düşünüyor, "*göbek bağımın gömülü olduğu yerin yakınında öleceğim.*"

Onları dipçik darbeleriyle indiriyorlar. İkişer ikişer kurşuna diziyorlar. Kamyonun farları ve ayışığı fazlasıyla yetiyor.

Birkaç tur sonra Miguel'le birlikte, Rus olduğu için mahkûm edilen bir gravür satıcısının sırası geliyor. Rus ve Miguel arkadan bağlı ellerini birleştiriyor ve infaz mangasının karşısına o şekilde çıkıyorlar. Miguel'in tüm vücudu battığı için deli gibi kaşınma ihtiyacı hissediyor ve tam bunları düşündüğü sırada şöyle bağırıldığını duyuyor: "*Hazır! Nişan al! Ateş!*"

Miguel kendine geldiğinde kanları hâlâ damlayan bir yığın cesedin altında olduğunu görüyor. Başının yürek gibi attığını ve kanadığını hissediyor, ayrıca bedeninde, ruhunda ve elbisesinde mermilerin girdiği yerler sızlıyor. Bir tüfeğin sürgüsünü işitiyor.

Yaralı birine sıkılan tek kurşun. Sonra bir diğeri. Bir diğeri. Kanla kaplı gözleriyle Miguel son kurşunu bekliyor ama son kurşun yerine palalar devreye giriyor.

Askerler cesetleri tekmeleyerek çukura yuvarladıktan sonra üstlerine toprak atıyorlar. Kamyon gidince, delik deşik ve dilimlenmiş haldeki Miguel hareket etmeye başlıyor. Onca ölüden ve onca topraktan kendini kurtarması asırlar alıyor. En sonunda son derece ağır adımlarla, daha ziyade yerde sürünerek yürümeyi başarıyor ve yavaş yavaş oradan uzaklaşıyor. Başında Serafín adında bir yoldaşın şapkası var.

Miguel Mármol'ün yirmi altı yaşındaki beşinci doğumu işte böyle gerçekleşiyor.

(126)

1932: Managua

Sandino zaferler kazanarak geliyor

... ve karşı konulmaz ilerleyişi sırasında Managua Gölü kıyılarına kadar ulaşırken, işgalci birlikler darmadağın geri çekiliyorlar. Bu arada gazeteler vasıtasıyla iki fotoğraf dünyaya yayılıyor. Bunlardan birinde, elinde savaş ganimeti olarak Nikaragualı bir köylünün kesik başını tutan ABD Deniz Kuvvetleri'nden Teğmen Pensington var. Diğer fotoğrafta ise Nikaragua National Guard'ın kurmay kadrosunu oluşturan tüm subaylar yüksek tabanlı postalları, safari şapkalarıyla poz veriyorlar. Tam ortalarında birliğin başı Albay Calvin B. Mathews oturuyor. Arkada cangıl görülüyor. Grubun ayaklarının dibinde yatan bir köpek var. Bu fotoğrafta yer alan Nikaragualı yalnızca cangıl ve köpek.

(118 ve 361)

1932: San Salvador

Miguel yirmi yedi yaşında

Miguel'i kurtaranlardan hiçbiri sağ kalmadı. Onu yol kenarındaki bir hendekte bulan yoldaşlarını, onu ellerinin üzerinde nehrin karşısına geçirenleri, onu bir mağarada saklayanları ve onu bu eve, kız kardeşinin San Salvador'daki evine kadar getirmeyi başaranları askerler delik deşik etti. Miguel'in kurşun ve pala darbeleriyle delik deşik olmuş hayaletini görünce bayılan kardeşini yelpazeyle ayıltmak gerekti. Miguel'i getirdiklerinde kardeşi, onun ebedi uykusunu huzur içinde geçirmesi için dua ediyordu.

Evde cenaze havası sürüyor. Miguel kendi anısına kurulan sunağın arkasına gizlenmiş, elinden geldiğince iyileşmeye çalışıyor ve kardeşinin bir azize sabrıyla cerahatli yaralarına uyguladığı *chichipince* cücüğü dışında ilaç kullanmıyor. Perdenin diğer tarafından yatan Miguel ateşler içinde kıvranıyor; doğum günü işte bu şekilde, onun için gece gündüz gözyaşı döküp dua eden kederli akrabaların ve komşuların ona atfettikleri methiyeleri dinlemekle geçiyor.

O gecelerin birinde askeri bir devriye kapının önünde duruyor:

"Kimin için dua ediyorsunuz?"

"Merhum kardeşimin ruhu için."

Askerler eve giriyor, sunağa bir göz atıyor ve burunlarını kıvırıyorlar.

Miguel'in kardeşi tespihi sıkıyor. İsa Efendimizin imgesi karşısında mumlar titriyor. Birden Miguel'in içinden korkunç bir öksürme isteği geliyor. Ama askerler ıstavroz çıkarıyorlar:

"Huzur içinde uyusun," diyorlar ve çekip gidiyorlar.

Miguel Mármol'ün yirmi yedi yaşındaki yedinci doğumu işte böyle gerçekleşiyor.

(126)

1933: Managua

ABD'nin Latin Amerika'daki ilk askeri bozgunu

Yeni yılın ilk günü, deniz piyadeleri tüm gemileri ve uçaklarıyla Nikaragua'yı terk ediyor. Vatanseverlerin sıska generali, geniş kenarlı şapkasıyla bir T harfine benzeyen küçük adam bir imparatorluğun burnunu sürttü.

Kuzey Amerika basını bir taraftan işgal yılları boyunca kaybedilen onca cana yanarken, havacılar tarafından gerçekleştirilen eğitimlerin ne kadar değerli olduğunu vurgulamayı da ihmal etmiyor. Sandino'ya karşı verilen savaş sayesinde ABD, özel olarak Nikaragua'da savaşmak için tasarlanan Fokker ve Curtiss uçaklarıyla pike bombardımanını ilk kez deneyebildi.

Albay Mathews giderken yerini Nikaragua doğumlu sempatik ve sadık bir subaya bıraktı. Anastasio *Tacho* Somoza Ulusal Muhafızlar'ın, yani National Guard'ın yeni komutanı oluyor.

Muzaffer Sandino Managua'ya varır varmaz ilan ediyor:

"Artık özgürüz. Bundan böyle tek kurşun dahi atmayacağım."

Nikaragua Başkanı Juan Bautista Sacasa onu sarılarak karşılıyor. General Somoza da.

(118 ve 361)

1933: Campo Jordán

Chaco Savaşı

Bolivya ve Paraguay savaşta. Güney Amerika'nın denize kıyısı olmayan, en çok yenilmiş ve yağmalanmış, en yoksul iki halkı bir parça harita için birbirlerini yok ediyorlar. İşin doğrusu, her iki bayrağın kıvrımları arasına gizlenmiş Standard Oil Company ve Royal Dutch Shell, Chaco'daki muhtemel petrol için kapışıyorlar.

Savaşa tutuşan Paraguaylılar ve Bolivyalılar sevmedikleri, kimsenin sevmediği bir toprak yüzünden birbirlerinden nefret

etmek zorundalar; El Chaco ne şarkıcı bir kuşa ne de insan izine rastlanan, sadece dikenlere ve yılanlara ev sahipliği yapan gri bir çöl. Bu korku dünyasında her şey susuzluk çekiyor. Kelebekler çaresizlik içinde birkaç damla suya üşüşüyor. Bolivyalılar buzdolabından fırına geliyorlar: And Dağları'nın zirvelerinden koparılıp bu kavrulmuş çalılıklara atılıyorlar. Burada mermilerden ama daha ziyade susuzluktan ölüyorlar.

Sinek ve sivrisinek bulutları, boyunlarını büküp yavaşça koşarak çalıların arasından düşman hatlarına isteksizce saldıran askerlerin peşinden gidiyor. Yalınayak yoksullar, her iki taraftaki subayların hatalarını ödeyen kurbanlar olarak en ön saflarda ölüme gönderiliyor. Feodal toprak sahibinin ve kırsaldaki papazın köleleri de aynı şekilde, emperyalist açgözlülüğün hizmetinde ölüyorlar.

Ölüme yürüyen Bolivyalı askerlerden biri konuşuyor. Şan ve şeref hakkında, vatan hakkında hiçbir şey söylemiyor. Oflayıp puflayarak şöyle diyor:

"Erkek olarak doğduğum güne lanet olsun."

(354 ve 402)

Céspedes

Bu acıklı destanı, Bolivya tarafından Augusto Céspedes anlatacak:

Bir askeri müfreze su bulmak için kazma kürekle bir kuyu kazmaya başlıyor zira yağmur olarak düşen az miktarda su çoktan buharlaştı ve gözün alabildiği mesafede su namına hiçbir şey yok. Su arayanlar on iki metrede sıvı çamur buluyorlar ama daha sonra otuz metrede, kırk beş metrede çıkrık giderek daha kuru kumlarla dolu kovaları yukarı çekiyor. Giderek derinleşen, giderek sessizleşen kumdan ağza dalan askerler günlerce kazmaya devam ediyorlar ve tıpkı onlar gibi susuzluktan kırılan Paraguaylılar saldırıya geçince, Bolivyalılar kuyuyu içinde su varmış gibi savunurken ölüyorlar.

(96)

Bu acıklı destanı, Paraguay tarafından Augusto Roa Bastos anlatacak. Mezara dönüşen kuyulardan, ölü yığınlardan ancak hareketleriyle, evinin yolunu unutmuş bir sarhoşu andıran hareketleriyle ayırt edilebilen canlılardan o da bahsedecek. Gözyaşı dökecek kadar bile bir damla suyu olmayan yitik askerlere o eşlik edecek.

(380)

1934: Managua

Korku sineması: İki aktör ve birkaç ekstra için senaryo

Somoza, ABD Büyükelçisi Arthur Bliss Lane'in evinden çıkıyor.

Sandino, Nikaragua Başkanı Sacasa'nın evine geliyor.

Somoza subaylarıyla birlikte çalışmaya, Sandino başkanla akşam yemeğine oturuyor.

Somoza subaylarına, büyükelçinin az önce ona Sandino'yu öldürmesi için koşulsuz destek verdiğini anlatıyor.

Sandino başkana, bir yılı aşkın süredir tarım yaptıkları Wiwili Kooperatifi'nin sorunlarını anlatıyor.

Somoza subaylarına, Sandino'nun düzen karşıtı bir komünist olduğunu ve teslim ettiklerinden çok daha fazla gizli silahları olduğunu anlatıyor.

Sandino başkana, Somoza'nın huzur içinde çalışmasına müsaade etmediğini anlatıyor.

Somoza subaylarıyla, Sandino'nun zehirle mi, mermiyle mi, uçak kazasıyla mı yoksa dağda bir pusuyla mı öldürüleceğini tartışıyor.

Sandino başkanla, Somoza'nın yönetiminde giderek güç kazanan Ulusal Muhafızlar'ı tartışıyor ve Somoza'nın onu çok yakında bir üfleyişte devirip başkanlık koltuğuna oturacağı konusunda uyarıyor.

Somoza bazı küçük ayrıntıları çözdükten sonra subaylarının yanından ayrılıyor.

Sandino kahvesini bitirdikten sonra başkanın yanından ayrılıyor.

Somoza bir kadın şairin resitaline, Sandino ise ölüme gidiyor.

Somoza, ülkeyi ziyaretiyle onurlandıran Peru edebiyatının genç değeri Zoila Rosa Cárdenas'ın sonelerini dinlerken Sandino, Camino Solo üzerinde, La Calavera denen bir yerde kurşun yağmuruna tutularak öldürülüyor.

(339 ve 405)

1934: Managua

Hükümet suçun var olmadığına karar veriyor

Albay Santos López, o gece Managua'da kurulan tuzaktan kurtulmayı başarıyor. Savaşın başından bu yana yediği yedinci mermi yüzünden kanayan bir bacakla çatılara tırmanıyor, kendini aşağıya bırakıyor, duvarların üzerinden atlıyor, sinip bekliyor ve en sonunda tren raylarını kullanarak kuzeye doğru ürkütücü bir yürüyüşe başlıyor.

Ertesi gün Santos López gölün kıyısında yaralı bacağını sürükleyerek giderken, dağlarda topyekûn bir katliam yaşanıyor. Somoza, Wiwili Kooperatifi'nin ortadan kaldırılmasını emrediyor. Ulusal Muhafızlar sürpriz bir saldırı düzenliyor ve zamanında Sandino için savaşmış, şimdiyse tütün ve platano yetiştiren, inşaatı yarım kalan bir hastaneye sahip köylüleri katlediyorlar. Katırlar katliamdan kurtuluyor ama çocuklar kurtulamıyor.

Kısa bir süre sonra, Managua'daki ABD Büyükelçiliği'nin yanı sıra León ve Granada'daki yüksek sosyete kulüplerinde Somoza onuruna ziyafetler düzenleniyor.

Hükümet unutmayı emrediyor. Çıkarılan bir af, Sandino cinayetinin arifesinden beri işlenen tüm suçları siliyor.

(267 ve 405)

1934: San Salvador

Miguel yirmi dokuz yaşında

Salvador polisi tarafından sürekli izlenen Miguel, saklanacak yeri İspanya konsolosunun sevgilisinin evinde buluyor. Bir gece fırtına patlıyor. Miguel pencereden nehrin yükseldiğini ve orada, uzaklardaki kıvrımda taşkın suların, içinde karısıyla çocuklarının yaşadığı çamur ve kamıştan barakayı basmak üzere olduğunu görüyor.

Miguel şiddetli rüzgâra ve gece devriyelerine meydan okuyarak sağlam sığınağını terk ediyor ve ailesine yardıma koşuyor.

Geceyi birbirlerine sarılıp kırılgan duvarlara dayanarak ve rüzgârla nehrin kükreyişlerini dinleyerek geçiriyorlar. Şafak sökerken hava ve su nihayet sustuğunda barakaları biraz su almış ve sağı solu kaymış durumda ama en azından ayakta. Miguel ailesiyle vedalaşıyor ve sığınağına dönüyor.

Ama onu bıraktığı yerde bulamıyor. Sütunların üzerinde güzelce yükselen o evden geriye hatıra namına tek bir tuğla dahi kalmadığını görüyor. Nehrin öfkesi yamacın altını oyup evin temellerini sökmüş ve onu cehennemin dibine götürmüş; o sırada içeride olan konsolosun sevgilisi ve hizmetçi kız da boğularak ölmüş.

Miguel Mármol'ün yirmi dokuz yaşındaki yedinci doğumu işte böyle gerçekleşiyor.

(126)

1935: Villamontes'ten Boyuibe'ye gidiş yolu

Doksan bin ölüden sonra

Chaco Savaşı sona eriyor. Bu savaş, Masamaclay (yerli dilinde *iki kardeşin kapıştığı yer* anlamına geliyor) isimli bir köyde, Paraguaylılarla Bolivyalıların birbirlerine ilk kurşunları sıkmalarından itibaren üç yıl sürdü.

Öğle vakti haber cepheye ulaşıyor. Toplar susuyor. Az sayıdaki asker bulundukları yerde doğrulup siperlerden çıkıyor. Güneşten körleşmiş, hırpani kılıklı hortlaklar kimseye ait olmayan topraklarda düşe kalka yürüyorlar, ta ki Bolivya'nın Santa Cruz Alayı'yla, Paraguay'ın Toledo Alayı –artıklar, yırtık pırtık üniformalar– karşı karşıya gelene kadar. Yeni gelen emirler, az öncesine kadar düşman olanlarla konuşmayı yasaklıyor. Sadece askeri selamlamaya izin var, onlar da birbirlerini bu şekilde selamlıyorlar. Ama içlerinden birisi ilk narayı atıyor ve ondan sonra başlayan şenliği durdurabilene aşk olsun. Askerler sıraları bozuyor, keplerini ve silahlarını havaya fırlatıyor ve kollarını açıp bağırarak, şarkılar söyleyerek, ağlayarak topluca birbirlerine doğru –Paraguaylılar Bolivyalılara, Bolivyalılar Paraguaylılara– koşuyorlar ve kucaklaşıp sıcak kumların üzerinde yuvarlanıyorlar.

(354 ve 402)

1935: Maracay

Gómez

Venezüella diktatörü Juan Vicente Gómez ölmesine rağmen emirler yağdırmaya devam ediyor. Yirmi yedi yıl boyunca ülkenin başında kaldı ve ne koltuğundan edilebildi ne de öldürülebildi. Artık ölü olmasına rağmen kimse onun hakkında tek bir şey söylemeye cüret edemiyor. Ancak korkunç ihtiyarın tabutunun, dağların altına kuşkuya yer bırakmayacak bir biçimde gömülmesinin ardından tutsaklar nihayet hapishanelerin kapılarını kırıyor ve halk sevinç çığlıkları atıp yağmalara başlıyor.

Gómez bekâr ölüyor. Normal bir insanın işeme sıklığında âşık olup yığınla çocuk tohumladı ama asla bütün bir geceyi bir kadının koynunda geçirmedi. Tanyeri ışığı onu demir yatağında, Meryem Ana resminin altında ve ağzına kadar para dolu bavulların yanında daima yalnız buldu.

Asla tek kuruş para harcamadı. Her şeyi petrolle ödüyordu. Petrolü Standard Oil, Gulf, Texas ve Shell arasında bol bol bölüştürdü ve mesanesine sonda uygulayan doktorun faturalarını, ihtişamını sonelerle dile getiren şairleri ve düzene göz kulak olan cellatların gizli operasyonlarını hep petrol kuyularıyla ödedi.

(114, 333 ve 366)

1935: Buenos Aires

Borges

Futbol ya da politika gibi insanları bir araya getiren, onları ayna ya da aşk eylemi gibi çoğaltan her şeyden nefret ediyor. Geçmişte, atalarının geçmişinde ve onu dile getirmeyi bilenler tarafından yazılmış kitaplarda var olanın dışında bir gerçeklik kabul etmiyor. Ona göre gerisi dumandan ibaret.

Jorge Luis Borges üst düzey bir incelik ve keskin bir zekâyla *Alçaklığın Evrensel Tarihi*'ni anlatıyor. Ne var ki, etrafını saran ulusal alçaklığın farkında bile değil.

(25 ve 59)

1935: Buenos Aires

Bu alçak yıllar

Arjantin Hükümeti, Londra'da imzaladığı bir ticaret anlaşmasıyla ülkeyi birkaç kuruşa satıyor. Buenos Aires'in kuzeyindeki görkemli çiftliklerde, sığır kralları gölgeliklerin altında vals yapıyor. Peki ama ülke birkaç kuruş ediyorsa, onun yoksul evlatları ne kadar eder ki? İşçilerin kas gücüne gülünç ücretler ödeniyor ve bir sütlü kahve karşılığında yatağa girecek genç kızlar bulmak çok kolay. Yerden yeni fabrikalar ve onlarla birlikte, polisin ve veremin baskısını sürekli üzerlerinde hisseden, dün güneşte kurumaya serilen otlarla bugün demlenen mate çayının açlığı bastırdığı

teneke mahalleler bitiyor. Arjantin polisi şüphecileri ikna etmek ve yamulanları düzeltmek için elektrikli üvendireyi icat ediyor.

Buenos Aires gecesinde, pezevenkler kandıracak yoksul genç kızlar arıyor, yoksul genç kızlarsa zengin erkek; at yarışı düşkünleri tüyo peşinde, palavracılarsa enayi; işsizlerse sabahın ilk çıkan gazetesinde kendine uygun iş bakıyor. Discepolín'in son tangosu dünyanın şimdilerde bir pislik yuvası olduğunu ve gelecekte de öyle olmaya devam edeceğini söylerken, bohem, çapkın, kumarbaz ve diğer yarasalar, hepsi kendi yalnızlıklarında tek başlarına sokakları arşınlıyor.

(176, 365 ve 412)

1935: Buenos Aires

Discepolín

Bu alçak yıllarda Buenos Aires'in kasvetli şairi Discepolín, burunlu bir kemik torbası, öyle sıska ki iğnelerini paltosunun üzerinden yapıyorlar.

Enrique Santos Discépolo ilk tangolarını *–dans etmeye uygun hüzünlü düşünceler–* taşranın ücra köşelerinde, gezgin tiyatro oyuncusu olarak dolaşırken yarattı. Döküntü soyunma odalarında devasa, neredeyse insan boyutunda pirelerle dostluk kuruyor, parasız ve inançsız insanlardan bahseden tangoları onlar için mırıldanıyordu.

(379)

1935: Buenos Aires

Evita

İkinci el kıyafetler giyen, yoksulluğun tüm bildik hallerini sergileyen, solgun, rengi atmış, ne güzel ne de çirkin, sıradan, sıska bir genç kız. Yaşıtları gibi o da radyodaki arkası yarınları asla kaçır-

mıyor, pazar günleri sinemaya gidiyor, Norma Shearer olmanın hayallerini kuruyor ve her akşamüstü kasabanın istasyonunda, Buenos Aires'e giden trenin geçişini seyrediyor. Ama Eva Duarte bu durumdan sıkıldı. On beş yaşını doldurdu ve yaşadığı hayattan bıktı: Trene atlıyor ve oradan ayrılıyor.

Bu kızcağızın hiçbir şeyi yok. Ne babası var ne parası ne de tutunacağı anılar.

Los Toldos kasabasında, bekâr bir annenin kızı olarak doğduğundan beri aşağılanmaya mahkûm edildi ve şimdi trenlerin her gün Buenos Aires'e boşalttığı darmadağın saçlı, esmer, taşralı kalabalığın içinde bir kişi, binlerce hiç kimsenin arasında bir hiç kimse. İşçiler ve hizmetçiler şehrin ağzından içeri giriyor ve yenilip yutuluyorlar: Buenos Aires onları hafta boyunca çiğniyor ve pazar günleri parça parça tükürüyor.

Kibirli, devasa binanın dibinde, yüksek, beton zirvelerin karşısında Evita taş kesiyor. Yaşadığı panik, soğuktan kıpkırmızı olmuş ellerini sıkmaktan ve ağlamaktan başka bir şey yapmasına izin vermiyor. Ardından gözyaşlarını içine atıyor, dişlerini sıkıyor, karton valizinin sapını sıkıca kavrıyor ve şehrin içine dalıyor.

(311 ve 417)

1935: Buenos Aires

Alfonsina

Düşünen kadının yumurtalıkları kurur. Kadın fikir üretmek için değil, süt ve gözyaşı üretmek için doğar; hayatı yaşamak için değil, onu yarı kapalı pencerelerin ardından seyretmek için doğar. Bunları Alfonsina Storni'ye bin kere anlattılar ama o inanmadı. En çok bilinen dizeleri, kadını kafese kapatan erkekleri protesto ediyor.

Alfonsina yıllar önce taşradan Buenos Aires'e geldiğinde ayağında topukları çarpılmış eski ayakkabılar, karnındaysa evlilikdışı bir bebek taşıyordu. Bu şehirde ne iş bulursa yapıyor ve üzerine kederlerini yazmak için telgraf kâğıtlarını çalıyordu. Geceden

geceye, bir dizeden diğerine sözcükleri cilalarken iki parmağını üst üste koyup yolculuk, miras ve aşkı müjdeleyen iskambilleri öpüyordu.

Zaman geçti, neredeyse bir çeyrek asır oldu lakin kaderi ona hiçbir şey sunmadı. Ama Alfonsina var gücüyle mücadele ederek erkeklerin dünyasında kendine bir yol açabildi. En ünlü Arjantinli yazarları bir araya getiren fotoğraflarda, onun muzır fareyi andıran suratı hiç eksik olmadı.

Bu yaz kanser olduğunu öğrendi. O günden beri denizin kucaklayışından ve onu orada dipte, Mercan Caddesi'nde bekleyen evden bahseden şiirler yazıyor.

(310)

1935: Medellín

Gardel

Ne zaman şarkı söylese daha önce hiç söylemediği gibi söylüyor. Rengârenk bir sesi var. Karanlık notalara ve sönük dizelere ışıltı katıyor. O Sihirbaz, o Muhteşem, o Carlos Gardel.

Gölgesi gözlerinin üzerine inen şapkası, yüzünden eksik olmayan kusursuz ve genç tebessümüyle hiç yenilgiye uğramamış bir kazanan gibi görünüyor. Gardel'in kökeni bir muamma; hayatıysa bir bilmece. Trajedinin onu her türlü açıklama ve çöküşten kurtarması gerek. Hayranları yaşlılığı affetmez. Gardel'in bindiği uçak Medellín Havaalanı'ndan kalkarken havada patlıyor.

1936: Buenos Aires

Patoruzú

Dante Quinterno'nun Patoruzú isimli çizgi romanı on yıl önce Buenos Aires gazetelerinde yayınlandı. Şimdi tamamen bu karaktere adanmış aylık bir dergi çıkıyor: Patoruzú Patagonya'nın yarısına sahip olan, Buenos Aires'te beş yıldızlı otellerde yaşayıp

avuç avuç para saçan, özel mülkiyet ve tüketim uygarlığına ateşli bir şekilde inanan büyük çiftlik sahibi bir beyefendi. Dante Quinterno, Patoruzú'nun tipik Arjantin yerlisi olduğunu söylüyor.

(446 ve 456)

1936: Rio de Janeiro

Olga ve o

Luis Carlos Prestes uçsuz bucaksız Brezilya'yı, isyancı ordusunun başında bir uçtan bir uca, güneyin ovalarından kuzeydoğunun çöllerine kadar, Amazon ormanları üzerinden gidiş dönüş olmak üzere, yürüyerek katetmişti. Üç yıllık yürüyüşü boyunca Prestes kahve ve şeker beylerinin diktatörlüğüne karşı savaşmış ve hiçbir yenilgi tatmamıştı. Bu yüzden Olga Benário onu devasa ve korkunç biri olarak hayal ediyordu. Büyük komutanla tanışınca epey şaşkınlık yaşadı. Prestes ufak tefek, kırılgan görünümlü ve Olga gözlerine baktığında yüzü kızaran bir adam çıktı. Almanya'daki devrimci mücadelede pişmiş, sınır tanımaz bir militan olan Olga kalkıp Brezilya'ya geldi. Ve hayatında hiç kadın tanımamış olan Prestes, onun tarafından sevilip desteklendi.

Aynı anda ikisi birden tutsak düştüler. Farklı hapishanelere götürüldüler.

Hitler, Yahudi ve komünist olduğu, aşağılık bir kan ve aşağılık fikirler taşıdığı gerekçesiyle Olga'nın Almanya'ya iadesini talep etti, Brezilya Devlet Başkanı Getúlio Vargas da kabul etti. Askerler onu almak için hapishaneye gelince mahkûmlar ayaklandı. Olga lüzumsuz bir katliamı engellemek için isyanı sona erdirip teslim oldu. Romancı Graciliano Ramos onu hücresinin parmaklıklarının önünden elleri kelepçeli ve karnı burnunda geçtiğini gördü.

Rıhtımda, gamalı haç işareti taşıyan bir gemi onu bekliyordu. Kaptan, Hamburg'a kadar durmaması için emir almıştı. Olga orada bir toplama kampına kapatılacak, bir gaz odasında boğularak ölecek ve bir fırında küle dönüşecekti.

(263, 302 ve 364)

1936: Madrid

İspanya Savaşı

İspanyol Cumhuriyeti'ne karşı ayaklanma kışlalarda, kiliselerde ve saraylarda tasarlandı. Generaller, keşişler, kralın dalkavukları, despot feodal senyörler ve şövalyeler, onun şeytani aktörleri oldular. Şilili şair Pablo Neruda, bir gün kalplerini bulacak olan kurşunlara yalvararak onları lanetliyor. Kardeşi gibi gördüğü Federico García Lorca Granada'da öldü. Faşistler, Endülüslü şairi *–en özgür şimşeği–* kızıl ve eşcinsel olduğu ya da öyle göründüğü için kurşuna dizdiler.

Neruda İspanyol topraklarında kana bulanmış vaziyette dolaşıyor. Gördükleriyle dönüşüyor. Politikayla işi olmayan o adam şiirden, metal ya da un gibi kullanışlı bir şey olmasını ve alnını kömürle boyayıp göğüs göğüse çarpışmaya hazırlanmasını istiyor.

(313 ve 314)

1936: San Salvador

Martínez

Ayaklanmanın başını çeken Francisco Franco, kendini General ve İspanyol Devleti'nin Şefi ilan ediyor. Burgos şehrine, ilk diplomatik tanıma uzaklardaki Karayip Denizi'nden geliyor. El Salvador diktatörü General Maximiliano Hernández Martínez meslektaşı Franco'nun yeni doğan diktatörlüğünü ilk kutlayan kişi oluyor.

Otuz bin Salvadorluyu katleden iyi yürekli büyükbaba Martínez, karınca öldürmenin insan öldürmekten daha canice olduğuna inanıyor çünkü karıncaların reenkarnasyonla tekrar dünyaya gelmediklerini düşünüyor. Üstat Martínez her pazar radyodan, uluslararası politik durum, bağırsaklar parazitleri, ruhların reenkarnasyonu ve komünist tehlike hakkında ulusa konuşma yapıyor. Başkanlık sarayının avlusunda duran damacanalarda muhafaza ettiği renkli sularla genellikle bakanlarının ve memurlarının

hastalıklarını tedavi ediyor, çiçek salgını başlayınca sokak lambalarını kırmızı selofanla sarmalatarak salgını korkutmayı da biliyor.

Entrikaları ortaya çıkarmak için sarkaçlı bir saati, dumanı tüten çorbanın üzerinde sallıyor. Daha vahim zorluklarla karşı karşıya kaldığındaysa Başkan Roosevelt'e başvuruyor ve telepati yoluyla Beyaz Saray'la doğrudan bağlantı kuruyor.

(250)

1936: San Salvador

Miguel otuz bir yaşında

Gizli sığınağının yamaç aşağı devrilip gitmesinin ardından Miguel tutuklanmıştı. Yaklaşık iki yıl boyunca elleri kelepçeli halde, tek kişilik hücrede tutuldu.

Hapisten çıktıktan sonra hiçbir şeyi olmayan pejmürde kılıklı bir parya olarak yollarda dolaşıyor. Artık bir partisi yok çünkü Komünist Parti'deki yoldaşları, Diktatör Martínez'in onu ihanet karşılığında serbest bıraktığından kuşkulanıyorlar. Bir işi yok çünkü Diktatör Martínez ona iş verilmesini engelliyor. Karısı yok çünkü çocukları da yanına alıp onu terk etti; ne evi ne yemeği ne de ayakkabıları var. Hatta bir ismi bile yok: 1932'de infaz edildiğinden beri Miguel Mármol'ün var olmadığı kanıtlandı.

Miguel her şeyi bir an önce sonlandırmaya karar veriyor. Bunca ıstırap ve kara hüzün yeter. Bir pala darbesiyle damarlarını açacak. Tam palayı havaya kaldırdığı sırada, yolda eşek sırtında gelen bir çocuk beliriyor. Çocuk kocaman bir hasır şapkayı sallayarak onu selamlıyor ve bir hindistancevizini kesmek için ondan palasını istiyor. İçini açtığı hindistancevizinin yarısını, suyu ve pulpasıyla ona ikram ediyor. Miguel tanımadığı o çocuk tarafından olağanüstü bir şenliğe davet edilmişçesine yiyip içiyor. Sonra da ayağa kalkıp yürüyerek ölümden uzaklaşıyor.

Miguel Mármol'ün otuz bir yaşındaki sekizinci doğumu işte böyle gerçekleşiyor.

(126)

1936: Guatemala City

Ubico

Birkaçsaatlikfarklaenerkendavranan Martínezolsada, Franco'yu ikinci tanıyan başkan Ubico oluyor. Hitler ve Mussolini'den on gün önce, Ubico İspanyol demokrasisine yapılan başkaldırıya meşruiyet mührünü vuruyor.

Guatemala Devlet Başkanı General Jorge Ubico, etrafı Napolyon Bonaparte'ın resimleriyle çevrili vaziyette hüküm sürüyor. Ona ikiz kardeş gibi benzediğini söylüyor. Fakat Ubico motosiklete biniyor ve sürdürdüğü savaşla Avrupa'yı fethetme amacı yok. Onunki kötü düşüncelere karşı verilen bir savaş.

Kötü düşüncelere karşı, askeri disiplin. Ubico posta idaresi çalışanlarını, senfoni orkestrası müzisyenlerini ve okul çocuklarını askerleştiriyor. Tok karın kötü düşüncelerin anası olduğundan, United Fruit Company'deki maaşların yarıya indirilmesini emrediyor. Kötü düşüncelerin babası olan aylaklığı cezalandırıyor ve suçlulara, kendisine ait arazilerde bedavaya çalışma zorunluluğu getiriyor. Kötü düşünceleri devrimcilerin kafasından söküp çıkarmak için, polis karakollarının bodrum katlarında insanların kafalarını sıkıştıran çelik bir taç icat ediyor.

Ubico kendine ait, devasa bir anıt yaptırmak için yerlilere aylık beş sentavo tutarında zorunlu bir vergi dayatıyor. Heykeltıraşın karşısında, eli göğsünde poz veriyor.

(250)

1936: Trujillo

Trujillo Devri'nin altıncı yılında

Dominik Cumhuriyeti'nin başkentinin ismi düzeltiliyor. Kurucuları tarafından Santo Domingo olarak vaftiz edilen şehrin ismi Trujillo oluyor. Artık limanın adı da Trujillo, birçok köyün, meydanın, pazarın ve caddenin de. Generaller generali Rafa-

el Leónidas Trujillo, Generaller generali Francisco Franco'ya en ateşli desteğini Trujillo'dan iletiyor.

Kızılların ve dinsizlerin amansız kamçısı Trujillo da, tıpkı Anastasio Somoza gibi, Kuzey Amerikalı askeri işgallerin bir ürünü. Doğuştan gelen tevazusu, isminin bütün araba plakalarında, resmininse bütün posta pullarında yer almayı kabul etmesini engellemiyor. Üç yaşındaki oğlu Ramfis'e albay rütbesi verilmesine de, hukuk gereği olmasından ötürü karşı çıkmıyor. Sorumluluk duygusu onu bakanları ve kapıcıları, piskoposları ve güzellik kraliçelerini bizzat belirlemek zorunda bırakıyor. Girişimci ruhu canlandırmak için Trujillo, Trujillo'ya tuz, tütün, yağ, çimento, un ve kibrit tekelini veriyor. Trujillo'nun mezbahalarından gelen etleri ya da mandıralarından gelen sütleri satmayan işyerleri, kamu sağlığını korumak için Trujillo tarafından kapatılıyor; kamu güvenliği gerekçesiyle, Trujillo'nun sattığı sigorta poliçeleri Trujillo tarafından zorunlu kılınıyor. İlerlemenin direksiyonunu sıkıca kavrayan Trujillo, Trujillo'nun şirketlerine vergi muafiyeti getiriyor, arazilerine su kanalları ve yollar yapıyor, fabrikalarına müşteri buluyor. Ayakkabı fabrikası sahibi Trujillo'nun emriyle, köylerin ya da şehirlerin yollarına çıplak ayakla basmaya cüret eden kişi doğrudan hapsi boyluyor.

Her şeye muktedir Trujillo'nun ıslık gibi sesi var ama asla tartışmıyor. Akşam yemeğinde kadehini kaldırıp, kahvesini içtikten sonra mezarlığın yolunu tutacak olan vali ya da milletvekiliyle tokuşturuyor. Bir arazi ilgisini çektiğinde orayı satın almıyor, işgal ediyor. Bir kadın hoşuna gittiğinde onu baştan çıkarmıyor, sadece adamlarına gösteriyor.

(89, 101 ve 177)

Yağmura karşı izlenecek yol

Şiddetli yağmurlar Dominik Cumhuriyeti'ndeki tarım arazilerini bastığında, Tanrı'ya ve Azize Kutsanmış Barbara'ya acil yakarış-

larda bulunması için yağmur altında ıslanmadan yürüyebilen, iyi bir duacının hizmetlerine başvuruluyor. İkizler, yağmurları durdurma ve gök gürlemelerini korkutma konusunda son derece etkililer.

Dominik Cumhuriyeti'nin Salcedo bölgesinde başka bir yöntem kullanıyorlar. Nehir akıntısının cilalayıp parlattığı, yumurta biçiminde iki büyük taş buluyor ve onları bir ipin iki ucuna güzelce bağladıktan sonra bir ağacın dalına asıyorlar. Taştan yumurtaları sert bir şekilde sıkıp aniden çekerek Tanrı'ya yakarıyorlar. O da bunun üzerine bir çığlık atıp kara bulutlarıyla birlikte başka tarafa gidiyor.

(251)

İtaatsizliğe karşı izlenecek yol

María la O'nun her gün ayine gidip sürekli dua eden ve kefaret ödeyen annesinin, bir mucize gönderip kızını itaatkâr ve iyi biri yapması için diz çöküp Tanrı'ya yakarmaktan ve nankör kızının küstahlıkları için af dilemekten dizlerinin derisi soyuluyordu.

Bir Kutsal Cuma gecesi María la O nehre gitti. Annesi onu durdurmaya çalıştı ama nafile:

"Düşünsene, İsa Efendimizi öldürüyorlar..."

Tanrı'nın öfkesi, Kutsal Cuma günü sevişenlerin peşini sonsuza dek bırakmaz. María la O sevgilisiyle falan buluşmaya gitmiyordu ama günah işledi çünkü nehirde çıplak yüzdü ve su vücudunu, vücudunun yasak kıvrımlarını gıdıklarken zevkten titredi.

Sonra nehirden çıkmak istedi ama yapamadı. Bacaklarını ayırmak istedi ama başaramadı. Bütün vücudu balıklarla kaplıydı ve ayaklarının yerinde bir yüzgeç vardı.

Asla affedilmeyen María la O, Dominik nehirlerinin sularında yüzmeye devam ediyor.

(251)

1937: Dajabón

Siyahi tehdide karşı izlenecek yol

Mahkûmlar, Dominik Cumhuriyeti'ne çalışmaya gelmiş olan Haitili siyahlar. En küçük ayrıntısına kadar General Trujillo tarafından planlanan bu askeri şeytan çıkarma operasyonu bir buçuk gün sürüyor. Dominik Cumhuriyeti'nin şeker üretim bölgesinde askerler Haitili gündelikçileri, erkekler, kadınlar ve çocuklardan oluşan insan sürülerini ağıllara kapatıyor ve hemen oracıkta pala darbeleriyle katlediyorlar; ya da ellerini ayaklarını bağlayıp süngünün ucunda denize atıyorlar.

Suratını gün içinde defalarca pudralayan Trujillo, Dominik Cumhuriyeti'nin beyaz olmasını istiyor.

(101, 177 ve 286)

1937: Washington

Haber bülteni

İki hafta sonra Haiti Hükümeti, Dominik Cumhuriyeti Hükümeti nezdinde *kısa süre önceki sınır olaylarıyla ilgili kaygılarını* dile getiriyor. Dominik Cumhuriyeti Hükümeti ayrıntılı bir soruşturma gerçekleştireceğine söz veriyor.

Kıtasal güvenlik zorunluluğu adına ABD, Trujillo'ya bölgedeki olası gerginlikleri önlemek için tazminat ödemesini öneriyor. Uzun süren görüşmelerin ardından Trujillo, on sekiz bin Haitilinin Dominik topraklarındaki ölümünü kabul ediyor. Başkana göre, bazı kaynaklar tarafından ortaya atılan kurban sayısının yirmi beş bin olduğuna dair söylentiler olayları dürüstlükten uzak bir şekilde manipüle etme niyeti taşıyor. Trujillo, resmen kabul edilen her ölü için yirmi dokuz dolar olmak üzere, toplam 522. 000 dolar tazminat ödeme konusunda Haiti Hükümeti'yle anlaşıyor.

Beyaz Saray, *Amerika ülkeleri arasındaki alışıldık anlaşmalar ve prosedürler çerçevesinde bir uzlaşmaya varılmış olmasından* memnuniyet duyuyor. Dışişleri Bakanı Cordell Hull Washington'da yaptığı

açıklamada, *Başkan Trujillo'nun Orta ve Güney Amerika'nın en büyük adamlarından birisi olduğunu* ifade ediyor.

Tazminatın nakit olarak ödenmesiyle birlikte Dominik Cumhuriyeti ve Haiti'nin başkanları sınırda kucaklaşıyorlar.

(101)

1937: Rio de Janeiro

Kızıl tehdide karşı izlenecek yol

Brezilya Başkanı Getúlio Vargas'ın diktatörlüğü getirmekten başka çaresi kalmıyor. Gazeteler ve radyolar, Vargas'ı parlamentoyu ve seçimleri ortadan kaldırmak zorunda bırakan karanlık Cohen Planı'nı davul çalarak duyuruyorlar. Vatan, Moskovalı çetelerin ilerleyişi karşısında kendini savunmadan çökmeyecek. Hükümetin bodrumların birinde ele geçirdiği Cohen Planı, komünist entrikacıların Brezilya'ya karşı yürüttükleri taktikleri ve stratejiyi tüm ayrıntılarıyla gözler önüne seriyor.

Plana Cohen adının verilmesiyse, kendisine dikte edileni yanlış duyan daktilografın hatasından kaynaklanıyor. Planın yaratıcısı Yüzbaşı Olympio Mourão Filho, orijinal elyazmasında ona Kun adını vermişti çünkü söz konusu planı, Bela Kun'un çok kısa ömürlü Macar Devrimi hakkında kaleme alınan belgeleri temel alarak uydurmuştu.

İsimlerin ne önemi var ki? Yüzbaşı Mourão Filho hak edilmiş terfisini alarak binbaşılığa yükseliyor.

(43)

1937: Cariri Vadisi

Komün olma suçu

Onları uçaklarla bombalıyor, makineli tüfeklerle tarıyorlar. Karadan da top ateşine tabi tutuyorlar. Kafalarını kesiyor, diri diri yakıyor, çarmıha geriyorlar. Canudos katliamından kırk yıl sonra,

Brezilya Ordusu kuzeydoğudaki yeşil ada Caldeirão komününü de, tıpkı bir önceki gibi, özel mülkiyeti reddetme suçundan ötürü ortadan kaldırıyor.

Caldeirão'da kimse bir şeyin sahibi değildi: Tezgâhlar, tuğla fırınları, evlerin etrafındaki mısır tarlası denizi ve daha ötedeki, araziye karla kaplı görünümü veren pamuk tarlaları kimseye ait değildi. Bütün bunların sahibi herkes ve hiç kimseydi; ayrıca orada ne üstü başı çıplak ne de karnı aç insan vardı. Yardıma muhtaç insanlar, çöl hacısı, ermiş José Lourenço'nun buraya kadar sırtında taşıdığı Çölün Kutsal Haçı'nın çağrısı üzerine bu komünü oluşturmuşlardı. Haçın gelmesi gereken yeri ve onu sırtında getirecek kişiyi bizzat Meryem Ana belirlemişti. Lourenço'nun haçı sapladığı yerden asla kesilmeyen bir su fışkırdı.

Ama sıskası çıkmış bu ermiş, oraya çok uzak şehirlerin gazetelerindeki ithamlara göre, on bir bin bakireli bir haremin zengin sultanıydı ve bu yetmezmiş gibi, aynı zamanda ambarlarında cephanelik saklayan bir Moskova ajanıydı.

Caldeirão komününden geriye canlı ya da cansız hiçbir şey bırakmıyorlar. Sadece ermişin bindiği Trancelim adındaki tay dörtnala taşlık tepelere kaçıyor ve bu cehennem güneşinin altında boş yere ona gölge sunacak bir ağaççık arıyor.

(3)

1937: Rio de Janeiro

Monteiro Lobato

Sansür kurulu, Monteiro Lobato'nun *Petrol Skandalı* isimli kitabını yasaklıyor. Kitap uluslararası petrol tekelini ve Brezilya'nın petrolü olmadığını söyleyen kiralanmış ya da satın alınmış yalancı uzmanları hedef alıyor.

Yazar, Brezilyalı bir petrol şirketi kurmaya çalışırken sıfırı tüketti. Daha önce, kitapların sadece kitapçılarda değil, eczanelerde, pazarlarda ve gazete büfelerinde de satılabileceği gibi çılgın bir fikrin peşine düşünce yayıncılık işinde de iflas etmişti.

Monteiro Lobato kitap yayınlamak için değil, onları yazmak için doğmuş bir adam. Onun yaptığı şey çocuklara hikâyeler anlatmak, onlarla birlikte öğrenmek, onlarla birlikte uçmak. Benteveo Amarillo'nun çiftliğinde fazla zeki olmayan bir domuzun ismi Marki Rabicó, bir mısır koçanıysa kendini Latince İncil okuyabilen ve Leghorn cinsi tavuklara İngilizce hitap edebilen saygıdeğer bir vikont olarak tanıtıyor. Marki Rabicó, hayata geç başlamasından ötürü içinde anlatacak çok şey biriktiğinden durmadan konuşan bez bebek Emilia'ya âşık oluyor.

(252)

1937: Madrid

Hemingway

Ernest Hemingway'in günceleri, Franco'nun askerleri ve Hitler'in uçakları tarafından kuşatılmış başkentte, oteline iki adım mesafede yaşanan savaşı anlatıyor.

Hemingway'in İspanya'nın yalnızlığının içinde ne işi var? O tam anlamıyla bir militan ya da cumhuriyetçi taburların dayanışmacı saflarına katılmak için dünyanın dört bir yanından gelen onca insandan biri değil fakat metinlerinin odak noktasında, insanlar arasındaki umutsuz haysiyet arayışı var ve İspanyol cumhuriyetçilerin siperlerinde karneye bağlı olmayan yegâne şey haysiyet.

(220 ve 312)

1937: Mexico

Bolero

Meksika Toplumsal Eğitim Bakanlığı, *müstehcen, ahlaksız ve dejenere sözlerinin* çocukların ahlakını bozabileceği gerekçesiyle, Agustín Lara'nın bolerolarını okullarda yasaklıyor.

Lara gözlerinin etrafındaki halkalarda güneşin sarhoş palmiyelerinin göründüğü Yitik Kadın'ı yüceltiyor; Ahlaksız Kadın'a aşk için yalvarıyor; ipek tenli Kurtizan Kadın'ın şatafatlı yatağında düş kuruyor; yüce bir coşkuyla Günahkâr Kadın'ın ayaklarına güller seriyor ve ağzındaki bal karşılığında Rezil Fahişe'yi parfümlere ve mücevherlere boğuyor.

(299)

1937: Mexico

Cantinflas

Halk gülmeye geliyor. Mexico'nun kenar mahallelerindeki çadırlarda, gariban, portatif tiyatrolarda bütün sahne ışıkları Cantinflas'ı aydınlatıyor.

"*Hayatta öyle anlar vardır ki onlar gerçekten anlıktır*," diyor ince bıyıklı, düşük pantolonlu, çok hızlı söylev çeken Cantinflas. Onun ne başı ne de sonu belli olan, kontrolsüz laf kalabalığından ibaret sözleri entel dantelleri, üçkâğıtçı politikacıları, çok fazla konuşup hiçbir şey söylemeyen, bitmek bilmez cümlelerinde son noktayı bir türlü koyamayan akademisyenleri taklit ediyor. Bu topraklarda ekonomi finansal, kültür ve politikaysa gevezelik enflasyonundan mustarip.

(205)

1937: Mexico

Cárdenas

Meksika, İspanya Savaşı karşısında kollarını kavuşturup beklemiyor. Sessizliğin dostu, gösterişin düşmanı, türüne az rastlanır başkan Lázaro Cárdenas dayanışma duygusunu dile getiriyor ama daha da önemlisi bunu pratiğe döküyor: Cumhuriyetçi cepheye deniz yoluyla silah gönderiyor ve gemiler dolusu yetim çocuğu ülkeye alıyor.

Cárdenas dinleyerek yönetiyor. O bir gezgin ve dinleyici: Köy köy dolaşarak, sonsuz bir sabırla şikâyetlerden ve ihtiyaçlardan haberdar oluyor ve yapmayacağı şeyin sözünü asla vermiyor. Sözünün eri bir adam olduğu için çok az konuşuyor. Cárdenas gelene kadar, Meksika'da yönetme sanatı dil cambazlığına dayanıyordu ama o *evet* ya da *hayır* diyor ve herkes ona inanıyor. Geçen yaz tarım reformu ilan etti ve o zamandan beri yerli topluluklara toprak vermeyi sürdürüyor.

Devrimi ticarete dönüştürmüş olanlar ondan içtenlikle nefret ediyorlar. "Cárdenas'ın susmasının nedeni, yerlilerin arasında o kadar dolaşmaktan İspanyolcayı unutmuş olmasıdır," diyorlar, "önümüzdeki günlerde onu yerli kıyafetleri içinde görürseniz hiç şaşırmayın."

(45, 78 ve 201)

1938: Anenecuilco

Zapata'nın oğlu Nicolás

Anenecuilco köylüleri toprak için herkesten önce mücadeleye başladı ve herkesten çok mücadele etti; üzerinden geçen onca zamanın ve dökülen onca kanın neticesinde, Emiliano Zapata'nın içinde doğduğu ve birlikte başkaldırdığı topluluk aşağı yukarı aynı şekilde devam ediyor.

Köylü savaşının merkezinde güveler ve asırlar tarafından yenmiş bir tomar kâğıt var. Üzerlerinde genel valinin mührü bulunan o belgeler, bu topluluğun üzerinde yaşadığı bölgenin sahibi olduğunu kanıtlıyor. Emiliano Zapata onları askerlerinden birine, Pancho Franco'ya bırakmıştı:

"Eğer onları kaybedersen dostum, bir ağaç dalına asılı kuruyasın."

Pancho Franco kâğıtları ve hayatını birçok kez kıl payı kurtardı. Askerlerin ve üçkâğıtçı politikacıların saldırıları karşısında birçok kez dağlara sığınmak zorunda kaldı.

Bu topluluğun en iyi dostu, Anenecuilco'ya kadar gelip köylüleri dinlemiş, haklarını kabul etmiş hatta onları daha da genişletmiş olan Başkan Lázaro Cárdenas. Topluluğun en büyük düşmanıysa, en iyi toprakları sahiplendikten sonra şimdi en kötülerine de el koymak isteyen, Emiliano'nun en büyük oğlu, açgözlü milletvekili Nicolás Zapata.

(468)

1938: Mexico

Petrolün ulusallaştırılması

Meksika petrolü Tampico'nun kuzeyinde Standard Oil'e ait, güneyindeyse Shell'e. Meksika –Avrupa ve ABD'nin ucuza aldığı– kendi petrolüne onlardan daha fazla para ödüyor. Bu şirketler otuz yıldan beri yeraltını yağmalıyor, vergilerden ve maaşlardan çalıyor, ta ki bir gün Cárdenas Meksika'daki petrolün sahibinin Meksika olduğuna karar verene kadar.

O günden beri kimse gözünü kırpmıyor. Bu meydan okuma, ülkenin uykusunu kaçırıyor. Bitmek bilmez protesto gösterileri için sokaklara çıkan büyük kalabalıklar omuzlarında Standard Oil ve Shell tabutları taşıyorlar. İşçilerse davul ve çan çalarak yaptıkları müzik eşliğinde kuyuları ve rafinerileri işgal ediyorlar. Ama şirketler buna nazik bir cevap vererek, bütün yabancı teknisyenleri, gizemin efendilerini alıp götürüyor. Böylece anlaşılmaz kumanda tablolarını kullanabilecek kimse kalmıyor. Ulusal bayrak sessiz kulelerin üzerinde dalgalanıyor.

Sondaj aletleri duruyor, borular boşalıyor, bacalar sönüyor. Bu bir savaş: Gezegenin en kudretli iki şirketine karşı açılmış bir savaş ama daha da önemlisi, Latin Amerika'nın acizliğine, *ben bilmem, ben yapamam* sömürgeci geleneğine karşı açılmış bir savaş.

(45, 201, 234 ve 321)

1938: Mexico

Kargaşa

Standard Oil, Meksika'nın derhal işgalini talep ediyor. Cárdenas, sınırda tek bir asker görürse bütün kuyuları ateşe vereceğini söylüyor. Başkan Roosevelt ıslık çalarak başka tarafa bakıyor ama İngiliz Kraliyeti, Shell'in öfkesini sahipleniyor ve tek bir damla Meksika petrolü satın almayacağını ilan ediyor. Fransa da almayacağını söylüyor. Başka ülkeler de bu ambargoya katılıyor. Meksika kendisine yedek parça satacak tek bir ülke bulamıyor; gemiler limanlarına uğramaz oluyor.

Cárdenas geri adım atmıyor. Komünist Rusya, Nazi Almanyası, Faşist İtalya gibi yasak bölgelerde müşteri ararken, terk edilmiş yapılar yavaş yavaş diriliyor: Meksikalı çalışanlar tamir ediyorlar, bir şeyler uyduruyorlar, salt coşkunun gücüyle ellerinden geldiğince başlarının çaresine bakıyorlar ve böylece yaratmanın sihri haysiyeti yaşamayı mümkün kılıyor.

(45, 201, 234 ve 321)

1938: Coyoacán

Troçki

Her sabah hâlâ hayatta olmanın şaşkınlığını hissederek uyanıyor. Kulelerinde nöbetçilerin beklemesine ve etrafının elektrikli tellerle çevrili olmasına rağmen, Lev Troçki içinde yaşadığı bu evin işe yaramaz bir kale olduğunu çok iyi biliyor. Kızıl Ordu'nun yaratıcısı, ona sığınma hakkı veren Meksika'ya ama ondan daha da çok talihe müteşekkir:

"*Görüyor musun, Nataşa?*" diyor her sabah karısına."*Dün gece bizi öldürmediler ama sen hâlâ sızlanıyorsun.*"

Lenin eceliyle öldüğünden beri Stalin, Rus Devrimi'ne liderlik etmiş tüm isimleri teker teker ortadan kaldırıyor. "Devrimi kurtarmak için," diyor Stalin. "Onu ele geçirmek için," diyor üzeri çizilmiş adam Troçki.

Sosyalizm istediği kadar insan çamuruyla kirlenmiş olsun, Troçki ona inanmayı inatla sürdürüyor. Netice itibarıyla, Hıristiyanlığın engizisyondan çok öte bir şey olduğunu kim inkâr edebilir ki?

(132)

1938: Kuzeydoğu Brezilya'daki Sertão bölgesi

Cangaceiros

... denen çeteler her zaman mütevazı ölçekte işler yapıyorlar ve asla sebepsiz davranışlarda bulunmuyorlar. Mesela ikiden fazla kilisesi olan köyleri soymuyorlar ve sadece mecbur kaldıklarında ya da hançeri öperek yemin ettikleri intikamlar için insan öldürüyorlar. Denizden ve onun tuzlu soluklu ejderhalarından uzakta, çölün kavrulmuş topraklarında faaliyet gösteriyorlar. Kuzeydoğu Brezilya'nın ıssız topraklarını tersinden ya da yüzünden, at sırtında ya da yayan, yarım ay biçiminde, bol süslü şapkalarıyla geçip duruyorlar. Nadiren bir yerde duruyorlar. Ne çocuklarını büyütüyor ne de anne babalarını gömüyorlar. Öldürülerek değil ecelleriyle ölmek için cennet ve cehennemle anlaşma yapıp, bedenlerini mermiye ve hançere kapatıyorlar ama tehlike içinde geçen yaşamları er ya da geç berbat sonlarla bitiyor. Terlerinin kurumasını dahi beklemeden bir kavgadan diğer kavgaya koşan gezgin eşkıyaların destanı, kör şarkıcıların dörtlüklerinde binlerce kez göklere çıkarılıyor. *"Tanrı buyuracak, Tanrı koruyacak, yol fersah fersah uzayacak."*

(136, 348, 352 ve 353)

1938: Angico

Cangaceiro avcıları

Cangaceirolar, peşlerinden gelenleri şaşırtmak için hayvan seslerini ve izlerini taklit ediyor, topuk kısmıyla parmak kısmının yer değiştirdiği, hileli ayakkabılar giyiyorlar. Ama bilen biliyor ve iyi bir

iz sürücü, can çekişen bu bitki örtüsünün arasında insan adımlarını tanıyor: Kırık bir dal ya da yerinden oynamış bir taş gibi, gördükleri ya da kokladıkları şeyler iz sürücülere yol gösteriyor. Cangaceirolar tam bir parfüm delisi. Üstlerine litrelerce parfüm döküyorlar ve bu zaafları onları ele veriyor.

İz sürücüler, izleri ve kokuları takip ederek Şef Lampião'nun gizlendiği yere ulaşıyorlar ve onların arkasından da askeri birlik geliyor. Askerler, Lampião'nun karısıyla tartışmasını dinleyecek kadar yakınına sokuluyorlar. Mağaranın girişindeki bir taşın üstüne oturmuş, bir puronun ardından diğerini tüttüren María Bonita ona lanetler yağdırırken, Lampião üzüntüsünü dile getiriyor. Askerler makineli tüfeklerini kuruyor ve ateş emrini beklemeye başlıyorlar.

Hafif bir çisenti var.

(52, 348, 352 ve 353)

1939: San Salvador de Bahia

Tanrıların kadınları

Kuzey Amerikalı antropolog Ruth Landes Brezilya'ya geliyor. Irkçılığın olmadığı bir ülkede, siyahların hayatını yakından tanımak istiyor. Rio de Janeiro'da, Bakan Osvaldo Aranha tarafından kabul ediliyor. Bakan ona, zenci kanıyla kirlenmiş olan Brezilya ırkını temizleme niyetlerinden bahsediyor çünkü hükümete göre, ulusal geri kalmışlığın suçlusu zenci kanı.

Ruth, Rio'dan Bahia'ya geçiyor. Eskiden şeker ve köle zengini valilerin tahtlarının bulunduğu bu şehirde nüfusun büyük çoğunluğunu zenciler oluşturuyor ve dinden müziğe, müzikten yemeğe kaydadeğer ne varsa hepsi zenci işi. Ne var ki Bahia'daki herkes –ki buna zenciler de dâhil– açık renk derinin kalitenin kanıtı olduğuna inanıyor. Aslında herkes değil: Ruth, Afrika tapınaklarındaki kadınların zenci olmaktan gurur duyduklarını keşfediyor.

Bu tapınaklarda, Afrika'dan gelmiş tanrıları bedenlerinde ağırlayanlar neredeyse her zaman kadın rahibeler. Top mermisi gibi yusyuvarlak ve göz kamaştırıcı bu kadınlar, içinde kalmanın keyif vereceği evleri andıran iri bedenlerini tanrılara sunuyor. Tanrılar, onların içlerine giriyor ve orada dans ediyorlar. Halk, ele geçirilmiş rahibelerin ellerinden nefes ve teselli alıyor, ağızlarından kaderin sesini dinliyor.

Bahia'nın zenci rahibeleri asla koca istemiyor, erkekleri sadece sevgili olarak kabul ediyorlar. Evlilik saygınlık veriyor ama özgürlük ve neşeyi de yok ediyor. Düğüne papazın ya da nikâh memurunun önünde resmiyet kazandırmak ilgilerini çekmiyor: Hiçbiri kelepçelenmiş bir eş ya da falancanın hanımı olmak istemiyor. Başları dik, ağır ağır salınan rahibeler Yaradılış'ın kraliçeleri gibi davranıyorlar. Onlar erkeklerini, tanrılara karşı kıskançlık hissetmek gibi benzersiz bir ıstıraba mahkûm ediyorlar.

Exú

Davulların sarsıntısı Rio de Janerio'nun uykusunu bölüyor. Çalılıkların arasında, odun ateşi ışığında Exú zenginlerle alay ediyor ve onlara öldürücü beddualarını yolluyor. Çulsuzların kalleş intikamcısı olarak geceyi aydınlatıyor, gündüzü karartıyor. Ormana bir taş atsa, ormanın kanı akıyor.

Yoksulların tanrısı aynı zamanda bir Şeytan. İki kafası var: Bunlardan biri Nasıralı İsa'nın, diğeriyse cehennemdeki İblis'in. Bahia'da onu öteki dünyadan gelen can sıkıcı bir haberci, ikinci sınıf bir tanrı olarak görüyorlar ama Rio'nun gecekondu mahallelerinde Exú gecenin kudretli sahibi kabul ediliyor. Hem okşamaya hem de cinayet işlemeye muktedir Exú istediğini kurtarıyor istediğini öldürüyor, bazen ikisi birden yapıyor.

O toprağın dibinden geliyor. Haşin, yıkıcı Exú çıplak ayak tabanlarından insanların içine giriyor. Tepelerin yamaçlarına tutturulmuş dört teneke duvarın arasında farelerle birlikte ya-

şayan erkekler ve kadınlar bedenleriyle seslerini ona ödünç veriyorlar; Exú'ya dönüşüp kefaretlerini ödüyor ve katılana kadar gülüp eğleniyorlar.

(255)

Maria Padilha

O Exú'nun kendisi fakat aynı zamanda onun kadınlarından biri, yani bir anlamda ayna ve sevgili: Maria Padilha, Exú'nun şenlik ateşlerinin üzerinde düzüşmeyi sevdiği dişi şeytanların en fahişesi.

Bir bedenin içine girdiğinde onu tanımak zor değil. Maria Padilha zırlıyor, uluyor, küfrediyor, korkunç gülüyor ve trans hali sona erdikten sonra pahalı içkiler ve ithal sigaralar istiyor. Önde gelen tanrılara ve şeytanlara karşı bilinen etkisini kullanmaya lütfetmesi için çok dil dökmek ve ona kraliçe muamelesi yapmak gerekiyor.

Maria Padilha her önüne gelen bedene girmiyor. Bu dünyada ortaya çıkmak için Rio'nun kenar mahallelerinde kendilerini para karşılığında satarak hayatlarını kazanan kadınları seçiyor. Böylece hor görülenler, tapınmaya layık kadınlara dönüşüyorlar: Kiralık et sunağın merkezine yükseliyor. Gecenin çöpü bütün güneşlerden daha çok parlıyor.

1939: Rio de Janeiro

Samba

Ari Barroso, Rio de Janeiro Karnavalı'nda sürekli çalınan hayli vatansever ve insanın içini kıpır kıpır eden şarkısında, "Brezilya Brezilyalıdır, Tanrı da Brezilyalıdır," diyor.

Ama karnavalda çalınan en güzel samba parçaların yücelttiği şey, tropikal cennetin erdemleri değil. Şarkıların zekice yazılmış sözleri bohem yaşama ve özgür ruhların yaramazlıklarına övgüler düzerken, sefaleti ve polisi lanetliyor, çalışmayı ise hor görüyor.

Bu şarkılara göre, çalışmak sersemlerin işi çünkü duvarcının elleriyle diktiği o binada asla oturamayacağı çok bariz.

Gecekondu mahallelerinde siyah tanrıları çağıran ilahilerin çocuğu samba, siyah ritim karnavallara tamamen hâkim oluyor. Saygıdeğer evlerde ona hâlâ göz ucuyla bakıyorlar. Siyah ve yoksul olduğu, polis tarafından aranılanların sığınaklarında doğduğu için kuşku duyulmayı hak ediyor. Ama samba bacaklara neşe veriyor, ruhu okşuyor ve çaldığında onu yok saymanın imkânı yok. Her proleteri krala, her felçliyi atlete ve her sıkıcı tipi tatlı bir deliye dönüştüren şenlik devam ettiği müddetçe evren, Büyük Perhiz'in ilk gününe kadar samba ritmiyle nefes alıyor.

(74 ve 285)

1939: Rio de Janeiro

Eşkıya

Rio'nun en korkutucu eşkıyasının adı Madam Şeytan.

Yedi yaşındayken annesi onu bir atla değiş tokuş etti. O günden beri elden ele, evden eve dolaştı, ta ki yolu aşçılığı ve yatak eğlencelerini öğreneceği bir geneleve düşene kadar. Orada profesyonel bir katile, kadın ve erkek fahişelerin yanı sıra tüm savunmasız bohemlerin koruyucusuna dönüştü. Polisler onu öteki tarafa göndermek istercesine defalarca acımasızca dövdü ama bu dayanıklı zencinin hastane ya da genelevden öteye gitmeye pek niyeti yok.

Madam Şeytan pazartesiden cumaya kadar bir erkek; bir kibrit kutusuyla samba ritmi tutturarak ıslık çalıp dolaşırken, yumruk ya da sustalıyla Lapa semtinin gecelerine hükmeden, Panama şapkalı bir İblis. Hafta sonlarıysa, karnaval kostüm yarışmasını kazandığı, fazlasıyla efemine, altın renkli yarasa peleriniyle, her parmağında yüzük taşıyan ve kalçalarını arkadaşı Carmen Miranda gibi kıvırtan acımasız bir kadın.

(146)

1939: Rio de Janeiro

Cartola

Cartola, Mangueira tepesinde sambanın ve geri kalan her şeyin ruhu.

Çoğunlukla pantolonunu elinde bir bayrak gibi sallayarak, hoşgörüsüz bir kocadan son sürat kaçarken görülüyor.

Eğlenceleriyle kaçışları arasında içinde doğan melodileri ve aşk sızlanışlarını biraz mırıldansa da çok geçmeden unutuyor.

Cartola sambalarını karşısına ilk çıkana, artık ne verirse o kadar paraya satıyor. Onlar için para veren birinin çıkmasına her zaman şaşırıyor.

(428)

1939: Montserrat Manastırı

Vallejo

Ölümcül yara almış İspanyol cumhuriyeti son adımlarını atıyor. Çok zor nefes alıyor, Franco'nun ordusu saldırarak onu yok ediyor.

Montserrat Manastırı'ndaki milisler veda mahiyetinde, iki Latin Amerikalı şairin İspanya'ya ve yaşadığı trajediye saygı gösterisi olarak kaleme aldıkları dizeleri yayınlıyorlar. Şilili Neruda ve Perulu Vallejo'nun dizeleri üniforma parçalarından, düşman bayraklarından ve bandajlardan yapılmış kâğıtların üzerine basılıyor.

César Vallejo, kendisi gibi acılı ve yalnız İspanya'nın düşmesinden kısa süre önce öldü. Anısını zihninde çoktandır taşıdığı bir günde, Paris'te vefat etti ve dört kasvetli duvar arasında, zorlukla yazılan son şiirleri İspanya için oldu. Vallejo silahlı İspanyol halkının kahramanlığına, İspanya'nın bağımsız ruhuna, sevgili güneşine, sevgili gölgesine seslendi ve bu Amerikalı şairin, şairlerin en Amerikalısının ölüm döşeğindeki son sözü İspanya oldu.

(457)

1939: Washington

Roosevelt

Franklin Delano Roosevelt başkanlık koltuğuna oturduğunda ABD'de, etrafına kaybolmuş çocukların ifadesiyle bakan on beş milyon işsiz işçi vardı. Birçoğu yol kenarlarında başparmaklarını kaldırıp yalınayak ya da kartonlarla kapatılmış delik tabanların üzerine basarak, umumi tuvaletleri ya da tren istasyonlarını otel olarak kullanarak şehir şehir dolaşıyordu.

Ulusunu kurtarmak için Roosevelt'in ilk yaptığı şey parayı kafese tıkmak oldu: Ülke önünü görebilinceye kadar bütün bankaları kapattı. O andan itibaren ekonomiyi, onun tarafından yönetilmeden yönetti ve kriz tarafından tehdit edilen demokrasiyi güçlendirdi.

Buna karşılık Roosevelt, Latin Amerikalı diktatörlerle çok iyi anlaştı ve Ford otomobillerini, Kelvinator buzdolaplarını ve ABD'nin diğer sanayi ürünlerini nasıl koruduysa, diktatörleri de öyle korudu.

(276 ve 304)

1939: Washington

Trujillo Devri'nin dokuzuncu yılında

Yirmi bir pare top atışıyla, West Point Askeri Akademisi ona hoş geldin diyor. Trujillo parfümlü, fildişinden bir yelpazeyle kendini yelliyor ve şapkasının devekuşu tüylerini sallayarak onları selamlıyor. Piskoposlardan, generallerden, hükümet mensuplarından, bir hekimden ve nazar konusunda uzman bir büyücüden oluşan kalabalık bir heyet ona eşlik ediyor. Bunların arasında ayrıca boyundan uzun bir kılıcı sürükleyen dokuz yaşındaki Tuğgeneral Ramfis Trujillo da bulunuyor.

General George Marshall, Trujillo'nun onuruna *Mayflower*'ın güvertesinde bir ziyafet düzenliyor, Başkan Roosevelt ise onu Beyaz Saray'da ağırlıyor. Meclis üyeleri, valiler ve gazeteciler bu

örnek devlet adamını övgülere boğuyorlar. Neden olduğu ölümlerin bedelini nakit parayla ödeyen Trujillo, övgüleri de Dominik Cumhuriyeti'nin idari bütçesinde "Kuş yemi" başlığıyla yer alan ödenekle nakit olarak satın alıyor.

(60 ve 177)

1939: Washington

Somoza

Deniz piyadeleri onu general ve Nikaragua'nın en önemli insanı yapmadan önce, Tacho Somoza altın para kalpazanlığının yanı sıra pokerde ve aşkta hileyle kazanma işiyle meşgul oluyordu.

İktidarı ele geçirdiğinden beri, Sandino'nun katili devlet bütçesini kendi kişisel hesabına dönüştürdü ve ülkenin en iyi topraklarının sahibi oldu. Ilımlı düşmanlarını Ulusal Banka'dan krediler saçarak etkisiz hale getirdi. Ateşli düşmanlarıysa kazalarda ya da pusularda can verdi.

Somoza'nın ABD ziyaretinin, Trujillo'nunkinden kalır yanı yok. Başkan Roosevelt beraberinde birçok bakanla birlikte onu karşılamak için Union İstasyonu'na gidiyor. Askeri bando marşlar çalıyor, top sesleri ve nutuklar havalarda uçuşuyor. Somoza, lagünden göle kadar Managua'yı bir uçtan diğer uca kesen ana caddenin isminin artık Roosevelt Caddesi olduğunu ilan ediyor.

(102)

1939: New York

Süpermen

Action Comics dergisi, başarıya ulaşan Süpermen maceralarının birinci yılını kutluyor.

Çağımızın Herkül'ü evrende özel mülkiyete göz kulak oluyor. Metropolis adındaki bir yerden, ışıktan daha hızlı uçarak ve zama-

nın bariyerlerini aşarak başka çağlara ve galaksilere seyahat ediyor. Nereye giderse gitsin, ister bizimkine ister diğer dünyalara, düzeni tüm deniz piyadelerinin toplamından daha etkili ve hızlı bir şekilde yeniden sağlıyor. Bir bakışıyla çeliği eritiyor, bir tekmesiyle selvadaki bütün ağaçları deviriyor ve yumruğuyla birçok dağı aynı anda deliyor.

Süpermen'e dönüşmediği zamanlardaysa Clark Kent adında, derginin okurlarından biri gibi kendi halinde ve ürkek bir adam.

(147)

1941: New York

Bir fikir imalatçısının portresi

Sinema salonları *Yurttaş Kane* filmini göstermeyi reddediyor. Sadece kıyıda köşede kalmış bazı küçük salonlar böyle bir meydan okuyuşa cüret ediyorlar. Orson Welles bu filmde iktidar ateşiyle yanıp tutuşan bir adamın hikâyesini anlatıyor ve bu adam William Randolph Hearst'e aşırı derecede benziyor.

Hearst on sekiz gazetenin, dokuz derginin, yedi şatonun ve sayısız insanın sahibi. O, kamuoyunu nasıl harekete geçireceğini iyi biliyor. Uzun yaşamı boyunca savaşları ve iflasları teşvik etti, servetler yaptı ve servetler kaybetti, idoller yarattı, itibarları sarstı. Çok sevdiği belden aşağı vuruşlarda son derece işe yarayan iftira kampanyaları ve dedikodu sütunları onun buluşu.

ABD'nin en kudretli fikir imalatçısı, gerçekten insan olan yegâne ırkın beyaz olduğuna ve en güçlünün kazanmasının gerektiğine inanıyor, gençlerin alkol tüketiminden komünistleri sorumlu tutuyor. Ayrıca Japonların doğuştan hain olduklarından son derece emin.

Japonlar Pearl Harbor'daki ABD üssünü bombaladığında, Hearst'ın gazeteleri Sarı Tehlike'ye karşı yarım asırdan beri uyarı yapıyordu. Bu saldırının ardından ABD İkinci Dünya Savaşı'na giriyor.

(130 ve 441)

1942: Washington

Kızılhaç siyahların kanını kabul etmiyor

ABD askerleri savaş cephelerine doğru yola çıkıyorlar. Beyaz subayların komutası altında çok sayıda siyah asker var.

Hayatta kalanlar evlerine dönecekler. Siyahlar arka kapıdan girecekler ve güney eyaletlerinde yaşamak, çalışmak ve ölmek için ayrı bir yerleri olacak hatta öldükten sonra bile ayrı mezarlıklarda yatacaklar. Ku Klux Klan'ın kukuletalıları, siyahların beyazların dünyasına bilhassa da beyaz kadınların yatak odalarına girmemeleri için her şeyi yapacaklar.

Savaş siyahları kabul ediyor. Binlerce siyah Kuzey Amerikalı savaşmaya gidiyor. Ama Kızılhaç siyahları kabul etmiyor. ABD'nin Kızılhaç'ı, kan bankalarında siyah kanını yasaklıyor. Böylece enjeksiyon yoluyla kanların karışma riskini ortadan kaldırıyor.

(51)

1942: New York

Drew

Charles Drew bir yaşam mucidi. Araştırmaları kanı muhafaza etmeyi mümkün kıldı. Onun sayesinde kan bankaları kuruldu ve yine onun sayesinde Avrupa'daki savaş alanlarında can çekişen binlerce asker yeniden hayata döndü.

Drew, Kızılhaç'ın ABD'deki plazma servisini yönetiyor. Kızılhaç siyahların kanını reddetmeye karar verince görevinden istifa ediyor. Drew bir siyah.

(218 ve 262)

1942: Oxford, Mississippi

Faulkner

Yıkılmak üzere olan bir malikânenin sütunlu kapısının önündeki sallanan koltukta oturan William Faulkner piposunu tüttürüyor ve hayaletlerin sırlarını dinliyor.

Büyük çiftliklerin efendileri, Faulkner'a ihtişamlarını ve korkularını anlatıyorlar. Onları ırkların karışması kadar korkutan bir şey yok. Bir damla, tek bir damla siyah kanının yaşamı lanetleyen ve ölümden sonrasını cehennemin kara ateşleri arasında geçirmek zorunda bırakan bir yazgı olduğuna inanıyorlar. ABD'nin güneyinde cinayetten doğmuş ve cinayete mahkûm hanedanlar, herhangi bir siyahlık ya da siyahlığın gölgesiyle kirlenmiş alacakaranlıklarının beyaz ışıltısını gözetiyorlar. Beyefendiler, soylarının saflığının asla sona ermeyeceğine inanmak istiyorlar ama hatıraları tükeniyor ve Lincoln tarafından mağlup edilmiş süvarilerin nihai saldırısını haber veren borazanların son yankıları yavaş yavaş duyulmaz oluyor.

(163 ve 247)

1942: Hollywood

Brecht

Hollywood, yok olma noktasındaki insanlığın ürkütücü uykusuzluğunu tatlı bir uykuya dönüştürecek filmler yapıyor. Hitler Almanyası'ndan sürgün edilen Bertolt Brech bu uyutucu endüstride çalışıyor. İnsanların gözlerini kocaman açmak isteyen bir tiyatronun kurucusu olan Brecht, hayatını United Artists stüdyolarında kazanıyor. O mesai saatleri içinde Hollywood'a çalışan ve günlük en büyük miktarda saçmalığı yazmak için birbiriyle rekabet eden onca yazardan biri.

O günlerden bir gün, Brecht bir Çinlinin mağazasından kırk sente küçük bir Şans Tanrısı satın alıyor. Onu yazı masasının üze-

rine, gözle görülür bir yere yerleştiriyor. Brecht'e, zehir içmek zorunda kaldığı her seferinde Şans Tanrısı'nın zevkten dört köşe olduğu söylenmişti.

(66)

1942: Hollywood

Güneyin iyi komşuları

Dünya Savaşı'nda ABD'yi yalnız bırakmıyorlar. Şimdi *demokrasinin bedelini* ödeme vakti: Latin Amerika ülkeleri ucuz hammadde, ucuz gıda ve biraz da asker sağlıyor.

Sinema ortak davayı yüceltiyor. İspanyolca ya da Portekizce şarkıların söylenip dansların edildiği Güney Amerika numarası filmlerden neredeyse eksik olmuyor. Vakvak Amca yeni bir Brezilyalı arkadaş ediniyor, Papağan José Carioca. Hollywood'un başaktörleri, Pasifik Adaları'nda ya da Avrupa'nın savaş alanlarında yığınla Japon ve Alman öldürüyor. Her başaktörün yanında, Kuzeyli sarışın biraderine hayranlık besleyen, ona yankı ve gölge vazifesi gören, sadık yaver, neşeli müzisyen, ulaklık ve aşçılık yapan sempatik, kaygısız ve daha ziyade aptal izlenimi veren bir Latin Amerikalı var.

(467)

1942: María Barzola Pampası

Üretim maliyetlerini düşürmek için Latin Amerika yöntemi

Savaşın bedelini ödeyen ülkelerden biri de Bolivya. Kurulduğundan beri karneyle beslenmeye mahkûm bu ülke, kalayını her zamanki düşük fiyatın onda birine satarak müttefik davaya katkıda bulunuyor.

Bu savaşı maden işçileri finanse ediyor: Zaten hiç olan maaşları daha da düşüyor. Bir hükümet kararnamesi, işçileri namluların

ucunda zorla çalışmaya mecbur ettiğindeyse grev başlıyor. Başka bir kararname grevi yasaklıyor ama grev hâlâ devam ediyor. Bunun üzerine Başkan Enrique Peñaranda, orduya *sert ve etkili bir biçimde* müdahale emri veriyor. Madenler kralı Patiño ise *tereddütsüz davranmayı* buyuruyor. Yardakçıları, Aramayo ve Hochschild de onu onaylıyorlar. Mitralyözler saatlerce ateş kusuyor ve step insan kanıyla sulanıyor.

Patiño Mines bir kısım tabutun parasını ödüyor ama tazminatlardan da kurtulmuş oluyor zira mitralyözle öldürülmek iş kazası sayılmıyor.

(97 ve 474)

1943: Sans-Souci

Carpentier

Alejo Carpentier büyülenmiş halde Henri Christophe krallığını keşfediyor. Kübalı yazar, Haiti hükümdarlığına kadar yükselen ve sürekli boynunda taşıdığı altın mermiyle kendini öldüren o köle aşçının hezeyanının mağrur harabelerini dolaşıyor. Carpentier, Kral Christophe'un Versailles'ın kopyası olarak inşa ettirdiği sarayı gezerken tören marşlarını, sihirli yakarış davullarını dinliyor ve onun fethedilmez kalesini, taşları tanrılara kurban edilen boğaların kanlarıyla karılmış harçla yapıldığı için yıldırımlara ve depremlere dayanmış muazzam kütleyi dolaşıyor.

Carpentier Haiti'de gerçekliğin özüne, bedenin içine, Amerika'nın derinliklerine doğru yaptığı yolculuktan daha müthiş ve daha keyifli bir sihir olmadığını öğreniyor. Avrupa'da sihirbazların hepsi bürokrat oldu ve tükenmiş mucizeler bir hokkabazlık numarasına indirgendi. Buna karşılık Amerika'da gerçeküstücülük, yağmur ya da delilik gibi doğal bir şey.

(85)

1943: Port-au-Prince

Yalan söylemeyen eller

Dewitt Peters çok büyük, açık bir atölye kuruyor ve o andan itibaren Haiti sanatı patlama yaşıyor. Herkes bulduğunu boyuyor: Kumaşlar, kartonlar, kutular, tahtalar, duvarlar ve diğer her şey. Herkes kavga, gürültü ve coşkuyla, gökkuşağının yedi ruhuyla boyuyor. Gerçek anlamda herkes: ayakkabı tamircisi, balıkçı, nehir kenarındaki çamaşırcı ve pazardaki satıcı. Amerika kıtasının, Avrupa tarafından sömürülmüş, ABD tarafından istila edilmiş, savaşlar ve diktatörlükler yüzünden canına okunmuş en yoksul ülkesinde halk renk haykırmaya başlıyor ve kimse onları susturamıyor.

(122, 142 ve 385)

1943: Mont Rouis

Bir tuz zerresi

Bir meyhanede etrafı tombul çocuklar ve bir deri bir kemik köpeklerle çevrili Hector Hyppolite, tavuk tüyünden yapılmış bir fırçayla tanrıları resmediyor. Vaftizci Yahya akşamları ortaya çıkıp ona yardım ediyor.

Hyppolite onun eliyle resim yapan tanrıları resmediyor. Bu resmeden ve resmedilen tanrılar, yani Haiti tanrıları hem yeryüzünde hem gökyüzünde hem de cehennemde yaşıyorlar: İyilik ve kötülük yapmaya muktedirler, evlatlarına intikam ve teselli sunuyorlar.

Onların hepsi Afrika'dan gelmedi. Görkemli yürüyüşü, siyah silindir şapkası, siyah bastonuyla, zehirlerin ve mezarların sahibi siyah tanrı Baron Samedi gibi, bazıları burada doğdular. Zehirlerin öldürmesi ve ölülerin huzur içinde yatması Baron Samedi'ye bağlı. O, birçok ölüyü zombiye dönüştürüyor ve köle gibi çalışmaya mahkûm ediyor.

Zombilerin, başka bir deyişle yürüyen ölülerin ya da ruhunu yitirmiş dirilerin iflah olmaz bir sersemlikleri var. Fakat ara sıra içinde bulundukları durumdan kaçıp kaybettikleri hayatı, çalınmış ruhlarını geri alıyorlar: Bir tuz zerresi onları uyandırmaya yetiyor. Tek bir tuz zerresi. Napolyon'u bozguna uğratan ve Amerika kıtasına özgürlüğü getiren kölelerin mekânında tuzun eksik olması mümkün mü?

(142, 233 ve 295)

1944: New York

Görmeyi öğrenirken

Öğle vakti, James Baldwin bir arkadaşıyla birlikte Manhattan Adası'nın güney tarafındaki sokaklarda yürüyor. Kırmızı ışık onları bir köşede durduruyor.

"*Bak*," diyor arkadaşı, yeri göstererek.

Baldwin bakıyor ama bir şey göremiyor.

"*Bak, iyi bak.*"

Hiç. Orada bakacak ve görecek hiçbir şey yok. Sadece kaldırımın kenarında iğrenç bir su birikintisi var o kadar. Ama arkadaşı üsteliyor:

"*Gördün mü? Görüyor musun?*"

Bunun üzerine Baldwin bakışlarını oraya sabitliyor ve görüyor. Bir yağ lekesinin su birikintisinin üzerinde titrediğini görüyor. Sonra yağ lekesinin üzerinde gökkuşağını görüyor. Ve birikintinin daha derininde sokak geçiyor, insanlar sokaktan geçiyor, kazazedeler, deliler, sihirbazlar ve bütün dünya oradan geçiyor, dünyanın içinde ışıldayan dünyalarla dolu şaşkın dünya; böylece Baldwin bir arkadaşı sayesinde görüyor, hayatında ilk kez görüyor.

(152)

1945: Guatemala-El Salvador sınırı

Miguel kırk yaşında

Mağaralarda ve mezarlıklarda uyuyor. Açlık yüzünden sürekli hıçkırığa mahkûm halde, kırıntılar için saksağanlar ve yaban güvercinleriyle kapışarak yaşıyor. Arada sırada görüştüğü kız kardeşi ona şöyle diyor:

"Tanrı sana bir sürü yetenek vermiş ama sonra seni komünist yaparak cezalandırmış."

Miguel partisinin güvenini tekrar kazandığından beri hiç durmadan koşuşturuyor ve her türlü sıkıntıya katlanıyor. Parti şimdi de en fedakâr militanının El Salvador'dan Guatemala'ya sürgüne gitmesine karar verdi.

Miguel bin maceranın ve tehlikenin ardından sınırı geçmeyi başarıyor. Vakit gecenin tam yarısı. Bitkinlikle bir ağacın altında uyuyakalıyor. Şafakta onu kocaman, sarı bir inek ayaklarını yalayarak uyandırıyor. Miguel ona, *"Günaydın,"* diyor.

Korkan inek var gücüyle kaçıyor ve möleyerek ormanın içine dalıyor. Hemen akabinde ormanın içinden intikam peşinde beş boğa fırlıyor. Miguel ne geriye ne de yukarıya kaçabiliyor. Arkasında bir uçurum var, ağacın gövdesiyse tırmanmak için fazla pürüzsüz. Boğalar kasırga gibi üstüne doğru geliyorlar ama nihai saldırıdan hemen önce bir anda duruyorlar ve bakışlarını ona dikip soluyor, burunlarından ateş ve duman çıkarıyor, boynuzlarını sallıyor ve toynaklarıyla yeri eşeleyerek toz kaldırıyorlar.

Miguel soğuk terler döküp titriyor. Korkudan kekeliyor, açıklamalar geveliyor. Boğalar önce ona, yarısı açlık yarısı korku olan adamcağıza, sonra da birbirlerine bakıyorlar. Miguel Marx'a ve Assisili Aziz Francisco'ya sığınıyor. Boğalar en sonunda arkalarını dönüp başlarını eğerek ağır adımlarla uzaklaşıyorlar.

Miguel Mármol'ün kırk yaşındaki dokuzuncu doğumu işte böyle gerçekleşiyor.

(126)

1945: Hiroşima ve Nagazaki

Ateşten bir güneş

... dünyada hiç görülmemiş parlaklıkta bir ışık yavaşça yükseliyor, gökyüzünü yırtıyor ve devriliyor. Üç gün sonra, güneşlerden başka bir güneş Japonya'nın üzerinde beliriyor. Aşağıda küllerin altında kalan iki şehir, bir pas çölü, binlerce ölü ve gelecek yıllarda parçalanarak ölmeye mahkûm daha binlerce insan var.

Başkan Harry Truman, Hiroşima ve Nagazaki'deki sivil halkların üzerine atom bombası atılmasını emrettiğinde, Hitler ve Mussolini çoktan ortadan kaldırılmış, savaş neredeyse bitmişti. ABD'den yükselen ulusal bir çığlık, Sarı Tehlike'nin bir an önce yok edilmesini talep ediyordu. Kimsenin sömürgeleştiremediği bu küstah Asya ülkesinin imparatorluk havalarına son vermenin zamanı gelmişti. Basın, "bu hain küçük maymunların en iyisinin ölü olanı olduğunu," söylüyordu.

Artık şüphe yok. Galiplerin arasında büyük bir galip var. ABD, dünya savaşından sapasağlam ve hiç olmadığı kadar güçlü çıkıyor ve bütün gezegen, onun savaş ganimetiymiş gibi davranıyor.

(140 ve 276)

1945: Princeton

Einstein

Albert Einstein düğmeye basan kendi eliymiş gibi hissediyor. Atom bombasını o yapmadı ama onun buluşları olmasaydı atom bombası ortaya çıkamazdı. Einstein şu anda başka birisi olmak ve yaşamın sırlarının peşinde koşmak yerine (zira onun buluşlarını başkaları yaşamı ortadan kaldırmak için kullanıyor), su borularını tamir etmek ya da duvar inşa etmek gibi zararsız bir işle uğraşmak isterdi.

Küçük bir çocukken öğretmenlerinden biri ona şöyle demişti: *"Senden asla bir halt olmayacak."*

Aklı bir karış havada ifadesiyle, boş boş takılarak, bir ışının üzerinde seyahat etmeyi başaran biri tarafından görülen ışığın nasıl bir şey olacağını soruyordu kendine. Büyüyüp erkek olunca cevabı buldu ve cevabın adı Genel Görelilik Kuramı oldu. Bir Nobel ödülü aldı ve o zamandan beri, Mozart'ın sonatlarıyla Pisagor Kuramı arasındaki gizemli bağdan ya da uzun saplı piposundan çıkan dumanın havada çizdiği cüretkâr arabesklerden doğan başka sorulara bulduğu cevaplarla birçok ödülü daha hak etti.

Einstein bilimin, evrenin güzelliğini ortaya çıkarma yöntemi olduğuna inanıyor. Bilgelerin en meşhuru, insanlık tarihinin en hüzünlü gözlerine sahip.

(150 ve 228)

1945: Buenos Aires

Perón

General MacArthur Japonları yok etme işini üstlenirken, Spruille Braden Arjantinlilerle uğraşıyor. Kuzey Amerikalı Büyükelçi Braden, Arjantinlileri en doğru patikadan demokrasiye ulaştırmak için muhafazakârından komünistine kadar tüm partileri Juan Domingo Perón'a karşı tek bir cephede topluyor. ABD Dışişleri Bakanlığı'na göre, hükümetin Çalışma Bakanı Albay Perón bir Nazi çetesinin şefi. *Look* dergisi onun bir sapık olduğunu ve çalışma masasının çekmecelerinde Hitler ve Mussolini fotoğraflarının yanı sıra, Patagonyalı yerli kadınların çıplak fotoğraflarının bulunduğunu yazıyor.

Tüm bunlara karşın Perón başkanlığa giden yolu uçarak kat ediyor. Ateşli gözlere ve büyüleyici bir sese sahip radyo tiyatrosu aktrisi Evita'yı da kolunda götürüyor; yorulduğunda, tereddüt ettiğinde ya da korktuğunda onu götürense Evita oluyor. Perón diğer partilerin toplamından çok daha fazla kişiyi bir araya getiriyor. Onu bir "ajitatör" olmakla itham ettiklerinde, bundan büyük onur duyduğunu söylüyor. Muktedirler, ona savaş açmış olanlar

Buenos Aires'in merkezi köşelerinde şapkalarını ve mendillerini sallayarak Büyükelçi Braden'a tezahürat yapıyorlar ancak işçi semtlerindeki üstleri başları dökülen kalabalıklar Perón'un ismini haykırıyor. Topraklarından koparılmış, onca zaman susturulmaktan dilsizleşmiş emekçi halk, her zaman yanında duran bu tuhaf bakanda kendine vatan ve ses buluyor.

Perón'un halk nezdinde saygınlığı, unutulmuş toplumsal yasaları tozlu raflardan indirdikçe, yeni yasalar getirdikçe durmadan artıyor. Sığır ve tarım çiftliklerinde çalışıp kötü muamele görenlerin haklarına saygı göstermeye mecbur bırakan bir kanunu savunuyor ve bu kanun kâğıt üzerinde kalmıyor. Neredeyse bir nesne olarak görülen tarım ırgatı, sendikası ve diğer her şeyi olan kırsal bir işçiye dönüşüyor.

(311 ve 327)

1945: Tumunán'ın kırları

El Familiar

... hâkimiyetini tehlikeye sokan bu yenilikler karşısında büyük bir öfkeye kapılıyor. İşçi sendikaları onda, haç biçimli bıçaktan daha çok öfke ve korkuya sebep oluyor.

El Familiar, Kuzey Arjantin'deki şekerkamışı tarlalarında çalışan ırgatların itaatinden sorumlu. Hazırcevap ve dik başlı ırgatı tek lokmada yutuyor. Yürürken zincir gürültüsü çıkarıyor ve kükürt kokuyor fakat onun İblis'in ete kemiğe bürünmüş hali mi yoksa basit bir çalışan mı olduğu bilinmiyor. Onu sadece kurbanları gördü ve hiçbiri hikâyesini anlatamadı. El Familiar'ın devasa bir yılan şekline bürünüp geceleri ırgatların uyuduğu hangarların etrafında dolaştığı ve alev gözlü, sivri dişli, şeytani, simsiyah bir köpek biçiminde yollarda nöbet beklediği dilden dile dolaşıyor.

(103 ve 328)

Minik meleğin başında ölü nöbeti

Kuzey Arjantin'in taşralarında küçük çocukların ölümüne ağlanmıyor. Onlar yeryüzünde bir eksik boğaz, gökyüzünde fazladan bir melek olarak görülüyor: Ölüm horozun ilk ötüşünden itibaren, büyük davullar ve gitarlarla yapılan müzik eşliğinde uzun bardaklarda *aloja* ve *chicha* içilen içki ve edilen bir dans. Dans edenler dönüp tepinirken çocuğun ölüsünü elden ele geçiriyorlar. İyice sallandıktan ve kutlaması yapıldıktan sonra, çocuğun cennete yolculuğunun başlaması için hep bir ağızdan şarkı söylemeye başlıyorlar. Şarkının tonu yükselirken, en güzel kıyafetlerini giymiş minik yolcu oradan yavaş yavaş uzaklaşıyor. Kanatlarını yakmamaya özen göstererek gönderdikleri havai fişeklerle ona veda ediyorlar.

(104)

1945: Tucumán'ın kırları

Yupanqui

Kayıtsızca bir dağla bakışan bir yerlinin sert yüzüne sahip, şarkılarında Kuzey Arjantin'in gizemlerinden bahseden bu gaucho güneyin düzlüklerinden, hiçbir şeyi gizlemeyen yankısız pampadan geliyor. At sırtında geliyor ve yolda karşısına çıkan her yerde, herkese şarkı söylüyor. Atahualpa Yupanqui yola devam etmek için şarkı söylüyor ve şarkılarında geçtiği yerlerden bahsediyor. Aynı zamanda da bunu hikâyeyi ölümsüz kılmak için yapıyor çünkü gitar çalarken ve dünya hakkında düşünürken solunu kullanan bu gaucho çok iyi biliyor ki, yoksulun hikâyesi şarkıya dökülmediği takdirde kaybolmaya mahkûmdur.

(202, 270 ve 472)

1946: La Paz

"Rosca" düzeni

Zirvedekiler üç kişi; aşağıda, dağın eteğindekilerse üç milyon. Bu dağ tamamen kalaydan ve onun adı Bolivya.

Zirvedeki üçlü, "Rosca" düzeninin madenci ayağını oluşturuyor. Ortada Simón Patiño yer alıyor. Onun bir tarafında Carlos Aramayo, diğer tarafındaysa Mauricio Hochschild var. Yarım asır evvel bir perinin ona sihirli çubuğuyla dokunmasından ve onu dünyanın en zengin adamlarından birine dönüştürmesinden önce Patiño aşırı yoksul bir madenciydi. Şimdi cebinden altın bir zincirin sarktığı bir yelek giyiyor ve masasında kralları, devlet başkanlarını ağırlıyor. Aramayo yerel aristokrasiden geliyor. Hochschild ise onu Bolivya'ya getiren uçaktan geliyor. Her üçünün de Bolivya devletinden daha çok parası var.

Kalaydan gelen bütün para yurtdışında kalıyor. Vergiden kurtulmak için Patiño'nun şirket merkezi ABD'de, Aramayo'nunki İsviçre'de, Hochschild'ınkiyse Şili'de. Patiño Bolivya'ya yılda elli dolar, Aramayo ise yirmi iki dolar gelir vergisi ödüyor, Hochschild hiçbir şey ödemiyor.

Her Rosca mensubu, bir gazetenin yanı sıra çok sayıda milletvekili ve bakana sahip. Dışişleri bakanının, Patiño Mines şirketinden maaş alması bir gelenek. Ama şimdi Başkan Gualberto Villarroel, Rosca'yı hem vergi hem de sembolik olmayan işçi ücretleri ödemek zorunda bırakmak isteyince muazzam bir komplo devreye sokuluyor.

(97)

1946: La Paz

Villarroel

Başkan Villarroel duruşunu hiç bozmuyor. Kendini yazgıya teslim ediyor, sanki söz konusu olan yazgıymış gibi.

Sofu dindarlarla üniversite öğrencilerinin birbirine karıştığı tuhaf ve kalabalık bir kortejin izlediği kiralık katiller, ona karşı saldırıya geçiyorlar. Ellerinde meşaleler, siyah bayraklar ve kanlı çarşaflar taşıyan göstericiler hükümet sarayını basıp Villarroel'i balkondan sokağa atıyor ve sonra da çırılçıplak soyup bir sokak lambasına asıyorlar.

Rosca'ya meydan okumanın yanı sıra, Villarroel beyaza ve yerliye, nikâhlı eşe ve metrese, meşru evlada ve gayrimeşru evlada aynı hakları vermek istiyordu.

Bütün dünya cinayeti alkışlıyor. Demokrasinin sahipleri, kalayın uluslararası pazarda yerlerde sürünen fiyatını yükseltme gibi bir densizliğe kalkışan bu maaşlı Hitler tiranını ortadan kaldırdıklarını ilan ediyorlar. Hiç ara vermeden kendi felaketi için çalışan ülke Bolivya'daysa, şu anki durumun yıkılışı ve eski durumun geri gelişi kutlanıyor. Herkes, Ahlak Derneği, Din Adamı Anneleri Birliği, Savaş Dulları Derneği, ABD Büyükelçiliği, tüm sağ kesim, neredeyse tüm solcular, solculardan da daha solcular ve Rosca bayram ediyor.

(97)

1946: Hollywood

Carmen Miranda

Işıl ışıl parıldayan pullar ve kolyeler, başının üzerinde bir muz kulesi, Carmen Miranda kartondan bir tropikal manzaranın üzerinde salınıyor.

Yoksul bir berberin kızı olarak Portekiz'de doğan ama daha sonra denizi aşan Miranda, bugüne bugün Brezilya'nın en temel ihracatı. Kahve onun ardından geliyor.

Bu minik civeleğin sesi az çıkıyor ve çıkınca da detone oluyor ama kalçalarını, ellerini kullanarak, göz kırparak öyle bir dans ediyor ki bu kadarı yetip artıyor. O Hollywood'un en çok kazananı; on evi ve sekiz petrol kuyusu var.

Ama Fox şirketi onunla sözleşme yenilemeyi reddediyor. Senatör McCarthy onun müstehcen olduğunu belirtti çünkü bir film çekimi sırasında kameraman dansın tam ortasında, uçuşan eteğinin altında kabul edilemez çıplaklıklar yakaladı. Ve basın Carmen'in daha küçük bir çocukken Belçika Kralı Albert'in önünde şiir okuduğunu ve dizelerine eşlik eden uygunsuz el hareketleri ve göz süzmelerinin rahibelerde şoka, kraldaysa uzun süreli uykusuzluğa neden olduğunu ortaya çıkardı.

(401)

1948: Bogotá

Hemen öncesi

General Marshall, keşişler ve hukukçular şehri Bogotá'da Latin Amerika ülkelerinin dışişleri bakanlarıyla bir araya geliyor.

Savaşta yerle bir olmuş Avrupa topraklarını dolarla sulayan Batı'nın Müneccim Kralı acaba heybelerinde ne getiriyor? General Marshall, şakaklarına yapışık kulaklıklarla dinlediği, giderek sertleşen konuşmalara hiç istifini bozmadan dayanıyor. O, kendini ölü horoz fiyatına satmaya hevesli bir sürü Latin Amerikalı delegenin sonu gelmez demokrasiye bağlılık nutuklarına gözkapaklarını dahi oynatmadan tahammül ederken, Dünya Bankası Başkanı John McCloy uyarıyor:

"Çok üzgünüm beyler, çek defterimi yanıma almayı unutmuşum."

Dokuzuncu Pan-Amerikan Konferansı'nın yapıldığı salonlardan daha ötede, ev sahibi ülkenin dört bir yanında da nutuklar atılıyor. Liberal avukatlar, *Tanrıça Pallas Athena nasıl Atina'nın tepelerinde zeytin ağaçlarını yeşerttiyse*, kendilerinin de Kolombiya'ya huzur getireceklerini ilan ediyorlar; muhafazakâr avukatlar ise, *bilinmeyen güçleri topraklarından koparıp atacaklarına ve karanlığın gecesindeki ihanetin arifesinde yakılan on beş mumlu, üçgen şamdanı yeryüzünün derinliklerine ait karanlık ateşle tutuşturacaklarına* ant içiyorlar.

Dışişleri bakanları ve avukatlar nutuklar çekerken, avaz avaz bağırarak atıp tutarken gerçeklik kendi yolunda ilerliyor. Kolombiya'nın kırlarında muhafazakârlarla liberaller arasında süren savaş silahlarla yapılıyor; politikacılar ortaya sözlerini koyarken, köylüler canlarını koyuyorlar. Artık Bogotá'ya dayanmış durumdaki şiddet başkentin kapılarını yumrukluyor ve her zamanki halinden uzaklaşıp farklı biçimlerde tezahür ediyor: Pazar günkü boğa güreşleri esnasında beklemekten sıkılan seyirciler arenaya atladılar ve dövüşmeyi reddeden zavallı bir boğayı paramparça ettiler.

(7)

1948: Bogotá

Gaitán

Politik bir ülkenin, diyor Jorge Eliécer Gaitán, *ulusallıkla hiçbir ilgisi yoktur.* Gaitán Liberal Parti'nin başkanı fakat aynı zamanda onun yüz karası. Politik görüşleri ne olursa olsun, bütün yoksullar ona resmen tapıyor. *Liberalin açlığıyla muhafazakârın açlığı arasında ne fark var ki? Sıtma ne muhafazakârdır ne de liberal!*

Gaitán'ın sesi, onun ağzından haykıran halkı harekete geçiriyor. Bu adam korkuyu yeniyor. Pejmürde kılıklılar selvadaki nehirlerde kürek çekip yollarda atlarını mahmuzlayarak dört bir yandan akın akın onu dinlemeye gelirken, aslında kendi içlerinden yükselen sesi dinlemeye geliyorlar. Gaitán konuştuğunda Bogotá'daki sisin dağıldığını hatta göğün en üst katındaki Aziz Petrus'un bile ona kulak kabartıp meşalelerin ışığında toplanan muazzam kalabalıkların üzerine yağmur yağmasına izin vermediğini söylüyorlar. Mağrur lider, kemikli, heykeli andıran suratıyla oligarşiyi, ne özü ne de sözüyle ait olduğu oligarşiyi ve onu dizlerinin üstüne oturtmuş emperyalist vantrilokları sözünü esirgemeden açıkça suçlarken, tarım reformunu ve onca yıldır süregelen yalana son verebilecek diğer hakikatleri müjdeliyor.

Eğer öldürmezlerse Gaitán Kolombiya Başkanı olacak. Onu satın almak mümkün değil. Zevki hor gören, yalnız uyuyan, az yiyen, içki içmeyen, dişini çektirmek için bile anestezi kabul etmeyen bu adam neyle baştan çıkarılabilir ki?

(7)

1948: Bogotá

El Bogotázo*

9 Nisan günü, saat ikide Gaitán'ın bir randevusu vardı. General Marshall'ın Pan-Amerikan merasiminin aksine, Bogotá'da toplanan üniversite öğrencilerinden birini kabul edecekti.

Öğrenci, Gaitán'ın bürosuna rahat rahat yürümek için saat bir buçukta otelinden çıktı. Henüz çok az yürümüştü ki depremin ve üzerine doğru gelen insan selinin gürültülerini işitti.

Kenar mahallelerden fırlayıp tepelerden aşağı yuvarlanmış yoksul halk kitlesi, kederden ve öfkeden deliye dönmüş halde camları kırarak, tramvayları devirerek, binaları ateşe vererek şehrin dört bir yanına ilerliyordu:

"Onu öldürdüler! Onu öldürdüler!"

Bu sokak ortasında ve üç kurşunla oldu. Gaitán'ın saati tam biri beş gece durdu.

Fidel Castro adındaki bu iri yapılı, Kübalı öğrenci başına siperliksiz bir kasket geçirdi ve kendini halkın rüzgârına bıraktı.

(7)

1948: Bogotá

Alevler

Pançolu yerliler ve espadrilli işçiler, toprak ya da kireçten sertleşmiş eller, makine yağı ya da ayakkabı cilasıyla lekelenmiş eller

* 9 Nisan 1948'de Gaitán suikastının ardından Bogotá'yı savaş alanına çeviren ve Kolombiya tarihinde çok özel bir yere sahip olaylara verilen isim. (ç.n.)

Bogotá'nın merkezini istila ediyorlar ve hamallar, üniversite öğrencileri, garsonlar, nehir kenarındaki çamaşırcı kadınlar, pazardaki satıcılar, yedi kocalılar, elinden her iş gelen erkekler, dedikoducular, ölüme meydan okuyanlar da bu güruha katılıyorlar. Üzerine dört deri mantoyu üst üste geçirmiş, âşık bir dişi ayı gibi sakar ve mutlu bir kadın kalabalığın içinde dikkat çekiyor; boynundan bir sürü inci kolye sarkan bir adam tavşan gibi kaçarken, sırtında bir buzdolabı taşıyan bir başkası kaplumbağa gibi yürüyor.

Üstleri başları dökülen çocuklar köşebaşlarında trafiği yönetiyor, mahkûmlar hapishanelerin parmaklıklarını alaşağı ediyor, birisi elindeki palayla itfaiyecilerin hortumlarını parçalıyor. Bogotá devasa bir ateş, gökyüzüyse kıpkırmızı bir kubbe; yanmakta olan bakanlıkların balkonlarından aşağıya daktilolar, alevler içindeki kiliselerin çan kulelerindense mermiler yağıyor. Polisler öfke karşısında ya saklanıyor ya da kollarını kavuşturup olan biteni seyrediyorlar.

Başkanlık sarayından bir insan selinin geldiği görülüyor. Mitralyözler şu âna kadar iki saldırıyı püskürttü ama kalabalık, Gaitán'ın katilinin paçavraya dönmüş cesedini sarayın kapılarına asmayı başardı.

Başkanın karısı Doña Bertha belinde bir tabancayla dolaşıyor ve günah çıkardığı papazıyla telefonda konuşuyor:

"Peder, bana bir iyilik yapın ve oğlumu Amerikan Büyükelçiliği'ne götürün."

Başkan Mariano Ospina Pérez, diğer bir telefondan General Marshall'ın kaldığı binanın korunmasını emrediyor ve başkaldıran ayaktakımına karşı talimatlar yağdırıyor. Ardından oturup bekliyor. Sokaktan gelen uğultu giderek büyüyor.

Başkanlık sarayına yönelik saldırıya üç tank öncülük ediyor. Tankların üzerindeki insanlar bayraklar sallayıp Gaitán'ın adını haykırıyorlar; palalarını, baltalarını ve sopalarını havaya kaldırmış bir kalabalık onların peşinden geliyor. Tanklar sarayın önüne gelince duruyor. Ardından namlularını yavaşça çevirip geriye doğru nişan alıyor ve insanları topluca öldürmeye başlıyorlar.

(7)

1948: Bogotá

Küller

Birisi etrafta dolaşıp bir ayakkabıyı arıyor. Bir kadın kollarında ölü bir çocukla feryat ediyor. Şehrin dumanı tütüyor. Cesetlere basmamak için dikkatlice yürünüyor. Paramparça edilmiş bir vitrin mankeni tramvay tellerinden sarkıyor. Kömüre dönüşmüş bir manastırın basamaklarında, isle kaplı çıplak bir İsa kollarını uzatmış gökyüzüne bakıyor. Bu basamakların dibindeki bir dilenci içki içiyor ve gelen geçene de ikram ediyor: Başpiskoposun külahı başını gözlerine kadar kapatmış, mor kadifeden bir perde bütün bedenini sarmalıyor ama dilenci daha ziyade altın kadehten Fransız konyağı içerek soğuktan korunuyor ve gelen geçene gümüş kâseyle birkaç yudum sunuyor. Bu sırada ordunun sıktığı bir mermi onu yere deviriyor.

Artık tek tük silah sesleri duyuluyor. Ateş tarafından küle dönüştürülen şehirde düzen yeniden sağlanıyor. İntikam ve deliliğin hüküm sürdüğü üç günün ardından silahsızlaştırılan halk her zamanki aşağılanma köşesine, işine gücüne ve kederinde debelenmeye geri dönüyor.

El Bogotázo'nun Moskova'nın başının altından çıktığı hususunda General Marshall'ın hiçbir şüphesi yok. Kolombiya Hükümeti, Sovyetler Birliği'yle ilişkilerini askıya alıyor.

(7)

1948: Upar Vadisi

Vallenato

"Şöyle gönlümce haykırmak istiyorum ama bırakmıyorlar..."

Serseri Narası isimli şarkı, Kolombiya Hükümeti tarafından yasaklanıyor. Onu söyleyenler hapse tıkılma ya da kurşunlanma riski alıyor. Buna rağmen Magdalena Nehri civarındakiler onu söylemeye devam ediyorlar.

Kolombiya'nın kıyı kesimindeki halk kendini müzik yaparak savunuyor. *Serseri Narası* bir vallenato ritmi, sığır yetiştiricilerinin bölgede olan bitenler hakkında haber veren ve ortamı bir anda neşelendiren şarkılarından biri.

Vallenato trubadurları, göğüslerinin üzerinde asılı duran bir akordeonla at sırtında ya da kayık üstünde dolaşıyorlar. Bacaklarının üzerine dayadıkları akordeonla bütün eğlencelerde ilk içkiyi onlar kafaya dikiyor ve dörtlükler üzerinden atışarak birbirlerine meydan okuyorlar. Akerdeondan doğan vallenato dizeleri, bıçaklar ya da mermiler gibi havada çarpışıyor ve bu neşeli çarpışmalar pazar yerlerinde ya da horoz dövüşü arenalarında günler ve geceler boyu sürüyor. Doğaçlamacı ozanların en korktukları rakip, cehennemde canı sıkıldığından eğlence aramak için ikide bir kılık değiştirerek Amerika'ya gelen büyük müzisyen Lucifer.

(359)

1948: Wroclaw

Picasso

Bu ressam, tüm zamanların en iyi ressamlarını bünyesinde barındıyor. Hepsi iyi kötü onunla birlikte yaşıyor. Antik ya da modern, bütün zamanını birbiriyle kavga ederek geçiren son derece geçimsiz onca insanı içinde taşımak kolay iş değil, bu yüzden değil sağda solda demeç vermek, başkalarının demeçlerini takip etmek için bile ressama bir dakika boş zaman kalmıyor.

Fakat Pablo Picasso hayatı boyunca ilk ve son defa bir konuşma yapıyor. Bu daha önce eşi benzeri görülmemiş olay Polonya'nın Wroclaw şehrinde, aydınları barış için bir araya getiren dünya kongresi sırasında yaşanıyor:

"Benim şu anda burada olması gereken bir arkadaşım var..."

Picasso, *her zaman ezilenlerinin yanında yer almış, İspanyol dilinin en büyük şairine ve dünyanın en büyük şairlerinden birine, Şili'de polis tarafından izlenen, bir köpek gibi kıstırılmış Pablo Neruda*'ya saygılarını sunuyor.

(442)

1948: Şili'nin herhangi bir yerinde

Neruda

El Imparcial gazetesinin tam sayfa verdiği haberde şöyle deniyor: *Neruda tüm ülkede aranıyor.* Altındaysa: *Kaçağın saklandığı yeri bulan dedektifler ödüllendirilecektir.*

Şair, Şili gecelerinde bir gizlenme yerinden diğer gizlenme yerine gidiyor. Neruda kızıl, haysiyetli ya da var olduğu için izlenmekten mustarip onca insandan biri ve bizzat seçmiş olduğu bu yazgıdan ötürü şikâyet etmiyor. O gösterdiği dayanışmadan pişmanlık duymuyor: Başını belaya soksa da bu kavgacı tutkunun keyfini çıkarıyor, tıpkı çanların, şarabın, yılanbalığı çorbasının ve kanatlarını kocaman açmış uçan kuyrukluyıldızların keyfini çıkardığı gibi.

(313 ve 442)

1948: San Jose / Kosta Rika

Figueres

Altı hafta süren savaşın ve iki bin can kaybının ardından, kırsal orta sınıf Kosta Rika'da iktidara geliyor.

Yeni hükümetin başındaki José Figueres Komünist Parti'yi yasadışı ilan ediyor ve yüksek sesle *Rus emperyalizmine karşı özgür dünyanın mücadelesine şartsız destek* sözü veriyor. Ama alçak sesle, komünistlerin son yıllarda başlattığı toplumsal reformları devam ettirmenin ve derinleştirmenin sözünü de veriyor. Komünist dostu Başkan Rafael Calderón'un himayesi altında Kosta Rika'daki sendika ve kooperatiflerin sayısı çoğalıyor, küçük toprak sahipleri büyük çiftlikler karşısında alan kazanıyor, sağlık ve eğitim hizmetleri yaygınlaşıyor.

Anti-komünist Figueres, kudretli kuruluş United Fruit Company'nin topraklarına dokunmuyor ama bankaları ulusallaştırıp

orduyu dağıtıyor ki para silahlarla spekülasyon yapıp entrikalara bulaşmasın. Kosta Rika, Orta Amerika'nın korkunç çalkantılarından kendini korumak istiyor.

(42, 243, 414 ve 438)

1949: Washington

Çin Devrimi

Dünle yarın arasında bir uçurum: Çin Devrimi havaya fırlıyor ve boşluğun üzerinden atlıyor. Pekin'den gelen haberler Washington'da öfke ve korkuya neden oluyor. Silahlı yoksulluğun uzun yürüyüşünün ardından Mao'nun kızılları zafere ulaştı. General Chiang Kai-Chek kaçtı. ABD onun için Formosa Adası'na yeni bir taht yerleştirdi.

Çin'in parkları yoksullara ve köpeklere yasaktı; dilencilerse, tıpkı Mandarinlerin eski günlerindeki gibi, sabah ayazında soğuktan ölüyorlardı ama emirlerin dikte edildiği yer Pekin değildi. Bakanlarını ve generallerini belirleyenler, yasalarını ve kararnamelerini kaleme alanlar, tarifelerini ve maaşlarını belirleyenler Çinliler değildi. Bu özellikleriyle Çin'in Karayip Denizi'nde yer almaması coğrafi bir yanlışlıktı.

(156 ve 291)

1949: Havana

Radyo Tiyatrosu

Aktör, "*Beni öldürme,*" diye yazara yalvarıyor.

Onelio Jorge Cardoso bir sonraki bölümde Kaptan Garfio'yu mezara göndermeyi öngörmüştü ama karakterini korsan gemisinde kılıç yarasından öldürürse, aktörü de sokakta açlıktan ölecek. Aktörün yakın arkadaşı olan yazar ona sonsuz hayat vaat ediyor.

Onelio çok güzel, insanın nefesini kesen türden maceralar uyduruyor. Ne var ki, onun radyo tiyatroları büyük başarılara ulaşamıyor zira yazar ağdalı cümleler konusunda hayli cimri davranıyor ve hassas kalpleri, ıslak bir çamaşırı son damlasına kadar sıkan biri gibi sıkıştırmayı bilmiyor. Buna karşılık, José Sánchez Arcilla en samimi duyguları harekete geçirme konusunda çok iyi. Devasa romanı *Gözyaşlarından Kolye*'de karakterler, zalim kaderin hükmüne karşı dokuz yüz altmış beş bölüm boyunca mücadele ediyor ve dinleyicileri gözyaşlarına boğuyorlar.

Ama tüm zamanların en büyük başarısı, Félix B. Caignet'in *Doğma Hakkı* adlı eserine ait. Daha önce hiçbir radyo tiyatrosu böylesine dinlenmedi, ne Küba'da ne de başka bir yerde. Akşamları belirtilen saatte, topyekûn bir ayin şeklinde sadece o dinleniyor. Sinemalarda filmlere ara veriliyor, sokaklar boşalıyor, âşıklar aşklarını, horozlar kavgalarını ve sinekler uçuşlarını askıya alıyorlar.

Yetmiş dört bölümden beri bütün Küba, Don Rafael del Junco'nun konuşmasını bekliyor. Tüm gizem, *Doğma Hakkı*'nın bu karakterinde toplanıyor. Bu tamamen felçli bir adam ve yetmezmiş gibi yüz doksan yedinci bölümde konuşma yetisini de yitirdi. İki yüz yetmiş birinci bölüme gelindi ve Don Rafael hırıltılı gırtlağından gürültüden başka bir şey çıkaramıyor. Çılgın bir tutkunun çağrısına kapılıp hayatında sadece bir kez günah işlediğini iyi kadına açıklamayı ne zaman başaracak? Doktoru Albertico Limonta'nın gerçekte o gayrimeşru aşkın, doğduktan hemen sonra beyaz ruhlu siyah bir kadının kucağına terk ettiği meyvesi olduğunu ona söylemek için sesine ne zaman kavuşacak? Ne zaman, ne zaman?

Meraktan ölen halk Don Rafael'in grevden ötürü sustuğunun farkında değil. Zalim sessizlik, Don Rafael del Junco'yu canlandıran aktör iki buçuk aydır talep ettiği maaş artışını elde edinceye kadar sürecek.

(266)

1950: Rio de Janeiro

Obdulio

El darbesi sert geliyor ama Obdulio göğsünü çıkarıyor, yere sağlam basıyor ve bacağını araya sokuyor. Uruguay takımının güçlü kuvvetli, hükmedici siyah kaptanı asla yılmıyor. Tribünlerdeki düşman kalabalık onun aleyhinde ne kadar çok bağırırsa, Obdulio'nun oyunu o denli büyüyor.

Maracaná Stadyumu'nda şaşkınlık ve matem havası: Gol makinesi, ezici, herkesin favorisi muhteşem Brezilya son maçı son anda kaybediyor. Ölümüne oynayan Uruguay Dünya Futbol Şampiyonası'nı kazanıyor.

Karanlık çökünce Obdulio Varela, etrafı gazeteciler, taraftarlar ve meraklılar tarafından sarılmış otelden gizlice kaçıyor. Obdulio kutlamayı tek başına yapmayı tercih ediyor. Gidip herhangi bir barda iki kadeh bir şey içmek istiyor ama nereye gitse ağlayan Brezilyalılarla karşılaşıyor.

"*Hepsi Obedulio yüzünden oldu,*" diyor, daha birkaç saat önce stadyumda yeri göğü inletenler şimdi gözyaşlarına boğulmuş halde. "*Obedulio maçı tek başına kazandı.*"

Ve az önce onlardan hoşlanmayan Obdulio şimdi onları böyle tek tek görünce şaşırıyor. Zafer sırtında bir yük olmaya başlıyor. Bu iyi insanların eğlencesini mahvettiğini anlıyor ve kazanmak gibi bir kötülük yaptığı için gidip onlardan özür dilemeyi bile düşünüyor. Sonra o bar senin bu bar benim, Rio de Janeiro sokaklarında dolaşmaya devam ediyor. Bu şekilde, mağluplara sarılarak sabaha kadar içiyor.

(131 ve 191)

1950: Hollywood

Rita

İsmini, kilosunu, yaşını, sesini, dudaklarını ve kaşlarını değiştirerek Hollywood'u fethetti. Saçları mat siyahken alev kırmızısına

dönüştü. Alnını genişletmek için acılı bir elektrolizle saçlarını tel tel yoldular. Gözlerine taç yaprakları gibi kirpikler koydular.

Rita Hayworth tanrıça kılığına girdi ve belki de kırklı yıllar boyunca bir tanrıça oldu. Ama ellili yıllar geldiğinde yeni bir tanrıça istendi.

(249)

1950: Hollywood

Marilyn

Rita gibi bu kızın da sağı solu düzeltildi. Tombul gözkapakları, gıdığı, yuvarlak uçlu burnu ve çok büyük dişleri vardı: Hollywood onun yağını kesti, kıkırdağını çıkardı, dişlerini törpüledi, kahverengi ve aptal görünümlü saçını ışıltılı bir altın dalgasıyla değiştirdi. Daha sonra işin uzmanları onu Marilyn Monroe olarak vaftiz ettiler ve gazetecilere anlatması için dokunaklı bir çocukluk öyküsü uydurdular.

Hollywood'da imal edilen yeni Venüs'ün artık üçüncü sınıf filmlerde, ikinci sınıf roller kapmak için başkalarının yataklarına girmesi gerekmiyor. Artık sosisli sandviç ve kahveyle yaşamıyor, kışları da soğukta geçirmiyor. O artık bir yıldız ya da daha ziyade, sadece yalnızlıktan kurtarılmak istediği ânı hatırlamak isteyen ama yapamayan maskeli bir kişicik.

(214 ve 274)

1951: Mexico

Buñuel

Luis Buñuel'in üzerine taşlar yağıyor. Birçok gazete ve sendika, kendisine yapılan iyilikleri alçaklıkla ödeyen bu nankör İspanyol'un, Meksika tarafından sınırdışı edilmesini istiyor. Ulusal bir öfkeye neden olan, *Unutulmuşlar* adındaki film Mexico'nun

kenar mahallelerini konu alıyor. Bu ürkütücü yeraltı dünyasında hiçbir şeyi umursamadan yaşayan bazı yeniyetmeler, çöplüklerin içinde bulduklarını ve birbirlerini yiyorlar. Bu delikanlılar, bu minik akbabalar birbirlerini gaga darbeleriyle paramparça ediyor ve böylece şehrin onlar için seçtiği karanlık yazgıyı yerine getiriyorlar.

Buñuel'in filmlerinde gizemli bir gök gürültüsü, gizemli bir güç yankılanıyor. Ses bandı hiçbir gürültü kaydetmese de, dünya sessizlik ve bağışlama numarası yapsa da, bu uzun ve derin davul sesi, belki de Calanda'da geçen çocukluğundan kalma davul sesi ayakların altındaki zemini titretiyor.

(70 ve 71)

1952: San Fernando Tepesi

Birbirini öldürme hastalığı

Gaitán, Bogotá'da sokak ortasında vurularak öldürüldüğünden beri Kolombiya'nın mustarip olduğu dert bu. Sıradağlarda ve düzlüklerde, buz kesen tundralarda ve kavrulan vadilerde köylüler birbirlerini öldürüyor, yoksullar yoksullara karşı, herkes herkese karşı: Ceza ve intikam girdabında Sangrenegra, Zarpazo, Tarzán, Malasuerte, La Cucaracha ve diğer kelle uçurma uzmanları ön plana çıkıyor ama en feci suçları düzen güçleri işliyor. Tolima Taburu, yakın zaman önce Pantanillo'dan San Fernando Tepesi'ne kadar yaptığı gezinti esnasında bin beş yüz kişiyi öldürdü; tecavüz ettikleriyle sakat bıraktıkları da cabası. Onların kökünü tamamen kazımak için askerler çocukları havaya fırlatıp süngü ya da palalara geçiriyor.

"*Bana hikâyelerle gelmeyin,*" diye emrediyor emirleri verenler. "*Bana kulakları getirin.*"

Kaçmayı başaran ve ormanın derinliklerinde kendilerine sığınak arayan köylüler arkalarında yanıp kül olmuş kulübeler bırakıyorlar. Ormanın içinde gözden kaybolmadan önce ilk yaptıkları iş, çok gürültü çıkardığı için hüzünlü bir törenle köpeği öldürmek oluyor.

(217, 227 ve 408)

1952: La Paz

Illimani

Ona bakmasan da o seni görüyor. Nereye girersen gir o seni gözetliyor. Onun gözünden kaçan hiçbir kuytu yok. Dün geceye kadar kendilerini bu evlerin ve insanların sahibi zanneden dört beyefendi bunu bilmese de, Bolivya'nın başkenti ona ait.

Gururlu Kral Illimani bulutlarla temizleniyor. Ayaklarının dibinde şehir güne uyanıyor. Odun ateşleri sönüyor, son mitralyöz sesleri işitiliyor. Sarı madenci kaskları, askerlerin berelerine baskın geliyor. Dışarıda hiç kazanmayan, içerideyse hiç kaybetmeyen ordu dağılıyor. Halk her köşede dans ediyor. Cueca dansının nefis rüzgârında mendiller dalgalanıyor, belikler ve etekler uçuşuyor.

Gökyüzünün derin maviliğinde, üç tepenin tacı ışıldıyor: Tanrılar, Illimani'nin karlı doruklarından, daracık sokaklarda uzun ve meşakatli mücadeleler vermiş silahlı evlatlarının neşesini seyrediyorlar.

(17, 172 ve 473)

1952: La Paz

Halkın davulu

... gümbürdedikçe gümbürdüyor ve bir köpek gibi kapı ağzında uyuyan, efendisini diz çökerek selamlayan yerlinin öfkesi katlandıkça katlanıyor. Ezilenlerin ordusu, askerlerin cephanesini nihayet ele geçirene kadar ev yapımı bombalar ve dinamit lokumlarıyla savaştı.

Víctor Paz Estenssoro bugünden itibaren, Bolivya'nın tüm Bolivyalılara ait olacağının sözünü veriyor. Maden işçileri bayrağı yarıya indirdiler ve yeni başkan, kalayı ulusallaştırana kadar bayrak öyle kalacak. Londra'da olacakları öngürüyorlar: Kalayın fiyatı sihirli bir şekilde üçte birine iniyor.

Pairumani Çiftliği'nde yerliler, Patiño'nun Hollanda'dan getirttiği ödüllü boğaları ızgara yapıyor.

Aramayo'nun, İngiltere'den getirilmiş tuğla tozlarıyla kaplı tenis kortları katır ağıllarına dönüşüyor.

(17, 172 ve 473)

Bolivya madenlerinden bir kadın ev yapımı bombanın nasıl yapıldığını anlatıyor

Bir teneke süt kutusu buluyorsun. Dinamit kapsülünü tam ortaya yerleştiriyorsun. Sonra etrafına demir parçaları, taş ve toprak dolduruyorsun. İçine cam parçaları, çivi falan da koyuyorsun. Ardından üzerini güzelce kapatıyorsun. Bak işte böyle, görüyor musun? Şuradan tutuşturuyorsun ve hop, atıyorsun. Eğer sapanın varsa daha uzağa atarsın. Kocam tam altı sokak öteye kadar atabiliyor. Bu durumda fitili biraz uzun tutman lazım.

(268)

1952: Cochabamba

Alay ve yakınma çığlığı

Bolivya'nın bütün arazileri değişim içinde, büyük çiftliklere ve korkuya karşı çok büyük bir ayaklanma yaşanıyor. Cochabamba Vadisi'nde de şarkı söyleyip dans ederek kadınlar da meydan okuyorlar.

Santa Vera Cruz İsası'na hürmetlerini sunmak için vadinin dört bir yanından gelen Keçua yerlileri mumlar yakıyor. Çarmıha gerilenin etrafında, akordeonların ve charangoların eşliğinde *chicha* içiyor, şarkı söyleyip dans ediyorlar.

Evlilik çağındaki genç kızlarsa İsa'dan, onları ağlatmayacak bir koca, mısır yüklü bir katır, bir beyaz bir de kara koyun, bir dikiş makinesi ya da ellerindeki parmak sayısı kadar yüzük isti-

yorlar. Sonra da protestolarını tiz sesleriyle ve daima yerli dilinde şarkılarla dile getiriyorlar: İsa'ya, babaya, nişanlıya, kocaya; onları seveceklerine, masada ve aynı zamanda yatakta iyi hizmet edeceklerine söz veriyorlar ama dehlenen yük hayvanı olmak istemiyorlar. Şarkılar söyleyerek, yıllar ve böcekler tarafından hayli hırpalanmış görünen haçın üzerinde uyuyan ya da uyuyor gibi yapan çıplak bir adamı hedef alan alaylarını dile getiriyorlar.

(5)

Cochabambalı yerli kadınların İsa'ya söyledikleri edepsiz dörtlükler

Santa Vera Cruz, Babalık
Bana "Kızım" deyip durursun.
Ama yoksa küçük bir kuşun
Beni nasıl doğurtmuşsun?

Santa Vera Cruz, Babalık
Bana "tembel," deyip durursun,
Ama sen benden daha tembelsin
Çünkü orada bütün gün uyursun.

Kuyruğu dolaşmış tilkiciksin,
Tek gözle kadınları dikizlersin.
Seni gidi fare suratlı
basık burunlu İhtiyar.

Beni bekâr istemezsin.
Çocuklara mahkûm edersin;
yaşarken giydirmeye,
öldüklerindeyse gömmeye.

Kırbaçlayan ve tekmeleyen
bir koca mı vereceksin bana?
Neden solgun açan her çiçek
yürür gider unutulmuşluğa?

(5)

1952: Buenos Aires

Arjantin halkı onsuz çıplak

"*Yaşasın kanser!*" diye yazdı uğursuz bir el Buenos Aires'in duvarlarından birine. Kaymak tabakadakiler ondan nefret ediyorlardı, hâlâ da nefret ediyorlar: Yoksul olduğu için, kadın olduğu için, küstah olduğu için. Hizmetçi ya da hiç olmadı ucuz melodram aktrisi olmak için doğmuş Evita sınırlarını fazlasıyla aşmıştı.

Ezilenler onu seviyorlardı, hâlâ da seviyorlar: Onun ağzından konuşuyor, onun ağzından lanetliyorlardı. Evita cüzamlıyı ve pejmürde kılıklıyı kucaklayan, çaresizi rahatlatan sarışın periydi; insanlara iş, döşek, ayakkabı, dikiş makinesi, takma diş, gelinlereyse çeyiz veren tükenmez bir kaynaktı. Sefalet içinde yaşayanlar bu bağışları yan kapıdan alıyorlardı yukarıdan değil; gerçi Evita göz kamaştırıcı mücevherler takıyor ve yaz ortasında vizon kürklerle dolaşıyordu ama olsun. Yanlış anlaşılmasın, onun lüksünü mazur görmüyor sadece selamlıyorlardı. Onun kraliçelere yakışır kıyafetlerinden ötürü kendilerini aşağılanmış değil, intikamları alınmış hissediyorlardı.

Evita'nın beyaz karanfillerle çevrili bedeninin önünden halk ağlayarak geçiyor. Günler ve geceler boyu uzayıp giden bir meşaleler dizisi: İki hafta uzunluğunda bir kervan.

Tefeciler, tüccarlar, büyük toprak sahipleri rahatlayıp derin bir nefes alıyorlar. Evita'sı ölmüş Başkan Perón keskin tarafı olmayan bir bıçak.

(311 ve 417)

1952: Açık denizde

Aranıyor: Küçük Serseri Şarlo

Charlie Chaplin Londra'ya seyahat ediyor. Denize açıldığının ikinci günü artık ABD'ye dönemeyeceğinin haberi gemiye ulaşıyor. Hükümet ona karşı komünizm, ahlaksızlık ya da delilik şüphesi taşıyan yabancılar yasasını uyguluyor.

Chaplin bir süre önce ABD'de, FBI ajanlarının yanı sıra Göç ve Vatandaşlık Birimi tarafından sorgulanmıştı:

"Yahudi kökenli misiniz?"

"Komünist misiniz?"

"Hiç fuhuş yaptınız mı?"

Senatör Richard Nixon ile dedikodu gazetecisi Hedda Hopper hemfikir: *Chaplin kurumlarımız için bir tehdit oluşturuyor.* Filmlerinin gösterildiği sinemaların girişinde gösteri yapan Legion of Decency ve American Legion'a bağlı grupların ellerindeki pankartlarda şöyle yazıyor: *Chaplin Rusya'ya.*

FBI yaklaşık otuz yıldan beri, Chaplin'in aslında Moskova için casusluk yapan Israel Thonstein adında bir Yahudi olduğuna yönelik kanıt arıyor. FBI'ın şüpheleri, *Pravda* gazetesinde 1923 yılında yayınlanan bir makalede şöyle dendiğinde başladı: *Chaplin yeteneği tartışılmaz bir aktördür.*

(121 ve 383)

1952: Londra

Saygıdeğer bir hayalet

Buster Keaton uzun ilgisizlik yıllarının ardından, Chaplin aracılığıya tekrar beyaz perdeye dönüyor. *Sahne Işıkları* Londra'da gösterime giriyor ve Keaton'ın orada Chaplin'le yaptığı birkaç dakikalık çılgın düet filmin önüne geçiyor.

Keaton ve Chaplin ilk kez bu filmde birlikte çalıştılar. Saçlarına aklar düşmüş, yüzleri buruşmuş ama sessiz sinema dönemin-

de, tüm sözcüklerden daha çok şey söyleyen bir sessizlik yarattıkları delikanlılık çağına has neşelerini hâlâ muhafaza ediyorlar.

Chaplin ve Keaton hâlâ en iyi. Onlar işin sırrını biliyorlar. Onlar çok ama çok çaba gerektiren bir sanat olan gülücükten daha ciddi bir konu bulunmadığının ve başkalarını güldürme işinin dünya dönmeye devam ettiği müddetçe yapılabilecek en güzel uğraş olarak kalacağının farkındalar.

(382 ve 383)

1953: Washington

Haber bülteni

ABD, ilk H Bombasını Eniwetok'ta patlatıyor.

Başkan Eisenhower, Charles Wilson'u savunma bakanı olarak atıyor. General Motors'un yöneticisi Wilson yakın zaman önce şöyle bir açıklama yapmıştı: *General Motors için iyi olan Amerika için de iyidir.*

Ethel ve Julius Rosenberg uzun bir dava sonucunda elektrikli sandalyede idam ediliyorlar. Ruslar için casusluk yapmakla suçlanan Rosenbergler bütün suçlamaları sonuna kadar reddediyorlar. Kuzey Amerika şehri Moscow, Rus adaşını ismini değiştirmeye çağırıyor. Idaho eyaletindeki bu küçük şehrin yetkilileri, sadece kendilerinin Moscow olarak adlandırılmarını talep ediyor ve *sıkıntı verici çağrışımları engellemek için* Sovyet başkentinden kendine başka bir isim bulmasını istiyor.

Kamuoyu anketlerinin ortaya koyduğu üzere, ABD vatandaşlarının yarısı Senatör McCarthy'nin demokrasiye komünist sızmaları engellemeye yönelik kampanyasını kararlılıkla destekliyor.

McCarthy'nin yakın zaman içinde sorgulamaya niyetlendiği şüphelilerden biri, mühendis Raymond Kaplan kendini bir kamyonun altına atarak can veriyor.

Biliminsanı Albert Einstein, aydınları Anti-Amerikan Faaliyetler Komitesi önünde tanıklık yapmayı reddetmeleri ve *hapishane ya*

da ekonomik çöküşü göze almaları için yüreklendiriyor. Böyle davranmadıkları takdirde, *aydınların kendilerine dayatılmak istenen kölelikten daha iyisini hak etmeyeceklerini* düşünüyor.

(41)

1953: Washington

Cadı avı

Asla iflah olmayan Albert Einstein, Senatör McCarthy'nin listesine göre komünizmin başlıca *yol arkadaşı*. O listeye girmek için insanın siyah arkadaşlarının olması ya da Kuzey Amerikalı birliklerin Kore'ye gönderilmesine karşı çıkması yeterli fakat Einstein'ın durumu bundan çok daha vahim. Bu nankör Yahudinin kanının kızıl aktığına ve kalbinin sol tarafta bulunduğuna ilişkin McCarthy'nin elinde bol miktarda kanıt var. Engizisyon ateşlerinin yandığı duruşma odası tam bir sirke dönüşüyor. Orada yankılanan tek ünlü isim Einstein'ınki değil. Anti-Amerikan Faaliyetler Komitesi'nin gözü bir süreden beri Hollywood'un üzerinde. Komite isim talep ediyor ve Hollywood'un verdiği isimler skandallara sebep oluyor. Susanlar işlerini kaybediyor, kariyerleri mahvoluyor, Dashiell Hammett gibi hapsi boyluyor, Lillian Hellman ve Paul Robeson gibi pasaportsuz kalıyor ya da Cedric Belfrage gibi ülkeden kovuluyor. Yardımcı erkek oyuncu rolleri üstlenen Ronald Reagan, Armagedon'un öfkesinden kurtulmayı hak etmeyen kızılları ve pembeleri işaretliyor. Diğer bir aktör, Robert Taylor, Rusların gülümsediği bir filmde rol almış olduğu için kamuoyunun önünde özür diliyor. Dramaturg Clifford Odets fikirleri için af diliyor ve eski yoldaşlarını ihbar ediyor. Aktör José Ferrer ve yönetmen Elia Kazan meslektaşlarını parmaklarıyla gösteriyorlar. Kazan komünistlerle hiçbir alakasının bulunmadığını çok net bir biçimde ortaya koymak için Meksikalı Şef Emiliano Zapata'yı konu alan bir film yapıyor ve Zapata'yı

bu filmde tarım reformu yapan o sessiz köylü olarak değil, oraya buraya kurşun yağdırıp durmadan nutuklar atan bir şarlatan olarak gösteriyor.

(41, 291 ve 467)

1953: Washington

Bir cadı avcısının portresi

Onun hammaddesi kolektif korku. Kollarını sıvayıp işe koyuluyor. Bu çamurun hünerli çömlekçisi Joseph McCarthy korkuyu paniğe, paniği de histeriye dönüştürüyor.

Bağıra çağıra ihbar etmeye davet ediyor. Ülkesi Markizm salgınından mustarip olduğu müddetçe çenesini kapatmayacak. Her türlü kuşku ona ödleklik gibi görünüyor. Önce itham ediyor, sonra araştırıyor. Tereddüt edenlere kesinlik sağlıyor ve mülkiyet hakkından şüphe edenin ya da savaşa ve ticari işlere karşı çıkanın kasıklarına tekme savurmak ya da karnına bıçak saplamak için dikiliyor.

(395)

1953: Seattle

Robeson

Kanada'ya ya da herhangi bir ülkeye seyahat etmesini yasaklıyorlar. Kanadalı işçiler tarafından davet edilince, Paul Robeson onlara Seattle'dan telefonda şarkı söylüyor ve nefes aldığı müddetçe duruşunu asla değiştirmeyeceğine söz veriyor.

Köle torunu Robeson, Afrika'nın Tarzan tarafından satın alınmış bir hayvanat bahçesi değil, bir gurur kaynağı olduğuna inanıyor. Kore'de beyaz istilasına direnen sarıların dostu, kızıl fikirlere sahip bir siyah olan Robeson, aşağılanmış halkı ve o şarkı

söylerken kafalarını kaldırıp gözyaşlarını kurulayan tüm halklar adına şarkı söylüyor; Robeson gürleyen gökyüzünün ve sarsılan yeryüzünün sesiyle şarkı söylüyor.

(381)

1953: Santiago de Cuba

Fidel

26 Temmuz günü, şafak vaktinde bir avuç delikanlı Moncada Kışlası'na saldırı düzenliyor. Haysiyet, Kübalı hüneri ve kuş avlamaya yarayan birkaç çifteyle donanıp Fulgencio Batista diktatörlüğüne ve cumhuriyet görünümlü, yarım asırlık sömürgeye karşı mücadele veriyorlar.

Küçük bir kısmı çarpışmada ölüyor, yetmişten fazlasıysa ordunun bir hafta süren işkencelerinden sağ çıkamıyor. İşkenceciler, Abel Santamaría'nın ve başka tutsakların gözlerini oyuyorlar.

İsyanın lideri, tutuklanan mahpus savunmasını yapıyor. Fidel Castro'nun suratına bakan, onun inandığı dava uğruna hiçbir karşılık beklemeden her şeyini verecek bir adam olduğunu anlıyor. Yargıçlar afallamış halde, tek kelimesini kaçırmadan onu dinliyorlar ama Fidel'in sözleri tanrılar tarafından öpücüklere boğulmuş olanlara değil: O, şeytanlar tarafından üzerine işenmişler için konuşuyor ve onlar için, onlar adına yaptıklarını anlatıyor.

Fidel despotizme karşı, geçmişten gelen isyan hakkını talep ediyor:

"Biz kimsenin kölesi olmadığımız günleri görünceye kadar, bu ada sulara gömülecek..."

Başını azametle, bir ağaç gibi sallıyor. Batista'yı ve subaylarını, üniformalarını çıkarıp kasap önlüğü giymekle suçladıktan sonra devrim planını açıklıyor. Küba'da herkes için iş, aş hatta fazlası olacak:

"Hayır, bu tasavvur edilemez bir şey değil..."

(90, 392 ve 422)

1953: Santiago de Cuba

Sanık savcıya dönüşüyor ve ilan ediyor: "Tarih beni aklayacak"

... esas tasavvur edilemez olan, ülkede ekili olmayan topraklar bulunmasına rağmen, insanların yatağa aç girmeleri; esas tasavvur edilemez olan, tıbbi yardım almadan ölen çocukların varlığı; esas tasavvur edilemez olan, köylülerimizin yüzde otuz beşinin imza atmayı, yüzde doksan dokuzununsa Küba tarihini bilmemesi; esas tasavvur edilemez olan, kırsalımızdaki ailelerin büyük çoğunluğunun, insan gözünün gördüğü en güzel toprağı keşfederken Kolomb'un karşılaştığı yerlilerden çok daha kötü koşullar altında yaşıyor olması...

Bunca sefaletten kurtulmanın yegâne yolu ölüm ve hakkını yemeyelim, devlet bu konuda yardımcı olup ölmelerini kolaylaştırıyor. Kırsaldaki çocukların yüzde doksanı ayakkabısız, ayak tırnaklarından bedenlerine sızan parazitler tarafından kemirilmekte.

Tarıma en elverişli toprakların yarısından fazlası yabancıların elinde. Adanın en geniş kesimi Oriente bölgesinde United Fruit Company ve West Indian'ın toprakları, kuzey kıyılarını güney kıyılarıyla birleştiriyor...

Küba bir hammadde fabrikası olmayı sürdürüyor. Şeker ihraç edip karamel ithal ediliyor, deri ihraç edip ayakkabı ithal ediliyor, demir ihraç edip saban ithal ediliyor...

(90)

1953: Boston

United Fruit

Muzlardan taht, muzlardan taç, muzlardan bir asa: Muz Krallığı topraklarının ve denizlerinin efendisi Sam Zemurray, Guatemalalı kölelerinin başını ağrıtabileceklerine hiç ihtimal vermiyordu.

"*Yerliler Marksizm için fazla cahiller*," deyip duruyor ve Boston, Massachusetts'deki kraliyet sarayında, emrindekiler tarafından alkışlanıyordu.

Ülkeyi şakşakçılar ve muhbirler, salya gölleri, arsızlar ormanlarıyla çevrilmiş vaziyette yöneten Manuel Estrada Cabrera'nın ve kendini Napolyon zannetse de öyle olmayan Jorge Ubico'nun birbirini izleyen kararnameleri sayesinde, Guatemala yarım asırdan beri United Fruit Company'nin uçsuz bucaksız arazilerinin bir parçası. Guatemala'da istediği toprağı elde eden United Fruit sınırsız arazilerin sahibi; demiryolu, telefon, telgraf, limanlar, gemiler, askerler, politikacılar ve gazeteciler de ona ait.

Sam Zemurray'ın talihsizlikleri, Başkan Juan José Arévalo şirketi sendika ve grev hakkına saygı göstermek zorunda bırakınca başladı. Ama durum şimdi daha kötü: Yeni başkan Jacobo Arbenz tarım reformuna girişiyor ve tarım yapılmayan arazileri United Fruit'un elinden alıp yüz binlerce aileye dağıtmaya başlıyor ve Guatemala'yı topraksızlar, kalemsizler, ekmeksizler, *hiçbir şeysizler* yönetiyormuş gibi davranıyor.

(50 ve 288)

1953: Guatemala City

Arbenz

İşçiler, Guatemala'daki muz plantasyonlarında birey gibi hareket etmeye başlayınca Başkan Truman'ın çığlığı yeri göğü inletmişti. Şimdi de Başkan Eisenhower, United Fruit'un arazilerine el konulması yüzünden şimşekler saçıyor.

ABD Hükümeti, Guatemala Hükümeti'nin United Fruit'un muhasebe defterlerini ciddiye almasını zorbalık olarak değerlendiriyor. Arbenz tazminat olarak şirketin daha az vergi ödemek için topraklarına biçtiği değer üzerinden bir ödeme yapmaya niyetleniyor. Dışişleri Bakanı John Foster Dulles bunun yirmi beş katını talep ediyor.

Komünist komploculukla suçlanan Jacobo Arbenz'in esin kaynağı Lenin değil Abraham Lincoln. Onun Guatemala'daki

kapitalizmi modernleştirmeyi hedefleyen tarım reformu, Kuzey Amerika'nın bir asır önceki kırsal yasalarının yumuşatılmış halinden başka bir şey değil.

(81 ve 416)

1953: San Salvador

Diktatör aranıyor

Guatemalalı general, seçkin yerli katili Miguel Ydígoras, Diktatör Ubico'nun devrilişinden beri sürgünde yaşıyor. Walter Turnbull ona bir iş teklifinde bulunmak için San Salvador'a geliyor. United Fruit ve CIA temsilcisi Turnbull ona Guatemala işini üstlenmesini öneriyor. Eğer sendikaları ortadan kaldırmaya, topraklarını ve imtiyazlarını United Fruit'a iade etmeye ve borcunu makul bir vadede, son kuruşuna kadar geri ödemeye söz verirse, yönetimi ele geçirmesi için gereken bütün parayı ona borç verecek. Ydígoras düşünmek için zaman istiyor ama şartları çok ağır bulduğunu söylemeden de edemiyor.

Haber bir anda dört bir yana yayılıyor. Guatemalalı bir sürü sürgün, asker ve sivil hizmetlerini sunmak için hemen Washington'a uçuyor, bir o kadarı da bulundukları yerlerdeki ABD büyükelçiliklerinin kapılarını çalmaya koşuyor. Başkan Yardımcısı Nixon'un sözde dostu José Luis Arenas, Başkan Arbenz'i iki yüz bin dolara devireceğinin garantisini veriyor. General Federico Ponce, Ulusal Saray'ı kuşatmaya hazır on bin kişilik bir ordusunun olduğunu söylüyor ve o an için rakamlardan konuşmayı yercih etmese de, gayet mütevazı bir tutardan bahsedip önden küçük bir avans istemekle yetiniyor...

Bir gırtlak kanseri, United Fruit'un gözde adayı Juan Córdova Cerna'yı devre dışı bırakıyor. Fakat Córdova ölüm döşeğindeyken hırıltılı sesiyle bir kişiyi tavsiye ediyor: Fort Leavenworth, Kansas'ta eğitim almış, ucuz, sadık ve çalışkan Albay Carlos Castillo Armas.

(416 ve 471)

Karar Makinesi'nin parçaları

DWIGHT EISENHOWER: ABD Başkanı. Petrolü ulusallaştırdığı için İran'da Muhammed Musaddık Hükümeti'ni devirdi. Guatemala'daki Arbenz Hükümeti'nin devrilme emrini veren de o.

SAM ZEMURRAY: United Fruit'un en önemli hissedarı. Tüm endişeleri doğrudan ABD'nin beyanatlarına ve CIA'nın tüfeklerine, bombalarına, mitralyözlerine, uçaklarına dönüşüyor.

JOHN FOSTER DULLES: ABD Dışişleri Bakanı. United Fruit'un eski avukatı.

ALLEN DULLES: CIA Başkanı. John Foster Dulles'un kardeşi. Tıpkı onun gibi, United Fruit'un hukuki işlerini yürüttü. Guatemala Operasyonu'nu birlikte organize ediyorlar.

JOHN MOORS CABOT: Amerika Ülkeleri Meseleleri Genel Sekreteri. United Fruit'un başkanı Thomas Cabot'un kardeşi.

BEDELL SMITH: Dışişleri Bakanı Yardımcısı. Guatemala Operasyonu'nda bağlantı vazifesi görüyor. United Fruit'un gelecekteki yönetim kurulu üyesi.

HENRY CABOT LODGE: Senatör. ABD'nin Birleşmiş Milletler temsilcisi. United Fruit hissedarı. Senatoda yaptığı konuşmalar karşılığında bu şirketten defalarca para aldı.

ANNE WHITMAN: Başkan Eisenhower'ın özel sekreteri. United Fruit'un halkla ilişkiler müdürüyle evli.

SPRUILLE BRADEN: Çeşitli Latin Amerika ülkelerinde ABD büyükelçiliği yaptı. 1948'den beri United Fruit'tan maaş alıyor. Eisenhower'ı basının büyük baskısıyla, *Guatemala'dan komünizmi zorla söküp atmaya* teşvik ediyor.

ROBERT HILL: ABD'nin Kosta Rika Büyükelçisi. Guatemala Operasyonu'nda işbirliği yapıyor. United Fruit'un gelecekteki yönetim kurulu üyesi.

JOHN PEURIFOY: ABD'nin Guatemala Büyükelçisi. Atina'daki eski diplomatik görevinden ötürü *Yunan Kasabı* diye anılıyor. Tek kelime İspanyolca bilmiyor. Kendini politik olarak Washington'da asansörcü olarak çalıştığı senatoda geliştirdi.

(416, 420 ve 465)

Yalan Makinesi'nin parçaları

MOTOR: Celladı kurbana, kurbanıysa cellada dönüştürüyor. Guatemala'nın istilasını Honduras'tan planlayanlar, Guatemala'yı, Honduras ve bütün Orta Amerika'yı istila etmekle itham ediyorlar. *Bu işte, Kremlin'in parmağı olduğu çok açık*, diye açıklama yapıyor John Moors Cabot Beyaz Saray'dan. Büyükelçi Peurifoy Guatemala'dan uyarıyor: *Teksas'tan Panama Kanalı'na uzanan bir Sovyet cumhuriyeti kurulmasına müsaade edemeyiz.* Çekoslovakya'dan yüklenen bir silah sevkiyatı, koparılacak fırtınanın bahanesi olarak görülüyor. ABD, Guatemala'ya silah satışını yasaklıyor.

1. VİTES: Haberler, yorumlar, beyanatlar, kitapçıklar, fotoğraflar, filmler ve Guatemala'daki komünistlerin zalimliklerini gösteren karikatürlerle, dünya kamuoyu bombardımana tabi tutuluyor. Kaynağı asla belirtilmeyen bu eğitici materyaller, United Fruit'un Boston'daki ya da hükümetin Washington'daki bürolarından sağlanıyor.

2. VİTES: Guatemala Başpiskoposu Mariano Rossell, Arellano halkını *Tanrı'nın ve ülkenin düşmanı olan komünizme karşı* ayaklanmaya çağırıyor. CIA'e ait otuz uçak bu bildiriyi bütün ülkeye saçıyor. Başpiskopos daha sonra Kurtuluş Savaşı'nın Başkomutanı olarak adlandırılacak popüler Esquipulas İsası tasvirini başkente getirtiyor.

3. VİTES: Pan-Amerikan Konferansı'nda John Foster Dulles yumruğunu masaya vuruyor ve Amerikan Devletleri Örgütü'nden (OAS), öngörülen işgale destek koparıyor. Henry Cabot Lodge, Birleşmiş Milletler'de Jacobo Arbenz'in yardım taleplerinin önünü tıkıyor. Kuzey Amerika diplomasisi bütün dünyada harekete geçiyor. Süveyş Kanalı, Kıbrıs ve Hindiçin gibi hassas konular hakkında ABD'nin sessiz kalma sözü karşılığında İngiltere ve Fransa'nın suç ortaklığına kavuşuluyor.

4. VİTES: Nikaragua, Honduras, Venezüella ve Dominik Cumhuriyeti diktatörleri, Guatemala Operasyonu'na sadece askeri

eğitim kampları, radyo vericileri ve havaalanlarını sunmakla yetinmeyip propaganda kampanyasına da ellerinden geldiğince katkıda bulunuyorlar. Somoza uluslararası basını Managua'ya topluyor ve onlara, üzerinde orak çekiç işaretleri bulunan birkaç tabanca gösteriyor. Bunların Guatemala yolunda önü kesilen bir Rus denizaltısından geldiğini söylüyor.

(426, 420 ve 447)

1954: Guatemala City

Guatemala'nın yeniden fethi

Guatemala'nın ne uçakları var ne de uçaksavar bataryaları, bu yüzden Kuzey Amerikalı pilotlar, Kuzey Amerikalı uçaklarla bütün ülkeyi rahatça bombalıyorlar.

ABD Büyükelçiliği'nin çatısına yerleştirilen çok güçlü bir CIA vericisi ülkeye kargaşa ve panik yayıyor: Yalan Makinesi dünyaya, ayaklananların radyosu Kurtuluşun Sesi olduğunu ve Guatemala cangılından, Albay Castillo Armas'ın zafere yürüyüşünü yayınladığını söylüyor. Bu arada birliğiyle birlikte United Fruit'un Honduras'taki muz tarlasında kamp yapan Castillo Armas, Karar Makinesi'nin emirlerini bekliyor.

Felce uğrayan Arbenz Hükümeti kendi çöküşünü seyrediyor. Bombardımanlar başkente ulaşıyor ve yakıt depolarını havaya uçuruyor. Hükümet ölüleri gömmekle yetiniyor. Paralı ordu, *Tanrı, Vatan, Özgürlük* sınırı geçiyor. Direnişle karşılaşmıyor. Para ya da korku yüzünden, komutanlar kuvvetleriyle birlikte tek kurşun atmadan teslim oluyorlar. Yirmi küsur yaşındaki Arjantinli bir doktor, nasıl ve neyle yapacağını bilmeden, başkentte boş yere halk savunma cephesi oluşturmaya çalışıyor. Alelacele oluşturulmuş silahsız milis gruplar sokaklarda dolaşıyor. Arbenz nihayet cephaneliklerin açılmasını emrettiğinde, subaylar emri yerine getirmeyi reddediyorlar. Bu karanlık ve alçaltıcı günlerin birinde Guevara bir astım ve öfke krizi geçiriyor. Daha sonra, iki

haftalık bir bombardımanın ardından bir gece yarısı, Başkan Arbenz Ulusal Saray'ın basamaklarını yavaşça iniyor, sokağın karşı tarafına geçiyor ve Meksika Büyükelçiliği'ne sığınma talebinde bulunuyor.

(81, 416, 420 ve 447)

1954: Mazatenango

Miguel kırk dokuz yaşında

Günün ilk ışıklarından önce, kuş cıvıltısı eşliğinde palalar bileniyor. Miguel'i bulmak için dörtnala Mazatenango'ya geliyorlar. Castillo Armas'ın ordusu Guatemala'yı ele geçirirken, cellatlar ellerindeki uzun ölüm listesindeki isimlerin üzerine çarpı atmakla meşgul. Kızıl ve baş belası bir yabancı olduğu için mahkûm edilen Miguel, listedeki en tehlikeliler arasında beşinci sırada yer alıyor. El Salvador'dan kovalanarak geldiğinden beri işçileri kışkırtma görevini bir an bile bırakmadı.

Köpekleri üzerine salıyorlar. Onu bir atın terkisine bağlayıp sürüklemek, gırtlağı bir palayla kesilmiş halde yollarda sergilemek istiyorlar. Ama Miguel çok uyanık ve bilge bir adam, ağaçların arasında izini kaybettiriyor.

Miguel Mármol'ün kırk dokuz yaşındaki onuncu doğumu işte böyle gerçekleşiyor.

(222)

1954: Guatemala City

Haber bülteni

Guatemala Başpiskoposu şöyle diyor: *Başkan Castillo Armas'ın içten ve coşkulu vatanseverliğine hayranlık duyuyorum.* Castillo Armas çok şaşaalı bir törenle, Papalık temsilcisi Monsenyör Genaro Verrolino'nun takdisini kabul ediyor.

Başkan Eisenhower, CIA yöneticilerini Beyaz Saray'da kutlarken onlara şöyle diyor: "*Yarımküremizde bir Sovyet çıkarma noktasını ortadan kaldırdığınız için hepinize müteşekkirim.*"

CIA Başkanı Allen Dulles, *Time* dergisinden bir gazeteciyi Guatemala için yeni bir anayasa yazmakla görevlendiriyor.

Time dergisi, ABD'nin Guatemala Büyükelçisi Peurifoy'un karısının yazdığı bir şiiri yayınlıyor. Şiir, Guatemala'nın komünistliği bırakmasından ötürü Bay ve Bayan Peurifoy'un duyduğu *mutluluğu* anlatıyor.

Zaferin ardından büyükelçiyle yapılan ilk toplantıda Başkan Castillo Armas, yerel hapishanelerin yetersizliğiyle ilgili endişelerini dile getiriyor zira ellerinde komünistleri kapatmak için yeterli hücre yok. Dışişleri Bakanlığı tarafından Washington'dan gönderilen listelere göre, Guatemalalı komünistlerin sayısı 72.000'e ulaşıyor.

Büyükelçilikte bir eğlence düzenleniyor. Dört yüz Guatemalalı davetli koro halinde ABD milli marşını söylüyor.

(416 ve 420)

1954: Rio de Janeiro

Getúlio

Kendi diktatörlüğünün o eski, kasvetli polis devleti dönemine ait hatıralarını silmek istiyor ve son yıllarda Brezilya'yı daha önce kimsenin yönetmediği gibi yönetiyor.

Kâr sağlayanların değil işçilerin yanında duruyor. Şirketler hemen ona savaş açıyorlar.

Brezilya'nın süzgeç işlevi görmesine son vermek için servetlerin yurtdışına kaçışının önüne set çekiyor. Yabancı sermaye derhal ekonomik sabotaja başlıyor.

Milli marş ve bayrak kadar ya da bu ikisinden daha çok ulusal egemenlik anlamına gelen petrol ve enerjiyi geri alıyor. İncinen tekeller derhal çok sert bir saldırıyla cevap veriyorlar.

Getúlio kahvenin fiyatını, eskiden beri yapılageldiği gibi hasadın yarısını yakmak yerine koruyor. ABD satın aldığı miktarı derhal yarıya indiriyor.

Brezilya'da gazeteciler, her kesimden politikacılar ve bölgeler seslerini yükseltip yaygara korosuna katılıyorlar.

Getúlio Vargas dimdik durarak yönetti. Şimdi diz çökmeye zorlanınca onurlu bir şekilde ölmeyi yeğliyor. Tabancayı kaldırıyor, kalbini nişan alıyor ve tetiğe basıyor.

(427, 429 ve 432)

1955: Medellín

Nostalji

Carlos Gardel'in yanarak ölümünün üzerinden neredeyse yirmi yıl geçti. Trajedinin vuku bulduğu Kolombiya'nın Medellín şehri, bir hac ve tapınma merkezine dönüştü.

Gardel tutkunları birbirlerini yana yatık şapka, çizgili pantolon ve sallanarak yürüyüşlerinden tanıyor. Saçlarını briyantinle yatırıyor, göz ucuyla bakıyor ve dudak bükerek gülümsüyorlar. El sıkışacakları, sigara yakacakları ya da bilardo istekasının ucuna tebeşir sürecekleri zaman dans eder gibi kesik kesik hareket ediyorlar. Gecenin ilerleyen saatlerine kadar kenar mahallelerdeki sokak lambalarına dayanıp ıslık çalıyor ya da anneleri –Tanrı'nın cennetine aldığı kutsal ihtiyarlar– dışındaki bütün kadınların fahişe olduğunu anlatan tangolar mırıldanıyorlar.

Yerel ya da Buenos Aires'ten gelmiş bazı tutkunlara, idolün kutsal emanetlerini satıyorlar. Biri dişlerini teklif ediyor. Uçak düştüğü sırada tesadüfen o civarda bulunduğunu söyleyerek, şu âna kadar Gardel'in bin üç yüzden fazla gerçek dişini, tanesi ortalama on iki dolardan sattı. İlk dişi birkaç yıl önce satmıştı. Onu alan New Yorklu turist bir Gardel Hayran Kulübü üyesi. Üstattan kalan hatırayı gören müşteri, gözünden bir damla yaş dökülmesine engel olamamıştı.

(184)

1955: Asunción

Melankoli

Affedilmez bir günah olan boşanma yasasını çıkarınca, Kilise de onun için hak ettiği ıstavrozu çıkarıyor. Askerler onu devirinceye kadar, gizleme ihtiyacı bile duymaksızın güpegündüz planlar yapıyorlar. Perón'un iktidardan düştüğü haberi evlerin salonlarında kutlamalara, mutfaklardaysa gözyaşlarına sebep oluyor.

Perón hiçbir direniş göstermeden Arjantin'i terk edip, Paraguay'a sürgüne gidiyor.

Asunción'da hüzünlü günler yaşıyor. Kendini mağlup, yaşlı ve yalnız hissediyor. İstifa ederek bir milyon kişinin ölmesini engellediğini söylüyor ama aynı zamanda halkına verdiği onca şeyi korumayı bilemediklerini ve nankörlükleri yüzünden başlarına gelecekleri hak ettiklerini zira halkın beyni ya da yüreğiyle değil, göbeğiyle düşündüğünü söylüyor. Perón bir sabah ev sahibi Ricardo Gayol'ün evinde ona içini dökerken, birden gözlerini kısıp şöyle diyor:

"Gülümseyişime deli oluyorlardı. Gülümseyişime..."

Ardından kollarını kaldırıyor ve sanki balkonda, ona tezahürat yapan insanlarla tıklım tıklım dolu meydanın karşısındaymışçasına gülümsüyor.

"Gülümseyişimi ister misiniz?"

Ev sahibi şaşkınlıkla ona bakıyor.

"Alın, onu size veriyorum," diyor Perón. İki parmağını ağzına götürüyor ve takma dişlerini Gayol'ün avucunun içine bırakıyor. (327)

1955: Guatemala City

Guatemala'nın yeniden fethinden bir yıl sonra

Richard Nixon bu işgal edilmiş toprağı ziyaret ediyor. United Fruit çalışanlarının sendikası da dahil olmak üzere, toplam beş

yüz otuz üç sendika yeni hükümet tarafından yasaklandı. Şimdilerde Ceza Yasası grevlerin elebaşlarını ölüme mahkûm ediyor. Siyasi partiler yasadışı ilan edildi. Dostoyevski ve diğer Sovyet yazarların kitapları yakılıyor.

Muz krallığı tarım reformundan kurtarıldı. ABD Başkan Yardımcısı, Başkan Castillo Armas'ı kutluyor. "Tarihte ilk kez," diyor Nixon, "bir komünist hükümetin yerine özgür bir hükümet geçti."

(416 ve 420)

1956: Buenos Aires

Hükümet Peronizm'in var olmadığına karar veriyor

Arjantin ordusu bir yandan işçileri çöplüklerde kurşuna dizerken, diğer yandan da bir kararname çıkarıp Perón, Evita ve Peronizm'in var olmadığını ilan ediyor. Onların isimlerini ve dönemlerini anmak yasaklanıyor. Resimlerini bulundurmak suç sayılıyor. Başkanlık konutu, bulaşıcı bir hastalık barındırıyormuşçasına, taş üstünde taş kalmayacak şekilde yerle bir ediliyor.

Peki ama Evita'nın mumyalanmış cesedini ne yapacaklar? On yıl boyunca iktidarın tepesinde, hiçbir kuralı umursamadan elini kolunu sallayarak dolaşan bu kadın, ayaktakımı küstahlığının en tehlikeli sembolüne dönüştü. Generaller onun cansız bedenini, üzerinde *Radyo Malzemeleri* yazan bir sandığın içine koyup sürgüne yolluyorlar. Nereye gittiği bir sır. İstikametin Avrupa ya da denizin ortasında bir ada olduğuna dair söylentiler dolaşıyor. Onun yerinin daima halkının yüreği olacağını bilmeyen ya da kabul etmek istemeyen generaller tarafından ülkesinden kovulan Evita, artık uzaklardaki mezarlıkları gizlice dolaşan gezgin bir ölü.

(311 ve 327)

1956: León

Somoza'nın oğlu

Santa Marta'nın, Santa Marta'nın var treni, diye şarkı söylüyor müzisyenler, dansçılar dans ediyorlar, *Santa Marta'nın var treni ama tramvayı yok ki*; derken eğlencenin tam ortasında, hiçbir şeyin sahibi şair Rigoberto López Pérez, her şeyin sahibini dört kurşunla yere deviriyor.

Bir Kuzey Amerika uçağı, can çekişen Tacho Somoza'yı Panama Kanalı'nın Kuzey Amerika tarafındaki, bir Kuzey Amerika hastanesine götürüyor ve Somoza, bir Kuzey Amerika yatağında son nefesini veriyor. Ardından onu Nikaragua'da, Kilise'nin Prensi diye kutsayarak toprağa veriyorlar.

Somoza yirmi yıldan beri iktidardaydı. Altı yılda bir, sokağa çıkma yasağını bir günlüğüne kaldırıyor ve onu tahtında tutmaya devam eden seçimleri yaptırıyordu. Büyük oğlu ve vârisi Luis şimdi Orta Amerika'nın en zengin adamı. Başkan Eisenhower onun tahta çıkışını Washington'dan kutluyor.

Luis Somoza, Managua'nın tam merkezinde yükselen babasının heykelinin, dörtnala giderken havada asılı kalmış o bronz kahramanın önünde eğiliyor. Hanedanlığın kurucusu, iyi yönetimin timsali, hapishane ve ticaret üreticisinden, atın bacaklarının gölgesinde öğütler talep ettikten sonra anıtsal mezarı çiçeklerle donatıyor. Orada nöbet tutan muhafızların gözünden bir şekilde kaçan bir el, bir bakıma halkın eli, daha sonra mezarın mermerine aceleyle şunu karalayacak: *Somoza, canlı halinden biraz daha çürümüş halde burada yatıyor.*

(10, 102 ve 460)

1956: Santo Domingo

Trujillo Devri'nin yirmi altıncı yılında

... onun tasviri, resmi pazar yerlerinde Meryem Ana, Aziz Georgios ve diğer keramet sahiplerinin arasında satılıyor:

"Azizler, sudan ucuz azizler!"

Bu Dominikli her şeye vakıf, her şey ona ait: bakirelerin ilk gecesi ve can çekişenlerin son arzusu, insanlar ve inekler, uçak filosu ve genelev zinciri, şeker fabrikaları ve tahıl değirmenleri, bira fabrikaları ve cinsellik iksiri şişeleme tesisi.

Trujillo yirmi altı yıldan beri Dominik Cumhuriyeti'nde, Tanrı'nın başkan yardımcılığını yapıyor. Bu gelenek dört yılda bir demokratik seçimlerle kutsanıyor: *Tanrı ve Trujillo,* diyor duvarlardaki ve kapılardaki tüm afişler.

Ona Karayip Edebiyatı'nın First Lady'si unvanını kazandıran *Ahlaki Düşünceler* adlı eserinde Doña María de Trujillo, kocasını El Cid Campeador ve Napolyon Bonaparte'la karşılaştırıyor. Hafta boyu tefecilikle uğraşıp pazarları mistik takılan Doña María ise yerel eleştirmenler tarafından Azize Teresa de Jesús'la kıyaslanıyor.

Trujillo, heykelleri için El Cid'in kılıcı ya da Napolyon'un şapkasıyla poz veriyor. Mevcut olmayan çenesinin göründüğü, mevcut gerdanının sa görünmediği bronzdan ya da mermerden heykellerin sayısı sürekli artıyor. Binlerce heykel: Trujillo kaidelerin üzerinde at sırtında gidiyor ve ülkenin her köşesini gece gündüz gözlüyor. Onun izni olmadan, bu ülkede tek bir sinek dahi kakasını yapamıyor.

(63 ve 101)

1956: Havana

Haber bülteni

Küba Ordusu, Meksika'dan gelen bir silahlı gücü bozguna uğrattı. Ordu, Oriente bölgesinde, Alegría de Pío denen yerde çembere aldığı işgalcilerin üzerine hem havadan hem de karadan kurşun ve bomba yağdırdı. Çok sayıda ölünün arasında, grubun lideri Fidel Castro'nun ve Arjantinli komünist provokatör Ernesto Guevara'nın isimleri de geçiyor.

Başkent sosyal çevresinin en elit figürlerinden Doktor Ernesto Sarrá ve onun çok zarif eşi Loló, uzunca bir süre New York'un keyfini çıkardıktan sonra Havana'ya döndüler.

Bing Crosby de New York'tan geldi. Popüler şarkıcı daha pardösüsünü ve şapkasını çıkarmadan, havaalanından şöyle bir açıklama yaptı: *Ben Küba'ya golf oynamaya geldim.*

Genç bir Havanalı, "TV Okulu" isimli yarışmada büyük ödülü kazanma noktasına geldi ama sondan bir önceki soruyu cevapladıktan sonra çekildi. Cevaplandırılmadan kalan son soru şuydu: *Paris'in içinden geçen nehrin ismi nedir?*

Mariano Hipodromu'nda yarın olağanüstü bir program olacak.

(98)

1956: Sierra Maestra'nın eteğinde

On iki çılgın

Kuzey rüzgârı küçük *Granma* teknesiyle oynayıp eğlenirken, onlar bir haftayı hiç uyumadan, sürekli kusarak ve konserve kutusundaki sardalyeler gibi tıkış tıkış geçiriyorlar. Meksika Körfezi'nin sularındaki birçok iniş çıkışın ardından, yanlış yerden karaya ayak basıyorlar. Çok fazla ilerleyemeden ya makineli tüfek ateşine maruz kalıyorlar ya da yangın bombaları onları diri diri yakıyor.

Neredeyse hepsi katlediliyor. Hayatta kalanlar gökyüzünün kılavuzluğunda yollarını bulmaya çalışıyor ama yıldızlarda yanılıyorlar. Bataklıklar sırt çantalarını ve silahlarını yutuyor. Şekerkamışından başka yiyecek bir şeyleri yok ve onun ispiyoncu kabuklarını geçtikleri yerlerde arkalarında bırakıyorlar. Taşıma esnasında ters döndüğü için süt reçeli kutuları ziyan oluyor. Bir dikkatsizlik anında, ellerinde kalan az miktardaki içme suyunu deniz suyuyla karıştırıyorlar. Birbirlerini kaybediyorlar ve amaçsızca birbirlerini arıyorlar. En sonunda içlerinden küçük bir grup diğer bir küçük grubu, bir yanlışlık sonucunda uçu-

rumların orada buluyor ve böylece katliamdan sağ kurtulan on iki kişi birleşiyor.

Bu adamların ya da gölgelerin toplam yedi tüfeği, biraz ıslak cephanesi ve bir sürü yara beresi var. Karaya ayak bastıklarından beri işleri sürekli ters gitti. Ama bu gece yıldızlarla dolu berrak bir gökyüzü var ve daha önce olmadığı kadar temiz ve serin bir hava soluyorlar; ayaktaki Fidel, Sierra Maestra'nın tepelerine doğru bakarak şöyle diyor:

"Artık savaşı kazandık. Batista'nın işi bitti!"

(98 ve 209)

1957: Benidorm

Dağıtılmış kartlar

Muhafazakârlarla liberaller arasında bir evlilik anlaşması. Kolombiyalı politikacılar, on yıldır süren kıyımı sonlandıran şaibeli anlaşmayı bir Akdeniz kumsalında imzalıyorlar. İki büyük parti birbirini karşılıklı affediyor. Şu andan itibaren devlet başkanlığını sırayla yapacaklar ve istihdamı aralarında bölüşecekler. Kolombiya oy kullanabilir ama seçim yapamaz. Ailelerinin satın aldığı ya da onlara hediye edilmiş ülkenin üzerinde mülkiyet ve miras hakkını garanti altına almak için liberaller ve muhafazakârlar sırayla iktidara gelecekler.

Zenginlerin anlaşması yoksullar için kötü haber.

(8, 217 ve 408)

1957: Majagual

Kolombiyalı Kutsal Yumurta

Toprak sahipleri köyleri yakıp yerlileri öldürerek, ormanları yok edip dikenli teller dikerek ilerlerken, Kolombiya'nın kıyı kesimindeki köylüler gitgide denize doğru itiliyor. Birçok köylü köle

tarım işçisi olarak çalışmayı reddedip balıkçılığa başladı ve sabır gösterme, bulup buluşturma ustasına dönüştü. Kaplumbağaları yiye yiye onlardan öğrendiler: Kaplumbağa ağzıyla yakaladığı şeyi asla bırakmaz; ayrıca kurak mevsim boyunca ve martılar tehdit ettiğinde, kendini kumsala gömmeyi bilir. Bu şekilde ve Tanrı'nın yardımıyla hayatta kalmayı sürdürürler.

Bu sıcak bölgelere gelen keşişlerin çok azı kalıcı oluyor. Buralarda, bu sahil kesiminde ayin olayını ciddiye alan bulunmuyor pek. Kötürüm olmayan herkes, düğünden de işten de koşa koşa kaçıyor ve yedi büyük günahın hakkını daha iyi verebilmek için hamaklarda sonsuz siestalar yapıyor. Tanrı burada sevilen bir dost, homurdanan ve cezalandıran bir polis şefi değil.

Ne terleyen ne kanayan ne de mucizeler yaratan kırık dökük heykelin, papaz bütün gümüşleri alıp kaçtığından beri üzerinde biriken yarasa kakalarını temizleyecek kimsesi yok; Jegua köyünün Sıkıntıdan Patlayan İsa'sı resmen ölü. Buna karşılık terleyen, kanayan ve mucizeler yaratan Siyahımsı Efendimiz, San Benito Abad köyünün onu canı gönülden okşamayı bilene tavsiyelerde bulunan Esmer İsa'sı capcanlı. Aynı şekilde, Kolombiya'nın kıyı kesiminde ikide bir ortaya çıkan ve oradan ayrılmayan eğlence düşkünü azizler de canlı ve kuyruk sallıyorlar.

Balıkçılar fırtınalı bir gecede, şimşeklerin ışığında, Tanrı'nın yumurta biçiminde bir taşın üzerinde parıldayan yüzünü keşfettiler. O günden beri, Kutsal Yumurta'nın mucizelerini *cumbia* dansları yaparak ve onun sıhhatine içerek kutluyorlar.

Majagual köyünün papazı, bir haçlı müfrezesinin başında nehir yukarı gideceğini, o günahkâr taşı suların dibine atacağını ve palmiye yapraklarından yapılmış küçük şapeli ateşe vereceğini ilan ediyor.

Bol müzikli ayinlerin düzenlendiği küçük şapelde balıkçılar Kutsal Yumurta'nın başında nöbet tutuyorlar: Balta elde, gece gündüz.

(159)

1957: Sucre

Aziz Lucío

Majagual papazı Kutsal Yumurta'ya savaş açarken, Sucre papazıysa Azize Lucía'yı tapınaktan kovuyor zira daha önce penisli bir azize görülmemişti.

İlk başta bir sinir düğümüne, boyundaki bir kiste benziyordu ama sonra giderek aşağıya indi ve her geçen gün kısalan kutsal tuniğin altında büyüdü. Herkes farkında değilmiş gibi yapıyordu, ta ki bir gün küçük bir çocuk korkunç gerçeği haykırana kadar:

"Azize Lucía'nın pipisi var!"

Sürgüne mahkûm edilen Aziz Lucío, Kutsal Yumurta'nın tapınağından çok uzak olmayan bir çiftliğe sığındı. Zamanla balıkçılar onun için bir sunak inşa ettiler çünkü Aziz Lucío eğlenceye düşkün ve insanlarla çok içli dışlı birisiydi, cemaatindekilerle birlikte âlem yapıyor, onların sırlarını dinliyor ve yaz gelip balıklar çoğalınca neşeleniyordu.

Önceden dişi olan bu erkek, Bristol'ün azizler kitabında yer almıyor. Zaten Kutsal Yumurta da Roma'daki Papa tarafından takdis edilmedi. Tıpkı bir çamaşırcı kadının içinde Meryem Ana'yı gördüğü sabun kutusundan çıkarılmış Kutsal Tahta'nın, bir mezbahacının üzerinde İsa'nın dikenli tacını gördüğü sıradan bir inek böbreği olan Kutsal Böbrek'in ya da Aziz Domingo Vidal'in takdis edilmediği gibi.

(159)

1957: Sinú Nehri'nin kıyılarında

Aziz Domingo Vidal

Cüce ve felçliydi. Halk onu aziz, Aziz Domingo Vidal diye adlandırdı çünkü onun kahince sezgileri, kayıp atın Kolombiya'nın neresinde olduğunu ya da gelecek dövüşü hangi horozun kazanacağını öngörüyordu. Yoksullara okuma yazmayı ve ıstakozlar-

dan ya da açgözlü büyük toprak sahiplerinden korunmayı öğretmesi karşılığında asla para kabul etmedi.

Kilise, onu İblis'in Oğlu diye adlandırdı. Bir papaz, onun Chimá köyünün şapelinde gömülü kemiklerini mezarından çıkarıp balta ve çekiç darbeleriyle parçaladı. Kırık dökük kalıntıları meydanın bir köşesinde kendine yer buldu ama başka bir papaz onları çöpe atmak istedi. İlk papaz, elleri pençeye dönüşmüş halde kıvranarak öldü, diğeriyse kendi dışkısında debelenirken boğularak can verdi.

Kutsal Yumurta, Aziz Lucío ya da yöredeki birçok meslektaşı gibi Aziz Domingo Vidal da buradaki sevenlerinin coşkusunda, toprak için verdikleri korkunç mücadelenin yanı sıra, hasadın şenliğini de paylaşan sıradan insanların eğlence düşkünü şamatasında neşeyle var olmaya devam ediyorlar.

Aziz Domingo Vidal, birbirlerini ziyarete giderken saygılarını sunmak için yanlarında yiyecek götüren Sinú Nehri civarındaki köylülerin eski geleneğinin koruyucusu. Köy sakinleri üzeri çiçekler ve nehrin ya da kıyılarının lezzetleriyle –lambuka ya da tarpon balığı yahnisi, yayın balığı dilimleri, iguana yumurtaları, hindistancevizli pilav, peynirli çorba, *mongomongo* tatlısı– donatılmış uzun masaları diğer köyün meydanına kadar taşıyorlar. Armağanı alan köy halkı yemekleri yerken, armağanı verenlerse onların etrafında şarkı söyleyip dans ediyor.

(160)

1957: Pino del Agua

Crucito

Batista, Fidel Castro'yu ölü ya da diri getirene üç yüz peso ve buzağılı bir inek vaat ediyor.

Gerillalar Sierra Maestra'nın tepelerinde dolaşıyor ve giderek çoğalıyorlar. Ağaçlık alandaki savaşın kurallarını çok çabuk keşfediyorlar. Kuşkucu olmayı, gece yürümeyi, aynı yerde asla iki

kez uyumamayı ve hepsinden önemlisi, yöre halkıyla iyi ilişkiler kurmayı öğreniyorlar.

Hayatta kalan on iki perişan adam bu dağlara ulaştığında tek bir köylü bile tanımıyordu; Yara Nehri hakkındaki tüm bildikleriyse adının geçtiği bir şarkıya dayanıyordu. Birkaç ay içinde bir sürü köylü, hasat zamanı kısa bir süreliğine kamış kestikten sonra bilmedikleri bir toprakta açlığa mahkûm edilen insanlar, isyancıların saflarına katıldılar. Gerillalar gün geçtikçe bu bölgeleri, sanki buralarda doğmuş gibi iyi tanımaya başlıyorlar. Yerlerin isimlerini biliyorlar, bilmediklerini de kendilerine göre vaftiz ediyorlar. Ölüm Deresi'ne bu ismi vermelerinin sebebi, ölene kadar savaşacağına bağırarak yemin etmiş olan bir gerillanın onun sularında kaybolmuş olması.

Diğerleri herhangi bir yemin etmeden savaşarak ölüyorlar.

Sıradağların trubaduru José de la Cruz, namıdiğer Crucito, verilen molalarda piposunu tüttürürken on dizelik *guajira* formunda, Küba Devrimi Tarihi'nin tamamını bestelemişti. Kâğıt olmadığından onluk dizeleri belleğinde saklıyordu. Pino del Agua Tepesi'nde ordunun, kamyonlarına kurdukları bir pusu esnasında yediği bir kurşunla öldü.

(209)

1957: El Uvero

Almeida

Juan Almeida içinde onu durmadan gıdıklayıp gülmek ve sıçramak zorunda bırakan bir sevincin bulunduğunu söylüyor ki, özel plajların yoksullara yoksul oldukları, siyahlaraysa suyu boyadıkları için kapatıldığı ve Almeida'nın yoksul bir siyah olarak doğduğu düşünülürse bu hayli inatçı bir sevinç olmalı. Almeida daha da lanetlenmek için inşaat işçisi ve şair olmaya karar verdi ve bütün bu güçlükler yetmezmiş gibi, hayatını Küba Devrimi'nin

zar oyununda yuvarlanmaya bıraktı. Moncada fatihi oldu, hapse girdi, sürgün edildi, hâlâ sürdürdüğü gerillalık öncesi *Granma* yolcularından biri oldu ve şimdi deniz kıyısındaki El Uvero Kışlası'na düzenledikleri saldırı sırasında yaşanan üç saatlik çarpışma esnasında, biri sol bacağına diğeriyse omzuna olmak üzere iki kurşun yedi, bunlar ölümcül değil ama can sıkıcı.

(209)

1957: Santiago de Cuba

Bir imparatorluk büyükelçisinin portresi

ABD Büyükelçisi Earl Smith, Santiago de Cuba şehrinin anahtarlarını alıyor. Tören sürerken ve nutuklar gürül gürül saçılırken, perdelerin arkasından gelen bir gürültü giderek büyüyor. Büyükelçi ihtiyatla pencereden kafasını uzatıp dışarı bakıyor ve siyahlara bürünmüş çok sayıda kadının ulusal marşı söyleyip, *"Özgürlük!"* diye haykırarak ilerlediklerini görüyor. Polisler onları sopalarla dövüp yere deviriyorlar.

Büyükelçi ertesi gün, Guantánamo'daki Kuzey Amerika askeri üssünü ziyaret ediyor. Ardından, onun çabaları sayesinde kısa zaman önce vergi muafiyeti kazanan Freeport Sulphur Company'nin demir ve nikel madenlerini geziyor.

Büyükelçi, polisin halkı sopayla dövmesi karşısında hissettiği hoşnutsuzluğu dışa vuruyor fakat komünist saldırganlık karşısında, hükümetin kendini koruma hakkını da kabul ediyor. Danışmanlar büyükelçiye, çocukluğunda hareket halindeki bir motosikletten düşen Fidel'in o günden beri anormal davranışlar sergilediğinden bahsediyorlar.

Üniversite günlerinde boks şampiyonu olan büyükelçi, General Batista'yı her ne pahasına olursa olsun desteklemek gerektiğini düşünüyor. Batista, ABD'yle ilintili birinin ya da bir şeyin korumasını asla reddetmeyecektir. İktidardaki Batista sayesinde, tu-

ristler daha uçaklarından inmeden o hafta sonunu birlikte geçirecekleri melez kızları fotoğraflarından seçebiliyorlar. Nevada'nın kumar makineleri, Chicago'nun mafya mensupları ve Miami'den ilk uçakla gönderilen sıcak akşam yemeği siparişleri verebilecek telefonlarla dolu Havana tam bir Kuzey Amerika şehri.

(431)

1957: El Hombrito

Che

Hombrito Vadisi'nde asilerin sözü geçiyor. Buraya bir ekmek fırını, eski bir teksir makinesinden müteşekkil bir matbaa ve tek odalı bir kulübede faaliyet gösteren bir sağlık ocağı kurdular. Sağlık ocağının doktoru Ernesto Guevara, namıdiğer Che, lakabının yanı sıra mate çayı ve ironi gibi belli özelliklere sahip bir Arjantinli. Bu Amerikan gezgini, Fidel'in güçlerine Meksika'dayken katıldı. Guatemala düştükten sonra oraya gitmişti ve geçimini fotoğraf çekerek kazanıyordu, fotoğraf başına bir peso alıyor, ayrıca Guadalupe Meryemi'nin kartpostallarını satıyordu.

Che, Hombrito'daki sağlık ocağında karınları şiş, neredeyse cüce kalmış çocuklar, az yiyip çok doğurmaktan vaktinden önce yaşlanmış genç kızlar ve kurumuş, içi boş deriden ibaret görünen erkekler kervanını muayene ediyor zira sefalet herkesi kendine özgü bir mumyaya dönüştürüyor.

Geçen yıl karaya çıkar çıkmaz maruz kaldıkları makineli tüfek ateşi sırasında, Che bir kutu mermiyle bir kutu ilaç arasında seçim yapmak zorunda kalmıştı. İkisini birden taşıyamazdı ve o bir kutu mermiyi tercih etmişti. Şimdi gerçekten güvendiği yegâne cerrahi aleti, eski Thompson tüfeğini okşuyor.

(209)

Sierra Maestralı köylü kadın, İhtiyar Chana onu şöyle hatırlayacak:

Zavallı Che! Onu sürekli astımıyla boğuşurken görüyor ve şöyle diyordum: "Aman Tanrım." Astım krizi geldiğinde birden sakinleşiyor, çok yavaş nefes almaya başlıyordu. Astım krizi yaşayan insanlar genellikle histerikleşir, durmadan öksürür, gözlerini ve ağızlarını kocaman açarlar. Ama Che öyle yapmıyor, astımı yatıştırmaya çalışıyordu. Gidip bir köşeye çekiliyor ve krizin yatışmasını bekliyordu.

Kendine acınmasından hoşlanmıyordu. Ola ki bir kadın ona, "Zavallıcık" derse, Che hemen dönüp öyle bir bakış atıyordu ki, tek kelime etmeden söyleyeceği her şeyi söylemiş oluyordu.

Ona göğsünden geçerken içini ısıtıp rahatlatacak sıcak bir şeyler hazırlıyordum. Dört dörtlük bir yağcılıkla, "Ah, benim sevgilim," diyordu. Az hınzır değildi.

(338)

1958: Stockholm

Pele

Hem dans eden hem de ettiren Brezilya futbolu ışıldıyor. Pele ve Garrincha, siyahlar soğuk iklimde oynayamaz diyenlerin haksız olduğunu kanıtlamak istercesine İsveç Dünya Kupası'nda şöhrete kavuşuyorlar.

Neredeyse çocuk yaştaki sıska Pele, daha büyük görünmek için göğsünü şişiriyor ve çenesini kaldırıyor. Tanrı kendini ciddiyetle futbola adasa, herhalde onun gibi oynardı. Pele topu gitmesi gereken yere bir şekilde tam zamanında gönderiyor ve top asla ona ihanet etmiyor. Onu çok yükseklere gönderiyor ve itaatkâr, minnettar ya da belki de görünmez bir lastikle bağlı olan top geniş bir kavis çizerek tekrar ayağına dönüyor. Pele onu havaya kaldırıyor, göğsünü içine çekiyor ve topu vücudunda yumuşak

bir biçimde yuvarlanmasına izin veriyor. Sonra onu daha yere değmeden ileri doğru fırlatırken ayak değiştiriyor ve gol yolunda koşturdukça koşturuyor. Elinde kement ya da tabanca bile olsa, hiçbir rakip ışıldayan o beyaz topu ağlarla buluşturmadan onu durduramaz.

Pele sahanın içinde ve dışında kendine dikkat ediyor. Ne zamanının bir dakikasını ne de cebindeki paranın tek kuruşunu boşa harcıyor. Kısa bir süre öncesine kadar limandaki iskelelerde ayakkabı boyuyordu. Pele yükselmek için doğmuş ve bunu kendisi de biliyor.

(279)

1958: Stockholm

Garrincha

Garrincha'dan çalım yiyen rakipleri yere devriliyor. Yarım dönüş, tam dönüş. Gider gibi yapıyor ama geliyor. Gelir gibi yapıyor ama gidiyor. Rakipleri, Garrincha yere muz kabukları saçıyormuş gibi, birbiri ardına bacaklar havada, kıç üstü yere oturuyor. Kaleci de dâhil olmak üzere bütün rakiplerini geçtikten sonra, Garrincha gol çizgisinde topun üstüne oturuyor. Ardından geri dönüp bir kez daha baştan başlıyor. Taraftarlar onun şeytanlıklarıyla eğlenirken takımın idarecileriyse saçlarını başlarını yoluyorlar: Garrincha, çarpık bacaklı kayıtsız kuş kazanmak için değil gülmek için oynuyor ve neticeyi unutuyor. O futbolun hâlâ bir şenlik olduğunu düşünüyor, iş ya da ticaret değil. Plajlarda ya da arsalarda, karşılığında hiçbir şey almadan ya da birkaç şişe bira için oynamaktan hoşlanıyor.

Bir sürü çocuğu var: Kendisininkiler ve kapısına bırakılanlar. Sanki bu son günüymüş gibi yiyip içiyor. Eli çok açık, gelen bütün parayı anında dağıtıyor. Garrincha dibe vurmak için doğmuş ama o bunu bilmiyor.

(22)

1958: Sierra Maestra

Devrim durdurulamaz bir kırkayaktır

Fidel savaşın tam ortasında, kurşun yağmurunun altında, Sierra Maestra'da toprak reformu yapıyor. Köylüler ilk doktorları, ilk öğretmenleri hatta bir davayı çözmek için paladan daha tehlikesiz olarak niteledikleri ilk yargıçlarıyla karşılaşırken, aynı zamanda ilk kez toprak sahibi oluyorlar. Batista ordusunun on bini aşkın askeri bozgun üzerine bozgun yaşıyor. Asi ordusunun sayısı kıyaslanamayacak kadar daha az ve silahları düşmanınkilere nazaran hâlâ yetersiz fakat altında, üstünde, içinde, önünde ve arkasında halk var.

Gelecek artık şimdiki zaman. Fidel nihai saldırıyı, Küba'yı uçtan uca ele geçirme harekâtını başlatıyor. Düzlüklerin fethi için dağlardan inen yüz altmış gerilla, biri Che Guevara'nın diğeriyse Camilo Cienfuegos'un komutasında iki kol halinde ilerliyor.

(98 ve 209)

1958: Yaguajay

Camilo

Gerillalar bombardımanları ve pusuları mucize eseri aşarak adanın merkezine ulaşıyor. Camilo Cienfuegos on bir gün süren bir çarpışmanın ardından Yaguajay Kışlası'nı ele geçirip, Che Guevara da Santa Clara şehrine girince Küba ortadan ikiye bölünüyor. Beklenmedik saldırı ülkenin yarısını Batista'nın elinden alıyor.

Camilo Cienfuegos çok cesur ve obur. O kadar yakın dövüşüyor ki, öldürdüğü düşman askerinin tüfeğini daha yere düşmeden kapıyor. Onu öldürebilecek kurşunlardan çoğu kez kıl payı kurtuluyor. Bir defasında, bir gün yemek yiyip sonraki bir ya da birkaç gün ağızlarına tek lokma koymadan geçirdikleri bir dö-

nemin ardından, bir oğlağı tek başına mideye indirince az daha öteki dünyayı boylayacaktı.

Camilo'nun kutsal kitaplardaki peygamberleri andıran saçı sakalı var ama onlar gibi çatık kaşlı değil, aksine bir kulağından diğer kulağına uzanan kocaman bir gülüşe sahip. Onu en çok gururlandıran başarısıysa, dağda bir şişe tentürdiyodu üzerine boca ettikten sonra, kollarını kavuşturup yerde hiç kımıldamadan yatmak suretiyle bir askeri uçağı aldatması.

(179 ve 210)

1959: Havana

Küba yılın ilk gününe Batistasız uyanıyor

Diktatörün Santo Domingo'ya indiği ve meslektaşı Trujillo'dan sığınma talebinde bulunduğu sıralarda, Havana'daki cellatlar kaçan kurtulur düsturuyla birbirini eziyor.

Kuzey Amerikalı Büyükelçi Earl Smith sokakların avam halk ve üstü başı pislik içinde, saçı sakalı birbirine karışmış, yalınayak, Dillinger Çetesi mensuplarına benzeyen, silah atışıyla ritim tutarak *guaguancó* dansı yapan birkaç gerilla tarafından istila edildiğine dehşet içinde tanık oluyor.

(98 ve 431)

Rumba

Guaguancó bir rumba türü ve kendine saygısı olan her Kübalı doğuştan rumbacı: Barışta, savaşta ve bu ikisi arasındaki her an rumbacı. Kübalı kavga ederken bile rumba yapıyor ve onları dansa çağıran davulların arkasında dalgalar halinde yayılan kalabalık gibi kurşunlarla dans ediyor:

"Çok keyif alıyorum. Kurşun isabet ederse şansıma küseyim. Ama ne yapayım, çok eğleniyorum."

Her sokaktan ya da toz bulutundan müzik yükseliyor ve onu durdurabilmek mümkün değil. Rumba müziği davullardan ya da sandıklardan, elde ne davul ne de sandık varsa bedenlerden ya da havadan yayılıyor ve kulaklar bile bu dansa katılıyor.

(86, 198 ve 324)

1959: Havana

Karayipli bir kazanovanın portresi

Tüyler ürpertici gösteri karşısında, Dominikli Büyükelçi Porfirio Rubirosa da korkuya kapılıyor. Kahvaltıda kahveden başka bir şey istemiyor. Haberler iştahını kaçırdı. Hizmetçi ordusu sandıkları çivileyip bavulları kapatırken, Rubirosa sinirli sinirli bir sigara yakıyor ve plağa gözde şarkısı *Benim Tadım*'ı koyuyor.

Yatağında asla güneşin batmadığı söyleniyor. Trujillo'nun Küba'daki adamı prensesleri, mirasyedi kadınları ve sinema yıldızlarını baştan çıkarmasıyla ünlü. Rubirosa onlara aşk sunmadan ya da tokat atmadan önce iltifatlar yağdırıyor ve ukulele çalıyor.

Onun muazzam enerjisinin çocukluğuna, bir sirenin memesinden süt emmesine dayandığını söyleyenler var. Vatanseverler işin sırrının, Dominik Cumhuriyeti'nde yetişen yabani ot *pega-palo* olduğunu söylüyorlar; Trujillo'nun yetiştirdiği ve ABD'ye ihraç ettiği erkeklik iksiri.

Rubirosa'nın kariyeri Trujillo'nun damadı olunca başladı, Paris Büyükelçisi olduğu dönemde Hitler'den kaçan Yahudilere vize satışıyla gelişti ve multimilyoner kadınlar Doris Duke ve Barbara Hutton'la evlenince mükemmele ulaştı. Köpekbalığını heyecanlandıran nasıl kan kokusuysa, bu tropik kazanovayı heyecanlandıran da paranın kokusu.

(100)

1959: Havana

"Sadece başlama hakkı kazandık"

... diyor, Sierra Maestra'dan oraya kadar bir tankın üzerinde gelen Fidel. Coşkulu kalabalığın karşısında, bir son gibi görünen bütün bunların ancak bir başlangıç olduğunu açıklıyor. O konuşurken güvercinler onun omuzlarında dinleniyor.

Ülke topraklarının yarısı ekilmiyor. İstatistikler geçen yılın, Küba tarihinin en bereketli yılı olduğunu söylüyor ama istatistikleri yahut başka bir şeyi okumayı bilmeyen köylüler bunu fark etmedi. Şu andan itibaren başka bir horoz ötecek ve onun ötmesi için yapılacak en acil iş, tıpkı dağda olduğu gibi, tarım reformu ve okuma yazma seferberliği. Fakat hepsinden önce şu katil ordunun dağıtılması gerekiyor. En zalimleri kendilerini infaz mangasının önünde bulacak. "Kemikkıran" dedikleri işkenceci, infaz mangası her nişan aldığında korkudan bayılıyor. Bu yüzden onu bir direğe bağlamaları gerekiyor.

(91)

1960: Brasilia

Bir şehir ya da hiçliğin ortasındaki hezeyan

Brezilya yeni başkentini kutluyor. Brasilia çölün kırmızı tozunun üzerine çizilen bir haçın ortasında, kıyıdan ve her şeyden çok uzakta aniden doğuyor.

Baş döndüren bir hızla inşa edildi. Burası üç yıl boyunca, işçilerle teknisyenlerin görevlerini, yemeklerini ve altında uyudukları çatıyı paylaşarak, gece gündüz omuz omuza çalıştıkları bir karınca yuvası oldu. Ama Brasilia'nın inşası tamamlanınca kısa süreli kardeşlik yanılsaması da sona erdi. Kapıları birden kapatıyorlar: Şehir hizmetkârlara hizmet etmiyor. Brasilia onu elleriyle yoktan var edenleri dışarıda bırakıyor. Onlar şehrin dışında, ken-

diliğinden ortaya çıkan gecekondu mahallelerinde, üst üste yığılmış halde yaşayacaklar.

Burası hükümetin şehri, iktidarın evi; buradaki meydanlarda ne halk var ne de yürümek için kaldırım. Brasilia aydaki bir şehir gibi: Bembeyaz, ışıltılı, orada uzaklarda, yükseklerde, Brezilya'nın üzerinde, onun kirinden ve deliliğinden muaf bir şekilde dalgalanıyor.

Buradaki sarayların mimarı Oscar Niemeyer onu böyle hayal etmemişti. Büyük açılış şenliği sırasında Niemeyer tribünde yerini almıyor.

(69 ve 315)

1960: Rio de Janeiro

Niemeyer

... dik açılardan ve kapitalizmden nefret ediyor. Kapitalizme karşı yapabileceği çok fazla şey yok ama alana baskı yapıp sınırlayan dik açıya karşı, onun duyumsal ve bulut gibi hafif mimarisi galip geliyor.

Niemeyer insan yerleşimlerini kadın bedeni, kavisli bir kıyı şeridi ya da tropikal bir meyve biçiminde tasarlıyor. Bazen de dağ biçiminde; eğer dağ gökyüzünün önünde, Tanrı'nın kendini Niemeyer sandığı bir günde tasarladığı Rio de Janeiro dağları gibi, güzel kıvrımlarla beliriyorsa.

(315)

1960: Rio de Janeiro

Guimaraes Rosa

Sözcüklerden evler inşa eden Guimaraes Rosa'nın dili de cüretkâr ve inişli çıkışlı.

Bu son derece dakik, kırmızı ışıkta karşıdan karşıya geçmekten aciz, ciddi beyefendi tutkuyla yanan eserler yaratıyor. Bu kariyer sahibi, güler yüzlü diplomatın öykü ve romanlarında trajedi çok

sert esiyor. Akademi'ye girmenin hayalini kuran bu muhafazakâr burjuva, kalemi eline aldığında bütün normları yerle bir ediyor.

1960: Artemisa

Binlerce, on binlerce pala

... havada sallanıyor. Birbirine sürtünüp çarpışarak bilenen palaların şıngırtısı, Fidel'in konuşmasına yahut daha ziyade kürsüden dile getirdiği şarkıya savaş müziği fonu oluşturuyor. Fidel adanın doğusunda, şeker işçilerinin önünde, petrol şirketi Texaco'yu neden kamulaştırdıklarını anlatıyor.

Karşı darbeler karşısında Küba ne sendeliyor ne de susuyor. ABD Dışişleri Bakanlığı tarım reformunu tanımıyor: Küba, Kuzey Amerikalılara ait büyük çiftlikleri köylülere bölüştürüyor. Eisenhower şekerkamışı tarlalarını ateşe vermek için yangın uçaklarını gönderiyor ve Küba'dan şeker satın almama tehdidinde bulunuyor: Küba, Sovyetler Birliği'yle petrol karşılığında şeker anlaşması yaparak ticari tekeli kırıyor. Kuzey Amerikalı petrol şirketleri, Sovyet petrolünü rafine etmeyi reddediyor: Küba onları ulusallaştırıyor.

Her nutuk bir ders niteliği taşıyor. Küba henüz el yordamıyla ilerleyip her adımda kendine bir yol ararken, Fidel saatlerce gerekçeleri sıralıyor, soruyor, öğreniyor, öğretiyor, savunuyor ve suçluyor.

(91)

1961: Santo Domingo

Trujillo Devri'nin otuz birinci yılında

Kâğıt ağırlığı olarak kullandığı porselen beysbol eldiveni, altın yaldızlı aşk tanrıları ve dansçı kızların arasında duruyor. Etrafı Trujillo büstleri ve Trujillo fotoğraflarıyla çevrili Trujillo, casuslarının gönderdiği en güncel entrikacı listelerini gözden geçiriyor.

İşkenceciler Ozama Kalesi'ndeki tutsakların ağzından yeni isimler koparırken, kibirli eli onun için tehdit oluşturmayacak bazı erkek ve kadın isimlerinin üzerini çiziyor.

Listeler Trujillo'da üzücü düşüncelere neden oluyor. Entrikacıların başında, daha düne kadar yönetimi paylaştıkları ABD Büyükelçisi'nin ve Batı Hint Adaları Başpiskoposu'nun isimleri yer alıyor. İmparatorluk ve Kilise, onlara son derece sadık ama dünyanın gözünde insan içine çıkamaz hale gelen evladını şimdi reddediyor ve onun cömert eline tükürüyor. Nankörlüğün böylesi Dominik Cumhuriyeti'nin kapitalist gelişiminin mimarının yüreğini sızlatıyor. Bununla birlikte göğsünden, göbeğinden ve duvarlardan sarkan onca madalyanın arasında Trujillo en çok, Vatikan'ın sunduğu Aziz Büyük Gregorius Nişanı'nı ve yıllar önce, hizmetlerini ödüllendirmek için ABD deniz piyadelerinin verdiği küçük madalyayı önemsiyor.

Resmi olarak Ülkenin Velinimeti, Kurtarıcısı, Babası, Finansal Bağımsızlığın Mimarı, Dünya Barışının Şampiyonu, Kültürün Koruyucusu, Amerika Kıtasının İlk Anti-komünisti, Müstesna Lider, Bilgeler Bilgesi ve Generaller Generali olarak adlandırılan adam ölünceye kadar her şeye rağmen Batı'nın Nöbetçisi olmayı sürdürecek.

(60, 63 ve 101)

1961: Santo Domingo

Ölünün ölüsü

Santo Domingo'daki gardıroplarını dolduran dokuz bin altı yüz kravat, iki bin takım elbise, üç yüz elli üniforma, altı yüz çift ayakkabı ve İsviçre'deki özel hesaplarında yatan beş yüz otuz milyon doların yanı sıra, bütün ülkeyi ardında miras bırakıyor.

Rafael Leónidas Trujillo pusuya düşürülüp arabasında delik deşik edildi. Oğlu Ramfis miras, cenaze ve intikam işini üstlenmek üzere Paris'ten buraya geliyor.

Porfirio Rubirosa'nın meslektaşı ve dostu olan Ramfis Trujillo, yakın zaman öncesine kadar Hollywood'da yürüttüğü kültürel misyondan ötürü belli bir ün kazandı. Orada, aç fakat cömert Dominik halkı adına, Kim Novak ve Zsa Zsa Gabor'a Mercedes otomobillerin yanı sıra vizon ve çinçilla kürkler armağan etti.

(60, 63 ve 101)

1961: Domuzlar Körfezi

Rüzgâra karşı

... ölüme karşı, sürekli ileriye, asla dönmek yok; Küba Devrimi Miami'den uçakla sadece sekiz dakika mesafede hayatta kalmayı şaşırtıcı biçimde sürdürüyor.

CIA bu küstahlığı sona erdirmek için ABD, Guatemala ve Nikaragua merkezli bir işgal hareketi başlatıyor. II. Somoza sefere çıkanları iskeleden uğurluyor. CIA'nın üretip harekete geçirdiği Küba Kurtuluş Ordusu, Batista diktatörlüğünde görev yapmış asker ve polislerin yanı sıra şekerkamışı tarlalarının, bankaların, gazetelerin, kumarhanelerin, genelevlerin ve siyasi partilerin adadan gönderilen vârislerinden oluşuyor.

Somoza, "*Bana Castro'nun sakalından iki kıl getirin!*" diye onlara sipariş veriyor.

ABD uçakları Küba semalarına giriyor. Kamuflajlı uçaklar üstlerinde Küba Hava Kuvvetleri'nin yıldızını taşıyor. Alçaktan uçarak kendilerini selamlayan halkın üzerine makineli tüfek ateşi açıyor ve bombalarını şehirlerin üzerine boşaltıyorlar. Zemini hazırlayan bombardımanın ardından işgalciler Domuzlar Körfezi'nin bataklıklarına çıkarma yapıyorlar. Bu arada Başkan Kennedy Virginia'da golf oynuyor.

Emri Kennedy verdi ama işgal planını hayata geçiren Eisenhower oldu. Eisenhower, daha önce Guatemala'nın işgaline onay verdiği aynı masada bu kez Küba'nın işgalini onayladı. CIA Başkanı Allen Dulles, Fidel Castro'nun sonunun Arbenz'inki gibi olacağı konusunda onu temin etti. Bir gün fazla, bir gün az, yaklaşık iki

hafta sürmesini bekliyordu ve bu operasyonda da aynı CIA ekibi görev yapıyordu: Aynı adamlar, aynı üslerden yola çıktılar. Kurtarıcıların yaptığı çıkarma, kızıl tiranlığa maruz kalan adada halk isyanını tetikleyecekti. Kuzey Amerikalı casuslara göre, kuyruklara girmekten bıkmış Küba halkı ayaklanmak için sadece bir işaret bekliyordu.

(415 ve 469)

1961: Girón Plajı

ABD'nin Latin Amerika'daki ikinci askeri bozgunu

Küba işgalcilerin işini üç günde bitirdi. Ölülerin arasında dört Kuzey Amerikalı pilot da var. ABD Donanması'nın eşlik ettiği yedi gemi ya kaçıyor ya da Domuzlar Körfezi'nin dibini boyluyor.

Başkan Kennedy, CIA'in fiyaskosunun tüm sorumluluğunu üstleniyor.

CIA her zamanki gibi, duymaktan hoşlandığı şeyleri söylemeleri karşılığında para alan uyanık yerel casuslarının raporlarına inandı ve yine her zamanki gibi, coğrafyayı insanlar ve tarihle ilgisi olmayan bir askeri haritayla karıştırdı. CIA'in çıkarma için seçtiği bataklıklar zamanında tüm Küba'nın en sefil yerleri, tam anlamıyla bir timsah ve sivrisinek krallığıydı, ta ki devrim gelene kadar. Devrimle birlikte gelen azim, bu bataklıkların görünümünü okul, hastane ve yol inşa etmek suretiyle tamamen değiştirmişti. Bu yörenin halkı, kendilerini kurtarmaya gelen işgalcilere karşı göğsünü ilk siper edenlerdi.

(88, 435 ve 469)

1961: Havana

Geçmişin portresi

İşgalciler, parazitler ve cellatlar, genç milyonerler, binbir suçtan kıdemliler gazetecilerin sorularını yanıtlıyorlar. Kimse ne Girón

Plajı'nın ne de başka bir şeyin sorumluluğunu üstleniyor; onların hepsi bu seferin aşçısıydı.

Batista döneminin ünlü işkencecisi Ramón Calviño zamanında dövdüğü, tekmelediği, tecavüz ettiği kadınlar tarafından tanınıp tartaklanınca tam bir hafıza kaybı yaşıyor. İşgalci tugayın papazı Peder Ismael de Lugo, Meryem Ana'nın pelerinin altına sığınmaya çalışıyor. İspanya İç Savaşı'nda, Meryem Ana'nın tavsiyesiyle Franco'nun saflarında savaşmıştı ve şimdi de Meryem Ana'nın komünizme daha fazla maruz kalmaması için Küba'yı işgal etti. Peder Lugo, banka ya da kamulaştırılmış tarım arazisi sahibi, diğer bin iki yüz tutsak gibi düşünüp hisseden, hak dendiğinde mülkiyet hakkını; özgürlük dendiğinde ticaret özgürlüğünü; örnek topluluk dendiğinde şirketler topluluğunu ve örnek demokrasi dendiğindeyse hissedarlar toplantısını anlayan, kodoman Meryem Ana'ya yakarıyor.

Belli ki bütün işgalciler cezadan muaf tutulma etiğine göre eğitilmişler. Kimse birini öldürdüğünü kabul etmiyor. Ne de olsa sefalet de işlediği cinayetlerin altına asla imza atmaz. Bazı gazeteciler onlara toplumsal adaletsizlikler hakkında sorular yöneltiyor ama onlar kendilerini temize çıkarıyorlar, sistem kendini temize çıkarıyor: Zaten Küba ve bütün Latin Amerika'da bebeklerin doğduktan kısa süre sonra ölmesinin suçlusu da kapitalizm değil, mide ve bağırsak iltihabı.

(397)

1961: Washington

Küba'yı kim işgal etti? ABD Senatosu'nda bir diyalog

Senatör Capehart: "*Kaç uçağımız vardı?*"

Allen Dulles (CIA Başkanı): "*Yani Kübalıların kaç uçağı vardı?*"

Senatör Sparkman: "*Hayır, Amerikalıların. Kaç tane?*"

Dulles: "*Bir saniye, bizim konumuz Kübalılar.*"

Sparkman: "*Asiler.*"

Dulles: "*Biz onları asiler olarak adlandırmıyoruz.*"

Capehart: "*Demek istediğim, devrimci güçler.*"

Sparkman: "*Kaç uçağımız olduğunu sorarken onları, Castro karşıtı güçleri kastediyordu.*"

Richard M. Bissell (CIA Başkan Yardımcısı): "*On altı tane B-26 ile başlayalım, efendim...*"

(108)

1961: Havana

María de la Cruz

İstiladan kısa bir süre sonra halk meydanda toplanıyor. Fidel ellerindeki tutsakların çocuk ilaçlarıyla değiş tokuş edileceğini ilan ediyor. Ardından, okuma yazmayı öğrenen kırk bin köylünün diplomalarını veriyor.

Yaşlı bir kadın kürsüye çıkmak için ısrar ediyor, o kadar ısrar ediyor ki sonunda çıkarıyorlar. Boyuna göre epey yüksekte kalan mikrofonu almak için boşuna çabalarken Fidel imdadına yetişiyor:

"*Ben sizinle tanışmak istiyordum, Fidel. Size şunu söylemek istiyordum...*"

"*Beni utandırıyorsunuz.*"

Ama her yanı buruşuk ve kemikleri görünen ihtiyar kadın onu övgüye minnete boğuyor. O okuma yazmayı yüz altı yaşında öğrendi. Kendini tanıtıyor. Kutsal Haç'ın bulunduğu gün doğduğu için adı María de la Cruz'du, soyadıysa Semanat çünkü köle kızı ve köle torunu bir köle olarak doğduğu şekerkamışı tarlasının adı Semanat'tı. O dönemde efendiler yazıyı seven zencileri hapse tıkıyorlardı, diye anlatıyor María de la Cruz çünkü zenciler çan sesi ve kırbaç ritmiyle işleyen birer makineydi, işte bu yüzden öğrenmesi bunca zaman almıştı.

María de la Cruz kürsüyü sahipleniyor. Konuşması bitince şarkı söylüyor. Şarkı söyledikten sonra dans ediyor. María de la Cruz dans etmeye başlayalı bir asırdan fazla zaman oldu. Annesinin kar-

nından dans ederek çıktı ve buraya gelene kadar acıyı ve korkuyu dans ederek yendi; burası onun gelmesi gereken yerdi, bu yüzden onu kürsüden indirebilene aşk olsun.

(298)

1961: Punta del Este

Letrinokrasi*

Küba'ya asker çıkarma fiyaskosunun ardından ABD, Latin Amerika'ya büyük bir dolar çıkarması müjdeliyor.

Başkan Kennedy, sakallı gerillaları tecrit etmek için Latin Amerika ülkelerine büyük miktarda bağış, borç ve yatırım tekliflerinde bulunuyor:

"*Küba altın yumurtlayan tavuk*," diye teyit ediyor Che Guevara, Punta del Este'deki Pan-Amerikan konferansında.

Che bu rüşvet projesini bir alay olarak niteliyor. Hiçbir şey değişmesin diye, değişim retoriği devreye sokuluyor. Konferansın resmi raporlarının toplamı yarım milyon sayfaya ulaşıyor ve devrimden, tarım reformundan, ilerlemeden bahsetmeyen tek sayfa dahi yok. ABD bir yandan Latin Amerika menşeli ürünlerin fiyatlarını düşürürken, diğer yandan yoksullara, yerlilere, siyahlara tuvalet vaadinde bulunuyor: Makine, ekipman falan değil, tuvalet vaat ediyorlar:

"*Teknisyen beyefendiler için*," diye suçluyor Che, "*planlama yapmak tuvalet planlamak anlamına geliyor. Eğer onları ciddiye almış olsaydık Küba bir tuvalet cennetine dönüşebilirdi!*"

(213)

* Che Guevara tarafından, ABD'nin Latin Amerika ülkelerindeki sorunları çözmeye yönelik önerilerinin gerçeklikten ne kadar uzak olduğunu dile getirmek ve bu ülkenin ikiyüzlü demokrasi anlayışını eleştirmek için *letrino* (tuvalet) ve *krasi* sözcüklerinin birleştirilmesiyle uydurulan ve daha sonraları boğazına kadar yolsuzluğa batmış rejimler için de kullanılan terim. (ç.n.)

1961: Escuinapa

Öykücü

Bir keresinde eşek sandığı bir kaplana eyer vurup üzerine binmişti; başka bir zaman pantolonunu canlı bir yılanla bağladıktan sonra, tokasını bulamayınca onun kemer olmadığını anlamıştı. Piste birkaç tane mısır tanesi atılmadığı takdirde hiçbir uçağın inmediğini söylediğinde ya da trenin çılgına dönüp ileri gitmek yerine yana doğru gitmeye çalıştığı gün yol açtığı büyük katliamı anlattığında herkes ona inanıyor.

"Ben asla yalan söylemem," diye yalan söylüyor El Güilo Mentiras.

Escuinapa'daki haliçlerde karides avcılığı yapan El Güilo bu yörenin lafazanı. Tezgâh önünde ya da ateş etrafında daima sözlü ve asla yazıya dökülmeden icra edilen sohbet hokkabazlığının, Latin Amerika hikâyeciliğinin mensubu.

Yetmiş yaşında olmasına rağmen gözleri fıldır fıldır oynuyor. Bir gece onu bulmaya gelen ölümle dalga geçiyor:

"Tak tak tak," diye ölüm kapıyı çalıyor.

"Buyur gir," diyor El Güilo, yattığı yataktan onu tüm sevecenliğiyle içeri davet ederek. *"Ben de seni bekliyordum."*

Ama onun külodunu çıkarmak isteyince, korkuya kapılan ölüm kaçıp gidiyor.

(309)

1961: San Salvador de Bahia

Amado

El Güilo Mentiras'ın Meksika'da ölümü korkutup kaçırdığı sırada, Brezilya'da romancı Jorge Amado yalnızlığı korkutan bir kaptan yaratıyor. Amado'nun anlattığına göre kaptan, tarifini Hong Kong Denizi'ndeki yaşlı bir kurttan alıp hazırladığı içkilerle civardaki komşularını gemisinde ağırlarken, kasırgalara ve bataklık ateşlerine meydan okuyor, tsunamilerin ve kapkara girdapların içinden geçiyor.

Kaptan Peru kıyılarında gemiyi batırınca komşuları kazazede oluyor. Sisli Kuzey Denizi'nde, bir buzdağının iskele tarafından geminin üstüne doğru geldiğini görünce ya da Bengal Denizi'nde muson çok şiddetli esince ya can sıkıntısı ve romatizmadan mustarip bir emekli ya da çekingen bir memur olan komşuların yürekleri sıkışıyor. Kaptan ne zaman, apış arasındaki beyaz çiçek dışında üzerinde başka hiçbir giysi olmaksızın, İskenderiye'nin arenasında dans ederken sulu üzümleri ısıran Arap dansözden bahsetse hepsi zevkten titriyor.

Kaptan Brezilya'nın dışına hiç çıkmadı. Bir gemiye hatta bir bota bile binmedi çünkü onu deniz tutuyor ama salonuna oturup evin yelkenlerini şişirip denize açılıyor ve Marco Polo'dan, Kristof Kolomb'dan ya da astronotlardan çok daha uzaklara gidiyor.

(19)

1962: Cosalá

Bir artı bir eşittir bir

Aynı direğe bağlı, tepeleme kuru odun yüklü hayvanlar bakışıyor. Erkek âşık, dişiyse fingirdek gibi bakıyor. Erkek ve dişi eşek tekrar tekrar bakışırken, dualarıyla meşgul aşırı dindar kadınlar kilise istikametinde meydanı geçiyorlar. Bugün Kutsal Cuma olduğu için tamamen siyahlara bürünmüş –siyah şallar, siyah çoraplar, siyah eldivenler– bu aşırı dindar kadınlar İsa efendimiz için dua edip yas tutuyorlar. Dişi ve erkek eşeğin iplerinden kurtulup biraz koklaştıktan sonra yüzleri kiliseye, sırtlarıysa belediyeye dönük, meydanın tam ortasında zevk yaşamaya başladıklarını gören sofu kadınlar büyük bir dehşete kapılıyorlar.

Çığlıkları bütün Meksika'dan duyuluyor. Cosalá Belediye Başkanı José Antonio Ochoa balkona çıkıyor, bir çığlık atıyor ve gözlerini kapatıyor. Ardından, kendilerini aşka kaptırmış asi eşeklerin hemen oracıkta, birbirlerinden ayrılmadan kurşuna dizilmelerini emrediyor.

(308 ve 329)

1962: Villa de Jesús María

Bir artı bir eşittir her şey

Eşeklerin kurşuna dizildiği kasabadan çok uzak olmayan bir başka dağ kasabasında Cora yerlileri yüzlerine maske takıp çıplak bedenlerini boyuyorlar. Her Kutsal Cuma gününde olduğu gibi, şenlik başlayınca şeyler yeni isimler alıyor: İsa'nın çilesi, geyiğin sihirli avı ya da yeryüzünde insan hayatını başlatan cinayet Güneş Tanrı'nın katledilişi:

"*Ölsün, öldürsün, döllesin.*"

Haçın dibinde dans eden âşık çiftler kendilerini birbirlerine sunuyor, birbirlerine sarılıyor, birbirlerinin içine giriyorlar. Bu arada palyaço kılığındaki dansçılar onları taklit eden figürler yapıyorlar. Herkes okşama, gıdıklama ve maskaralık içinde oynaşıp birbirini seviyor ve diğer yandan da bir şeyler atıştırıyor çünkü meyveler mermilere, yumurtalarsa bombalara dönüşüyor ve büyük ziyafet, birbirlerine tortilla fırlatıp bal boca ettikleri savaşa dönüşmüş olarak son buluyor. Cora yerlileri, iç sıkıntısının kıyısında can çekişen İsa'ya saygılarını sunmak için dans edip sevişirken, yemek yerken çılgınlar gibi eğleniyorlar. İsa da çarmıhından onlara minnettle gülümsüyor.

(46)

1963: Bayamo

Flora Kasırgası

Küba'yı bir haftadan uzun bir süre boyunca ruhen ve bedenen hırpalıyor. Ulusal tarihin en uzun süren kasırgası vurup kaçtıktan sonra, herhangi bir şeyi yerle bir etmeyi unutmuşçasına işini bitirmek için geri dönüyor: İyice büküldükten sonra en beklenmedik yerden vuran bu öfkeli burgacın, bu devasa rüzgâr yılanının etrafındaki her şey dönüyor.

Kapıları ve pencereleri çivilemek hiçbir işe yaramıyor. Kasırga her şeyi kökünden söküyor, evleri ve ağaçları havaya fırlatarak

oyun oynuyor. Kuşlar uçmaya korkunca gökyüzü bomboş kalıyor, deniz taşıyor ve adanın tüm doğu kesimini su basıyor. Bayamo Üssü'nden askeri ekipler kayıklar ve helikopterlerle yardıma koşuyor. Oradan oraya koşturan gönüllüler insanları ve hayvanları kurtarıyor, sağ buldukları her şeyi aşılıyor ve geride kalan ne varsa ya toprağa gömüyor ya da yakıyor.

(18)

1963: Havana

Herkesin elinden bir şeyler geliyor

Kasırga tarafından altı üstüne getirilen ve ABD tarafından ablukaya alınıp sürekli tehdit edilen bu adada her geçen gün tam bir kahramanlık destanı. Vitrinlerde ayakkabılar ya da gömlekler yerine, Vietnam'la dayanışma afişleri yer alıyor ve herhangi bir alışveriş için saatlerce kuyrukta beklemek gerekiyor; az sayıdaki otomobil öküz boynuzundan yapılmış piston yaylarında gidiyor, sanat okullarındaysa boya için kurşunkalemlerin içindeki grafit törpüleniyor. Fabrikalardaki kimi yeni makinelerin üzerinde örümcek ağları var çünkü bazı yedek parçaların katetmesi gereken on bin kilometre henüz tamamlanmadı. Petrol ve diğer her şey uzaklardaki Baltık limanlarından geliyor ve Küba'dan Venezüella'ya gönderilen bir mektup, öylesine yakın bir mesafeye ulaşmadan önce tam bir dünya turu yapıyor.

Eksik olan sadece nesneler değil. Her şeyi bilen birçok insan, her şeye sahip olanların peşinden Miami'ye kaçtı.

Peki, şimdi ne olacak?

"Şimdi her şeyi icat etmemiz gerek."

Ricardo Gutiérrez on sekiz yaşındayken Havana'yı, Batista diktatörlüğünün bitişini kutlayan tüfek, pala ve şapka selinin arasında elinde tüfekle dolaştı. Ertesi gün, sahipleri tarafından terk edilmiş birçok şirketin sorumluluğunu üstlenmek zorunda kaldı. Diğer şirketlerin yanı sıra payına bir de kadın iç çamaşırı fabri-

kası düştü. Derhal hammadde sorunları başladı. Sutyenlerin içini doldurmak için lateks köpüğü yoktu. İşçiler bir araya gelip konuyu aralarında tartıştılar ve yastıkları parçalayıp içlerini kullanmaya karar verdiler. Sonuç felaket oldu. Yastık içleri yıkanamıyordu çünkü bir türlü kurumuyordu.

Yirmi yaşındayken, Ricardo'yu cebine iki peso koyup bir şeker fabrikasına yönetici olarak gönderdiler. Ricardo şeker fabrikasını daha önce uzaktan bile görmemişti; şekerkamışı likörünün renginin koyu olduğunu orada keşfetti. Önceki yönetici, yarım asırlık deneyime sahip sadık köle, devrimin kamulaştırdığı o civardaki şekerkamışı tarlalarının efendisi olan patronu Julio Lobo'nun yağlıboya portresini koltuğunun altına alıp ufukta gözden kaybolmuştu.

Şimdi onu Dışişleri Bakanı çağırtıyor. Raúl Roa yere, halının üstüne yaydığı büyük bir İspanya haritasının önüne oturmuş oraya buraya küçük çarpılar koyuyor. Yirmi iki yaşındaki Ricardo konsolos olduğunu işte böyle öğreniyor.

"*Tamam da ben daktiloyu iki parmak yazan biriyim,*" diye kekeleyerek kendini savunuyor.

"*Ben tek parmak yazıyorum ve bakanım,*" diye son noktayı koyuyor Roa.

1963: Havana

Bürokratın portresi

Kara dönemin yol açtığı, kızıl dönemin mümkün kıldığı yeşil dönem: Eskiden açgözlülük ve korkunun işgal ettiği yerleri şimdi dayanışma dolduruyor. İcat etmeye, yaratmaya ve çılgınlığa muktedir Küba Devrimi varlığını sürdürüyor. Gelgelelim düşmanı çok. En korkunç düşmanlarından biri de kasırga kadar yıkıcı, emperyalizm kadar boğucu olan bürokrat: Onu içinde taşımayan tek bir devrim yok.

Bürokrat odundan yapılmış ve onu kansız, cesaretsiz, duygusuz, söyleyecek sözden yoksun yaratmış tanrıların hatası sonucun-

da doğmuş bir varlık. Yankısı var ama sesi yok. Emirleri iletmeyi biliyor, fikirleri değil. Her şüpheyi büyük suç addediyor; her farklı fikir onun gözünde bir ihanet. Onun birlikten anladığı tek seslilik; gözünde asla reşit olamayan halkın, kulağından çekerek yönlendirilmesi gerektiğini düşünüyor.

Bürokratın hayatını riske atması hayli zor rastlanacak bir durum. Koltuğunu riske atmasıysa asla görülmeyecek bir şey.

1963: Havana

Bola de Nieve*

"*Bu Yoruba Marksizm-Leninizmi*," diyor Guanabacoa şarkıcısı, aşçı Domingo ile Mamá Inés'in oğlu Bola de Nieve.Ve bunu fısıltıyla, biraz boğuk ve etli sesinin en alçak tonuyla söylüyor. *Yoruba Marksizm-Leninizmi* Bola de Nieve'nin, Enternasyonal'le kalçalarını sallayarak dans eden bu halkın öfkesine ve neşesine, Avrupa ve Afrika'nın Amerika'nın kumlarındaki şiddetli kucaklaşmasından doğan Küba Devrimi'ne taktığı isim. Bu alanda insanların, tanrılar tarafından yapılmış insanlardan yaptıkları tanrılar birbiriyle karşılaşıyor, bazıları yeryüzüne inerken diğerleri gökyüzünü keşfe çıkıyor ve Bola de Nieve bunu esprili şarkılarıyla kutluyor.

1963: Coco Nehri

Sandino'nun kucaklayışını omuzlarında taşıyor

Aradan geçen zaman onu silemedi. Otuz yıl sonra Albay Santos López, Nikaragua Nikaragua olabilsin diye kuzey selvasında savaşa geri dönüyor.

---

* (İsp.) Kartopu. (ç.n.)

Sandinista Cephesi birkaç yıl önce doğdu. Onu Santos López, Fonseca Amador, Tomás Borge ve hiç görmese de Sandino'yu yaşatmak isteyen diğer delikanlılar hep birlikte doğurdular. Görev çok kanlı olacak, hepsi bunu biliyor:

"*Onca yolsuzluk ve pislik, ne kadar kutsanmış olursa olsun hiçbir suyla temizlenemez*," diyor Carlos Fonseca.

Gerillalar doğru düzgün silahları olmaksızın, bitmek bilmez yağmurda sürekli sırılsıklam, böcekler tarafından yenilirken kendileri bir şey yemeden, bitmiş, tükenmiş ve yitik halde selvada dolaşıp duruyorlar. Gün batımından daha kötü bir vakit yok. Neticede gündüz gündüz, gece de gece ama güneş batar batmaz dayanılmaz bir iç sıkıntısı ve korkunç bir yalnızlık başlıyor; şimdilik Sandinistalar birer hiçler ya da neredeyse hiçler.

(58 ve 267)

1963: San Salvador

Miguel elli sekiz yaşında

Bildiğiniz üzere Miguel diken üstünde yaşamaya devam ederek köylü sendikaları kurmakla uğraşıyor ve başka sorunlar çıkarıyor; polisler onu küçük bir kasabada yakaladıklarında, ellerini ayaklarını bağlayıp San Salvador'a getiriyorlar.

Burada okkalı bir dayak yiyor. Onu tam sekiz gün boyunca havada asılı halde dövüyorlar, sekiz gece boyunca yere atıyorlar. Kemikleri çatırdıyor, eti feryat ediyor ama ondan sırlarını ele vermesini istediklerinde yine de tek kelime etmiyor. Fakat işkenceci yüzbaşı sevdiği insanlara küfredince, hazırcevap ihtiyar kanlı kalıntılarının arasından doğruluyor, tüyleri yolunmuş horoz ibiğini dikleştirip ötüyor ve yüzbaşıya, o pislik ağzı kapatmasını emrediyor. Bunun üzerine yüzbaşı tabancasının namlusunu onun boynuna dayıyor, Miguel hemen tetiği çekmesi için ona meydan okuyor. İkisi birbirlerine bakarken derin derin nefes alıyorlar ve gözlerinden adeta alevler fışkırıyor: Askerin parmağı tetiğin üze-

rinde, tabancası Miguel'in boynuna dayalı, gözleri onunkilere sabitlenmiş durumda ama Miguel gözünü bile kırpmıyor, başında atan kalbinin gümbürdeyişini dinlerken saniyelerin ve asırların geçişini sayıyor. Miguel'in kendini artık kesinlikle ölü bildiği bir anda, yüzbaşının gözlerindeki öfke ışıltısında aniden bir gölge, bir yorgunluk ya da artık neyse, bir şey beliriyor ve onu ele geçiriyor, gözlerini ondan çalıyor. Kendine gelen yüzbaşı, onun orada bulunmasına şaşırmış gibi gözlerini kırpıştırıyor ve hem silahını hem de bakışlarını yavaşça yere indiriyor.

Miguel'in elli sekiz yaşındaki on birinci doğumu işte böyle gerçekleşiyor.

(222)

1963: Dallas

Hükümet hakikatin var olmadığına karar veriyor

Bir öğle vakti, Dallas'ın bir sokağında, ABD Başkanı bir suikasta kurban gidiyor. Başkan ölür ölmez resmi versiyon her tarafa yayılıyor. Nihai versiyon olacak olan bu versiyon, Lee Harvey Oswald'ın Kennedy'yi öldürdüğünü belirtiyor.

Ne silah mermiyle örtüşüyor ne de mermi deliklerle. Suçlu da suçla örtüşmüyor: Oswald kötü bir nişancı ve ortalama bir fiziğe sahip ama resmi versiyona göre, olimpiyat şampiyonu bir yarışçı ve nişancı gibi hareket etti. Eski bir tüfeği imkânsız bir hızla ateşledi ve sihirli mermisi Kennedy ve Teksas Valisi Connally'yi delip geçmek için akrobatik dönüşler yaptı ama vali mucizevi bir şekilde sağ kaldı.

Oswald bağırarak inkâr ediyor. Ama onun ifadesinde ne söylediğini kimse bilmiyor ve bilmeyecek. İki gün sonra, televizyon kameralarının önünde ebediyen susturuluyor: Bütün dünya bu gösteriye iştirak ediyor. Oswald'ın çenesini kapatan, Jack Ruby

adında kadın satıcılığı ve uyuşturucudan sabıkalı bir haydut. Ruby vatanseverlik duygusuyla ve zavallı dul kadının haline acıdığı için Kennedy'nin intikamını aldığını söylüyor.

(232)

1963: Santo Domingo

Latin Amerika geleneklerine ilişkin bir kayıt

Sosúa'nın kumlarından açık denize doğru yüzüyordu. Önünde yol alan gemideki orkestra, köpekbalıklarını korkutup kaçırmak için çalıyordu.

General Toni Imbert artık göbekli ve tembel, nadiren suya giriyor ama çocukluğunun plajına gitmeye devam ediyor. Dalgakırana oturup tüfekle nişan almaktan ve köpekbalıklarına ateş etmekten hoşlanıyor. Sosúa'da köpekbalıkları, mezbaha artıkları için yoksullarla kapışıyor. General Imbert yoksullara sempati duyuyor. Dalgakırana oturup onlara on dolarlık banknotlar atıyor.

General Imbert, ruh ikizi General Wessin y Wessin'e çok benziyor. Her ikisi de komünistlerin kokusunu çok uzaktan –nezleyken bile– alabiliyor; her ikisi de erken kalktıkları ve elleri bağlı insanları öldürdükleri için sayısız madalya kazandı. Her ikisi de *başkan* dediğinde daima ABD başkanını kast ediyor.

Imbert ve Wessin y Wessin, Panama'daki Amerikalılar Okulu'nun Dominikli evlatlarının ikisi de Trujillo'nun kanatları altında semirdi. Sonra ikisi birden ona ihanet etti. Trujillo'nun ölümünden sonra seçimler yapıldı ve halk topluca Juan Bosch'u seçti. İki generalin kollarını kavuşturup oturacak hali yoktu. Bosch savaş uçakları satın almayı reddetti, tarım reformu ve boşanma yasası getirdi, işçilerin ücretlerini artırdı. Bu kızıllık yedi ay sürdü. Imbert ve Wessin y Wessin'le birlikte, ulusun diğer generalleri sabah karşı kolay bir askeri darbeyle iktidarı, o lezzetli bal peteğini geri aldılar.

ABD, yeni hükümeti tanımak için hiç vakit kaybetmedi.

(61 ve 281)

1964: Panama

Yirmi üç delikanlı delik deşik edilerek öldürülüyor

... çünkü Panama toprakları üzerinde Panama bayrağını göndere çekmeye kalkıştılar.

"Sadece ördek avında kullanılan kurşunlar kullanıldı," diye özürlerini belirtiyor Kuzey Amerikalı işgal kuvvetlerinin komutanı.

Panama'yı denizden denize kesen yarık boyunca başka bir bayrak dalgalanıyor. Orada başka bir yasa geçerli, orada başka bir polis görev yapıyor, orada başka bir dil konuşuluyor. Panamalılar, bir mango ağacından düşmüş meyveyi almak için bile kanal bölgesine izinsiz giremiyor ve eğer orada çalışıyorlarsa, siyahlar ve kadınlar gibi ikinci sınıf maaş alıyorlar.

Bir Kuzey Amerika sömürgesi olan kanal hem ticari bir işletme hem de askeri bir üs. Geçen gemilerin ödedikleri parayla Amerikalılar Okulu'nun masrafları finanse ediliyor. Kanal bölgesindeki kışlalarda Pentagon subayları,yakın zamanda kendi ülkelerinde başkanlık, bakanlık, komutanlık ya da büyükelçilik görevi üstlenecek Latin Amerikalı askerlere anti-komünist cerrahiyi öğretiyorlar.

"Onlar geleceğin liderleri," diye açıklıyor ABD Savunma Bakanı Robert McNamara.

Tetikteki kanser karşısında gözcülük yapan bu askerler tarım reformu ya da kamulaştırma girişiminde bulunanların ellerini kesecekler, hazırcevapların ve çok fazla soru soranlarınsa dillerini koparacaklar.

(248)

1964: Rio de Janeiro

"Karanlık bulutlar var"

... diyor Lincoln Gordon:

"Karanlık bulutlar Brezilya'daki ekonomik çıkarlarımızı tehdit ediyor..."

Başkan João Goulart kısa süre önce tarım reformunu, petrol rafinerilerini ulusallaştıracağını ve sermaye kaçırmanın sona ereceğini ilan etti; öfkeye kapılan ABD Büyükelçisi onu yüksek sesle eleştiriyor. Büyükelçilikten, kamuoyunu zehirleyenlerin ve darbe hazırlığı yapan askerlerin üzerine kürek kürek para saçılıyor. Bağıra çağıra askeri darbe isteyen bir manifesto, tüm medya kanalları aracılığıyla yayılıyor. Lions Club bile bunun altına imzasını basıyor.

Vargas'ın intiharından on yıl sonra aynı yaygaralar çok daha yoğun olarak yeniden yükseliyor. Politikacılar ve gazeteciler, üniformalı mesihleri bu kaos ortamını düzene sokmaya çağırıyor. Televizyonda, Brezilya şehirlerini ikiye bölen Berlin Duvarı konulu filmler gösteriliyor. Gazeteler ve radyolar, çölleri vahalara dönüştüren özel sermayenin erdemlerini ve komünistlerin suyu çalmasını engelleyen silahlı kuvvetlerin faziletlerini yüceltiyorlar. Özgürlük İçin Ailenin Tanrı'yla Yürüyüşü, önde gelen şehirlerin caddelerinden gökyüzüne yakarıyor.

Büyükelçi Lincoln Gordon komünist komployu ihbar ediyor: Yutanlarla yutulanlar, fikir üretenlerle hakkında fikir üretilenler, paranın özgürlüğüyle insanların özgürlüğü arasında seçim yapma zamanı geldiğinde, çiftlik sahibi Goulart kendi sınıfına ihanet ediyor.

(115 ve 141)

1964: Juiz de Fora

Brezilya'nın yeniden fethi

Yüzbaşı Olympio Mourão Filho, yaklaşık otuz yıl önce Başkan Vargas'ın emriyle Cohen Planı adında bir komünist komplo uydurdu. Şimdi General Mourão Filho, Büyükelçi Gordon tarafından uydurulmuş bir komplonun üstüne atlıyor. Alçakgönüllü general politika konusunda tam anlamıyla üniformalı bir inek olduğunu itiraf ediyor ama komünist entrikalardan iyi anladığını söylüyor.

Juiz de Fora Kışlası'nda kılıcını havaya kaldırıp haykırıyor:

"Brezilya'yı uçurumdan çekip alacağım!"

Mourão Filho güneş doğmadan çok önce uyanıyor. Bütün yeşilliğin kuruyacağını haber veren Davut'un mezmurunu yüksek sesle ezberden okuyarak tıraş oluyor. Ardından kahvaltı ediyor ve bir kahramanın karısı olduğu için eşini kutluyor. Sonra da birliklerinin başında Rio de Janeiro'ya doğru yürüyüşe koyuluyor.

Diğer generaller birbiri ardına ona katılıyor. Bu arada ABD'den Brezilya'ya doğru bir uçak gemisi, çok sayıda savaş uçağı ve savaş gemisiyle birlikte dört yakıt gemisi ilerliyor: İsyana destek olmak için düzenlenen operasyonun ismi "Brother Sam."

Şaşkınlık içindeki João Goulart gelişmeleri seyretmekle yetiniyor. Başkanlık koltuğunda hâlâ Goulart olmasına rağmen meslektaşı Lyndon Johnson, Washington'dan darbenin mimarlarına en içten onayı yolluyor, Dışişleri Bakanlığı ise yeni hükümete açılan cömert kredileri açıklıyor. Güneyden Leonel Brizola direnmeye çalışıyor ama destek bulamıyor. Sonuç olarak Goulart sürgüne gidiyor.

Vatandaşlardan biri Rio de Janeiro'nun duvarlarından birine şöyle yazıyor:

"Aracılara artık bir son! Başkan Lincoln Gordon!"

Ama muzaffer askerler bu göreve, mizah yeteneğinden ve boyundan yoksun görkemli bir silah adamını, Mareşal Castelo Branco'yu seçiyorlar.

(115, 141 ve 307)

1964: La Paz

Sessiz sedasız

görevini bırakan başkanlar kervanına Brezilya Başkanı'nın ardından katılan Bolivya Başkanı Víctor Paz Estenssoro da kendisini sürgüne götüren uçağa biniyor.

Havacı René Barrientos, geveze diktatör, Bolivya'nın yönetimini eline alıyor. ABD Büyükelçisi artık kabine toplantılarına

katılıp bakanların arasında oturuyor, ekonomiyle ilgili kararnameleriyse Gulf Oil'in başkanı kaleme alıyor.

Paz Estenssoro yapayalnız bırakılmıştı. Onunla birlikte, ulusal devrim de on iki yıllık iktidarın ardından çöktü. Onu iliğini kemiğini kurutana dek sömüren yeni zenginleri ve bürokratları daha iyi yemlemek için emekçilere sırtını dönene kadar devrim iyi kötü devam etmişti, şimdiyse onu devirmek için şöyle bir fiske vurmak yeterli oldu.

Bu arada, kendi içinde bölünmüş emekçiler birbirleriyle didişmekle meşgul. Kan davası güden Laime ve Jucumani kabilelerinden hiçbir farkları yok.

(16, 17, 26 ve 473)

1964: Potosí'nin kuzeyinde

Öfke seli

Laime ve Jucumani yerlilerinin arasındaki kavga bitecek gibi değil. Yoksul Bolivya'nın en yoksulları, paryaların arasındaki paryalar, Potosí'nin kuzeyindeki dondurucu stepte birbirlerini öldürmeye yeminliler. Son on yılda iki taraftan toplam beş yüz kişi hayatını kaybederken, ateşe verilen çiftliklerin haddi hesabı yok. İki kabilenin amansız çatışmaları haftalarca sürüyor. Bir hakaretin intikamını almak ya da bir parça çorak toprağı ele geçirmek için, çok eskiden sürüldükleri bu soğuk ıssızlıklarda birbirlerinin canına okuyorlar.

Laimeler ve Jucumaniler stepin büyük zahmet karşılığında onlara sunduğu patates ve arpayla besleniyorlar. Vücut sıcaklığına bayılan pirelerle birlikte koyun postlarının üzerinde uyuyorlar.

Karşılıklı imha törenleri için kafalarını, tıpatıp İspanyol konkistadorların kasklarına benzeyen, ham deriden başlıklarla kaplıyorlar.

(180)

Şapkalar

Bugün kullanılan ve Avrupa'dan Bolivya'ya ilk kez İspanyol fatihler ya da tüccarlar tarafından getirilen şapkalar burada o kadar benimsendi ki bu toprakların ve bu insanların ayrılmaz bir parçasına dönüştü. Başlangıçta, her efendi kendi arazisindeki yerlileri tanıyabilsin diye İspanya'dan getirilmiş zorunlu bir kostüm olarak, bir tür sığır damgası mantığıyla doğdu. Zaman içinde topluluklar, şapkaların üzerine kendi gurur ve sevinç işaretlerini eklemeye başladılar: gümüşten minik ay ya da yıldızlar, renkli tüyler, cam boncuklar, kâğıttan çiçekler, mısırdan taçlar... Daha sonra İngilizler Bolivya'yı melon ve silindir şapkalara boğdular; Potosí yerlileri siyah silindir şapka, Cochabamba yerlileriyse beyaz silindir şapka taktı. Bir yanlışlık sonucu İtalya'dan borsalino şapka geldi ve La Paz'daki yerlilerin kafasında kendine yer buldu. Bolivya yerlisi, kadın ya da erkek, kız ya da oğlan, yalınayak dolaşabilir ama şapkasız asla. Şapka koruduğu kafayı uzatıyor ve ruh düştüğünde onu yerden kaldırıyor.

(161)

1965: San Juan / Porto Riko

Bosch

Santo Domingo'da insanlar, o anda ellerinde ne varsa ya da ellerine ne geçerse onunla silahlanıp sokaklara fırlıyor ve tankların önünü kesiyorlar. Halk gaspçıların defolup gitmesini ve yasal başkan Juan Bosch'un geri dönmesini istiyor.

ABD, Bosch'u Porto Riko'da esir tutuyor ve alevler içindeki ülkesine dönmesini engelliyor. Yaşadığı öfke krizinin ortasında bir kas, sinir ve gerginlik yığınını andıran yalnızlık içindeki Bosch yumruklarını ısırıyor ve mavi gözleri duvarları deliyor.

Ona telefonla ulaşan bir gazeteci ABD'nin düşmanı olup olmadığını soruyor. Hayır, onun ABD'yle bir alıp veremediği yok, onun düşmanlığı ABD'nin emperyalizmine:

"Mark Twain okumuş bir kimse," diye cevap veriyor Bosch, *"asla ABD'nin düşmanı olamaz."*

(62 ve 269)

1965: Santo Domingo

Caamaño

Hengâmeye öğrenciler, askerler ve bigudili kadınlar da katılıyor. Variller ve devrilmiş kamyonlarla yapılan barikatlar tankların geçişini engelliyor. Havada taşlar ve şişeler uçuşuyor. Yere doğru pike yapan uçakların kanatlarından Ozama Nehri üzerindeki köprüye ve hınca hınç insan dolu sokaklara kurşun yağıyor. Halk seli giderek yükseliyor ve yükseldikçe, zamanında Trujillo'ya hizmet etmiş olan askerleri de ikiye bölmeye başlıyor: Selin bir tarafında Imbert ve Wessin y Wessin tarafından yönetilen ve halkın üzerine kurşun yağdıranlar yer alıyor, diğer taraftaysa Francisco Caamaño'nun komutasında cephaneliklerin kapısını açıp ayaklananlara tüfek dağıtanlar.

Albay Caamaño, Başkan Juan Bosch'un geri dönmesi için sabah ayaklanma başlattığında bunun birkaç dakikalık bir iş olacağını zannetmişti. Öğlen olduğunda işin uzayacağını ve silah arkadaşlarıyla karşı karşıya gelmesi gerekeceğini anladı. Kan döküldüğünü gördü ve dehşet içinde, bu işin ulusal bir trajediye doğru gittiğini hissetti. Karanlık çöktüğünde El Salvador Büyükelçiliği'ne sığınma talebinde bulundu.

Kendini büyükelçilikteki bir koltuğa bırakan Caamaño uyumak istiyor. Sakinleştiricilerin yanı sıra her zamanki haplarından da alıyor ama imkânı yok gözlerini kırpamıyor. Uykusuzluk, dişlerin gıcırtısı, tırnak yeme alışkanlığı onda Trujillo zamanından, diktatörlük ordusunda subay olduğu ve her zaman karanlık, bazen de tüyler ürpertici görevleri yerine getirdiği ya da yerine getirilişine tanık olduğu dönemden kalma. Ama bu gece durumu her zamankinden çok daha kötü. Uykuya dalma anında, gözlerini yumar yummaz rüya görüyor. Rüya görürken kendine karşı

çok dürüst. Titreyip ağlayarak, korktuğu için duyduğu utanca öfkelenerek uyanıyor.

Gece bitiyor ve onunla birlikte sadece bir gece sürmüş olan sürgün de. Albay Caamaño yüzünü yıkayıp büyükelçilikten çıkıyor. Yere bakarak yürüyor. Yangınların dumanının, gölge yapan o yoğun dumanın içinden geçiyor ve gündüzün neşeli havasına dalarak ayaklanmanın başındaki yerine dönüyor.

(223)

1965: Santo Domingo

İşgal

Ne havadan ne karadan ne de denizden. Ne General Wessin y Wessin'in uçakları ne de General Imbert'in tankları cayır cayır yanan şehrin öfkesini söndürmeyi başarabiliyor. Gemiler de aynı durumda; Caamaño tarafından işgal edilen başkanlık sarayını top ateşine tutuyorlar ama sadece hizmetçileri öldürüyorlar.

İsyancıları *komünist alçaklar ve haydut çetesi* olarak niteleyen ABD Büyükelçiliği kargaşayı sona erdirmenin mümkün olmadığını rapor ediyor ve Washington'dan acil yardım talebinde bulunuyor. Bunun üzerine deniz piyadeleri çıkarma yapıyor.

İşgalcilerin ilk can kaybı ertesi gün yaşanıyor. Bu New York'un kuzeyindeki dağlardan bir delikanlı. Daha önce ismini duymadığı bu şehrin daracık bir sokağındaki çatıların birinden açılan ateş sonucu ölüyor. İlk Dominikli kurban ise beş yaşındaki bir çocuk. Balkondan bakarken atılan el bombasıyla ölüyor. İşgalciler onu keskin nişancı sanıyorlar.

Başkan Lyndon Johnson, Karayipler'de başka bir Küba'ya müsaade etmeyeceğini belirtiyor. Ve adaya daha fazla asker çıkıyor. Sonra daha da fazla. Yirmi bin, otuz beş bin, kırk iki bin. Kuzey Amerikalı askerler Dominiklilerin karınlarını deşerken, Kuzey Amerikalı gönüllüler hastanelerde onlara pansuman yapıyor. Johnson, müttefiklerini bu Batılı Haçlı Seferi'ne katılmaya çağırıyor. Brezilya askeri diktatörü, Paraguay askeri diktatörü,

Honduras askeri diktatörü ve Nikaragua askeri diktatörü, halk tehdidi altında bulunan demokrasiyi kurtarmak için Dominik Cumhuriyeti'ne asker gönderiyorlar.

Santo Domingo'nun tarihi mahallesinde, nehirle deniz arasında sıkışmış halk direniyor. Amerikan Devletleri Örgütü Genel Sekreteri José Mora Otero tek başına Albay Caamaño ile görüşüyor. Ülkeyi terk etmesi için ona altı milyon dolar teklif ediyor. Hak ettiği cevabı alıyor.

(62, 269 ve 421)

1965: Santo Domingo

132 gece

... sürdü havan toplarına ve mitralyözlere karşı sopalar ve bıçaklarla verilen savaş. Şehir barut, çöp ve ölüm kokuyor.

Asilere boyun eğdiremeyen işgalcilerin, her şeye muktedir olanların anlaşma yapmaktan başka çareleri kalmıyor. Kadın erkek, hiçbiri itilip kakılmaya razı olmadı. Ne ihaneti kabul ettiler ne de teselliyi. Geceleri, her gece, bütün gece, evden eve, göğüs göğüse, her metrekarede şiddetle savaşıyorlardı, ta ki güneş ışıltılı bayraklarını denizin dibinden yeryüzüne yükseltene dek; o zaman bir sonraki gece devam etmek üzere bir köşeye çekiliyorlardı. Onca dehşet ve zafer gecesinin sonunda işgalciler, General Imbert'i, General Wessin y Wessin'i ya da başka bir generali iktidara getirmeyi başaramıyorlar.

(269 ve 421)

1965: Havana

Devrimlerin bayraktarı

Spartalı gerilla, başka topraklara doğru yola çıkıyor. Fidel, Che Guevara'nın veda mektubunu açıklıyor: *Artık Küba'yla aramda resmi bir bağ yok*, diyor Che, *ona sadece koparılamaz bağlarla bağlıyım.*

Che anne babasına ve evlatlarına da mektupla veda ediyor. Evlatlarından, dünyanın neresinde ve kime karşı olursa olsun her türlü adaletsizliği yüreklerinin derinliğinde hissedebilmelerini istiyor.

Burada, Küba'da, astımına ve diğer her şeye rağmen, savaşta ve barışta, bir an bile tereddüt etmeden ilk gelen ve son giden hep Che oldu.

Kadınlar, erkekler, çocuklar, köpekler, bitkiler, herkes ona gönülden bağlandı.

(213)

Che Guevara anne babasına veda ediyor

Topuklarımın altında yeniden Rocinante'nin kaburgalarını hissediyorum; kolumda kalkanımla tekrar yola koyuluyorum...

Birçok kişi benim için maceracı diyecektir, evet öyleyim; sadece farklı türden ve inandığı gerçekleri kanıtlamak için canını ortaya koyan bir maceracı. Bu seferkinin nihai olma ihtimali var. Aradığım bu değil ama olasılıkların mantıksal hesabı içinde bu da var. Eğer öyle olursa, size son bir kucaklama gönderiyorum.

Sizi çok sevdim, sadece sevgimi ifade etmeyi beceremedim; eylemlerimde aşırı derecede katıyım ve sanırım bazen beni anlamadınız. Beni anlamak kolay değildi ama bugün bana sadece inanın.

Bir sanatçı titizliğiyle geliştirdiğim irademi, bundan böyle gevşek bacaklarımı ve yorgun ciğerlerimi taşıyacak. Bunun üstesinden geleceğim. XX. yüzyılın bu önemsiz savaşçısını ara sıra hatırlayın...

(213)

1966: Patio Cemento

"Açlığın ölümcül olduğunu biliyoruz"

... diyordu papaz Camilo Torres. *Ve bunu bildiğimize göre, ruhun ölümsüz olup olmadığını tartışarak zaman kaybetmenin anlamı var mı?* diye soruyordu.

Camilo'nun Hıristiyanlıktan anladığı öteki insanları sevmekti ve o, bu sevginin işe yarar bir sevgi olmasını istiyordu. İşe yarar sevgi onda bir tutkuya dönüşmüştü. İşte bu tutkuyla silaha sarıldı ve bu tutku yüzünden gerillaların arasında savaşırken Kolombiya'nın meçhul bir köşesinde can verdi.

(448)

1967: Llallagua

Aziz Yahya Şenliği

Bolivyalı madenciler kendilerini Meryem Ana'nın evlatları ve Şeytan'ın yeğenleri olarak görüyor ama ikisi de onları erken ölmekten alıkoymuyor. Yerin derinliklerine dalıyorlar ve madenlerin amansız toz yağmuru onları mahvediyor: Çok kısa bir sürede, birkaç yılda akciğerleri taşa dönüşüyor ve soluk boruları tıkanıyor. Ve akciğerler nefes almayı unutmadan önce burun kokuları, dil tatları unutuyor, bacaklar kurşun gibi ağırlaşıyor, ağız ise hınç ve intikamdan başka bir şey söylemiyor.

Madenciler çukurdan dışarı çıkınca eğlence arıyorlar. Kısacık hayatları sürdüğü ve bacakları hareket etmek istediği müddetçe baharatlı yemekler yiyip sert içkiler içmek ve bozkırı ısıtan odun ateşlerinin ışığında şarkı söyleyip dans etmek gerektiğine inanıyorlar.

Bu Aziz Yahya gecesinde şenliklerin en güzeli yaşanırken, ordu dağlarda pusuya yatıyor. Deniz gibi güzel ve hiç görülmemiş bir devrim için savaştıkları söylense de, uzaklardaki Ñancahuazú Nehri gerillaları hakkında buralarda neredeyse hiçbir şey bilinmiyor ama General Barrientos her madencinin ruhunda kurnaz bir teröristin yattığına inanıyor.

Gün doğmadan önce, Aziz Yahya Şenliği'nin sonunda, Llallagua köyü kurşun kasırgasına tutuluyor.

(16, 17 ve 458)

1967: Catavi

Ertesi gün

Yeni günün ışığı kemiklerin ışıltısına benziyor. Sonra, toprağın paryaları ölülerini sayarken ve onları el arabalarıyla götürürken, güneş bulutların arkasına saklanıyor. Madenciler Llallagua'nın dar bir sokağından yürüyorlar. Cenaze alayı nehri, gri taşların arasından akan pis tükürük yatağını geçiyor ve geniş pampayı aşarak Catavi Mezarlığı'na ulaşıyor.

Ne uçsuz bucaksız, kalaydan bir çatıyı andıran gökyüzünde parlayan bir güneş ne de yerde sıcaklık veren bir odun ateşi var. Bu bozkır hiçbir zaman bu kadar dondurucu ve bu kadar ıssız olmamıştı.

Çok sayıda mezar kazmak gerekiyor. Değişik boyutlarda cansız bedenler tek sıra halinde yere dizilmiş bekliyor.

Bir kadın mezarlık duvarının üzerinde haykırıyor.

(458)

1967: Catavi

Domitila

Domitila duvarın üzerinden katillere bağırıyor.

Madenci kocası ve yedi çocuğuyla birlikte, ne suyu ne de kanalizasyonu olan iki odalı bir evde yaşıyor. Sekizinci çocuk karnından çıkmaya çalışıyor. Domitila her gün yemek yapıyor, yıkıyor, süpürüyor, örüyor, dikiyor, bildiğini öğretiyor, becerebildiğini tedavi ediyor ve bütün bunların yanı sıra, yüz tane *empanada** hazırlayıp onları satmak için sokaklarda dolaşıyor.

Bolivya Ordusu'na küfrettiği için onu tutukluyorlar.

Bir subay suratına tükürüyor.

---

* İspanya ve Latin Amerika'ya özgü, içi kıyma, tavuk ya da peynirle doldurularak hazırlanan poğaça şeklinde bir tür kapalı börek. (ç.n.)

Domitila'nın sorgusu

Suratıma tükürdü. Sonra bana bir tekme attı. Dayanamadım, ben de ona bir tokat attım. O da beni tekrar yumrukladı. Ben de onun suratını tırmaladım. Bunun üzerine bana vurmaya başladı, vurdukça vurdu... Dizini şuraya, karnımın üstüne koydu. Boğazımı sıktı, neredeyse boğulacak gibi oldum. Sanki karnımı deşmek istiyordu. Giderek daha çok bastırıyordu... Tüm gücümü toplayıp iki elimle onun ellerini yakalayıp boğazımdan çektim. Nasıl olduğunu tam hatırlamıyorum ama onu yumruğundan yakalayıp dişlerimi etine geçirdim ve var gücümle ısırdım... Kanını ağzımda hissedince korkunç bir tiksintiye kapıldım... Bunun üzerine, kendi kanını şırak diye suratına tükürdüm. Çıldırmış gibi bağırmaya başladı. Aynı zamanda beni tekmelemeye devam ediyordu... Sonra askerlerini çağırdı ve dört tanesine beni kıskıvrak yakalattı...

Bir rüyadan uyanır gibi uyandığımda dişimin bir parçasını yutmak üzereydim. Onu şurada boğazımda hissettim. İşte o zaman herifin altı dişimi kırdığını fark ettim. Kanım akmaya devam ediyordu, ne gözlerimi ne de burnumu açabiliyordum...

Ve tam o sırada, bu bana kaderin kötü bir oyunuymuş gibi, bebeğimin doğum süreci başladı. Sancılar, sancılar ve sancılar hissetmeye başladım ve çok geçmeden, yavrucağımın dünyaya bir an önce gelme arzusu benim direncimi alt etti... Daha fazla dayanamadım ve gidip bir köşeye çömeldim. Duvara dayanıp yüzümü ellerimle kapattım çünkü hiç gücüm kalmamıştı. Suratım patlayacak gibi ağrıyordu. Bebek işte tam o sırada geldi. Fark ettiğimde başı neredeyse çıkmıştı... ve sonra bayılmışım.

"Ben neredeyim? Burası neresi?" diye sorarak kendime geldiğimde aradan ne kadar zaman geçmişti bilmiyorum.

Sırılsıklamdım. Üstüme akan onca kanın yanı sıra doğum esnasında boşalan su yüzünden her tarafım ıslanmıştı. Derken son bir gayretle bebeğin kordonunu buldum ve onu kendime çeke çeke, soğuk zeminde buz kesmiş halde yatan bebeğime ulaştım.

(458)

1967: Catavi

Taşın içindeki tanrı

Kurşun fırtınasının ardından bir rüzgâr fırtınası çıkıyor ve Llallagua maden köyünü silip süpürüyor, çatıları uçuruyor. Şiddetli rüzgâr, komşu Catavi Kilisesi'nde Meryem Ana heykelini devirip kırıyor. Buna rağmen heykelin taş kaidesi sağlam kalıyor. Papaz, Meryem Ana'nın parçalarını yerden toplamaya koşuyor.

"Bakın, peder," diyor işçiler, ona taşın davetsiz misafir Meryem Ana'yı bir hamlede nasıl üzerinden attığını göstererek.

Yeni gelen tarafından kovulan eski tanrılar bu taşın içinde uyuyor, düş görüyor, nefes alıyor, dilekte bulunanları ve adaklarını yerine getirmeye gelenleri kabul ediyor ve maden işçilerine büyük günün geleceğini müjdeliyor:

"Bizim günümüz, beklediğimiz gün."

Papaz, bu mucizeci taşı bulunduğu ve tapınıldığı günden itibaren lanetlemişti. İşçiler tarafından çıkarılıp tören alayında gezdirilmesin diye çimentodan bir kafesin içine hapsetmiş ve üzerine de Meryem Ana heykelini yerleştirmişti. Papazın emri üzerine kazma ve çekiç darbeleriyle taşı hapseden inşaat işçisi o talihsiz günden beri sürekli titriyor ve durmadan gözlerini kırpıştırıyor.

(268)

1967: Ñancahuazú Nehri kıyılarında

On yedi adam ölüme yürüyor

Kardinal Maurer, Roma'dan Bolivya'ya geliyor. Papa'nın inayetini ve Tanrı'nın gerillalar karşısında, kesin surette General Barrientos'u desteklediği haberini getiriyor.

Bu arada, açlıktan ve zorlu coğrafyadan bitkin düşen gerillalar Ñancahuazú Nehri'nin etrafındaki ağaçlık arazide dönüp duruyorlar. Bu uçsuz bucaksız ıssız yerlerde çok az köylü yaşıyor ve hiçbiri, tek bir tanesi bile Che Guevara'nın küçük birliği-

ne katılmıyor. Düştükleri her pusunun ardından gerillaların gücü giderek azalıyor. Kendi bedeninin taşların arasında bir taş, grubun önünde ilerlerken sürüklediği ağır bir taş olduğunu hissetse de Che asla sendelemiyor; yaralıları bırakıp diğerlerini kurtarma fikrinin cazibesine de kapılmıyor. Che'nin emriyle herkes en yavaş gidebilenlerin ritminde yürüyor: Ya hep birlikte kurtulacaklar ya da hep birlikte ölecekler.

Ölecekler. Kuzey Amerikalı *rangerl*ların yönlendirdiği bin sekiz yüz asker onların izini sürüyor. Çember giderek daralıyor. En sonunda birkaç köylünün ihbarı ve ABD'nin Ulusal Güvenlik Ajansı'na ait elektronik radarlarının verileriyle kesin konum saptanıyor.

(212 ve 455)

1967: Yuro Vadisi

Che'nin ölümü

Makineli tüfek kurşunları bacaklarını kırıyor. Yerde oturarak savaşmaya devam ediyor, ta ki tüfek elinden uçana kadar.

Askerler saati, matarası, kemeri, piposu için birbirine giriyor. Birçok subay art arda onu sorguluyor. Kan kaybetmeye devam eden Che susuyor. Cüretkâr kara kurdu, denizi olmayan bir ülkenin donanma komutanı Tuğamiral Ugarteche ona küfrediyor ve tehditler savuruyor. Che onun suratına tükürüyor.

Tutsağı öldürme emri La Paz'dan geliyor. Bir kurşun yağmuru onu delik deşik ediyor. Che kırkını doldurmasına kısa bir zaman kala kurşunlanarak ve ihanete uğrayarak ölüyor, tıpkı onunla aynı yaşta, yine onun gibi kurşunlanarak ve ihanete uğrayarak ölen Zapata ve Sandino gibi.

General Barrientos savaş ganimetini, küçücük Higueras köyünde gazetecilere gösteriyor. Che bir çamaşır yıkama tezgâhının üzerinde yatıyor. Kurşunların ardından flaşlar da onu delik deşik ediyor. O son ifadesinde suçlayan bakışlar ve melankolik bir tebessüm var.

(212 ve 455)

1967: Higueras

Çanlar onun için

1967'de Bolivya'da ölmesinin sebebi zaman, mekân ve yöntem konusunda yanılmış olması mıydı? Yoksa tüm zamanlara, mekânlara ve yöntemlere rağmen, gerçekte neyin önemli olduğu hususunda yanılmadığı için mi hiçbir yerde ölmedi?

Açgözlülüğün tuzaklarına karşı, insanın gardını bir an bile düşürmeden korunması gerektiğine inanıyordu. Küba Ulusal Bankası'nın başkanlığını yaptığı dönemde, parayla dalga geçmek için banknotları *Che* diye imzalıyordu. İnsana duyduğu sevgiden ötürü nesneleri hor görüyordu. Sahip olmak ve olmak kavramlarının aynı şeyi ifade ettiği bir dünyanın hasta olduğuna inanıyordu. Kendisi için asla bir şey ayırmadı, asla bir şey istemedi.

Ona göre yaşamak kendini feda etmekti ve o kendini feda etti.

1967: La Paz

Bir süpermaçonun portresi

General René Barrientos La Paz şehrini, yakın koruması devasa Nene'nin omuzlarında geçiyor. Kendisini alkışlayanları Nene'nin tepesinden selamlıyor. Hükümet sarayına giriyor. Çalışma masasına oturuyor ve Nene arkasında beklerken Bolivya'nın gökyüzünü, yeryüzünü ve yeraltını yok pahasına satan kararnameleri imzalıyor.

Bolivya başkanı olma fikri Barrientos'un aklına on yıl önce, Washington D.C.'deki bir akıl hastanesinde yatarken gelmişti. Atletizm üzerinden kendine bir kariyer yaptı. Kuzey Amerikalı havacı kılığına girerek iktidarı ele geçirdi ve şimdi ülkeyi, işçileri makineli tüfeklerle taratıp kütüphaneleri ve maaşları yerle bir ederek yönetiyor.

Che'nin katili gürültücü bir horoz, üç taşaklı, yüz kadınlı ve bin çocuklu bir adam. Hiçbir Bolivyalı onun kadar uçmadı, onun kadar nutuk çekmedi ve onun kadar çalmadı.

Miami'de yaşayan Kübalı sürgünler onu Yılın İnsanı seçiyorlar.

(16, 17, 337 ve 474)

1967: Estoril

Sosyete sayfası

Dünyanın en büyük elmaslarından bazıları ev sahibesinin saçına tutturulmuş halde parıldıyor. Kız torun, boynundaki haçta dünyanın en büyük zümrütlerinden birini taşıyor. Dünyanın en büyük servetlerinden birinin vârisi olan Patiñolar dünyanın en büyük partilerinden birini veriyorlar.

Bin davetliyi sekiz gün sekiz gece boyunca eğlendirmek için Portekiz'deki *bütün* zarif çiçekleri ve iyi içkileri satın alıyorlar. Davetiyeler çok önceden dağıtıldığından, modacıların ve sosyete sayfası yazarlarının gerektiği gibi çalışabilecekleri zamanı oldu. Hanımefendiler gün içinde defalarca kıyafet değiştiriyor ve bunların hepsi özel dikilmiş modeller; aynı kıyafeti giymiş iki kadın salonların birinde karşılaştığında, biri Yves Saint-Laurent'i kızgın yağda kızartacağını mırıldanıyor. Orkestralar New York'tan uçakla geliyor. Davetliler yatlarla ya da özel uçaklarla teşrif ediyorlar.

Avrupalı asiller davete tam tekmil katılıyorlar. Madencileri tüketen yamyam, Bolivyalı merhum Simón Patiño, çocuklarına üst kalite evlilikler satın almıştı. Kızlarının birini bir kontla, diğerini bir markiyle, oğlunuysa bir kral yeğeniyle evlendirmişti.

(34)

1967: Houston

Ali

Ona Cassius Clay adını verdiler: Kendine seçtiği isimle onun adı Muhammed Ali.

Onu Hıristiyan yaptılar: O kendi seçtiği inançla Müslüman oluyor.

Onu kendini savunmaya zorladılar: O daha önce kimsenin vurmadığı gibi vuruyor, son derece sert ve hızlı, hafif bir tank, yıkıp geçiren bir tüy, dünya şampiyonluğunun yıkılmaz sahibi.

Ona iyi bir boksörün dövüşü ringde bıraktığını söylediler: O gerçek ringin diğeri, kazanan bir siyahın kaybeden siyahlar, mutfakta artıkları yiyenler için dövüştüğü yer olduğunu söylüyor.

Ona sesini çıkarmamasını tavsiye ettiler: O zamandan beri var gücüyle haykırıyor.

Telefonlarını dinlediler: O zamandan beri telefonda da haykırıyor.

Vietnam Savaşı'na göndermek için ona üniforma giydirdiler: Üniformayı üzerinden atıp oraya gitmeyeceğini çünkü Vietnamlılarla hiçbir alıp veremediği olmadığını, Vietnamlıların ona ya da başka herhangi bir Kuzey Amerikalı siyaha hiçbir kötülük yapmadığını haykırıyor.

Dünya şampiyonluğunu elinden aldılar, boks yapmasını yasakladılar, hapis ve para cezasına mahkûm ettiler: O, insanlık onuruna yaptıkları bu övgüler için onlara müteşekkir olduğunu söylüyor.

(14 ve 149)

1968: Memphis

Tehlikeli bir adamın portresi

Baptist Papaz Martin Luther King, Vietnam Savaşı karşıtı vaazlar veriyor. Orada, Nazi cinayetleriyle kıyaslanabilecek emperyalist bir macerada en ön cepheye sürülüp ölen siyahların sayısının beyazlarınkinin iki katı olduğunu haykırıyor. Suyun ve toprağın zehirlenmesinin, insanların ve hasatların imha edilmesinin, bir soykırım planının parçası olduğunu dile getiriyor. Vaize göre, ölen bir milyon Vietnamlının çoğunluğunu çocuklar oluşturuyor. ABD'nin ruhunda bir enfeksiyon bulunduğunu ve yapılacak bir otopsinin, bu enfeksiyonun isminin Vietnam olduğunu ortaya çıkaracağını söylüyor.

FBI altı yıl önce bu adamı, gözetilmesi ve acil durumda hapse atılması gereken tehlikeli kişilerin yer aldığı Gizli Liste'nin, A bölümüne koydu. O zamandan beri polis peşinden ayrılmıyor, onu gece gündüz izliyor, tehdit ve tahrik ediyor.

Martin Luther King, Memphis'teki bir otelin balkonunda vuruluyor. Suratının tam ortasına isabet eden kurşun bu musibete bir son veriyor.

(254)

1968: San Jose / California

Chicanolar*

Yargıç Gerald Chargin, ensestle suçlanan bir delikanlıyla ilgili kararını dikte ettiriyor ve laf arasında, ona intihar etmesini salık verip şöyle diyor: *"Siz chicanolar hayvanlardan bile aşağılık, bitli, sefil, çürümüş bir topluluksunuz..."*

Chicanolar düşük ücretle pamuk, portakal, domates ve patates toplamak için Meksika'dan buraya, sınır teşkil eden nehri geçerek geliyorlar. Neredeyse tamamı ABD'nin güneyinde, bir asırdan daha kısa zaman öncesine kadar Meksika'nın kuzeyi olan bölgede yaşıyorlar. Artık onlara ait olmayan bu topraklarda sömürülüyor ve hor görülüyorlar.

Vietnam'da ölen her on Kuzey Amerika askerinden altısı siyah ya da chicano. Chicanolara şöyle diyorlar:

"O kadar dayanıklı ve güçlüyseniz cepheye en önde gidersiniz."

(182, 282, 369 ve 403)

1968: San Juan / Porto Riko

Albizu

Ülkelerini gasp etmiş olanlar adına Vietnam'da ölme konusunda Porto Rikolular da hiç fena değiller.

---

* ABD'de yaşayan Meksikalı; Çikano diye okunur. (ç.n.)

Kuzey Amerika sömürgesi bir ada olan Porto Riko üretmediği şeyi tüketiyor, tüketmediği şeyi üretiyor. Terk edilmiş topraklarında, ulusal yemeklerinin pirinç ve fasulyesi bile yetiştirilmiyor. Anavatan, sömürgesine klimalı hava solumayı, kutulanmış gıda yemeyi, aşırı büyük arabalara binmeyi, boğazına kadar borçlanmayı ve televizyon seyrederek ruhunu boşaltmayı öğretiyor.

Pedro Albizu Campos bir süre önce öldü. Benimsediği iflah olmaz provokatörlük misyonu yüzünden ömrünün neredeyse yirmi yılını ABD hapishanelerinde geçirmişti. Vatanı geri almanın, onu bir kadınmışçasına, ruh ve bedenle sevmekle mümkün olduğuna inanıyor, ona tekrar nefes vermek için silahlı mücadeleyle düşmanın elinden kurtarmak gerektiğini düşünüyordu.

Yitik vatanından dolayı siyah kravat takıyordu. Her geçen gün daha da yalnızlaştı.

(87, 116, 199 ve 275)

1968: Mexico

Öğrenciler

... sokakları işgal ediyor. Meksika'da daha önce böylesine kalabalık ve coşkulu, herkesin kol kola girip şarkı söyleyerek güldüğü gösteriler görülmedi. Öğrenciler Başkan Díaz Ordaz'ın, mumyalardan farkı olmayan bakanların ve Zapata'yla Pancho Villa'nın devrimini gaspeden diğerlerinin aleyhinde haykırıyor.

Kapan Tlatelolco'da, daha önce çok sayıda yerlinin ve konkistadorun can verdiği meydanda kuruluyor. Ordu tanklar ve mitralyözlerle tüm çıkışları tutuyor. Kurban edilmeye hazır öğrenciler meydanı hınca hınç dolduruyorlar. Süngü takılmış tüfeklerden oluşan gediksiz duvar tuzağı tamamlıyor.

İşaret biri yeşil, diğeri kırmızı Bengal ışıklarıyla veriliyor.

Saatler sonra bir kadın yavrusunu arıyor. Ayakkabılar yerde kan izleri bırakıyor.

(299 ve 347)

"Her taraf kan içindeydi", diye anlatıyor bir öğrencinin annesi

... o kadar ki ellerim kandan vıcık vıcık olmuştu. Duvarlar da kan içindeydi. Tlatelolco'nun duvarlarında kan dolu gözenekler olduğuna inanıyorum; bütün Tlatelolco kan soluyor... Beton zeminin üzerine yığılı cesetler birinin gelip onları götürmesini bekliyordu. Pencereden yaklaşık altmış sekiz tane saydım. Onları yağmurun altında üst üste yığıyorlardı. Oğlum Carlitos'un üzerinde yeşil, fitilli kadifeden bir ceket vardı ve her cesedin üzerinde onu görür gibi oluyordum...

(347)

1968: Mexico

Revueltas

Yarım asırlık ama son derece enerjik bir adam. O her zaman hengamenin tam ortasında yer alıyor, söylevler çekiyor. José Revueltas, nabzı atan, büyüyen ve değişen her şeye karşı besledikleri amansız nefret yüzünden Tlatelolco'da üç yüz öğrenciyi katlettiren Meksika'daki iktidar sahiplerini lanetliyor:

"Hükümetteki beyefendilerin hepsi ölü. Bizi bu yüzden öldürüyorlar."

Meksika'da iktidar ya asimile ediyor ya da öldürüyor; ya bir kucaklamayla ya da bir kurşunla ortadan kaldırıyor: Öngörülene razı olmayan hazırcevapların sonu ya mezar oluyor ya da zindan. Asla ıslah olmayan Revueltas'ın ömrü hapiste geçiyor. Hapishane dışında uyuduğu nadir gecelerde ya ağaçların altındaki bir banka uzanıyor ya da üniversitedeki bir sıraya. Polisler ondan devrimci olduğu için, dogmatiklerse özgür olduğu için nefret ediyorlar; sofu solcular onun ucuz barlara düşkünlüğünü affetmiyorlar. Bir süre önce yoldaşları, onu zaaflarından kurtarması için Revueltas'a bir koruyucu melek buldular ama melek birlikte yaptıkları âlemlerin masrafını ödeyebilmek için kanatlarını rehin bırakmak zorunda kaldı.

(373)

1968: Yaqui Nehri'nin kıyılarında

Meksika Devrimi'nden geriye sadece anısı kaldı

Yaqui yerlileri, asırlık savaşçılar, Lázaro Cárdenas'la buluşmak için ona atalarına ait nehre yakın bir yerde, Kuzey Meksika'nın ışıltılı bir çayırında randevu veriyorlar.

Gür yapraklı ekmek ağacının gölgesinde dikilen sekiz Yaqui kabilesinin şefi ona hoş geldin diyor. Kafalarında sadece çok önemli günlerde taktıkları tüylerden başlıklar var.

"Hatırlıyor musun, Baba?"

Aradan otuz yıl geçti ve bu onlar için büyük bir fırsat. Şeflerin en kıdemlisi konuşuyor:

"Hatırlıyor musun, Lázaro Baba? Topraklarımızı bize geri vermiştin. Bize hastaneler, okullar yaptırmıştın."

Her cümlenin sonunda şefler asalarını yere vuruyor ve çayırda tok bir ses yankılanıyor.

"Hatırlıyor musun? Bilmeni istiyoruz ki zenginler topraklarımızı gasp ettiler. Hastaneler kışlaya dönüştü. Okullar meyhane oldu."

Cárdenas hiçbir şey söylemeden yalnızca dinliyor.

(45)

1968: Mexico

Rulfo

Öteki Meksika'nın nabzı sessizlikte atıyor. Ölülerin ve dirilerin talihsizliklerinin anlatıcısı sessizliğini koruyor. On beş yıl önce, kısa bir roman ve birkaç öyküyle söylemesi gereken her şeyi söyledi ve o zamandan beri susuyor. Ya da başka bir deyişle, çok tutkulu bir aşk yaptıktan sonra uyuyakaldı.

1969: Lima

Arguedas

... bir mermiyle kafatasını parçalıyor. Onun hikâyesi Peru'nun hikâyesi demek ve Peru'nun hastası kendini öldürüyor.

Beyaz anne babanın çocuğu olan José María Arguedas yerliler tarafından büyütülmüştü. Çocukluğu boyunca Keçua dilinde konuştu. On yedi yaşında dağlardan koparılıp kıyıya atıldı; komün hayatı yaşayan köylerden çıkıp mülkiyetçi şehirlere geldi.

Galiplerin dilini öğrendi ve bu dilde konuşup bu dilde yazdı. Mağluplar *hakkında* değil, onların *ağzıyla* yazdı ve bunu çok güzel yaptı ama destanı aynı zamanda laneti oldu. Yaptığının ihanet ya da fiyasko olduğunu düşünüyor ve ikiye bölünmüş hissediyordu. Yerli olamıyordu, beyaz olmak istemiyordu, aynı anda hem hor gören hem de hor görülen olmaya tahammül edemiyordu.

Yalnız yolcu hep o uçurumun kıyısında, ruhunu bölen iki düşman dünyanın arasında yürüdü. Her türlü taş ve çamur tufanından çok daha beter ıstıraplar yağdı üzerine ve en sonunda bunlardan biri onu devirdi.

(30 ve 256)

1969: Sükûnet Denizi

Yeryüzünün keşfi

Uzay gemisi, Teksas'ın Houston şehrinden yola çıkıp uzun, örümcek bacaklarıyla ayın yüzeyine konuyor. Astronotlar Armstrong ve Aldrin, Dünya'yı daha önce kimsenin görmediği gibi görüyor. Yeryüzü bizi süt ve zehirle emziren bir meme değil, evrenin ıssızlığında dönen, muhteşem bir donmuş kütle. Dünya evlatlarından yoksun, kimse tarafından mesken tutulmamış ve belki de yüzeyinde yaşanan insani tutkular karşısında gıdıklanma bile hissetmiyor gibi kayıtsız görünüyor.

Astronotlar Sükûnet Denizi'nin taşlık yüzeyine ABD bayrağını dikerken, aynı zamanda televizyon ve radyo vasıtasıyla bize, insanlığın atmakta olduğu büyük adımla ilgili daha önceden kararlaştırılmış sözleri gönderiyorlar.

1969: Bogotá

Sokak çocukları

Onların evi sokaklar. Onlar sıçrayıp pençe atan kediler, uçuşan serçeler, dövüşen horozcuklar. Çeteler ve sürüler halinde dolaşıyor, sabaha karşı dondurucu soğuktan korunmak için birbirlerine sokularak, öbek halinde uyuyorlar. Çaldıklarını, dilendikleri artıkları ya da buldukları çöpleri yiyor, açlıklarını ve korkularını benzin ya da tutkal koklayarak bastırıyorlar. Gri dişleri ve soğuktan yanmış yüzleri var.

Yirmi İkinci Sokak Çetesi'nden Arturo Dueñas sürüsünü terk ediyor çünkü en küçük, baş belası ve ufaklık olduğu için kıçını sunmaktan ve dayak yemekten bıktı; tek başına oradan uzamanın daha doğru olduğuna karar veriyor.

Diğer gecelerden hiçbir farkı olmayan bir gecede Arturo bir lokanta masasının altına kayıyor, bir tavuk budunu kavrıyor ve onu bir bayrak gibi kaldırıp dar sokaklara dalıyor. Karanlık bir kuytu köşe bulduğunda oturup yemeğini yiyor. Küçük bir köpek ona bakarak yalanıyor. Arturo onu birçok kez kovalasa da geri geliyor. Bakışıyorlar: İkisi de kimsesiz, itilip kakılmış, bir deri bir kemik ve pislik içinde olduklarından birbirlerine çok benziyorlar. Arturo teslim bayrağını çekip onu davet ediyor.

O günden beri bu neşeli ayaklar birbirinden ayrılmıyor ve birlikte takılıp tehlikeyi, ganimeti ve pireleri paylaşıyorlar. Daha önce kimseyle konuşmayan Arturo ona her şeyini anlatıyor. Köpekçik onun ayaklarına kıvrılarak uyuyor.

Lanet olası bir akşamüstü polisler Arturo'yu poğaça çalarken yakalıyor ve Beşinci Karakol'a götürüp onu eşek sudan gelinceye kadar dövüyorlar. Arturo bir süre sonra perişan halde sokağa

geri dönüyor. Köpekçik ortalıkta görünmüyor. Arturo oradan oraya koşuyor, her yanı arıyor ama onu bulamıyor. Her gördüğüne soruyor ama bir sonuç elde edemiyor. Her geçtiği yerde ona sesleniyor ama gelen giden olmuyor. Dünyadaki hiç kimse, bağırmaktan sesi kısılmış halde Bogotá şehrinin sokaklarında tek başına dolaşan yedi yaşındaki bu çocuk kadar yalnız değil.

(68 ve 342)

1969: Herhangi bir şehirde

Birisi

Bir köşede, kırmızı ışığın önünde, birisi alev yutuyor, birisi ön camı siliyor, birisi kâğıt mendil, çiklet, minik bayraklar ve çişini yapan oyuncak bebekler satıyor. Birisi yıldızların onunla ilgilenmesine müteşekkir, radyoda yıldız falını dinliyor. Yüksek binaların arasında yürürken birisi sessizlik ya da hava satın almak istiyor ama bozuklukları buna yetmiyor. Pis bir gecekondu mahallesinde, yukarıda sinek sürüleri ve aşağıda fare ordularının arasında, birisi bir kadını üç dakikalığına kiralıyor: Bir genelev odasında tecavüze uğrayan tecavüzcü oluyor, bir eşekle nehir kıyısında bunu yapmaktan daha iyi bu. Birisi ahizeyi yerine koyduktan sonra telefonun karşısında kendi kendine konuşuyor. Birisi televizyonun karşısında kendi kendine konuşuyor. Birisi kumar makinesinin karşısında kendi kendine konuşuyor. Birisi saksıdaki plastik çiçekleri suluyor. Birisi sabahın köründe boş bir otobüse biniyor ama otobüs hiç dolmuyor.

1969: Rio de Janeiro

Varoşlardan kovuluş

Gitmeyi reddediyorlar. Ucuz ellere ve dans eden ayaklara sahip bu insanlar kırsalın en yoksullarıydı, şimdi de şehrin en yoksulları, daima en son safta yer alıyorlar ama burada en azından ek-

mek kazanılan yerlerin yakınında yaşıyorlar. Praia do Pinto ve Rio de Janeiro dağlarını kaplayan diğer gecekondu mahalleleri gitmemek için direniyor. Fakat komutanlar ziyadesiyle satılabilir, sonra tekrar satılabilir, spekülasyona uygun bu arazilere göz koyduğundan, durum son derece elverişli yangınlarla halledili-yor. İtfaiyeciler asla yetişemiyor. Tanyeri gözyaşı ve kül saatine dönüştü. Alevler çöpten yapılmış evleri yerle bir ettikten sonra insanları da tıpkı çöp gibi süpürüyor ve hepsini çöp kamyonla-rıyla uzaklara atıyor.

(340)

1969: Baixo Grande

Çöpten bir kale

İhtiyar Gabriel dos Santos düşlerinin ona yapmasını emrettiği şeyi yapıyor. O Brezilya'da, Antoni Gaudí'nin bir asır önce Katalunya'da, uzaklardaki Barcelona'da gördüğü aynı çılgın düşleri görüyor ama ihtiyar Gabriel ne Gaudí'den bahsedildiğini işitti ne de onun eserlerinden birini gördü.

İhtiyar Gabriel uyanır uyanmaz, kaçıp gitmelerine fırsat vermeden rüyalarında gördüğü harikaları elleriyle şekillendirmeye başlıyor. Casa da Flor işte böyle ortaya çıktı. Denizci rüzgârı tarafından dövülen bir tepenin yamacında bulunan bu evde yaşıyor. İhtiyar Gabriel'in mekânı, tamamı çöpten yapılmış bu kale ya da neşeli renklerden, kıvrımlı formlardan oluşan bu tuhaf hayvan yıllar içinde, bir rüyadan diğerine gitgide büyüyor.

Tuz işçisi ihtiyar Gabriel hiç okula gitmedi, hiç televizyon seyretmedi, hiç parası olmadı. Ne normları biliyor ne de modelleri. Yakınlardaki Cabo Frío şehrinin attığı artıklarla –çamurluklar, fenerler, pencere ve şişe parçaları, tabak kırıkları, eski demirler, sandalye ayakları, tekerlekler vs.– kendi özgür tarzını kafasına göre uyguluyor.

(171)

1969: Arque Vadisi

Havacı Barrientos'un son gösterisi

Kardinal Maurer, Bolivya kırsalını dolaşarak hakikatler dağıttığı için Başkan Barrientos'un Aziz Pavlus'a benzediğini söylüyor ama Barrientos para ve futbol topları da dağıtıyor. Dört bir yana gidip gelirken helikopterden para saçıyor. Bu helikopteri Barrientos'a, onun şirkete hediye ettiği iki milyar dolarlık gaz ve bir milyar dolarlık petrol karşılığında Gulf Oil verdi.

Barrientos bu helikopterle, Che Guevara'nın bedenini kızaklara bağlatıp Bolivya semalarında gezdirdi. Barrientos bu helikopterle, sonu gelmez gezilerinin birinde Arque Vadisi'ne geliyor ve alışıldığı üzere köylülerin üzerine para saçıyor ama oradan giderken helikopteri bir elektrik hattına çarpıp kayalıklarda parçalanınca yanarak can veriyor. Onca tabloyu ve kitabı yakan ateşli Barrientos ağzına kadar banknot dolu bu helikopterde paralarıyla birlikte cayır cayır yanarak ölüyor.

(16, 17 ve 474)

1969: San Salvador ve Tegucigalpa

Fırtınalı maç

Honduras ve El Salvador takımları arasında oynanıyor. Ambulanslar tribünlerden ölüleri ve yaralıları taşırken, taraftarlar stadyumdaki kavgaları sokakta sürdürüyorlar.

Bunun hemen akabinde iki ülke arasındaki ilişkiler kopuyor. Tegucigalpa'daki otomobillerin ön camlarına yapıştırılmış çıkartmalarda şunun gibi şeyler tavsiye ediliyor: *Honduraslı: Bir odun al ve bir Salvadorluyu öldür.* San Salvador'daki gazetelerse, *o barbarlara bir ders vermek için* orduyu Honduras'ı işgal etmeye çağırıyor. Çoğu yabancı olduğunun farkında bile değil ve hayatında kimlik belgesi görmemiş ama Honduras, bir sürü köylüyü El Salvador vatandaşı olduğu için sınır dışı ediyor. Honduras Hükümeti, üst-

lerinde ne varsa onunla göç etmeye mecbur bıraktığı Salvadorluların çiftliklerini ateşe verip, onları evinden barkından atmaya tarım reformu diyor. El Salvador Hükümeti ülkedeki tüm Honduraslıları casus kabul ediyor.

Savaşın patlaması uzun sürmüyor. El Salvador ordusu Honduras'a giriyor ve sınır köylerini mitralyözlerle tarayarak ilerliyor.

(84, 125 ve 396)

1969: San Salvador ve Tegucigalpa

"Futbol Savaşı" diye adlandırılan bu olay

... bir buçuk asır önce tek bir ülke olan Orta Amerika'nın iki parçasını birbirine düşman ediyor.

Küçük tarım ülkesi Honduras'ta büyük çiftlik sahiplerinin hükmü geçiyor.

Küçük tarım ülkesi El Salvador'da büyük çiftlik sahiplerinin hükmü geçiyor.

Honduras köylülerinin ne toprağı ne de işi var.

El Salvador köylülerinin ne toprağı ne de işi var.

Honduras'ta askeri darbeden doğmuş bir askeri diktatörlük mevcut.

El Salvador'da askeri darbeden doğmuş bir askeri diktatörlük mevcut.

Honduras'ı yöneten general, Panama'daki Amerikalılar Okulu'nda yetiştirilmiş.

El Salvador'u yöneten general, Panama'daki Amerikalılar Okulu'nda yetiştirilmiş.

Honduras'taki diktatörün silahları ve danışmanları ABD'den geliyor.

El Salvador'daki diktatörün silahları ve danışmanları ABD'den geliyor.

Honduras'ın diktatörü, El Salvador'un diktatörünü Fidel Castro'nun maaşlı komünisti olmakla suçluyor.

El Salvador'un diktatörü, Honduras'ın diktatörünü Fidel Castro'nun maaşlı komünisti olmakla suçluyor.

Savaş bir hafta sürüyor. Savaş sürerken Honduras halkı düşmanının El Salvador halkı olduğunu, El Salvador halkı da düşmanının Honduras halkı olduğunu zannediyor. İki halk savaş meydanlarında dört bin ölü bırakıyor.

(84 ve 125)

1969: Port-au-Prince

Bir yasa, Haiti'de kızıl sözler söyleyeni ya da yazanı ölümle cezalandırıyor

Madde I – Hangi biçim altında olursa olsun, komünist etkinlikler devlet güvenliğine karşı işlenmiş suç sayılır: Sözlü ya da yazılı, kamusal ya da özel her türlü komünist inancın beyanı; konferanslar, söylevler, sohbetler, okumalar, kamusal ya da özel toplantılar aracılığıyla ya da kitapçık, pankart, gazete, dergi, bülten, kitap ve resim yoluyla her türlü komünist ya da anarşist öğretiyi yayma; kendilerini komünist ya da anarşist fikirleri yaymaya adamış ulusal ya da yabancı dernekler yahut kişilerle her türlü sözlü ya da yazılı iletişim; ayrıca adı geçen fikirleri doğrudan ya da dolaylı biçimde yaymaya ayrılmış fonları almak, toplamak ya da dağıtmak.

Madde II – Bu suçları işleyenler ve işlenmesine yardım edenler ölüme mahkûm edileceklerdir. Mallarına ve mülklerine kamu adına el konulacak ve bunların satışından gelecek para devlet hazinesine aktarılacaktır.

Dr. François Duvalier
Haiti Cumhuriyeti
Ömür Boyu Başkanı

(351)

1970: Montevideo

Bir işkence üstadının portresi

Tupamaro gerillaları, Uruguay polisinin Kuzey Amerikalı eğitimcilerinden biri olan Dan Anthony Mitrione'yi öldürüyorlar.

Merhum, ses geçirmez bir bodrum katında polislere ders veriyordu. Uygulamalı dersler için sokaktan toplanmış dilenciler ve fahişeler kullanılıyordu. Böylece insan vücudunun en hassas bölgelerine verilen farklı voltajda elektriğin etkisini öğrencilerine gösteriyor, kusturucu ilaçların ve diğer kimyasal maddelerin en etkili biçimde nasıl uygulanacağını öğretiyordu. Bu "Sorgulama Teknikleri" derslerinde, son aylarda üç adam ve bir kadın öldü.

Mitrione dağınıklık ve pislikten nefret ediyor, bir işkence odasının bir ameliyathane kadar steril olması gerektiğini düşünüyordu. Ayrıca yanlış terimlerin kullanılması da onu çok rahatsız ediyordu:

"*Yumurtalar değil, komiser. Testisler.*"

Lüzumsuz masraftan, gereksiz hareketten, kaçınılabilecek hasardan da nefret ediyordu:

"*Bu teknikten ziyade bir sanattır,*" diyordu, "*doğru yere, doğru ölçüde, doğru türde acı.*"

(225)

1970: Managua

Rugama

Mağrur şair, ayakta komünyon alan cübbeli, ufak tefek adam mermisi bitene kadar ateş ediyor ve Somoza diktatörlüğünün taburuna karşı savaşırken ölüyor.

Leonel Rugama yirmi yaşındaydı.

Dostlardan, satranç oynayanları yeğliyordu.

Satranç oyuncularından, yoldan geçen bir genç kız yüzünden kaybedenleri yeğliyordu.

Gelip geçenlerden, kalanları yeğliyordu.

Kalanlardan, henüz gelmemiş olanları yeğliyordu.

Kahramanlardan, vatan için öldüklerini söylemeyenleri yeğliyordu.

Vatanlardan yeğlediğiyse, kendi ölümünden doğanıydı.

(399)

1970: Şili, Santiago

Seçim sonrası manzara

Şili halkı affedilmez bir densizlik yaparak Salvador Allende'yi başkan seçiyor. Başka bir başkan, International Telephone and Telegraph'ın başkanı, böyle bir ayıbı sonlandıracak kişiye bir milyon dolar vereceğini ilan ediyor. ABD Başkanı ise bu konuya on milyon ayırıyor: Richard Nixon CIA'i, Allende'nin başkanlık koltuğuna oturmasını engellemekle, otururşa da onu devirmekle görevlendiriyor.

Ordunun başı General René Schneider askeri darbeye karşı çıkınca pusuya düşürülüp öldürülüyor:

"*O kurşunlar benim içindi,*" diyor Allende.

Dünya Bankası'nın kredileri ve askeri harcamalar dışındaki tüm resmi ve özel banka kredileri askıya alınıyor. Bakırın uluslararası fiyatı dibe vuruyor.

Dışişleri Bakanı Henry Kissinger Washington'dan açıklıyor:

"*Bir ülkenin, halkının sorumsuzluğu yüzünden komünizme kayışını neden kollarımızı bağlayıp seyretmek zorunda olduğumuzu anlamıyorum.*"

(138, 181 ve 278)

1971: Şili, Santiago

Donald Duck

... ve yeğenleri, kartpostallara özgü manzaraları olan az gelişmiş bir ülkedeki vahşilerin arasında tüketim uygarlığının erdemlerini yayıyor. Donald'ın yeğenleri som altın külçe karşılığında yerlilere sabun köpüğü verirken, Donald Amca düzeni bozan kanun kaçağı devrimcilere karşı savaşıyor.

Walt Disney'in çizgi filmleri Şili'den tüm Güney Amerika'ya yayılıyor ve milyonlarca çocuğun ruhuna işliyor. Ördek Donald, Allende ve onun kızıl dostları aleyhinde bir söylemde bulunmu-

yor ama bunu yapmasına zaten gerek yok. Disney'in dünyası kapitalizmin sempatik hayvanat bahçesi: Ördekler, fareler, köpekler, kurtlar ve domuzcuklar ticaretle uğraşıyor, alıyor, satıyor, reklama boyun eğiyor, bankadan kredi çekiyor, taksit ödüyor, kâr payı alıyor, miras hayali kuruyor ve daha çok şeye sahip olmak ve daha fazla kazanmak için rekabet ediyor.

(139 ve 287)

1971: Şili, Santiago

"Fidel'e ateş edin"

... diye emir verdi CIA ajanlarından ikisine. Kendilerine Fidel Cast-ro'nun Santiago ziyaretini filme çekmeye kaptırmış izlenimi veren ajanların ellerindeki kameralar aslında otomatik tabancaları gizlemek için. Ajanlar Fidel'e odaklanıyorlar, onu nişangâhın merkezine yerleştiriyorlar ama hiçbiri ateş etmiyor.

CIA'in Teknik Hizmetler Birimi uzun yıllardan beri Fidel'e düzenlenecek suikastların hayalini kuruyor. Bu iş için servet harcadılar. Çikolata frapenin içine konan siyanür kapsülleriyle, bira ya da romun içinde çözülüp insanı otopside ortaya çıkmayacak biçimde öldüren çok etkili bazı hapları denediler. Bazuka ve dürbünlü tüfeklerin yanı sıra, ajanlardan birinin Fidel'in oturduğu tribünün altından geçen kanalizasyona yerleştirmesi gereken otuz kiloluk plastik patlayıcıyla da onu öldürmeye teşebbüs ettiler. Zehirli purolar kullandılar. Fidel için dudaklara değer değmez öldüren özel bir Havana purosu hazırladılar. Bu işe yaramayınca sersemlik hissi veren ve sesi incelten başka bir puro hazırladılar. Onu yok etmeyi bir türlü başaramadıkları için en azından itibarını yok etmeyi denediler: Mikrofonu, konuşmanın tam ortasında saçmalamaya karşı dayanılmaz bir eğilim tetikleyen bir tozla kaplamayı denediler hatta kalabalığın karşısında sakalının düşmesi için tüy dökücü bir iksir bile hazırladılar.

(109, 137 ve 350)

1972: Managua

Nikaragua A.Ş.

Turist, ülkeye Somoza'nın uçağı ya da gemisiyle gelip Somoza'nın başkentteki otellerinden birinde konaklıyor. Turist, yoldan yorgun gelince kendini Somoza'nın fabrikalarında üretilmiş bir yatak ve döşeğin üzerine atıyor. Sabah uyanınca kahvaltıda Somoza'nın Presto marka kahvesini, Somoza'nın ineklerinden gelen süt ve Somoza'nın çiftliklerinde yetiştirilip yine ona ait tesislerin birinde rafine edilmiş şekerle karıştırıyor. Sonra Somoza'ya ait Momotombo şirketinin bir kibritiyle, Tabacalera Nicaragüense marka bir sigarayı yakıyor ki bu şirketde British-American Tobacco Company'nin ortağı Somoza.

Turist sokağa çıkıyor, Somoza'nın bankasında döviz bozduruyor ve köşeden Somoza yanlısı gazete *Novedades* satın alıyor. *Novedades* okumak müthiş bir beceri gerektirdiği için, gazeteyi ertesi sabah Somoza tarafından ithal edilmiş bir Mercedes kamyonla toplanacak çöplerin içine atıyor.

Turist, onu Masaya Yanardağı'nın ağzına kadar götürecek olan, Somoza'nın Cóndor şirketine ait bir otobüse biniyor. Ateş tepesine doğru giderken, otobüsün penceresinden Somoza'nın aşırı ucuz işgücü olarak kullandığı gecekondu mahallelerini görüyor.

Turist hava kararırken geri dönüyor. Somoza tarafından damıtılmış bir romu onun Polar şirketine ait bir buzla içiyor ve ardından, onun mezbahalarından birinde kesilmiş onun danalarından birinin etini, onun çeltiklerinden gelen pirinç ve Somoza-United Brands ortaklığının Corona marka yağıyla tatlandırdığı salatayla birlikte yiyor.

Deprem gece yarısından yarım saat sonra geliyor. Turist belki de on iki bin ölünün arasında. Toplu bir mezara gitmezse Somoza'ya ait cenaze evinin tabutlarından birinde, yine ona ait El Porvenir tekstil şirketinin kefenlerinden birine sarılarak huzur içinde uyuyacak.

(10 ve 102)

Somoza'nın diğer oğlu

Katedralin saati, depremin şehri havaya kaldırdığı vakitte sonsuza dek asılı kalıyor. Deprem Managua'yı sallayıp yıkıyor.

Tachito Somoza bu felaket karşısında devlet ve işadamlığı erdemlerini ortaya koyuyor ve inşaat işçilerinin haftalık çalışma süresini, ücretlerine bir kuruş zam yapmadan haftada altmış saate çıkaran kararnameyi imzaladıktan sonra şöyle diyor:

"Bu fırsatların devrimidir."

Tacho Somoza'nın oğlu Tachito,* kardeşi Luis'i Nikaragua tahtından indirip onun yerine geçti. West Point mezunu olarak daha güçlü pençelere sahip. İkinci derece kuzenler ve üçüncü derece amcalardan oluşan aç gözlü bir çetenin başında, Tachito yıkıntıların üzerine atlıyor: Depremi o yapmadı ama sonuçlarından o istifade ediyor.

Evlerini kaybeden yarım milyon insanın trajedisi onun için muhteşem bir Noel hediyesine dönüşüyor. Somoza gözü dönmüş bir halde molozların ve arsaların ticaretini yapıyor. Bu yetmezmiş gibi, Kızılhaç tarafından kurbanlar için bağışlanan kanı ABD'ye satıyor. Trajik koşullar sayesinde keşfettiği bu çok kârlı iş kolunu zamanla daha da geliştiriyor. Tachito Somoza, Kont Drakula'dan daha üstün bir girişimcilik sergileyerek Nikaragua'da ucuza kan alıp, bunları Kuzey Amerika pazarında yüksek fiyata satan bir anonim şirket kuruyor.

(10 ve 102)

Tachito Somoza'nın kurnaz düşüncesi

Ben paramı iktidar sembolü olarak değil, Nikaragualılar için iş kaynağı sembolü olarak ortaya koyuyorum.

(434)

---

* İspanyolca'da –ito, -ita ekleri küçültme ekleridir. Tacho sonuna aldığı ekle Tachito olduğunda küçük Tacho, Tachocuk anlamına gelir. (ç.n.)

1972: Şili, Santiago

Şili doğmaya çalışırken

Bir milyon insan Salvador Allende'ye destek olmak, hâlâ canlı ve hâlâ Şilili numarası yapan burjuva sınıfına karşı çıkmak için Santiago sokaklarında yürüyor.

Çilekeşlik geleneğini kıran ateşli halk, kendini bulmaya çalışan Şili bakırını, demirini, güherçilesini, bankalarını, dış ticaretini ve sanayi tekellerini geri alıyor. Bir sonraki ulusallaştırma hareketinin, ITT şirketinin işlettiği telefonlar olacağı bildiriliyor. Bunun için ITT şirketine, vergi beyannamelerinde kendine biçtiği azıcık değer ödenecek.

(278 ve 449)

1972: Şili, Santiago

Çokuluslu bir şirketin portresi

ITT, gerillaları karanlıkta saptamak için gece görüş lambalı dürbün icat etti ama Şili Hükümeti içindekileri açığa çıkarmak için ona ihtiyaç duymuyor. Şirket, Başkan Allende aleyhine çok fazla para harcıyor. Yakın zaman önceki deneyimleri, çabalarının buna değdiğini gösteriyor: Şimdi Brezilya'yı yöneten generaller, ITT'ye Başkan Goulart'ı devirmek için harcadığının katbekat fazlasını kazandırdılar.

ITT dünya genelinde, Şili'den çok daha fazla kazanıyor. Şirketin yetmiş ülkede dört yüz bin çalışanı var. Yönetim kurulundaki koltuklarda, daha önce CIA ve Dünya Bankası'nda görev yapmış kişiler oturuyor. ITT tüm kıtalarda, çeşitli sektörlerde faaliyet gösteriyor: Elektronik donanımlar ve karmaşık silahlar üretiyor, ulusal ve uluslararası iletişim sistemleri kuruyor, uzay seyahatlerine iştirak ediyor, borç para veriyor, sigorta poliçeleri düzenliyor, ormanları yağmalıyor, turizme araç ve otel sağlıyor, telefonlar ve diktatörler üretiyor.

(138 ve 407)

1973: Şili, Santiago

Tuzak

Grevleri, sabotajları ve yalanları finanse eden yeşil banknotlar diplomatik çantaların içinde taşınıyor. İşadamları Şili'yi felce uğratıyor ve onu gıdadan yoksun bırakıyor. Karaborsa pazarın dışında bir pazar yok. Bir paket sigara ya da bir kilo şeker için insanlar uzun kuyruklar oluşturuyor; et ya da yağ bulmak Meryem Ana mucizesi gerektiriyor. Hıristiyan Demokratlar ve *El Mercurio* gazetesi, hükümet hakkında korkunç şeyler söylüyor ve bunları telafi edecek bir askeri darbe talep ediyor zira bu kızıl tiranlığı sona erdirme zamanı geldi. Başka gazeteler, dergiler, radyo ve televizyon kanalları ona yankı yapıyor. Hükümet adım atmakta zorlanıyor: Yargıçlar ve parlamenterler tekere çomak sokarken, Allende'nin sadık zannettiği üst düzey subaylar kışlalarda komplolar planlıyor.

Bu zor zamanlarda, emekçiler ekonominin sırlarını keşfediyor. Patronlar olmadan üretmenin, tüccarlar olmadan tedarik etmenin imkânsız olmadığını öğreniyorlar. Gelgelelim emekçi kalabalığı özgürlüğe giden bu yolda silahsız, elleri bomboş yürüyor.

Ufukta ABD'nin savaş gemileri ve Şili kıyıları karşısında yaptıkları gövde gösterisi görülüyor. Ve geliyorum diye bas bas bağıran askeri darbe en sonunda gerçekleşiyor.

(181, 278 ve 449)

1973: Şili, Santiago

Allende

Güzel yaşamayı seviyor. Hamurunda havarilik ya da şehitlik bulunmadığını defalarca dile getirdi. Bununla birlikte, onlarsız yaşamaya değmeyecek şeyler için öldürebileceğini de söyledi.

Darbeci generaller ondan istifa etmesini talep ediyor. Şili'den gitmesi için bir uçak tahsis etmeyi öneriyorlar. Başkanlık sarayının havadan ve karadan bombalanacağı konusunda onu uyarıyorlar.

Salvador Allende bir avuç insanla birlikte haberleri dinliyor. Askerler tüm ülkeyi gasp etti. Allende kafasına bir kask geçiriyor ve tüfeğini hazırlıyor. İlk bombaların gümbürtüsü duyuluyor. Başkan radyodan son kez konuşuyor:

"İstifa etmeyeceğim..."

(449 ve 466)

1973: Şili, Santiago

Son mesajında "Geniş bulvarlar açılacak," müjdesini veriyor Salvador Allende

İstifa etmeyeceğim. Önümde beliren tarihsel dönemeçte halkıma olan sadakatimi hayatımla ödeyeceğim. Binlerce, on binlerce Şililinin temiz vicdanlarına ekeceğimiz tohumun asla tamamen kurutulamayacağından emin olduğumu sizlere söylüyorum. Onlar güçlüler. Bizi mağlup edebilirler ama toplumsal süreçler ne cinayetle ne de güç kullanarak durdurulabilir. Tarih bizim tarihimiz ve tarihi inşa eden halktır...

Ülkemin emekçileri: Şili'ye ve onun geleceğine güveniyorum. Bizden sonra gelenler ihanetin hâkimiyet kurmaya çalıştığı bu karanlık ve acı dönemi aşacaklardır. Şunu asla unutmayın ki, özgür insanın daha iyi bir toplum kurmak için geçeceği geniş bulvarlar er ya da geç yeniden açılacaktır. Yaşasın Şili, yaşasın halk, yaşasın emekçiler! Bunlar benim son sözlerim. Fedakarlığımın boşa olmayacağından eminim.

1973: Şili, Santiago

Şili'nin yeniden fethi

Alevler içindeki saraydan kocaman bir siyah bulut yükseliyor. Başkan Allende makamında can veriyor. Askerler tüm Şili'de binler-

ce insanı katlediyorlar. Nüfus müdürlükleri artık defterlere sığmadığı için ölümleri kaydetmeyi bırakıyor ama General Tomás Opazo Santander, kurbanların genel nüfusa oranının yüzde 0,01'i geçmediğini ve bunun yüksek bir toplumsal bedel olmadığını belirtiyor. CIA Başkanı William Colby ise Washington'dan, infazlar sayesinde Şili'nin bir iç savaştan kurtulduğunu açıklıyor. Bayan Pinochet, anaların hıçkırıklarının ülkeyi günahlarından arındıracağını söylüyor.

Panama'daki Amerikalılar Okulu'nda yetişmiş dört subaydan oluşan askeri cunta iktidarı ele geçiriyor. Cuntaya başkanlık eden onların jeopolitik hocası General Pinochet. Arka fonda patlamalar ve mitralyöz sesleri, ön plandaysa savaş müziği duyuluyor: Radyolar daha fazla kan vaat eden bildiriler ve ilanlar yayınlarken, bakırın fiyatı dünya pazarında bir anda üç katına çıkıyor.

Şair Pablo Neruda ölüm döşeğinde terör haberlerini öğrenmek istiyor. Ara sıra uyumayı başarıyor ve uyurken sayıklıyor. Uyanıklık ve uyku onun için tek bir kâbusun parçaları. Salvador Allende'nin son sözlerini, onu haysiyetli vedasını radyoda dinlediğinden beri, şair can çekişme sürecine girdi.

(278, 442 ve 449)

1973: Şili, Santiago

Allende'nin evi

Başkanlık sarayından önce Allende'nin evini bombaladılar.

Bombaların ardından içeri dalan askerler sağlam bir şey bırakmadılar: Matta, Guayasamín ve Portocarrero'nun tablolarına süngülerle saldırdılar, mobilyaları baltalarla parçaladılar.

Bunun üzerinden bir hafta geçti. Ev şu an çöplük görünümünde. Merdiveni süsleyen zırhlardan kopmuş teneke kollar ve bacaklar oraya buraya saçılmış. Bir asker, etrafı boş içki şişeleriyle çevrili vaziyette sızdığı yatak odasında horlayarak uyuyor.

Oturma odasındaysa inlemeler ve soluklar duyuluyor. Büyük, sarı bir kanepe orada hâlâ ayakta duruyor; kırık dökük halde ama yine de ayakta. Onun üzerindeyse Allendelerin köpeği doğuruyor. Henüz gözleri açılmamış enikler sıcaklık ve süt arıyorlar. Anneleri onları yalıyor.

(345)

1973: Şili, Santiago

Neruda'nın evi

Yıkımın ortasında, Allende'ninki gibi balta darbeleriyle paramparça edilmiş evinde, kanserden, kederden ölmüş Neruda yatıyor. Ama onu öldürmek darbecilere yetmiyordu zira Neruda öyle kolay kolay öldürebilecekleri biri değildi, bu yüzden nesneleri de katlettiler: Mutlu yatağını ve mutlu masasını kıymıklara ayırdılar, döşeğini deştiler, kitaplarını yaktılar, abajurlarını, rengârenk şişelerini, çömleklerini, tablolarını ve salyangoz koleksiyonunu parçaladılar. Duvar saatinin sarkacını, akrep ve yelkovanını kopardılar, karısının portresinin bir gözüne de süngü sapladılar.

Şair yerle bir edilen, su ve çamura bulanan evinden mezarlığa doğru yola çıkıyor. En önde Matilde Urrutia'nın (şair ona şöyle demişti: *Sen yaşarken yaşamak o kadar güzel oldu ki*) yer aldığı, yakın dostlarından oluşan bir kortej ona eşlik ediyor.

Mitralyözlerini doğrultarak durmadan geçen askeri kamyonlara, motosiklet ya da zırhlı araçlarla gidip gelen, gürültü çıkaran, korku yayan polislere ve askerlere rağmen, her sokak başında katılan insanlarla kortej giderek büyüyor. Pencerelerin birinden bir el sallanıyor. Bir balkonda bir mendil dalgalanıyor. Bugün askeri darbenin on ikinci günü, on iki günlük suskunluk ve ölümün ardından bugün Şili'de Enternasyonal Marşı yeniden duyuluyor; kortejin cenaze alayına, cenaze alayının da bir gösterici gruba dönüşmesiyle birlikte, ilk başta mırıldanılan, fısıldanan, hıçkırıkların arasına karışan Enternasyonal Marşı, Neruda'ya, şaire, kendi

şairlerine nihai yolculuğunda gerektiği gibi eşlik etmek için, korkuya karşı yürüyen halk tarafından Santiago sokaklarında avaz avaz bağrılarak söylenmeye başlıyor.

(314 ve 442)

1973: Miami

Kutsal tüketim kültürü komünizm ejderhasına karşı

Şili'deki kan gölü, Miami hariç, dünyanın her yerinde eleştiri ve tiksintiye neden oluyor. Sürgündeki Kübalılar, Allende ve diğerlerinin katledilişini sevinç dolu bir gösteriyle kutluyorlar.

Miami, Havana'dan sonra en çok Kübalı barındıran şehre dönüştü. Sekizinci Sokak, eski Küba'nın birebir aynısı. Fidel'i devirme hayalleri Miami'de artık iyice sönmüş olsa da Sekizinci Sokak'ta dolaşan biri yitirilmiş güzel zamanlara geri dönebiliyor. Orada bankerlerin ve mafyanın sözü geçiyor, düşünen herkes ya deli ya da tehlikeli bir komünist, siyahlarsa hâlâ kendilerine biçilmiş rolü oynuyor. Orada sessizlik bile kulak tırmalayıcı. Orada plastik ruhlar ve kanlı canlı otomobiller üretiliyor. Süpermarketlerde nesneler insanları satın alıyor.

(207)

1973: Recife

Aşağılamaya alkış

Gilberto Freyre, ünlü kitabı *Büyük Ev ve Köle Müştemilatı* ile aynı ismi taşıyan bir restoranın, kuzeydoğu Brezilya'nın başkentindeki açılışına katılıyor. Yazar burada kitabının ilk baskısının kırkıncı yıldönümünü kutluyor.

Masalara servis yapan garsonlar köle kılığına girmişler. Restoranda dekor olarak duvarlardan sarkan bir sürü kırbaç, boyundu-

ruk, işkence direği, zincir ve demir prangalar var. Davetliler burada, oğulun babaya, kadının kocaya, sivilin askere ve sömürgenin anavatana hizmet ettiği gibi, siyahın beyaza hiç söylenmeden hizmet ettiği o eski, güzel günlere döndüklerini hissediyorlar.

Brezilya diktatörlüğü her şeyin böyle olması için elinden geleni yapıyor. Gilberto Freyre buna alkış tutuyor.

(170 ve 306)

1974: Brasilia

Brezilya'nın yeniden fethinden on yıl sonra

Ekonomide işler çok iyi gidiyor ama halk kötü durumda. Resmi istatistikler, askeri diktatörlüğün Brezilya'yı yüksek oranda büyüyen bir gayrisafi milli hâsılayla ekonomik bir güce dönüştürdüğünü söylüyor. Gelgelelim istatistikler aynı zamanda iyi beslenmeyen Brezilyalıların yirmi yedi milyondan yetmiş iki milyona çıktığını ve bunların on üç milyonunun açlık yüzünden koşacak takati bile olmadığını belirtiyor.

(371, 377 ve 378)

1974: Rio de Janeiro

Chico

Diktatörlük, halkı yıprattığı gibi müziği de çürütüyor. Müzik ve halkla yoğrulmuş Chico Buarque iktidar karşıtı şarkılar söylüyor.

Sansür her üç şarkısından ikisini ya yasaklıyor ya da makaslıyor. Siyasi polisin onu uzun sorgulamalardan geçirmediği gün yok gibi. Girişte üstünü arıyorlar. Chico çıkışta, polisin ruhuna bir sensör koyup koymadığını ya da bir dalgınlık anında neşesini çalıp çalmadığını kontrol etmek için iç organlarını gözden geçiriyor.

1974: Guatemala City

Guatemala'nın yeniden fethinden yirmi yıl sonra

Köylerde ve kentlerde katranla çarpı işareti konmuş kapılar, yol kenarlarındaysa sırıkların ucuna geçirilmiş kafatasları görülüyor. Ders ya da uyarı olsun diye, cinayet kamusal gösteriye dönüşüyor. Kurbanlar isim ve tarihten yoksun: Bir yanardağın ağzına ya da bir denizin dibine atılıyor yahut bir toplu mezara gömülüp üzerine *NN* yazılıyor; *Non Nato* yani *doğmamış*. Devlet terörizmi büyük ölçüde üniformasız faaliyet gösteriyor. El, Gölge, Şimşek, Gizli Anti-komünist Ordu, Ölüm Emri ve Ölüm Mangası gibi isimlerle anılıyor.

Seçimlere hile karıştırılması neticesinde başkanlık koltuğuna kısa süreliğine oturan General Kjell, Pentagon'un Vietnam'da prova ettiği teknikleri Guatemala'da uygulamaya devam edeceğinin sözünü veriyor. Guatemala kirli savaşın, ilk Latin Amerika laboratuarı oluyor.

(450)

1974: Guatemala selvaları

Quetzal

... her zaman Guatemala semalarının neşesi oldu. Kuşların en göz kamaştırıcısı bu ülkenin sembolü olmayı sürdürüyor ama eskiden çok sayıda bulunduğu yüksek selvalarda onu görmek gitgide zorlaşıyor. Quetzalın nesli tükenmeye yüz tutmuşken akbaba sayısının katlanarak arttığı görülüyor. Ölümün kokusunu çok uzaklardan alan burnuyla akbaba ordunun işini tamamlıyor: Havada hevesli daireler çizerek cellatları köy köy takip ediyor.

Banknotlarda, milli marşta ve bayrakta bundan böyle quetzal yerine gökyüzünün utancı akbaba mı yer alacak?

1974: Ixcán

Guatemala'da bir siyaset eğitimi dersi

İçleri bağırsak kurtları ve belirsizlikle dolu gerillalar selvayı geçiyor. Bu aç gölgeler, güneş geçirmeyen ağaçlardan bir çatının loşluğunda günlerdir yürüyor. Saati, ormanın sesleriyle anlıyorlar: Nehir tarafından öten çobanaldatan kuşu şafak vaktini haber veriyor; günbatımı papağanların çıkardığı gürültüyle kendini belli ediyor; gece çökünce koatiler ciyaklıyor, kinkajular öksürüyor. Gerillalar aylardan beri ilk kez bir horoz sesi duyuyorlar. İleride bir köy beliriyor.

Bu köyde ve bu dağda, Ixcán Kaplanı diye bilinen büyük bir toprak ağasının dediği oluyor. Yasalar büyük toprak sahiplerinin hepsi gibi onu da cezai sorumluluktan muaf tutuyor. Çiftliklerinde darağaçları, kırbaçlar ve boyunduruklar var. Eldeki insan gücü yetmediği zamanlarda, selvada tarla açmak ya da bedavaya kahve toplamak için ordu ona helikopterle yerli gönderiyor.

Ixcán Kaplanı'nı görmüş çok az insan var. Herkes ondan korkuyor. Çok fazla insan öldürdü ve çok fazla insanın ölüm emrini verdi.

Gerillalar yerlileri bir araya topluyor ve onlara Ixcán Kaplanı'nı gösteriyorlar: Ölüsü terk edilmiş bir giysiye benziyor.

(336)

1974: Yoro

Yağmur

Şili'de bir sürü ölüm gördü. En sevdiği yoldaşları ya kurşuna dizildi ya da dipçik darbeleri ve tekmelerle öldürüldü. Başkan Allende'nin danışmanlarından biri olan Juan Bustos kıl payı kurtuldu.

Honduras'ta sürgünde yaşayan Juan için günler geçmek bilmiyordu. Şili'de ölenlerden acaba kaçı onun yerine ölmüştü? Nefes aldığı havayı acaba kimlerden gasp ediyordu? Bir akşamüstü,

ayakları onu Honduras'ın iç kesimindeki Yoro adında bir köye götürdüğünde, aylardır bu halde, bir kederden diğerine sürüklenerek, hayatta kalmış olmaktan utanç duyarak yaşıyordu.

Yoro'ya gelmesinin herhangi bir amacı yoktu, geceyi herhangi bir çatının altında geçirdi. Sabah çok erken saatte kalktı ve isteksizce, kederlerine gömülü halde, görmeden bakarak kumlu sokaklarda dolaşmaya koyuldu.

Birden yağmura yakalandı. Bu çok şiddetli bir yağmurdu ve Juan başını koruyordu. Ama havadan yağan bu tuhaf şeyin çok geçmeden yağmur ya da dolu olmadığını fark etti. Çılgın, gümüş ışıkların yerden zıplayıp havaya yükseldiğini gördü.

"*Havadan balık yağıyor!*" diye haykırdı Juan, bulutlardan canlı canlı düşen ve hayatta kalma mucizesine bir daha lanet okumasın, Amerika'da doğduğu için ne kadar şanslı olduğunu hiçbir zaman unutmasın diye etrafında zıplayıp ışıldayan balıkları eline alırken.

"*Evet öyle,*" dedi oradan gelen biri tüm sakinliğiyle, hiçbir şey olmamış gibi. "*Burada, Yoro'da, havadan balık yağar.*"

1975: San Salvador

Miguel yetmiş yaşında

Hayatın her günü, ölümle dalga geçen bir şarkının yinelenmez melodisi. Tehlikeli Miguel'in hâlâ yaşadığını kabullenemeyen El Salvador'un efendileri, onun hayatının müzikle birlikte başka tarafa gitmesi için bir kiralık katil tutmaya karar veriyorlar.

Katil gömleğinin altına gizlediği bir hançerle geliyor. Miguel üniversitede oturmuş, öğrencilerle sohbet ediyor. Onlara, gençlerin yorgun babalarının yerini almalarının şart olduğunu, harekete geçmelerini, kendilerini ortaya koymalarını, bir şeyler yapmalarını, her yumurta çıkardığında gıdaklayan tavuklar gibi davranmamalarını söylüyor. Katil, kalabalığın arasında kendine usulca yol açtıktan sonra Miguel'e doğru arkasından koşmaya başlıyor.

Ama tam bıçağını havaya kaldırdığı sırada, onu gören bir kadından korkunç bir çığlık yükseliyor ve bunu duyan Miguel istemsiz olarak kendini yere atıyor, bıçak darbesinden kurtuluyor.

Miguel Mármol'ün yetmiş yaşındaki on ikinci doğumu işte böyle gerçekleşiyor.

(222)

1975: San Salvador

Roque

Ölümden dönme sanatında Miguel Mármol'ün öğrencisi olan Roque Dalton kurşuna dizilmekten iki kez kurtuldu: İlk seferinde son anda hükümet devrildi, ikincisindeyse tam zamanında imdadına yetişen depreme maruz kalan duvar. Onu çok kötü durumda ama sağ bırakan işkencecilerden ve üzerine kurşun yağdıran polislerden de kurtuldu. Üzerine taş yağdıran futbol fanatiklerinden ve yeni doğum yapmış, intikam heveslisi, çok kocalı bir dişi domuzun öfkesinden de kurtuldu.

Duygusal ve dalgacı şair Roque kendine gülmeyi, kendini ciddiye almaya tercih ediyordu ve Latin Amerika politik şiirine korkunç derecede musallat olan tumturaklılıktan, görkemlilikten ve diğer hastalıklardan bu sayede kurtuldu.

Ama yoldaşlarından kurtulmayı başaramadı. Fikir ayrılığı suçundan onu mahkûm edenler kendi yoldaşları oldu. Ona isabet edebilecek yegâne kurşunun hemen yanından gelmesi gerekiyordu ve öyle oldu.

(127)

1975: Amazon Nehri

Tropikal manzara

Tekne, Belém'den Manaos'a doğru asla bitmeyecek yolculukta, Amazon'un sularında yavaşça ilerliyor. Sarmaşık yığınlarının

maskelediği selvanın içinde nadiren bir kulübe ve teknedekileri selamlayan çıplak bir çocuk görülüyor. Tıklım tıklım dolu güvertede biri yüksek sesle İncil okuyor ve Tanrı'ya övgüler düzüyor ama şişeler ve sigaralar ağızdan ağza dolaşırken kalabalık gülüp şarkı söylemeyi yeğliyor. Evcilleştirilmiş bir kobra, ölmüş kardeşlerinin açık havada kuruyan derilerine sürtünerek demir çubuklara dolanıyor. Kobranın yerde oturan sahibi iskambil oyununda diğer yolculara meydan okuyor.

İsviçreli bir gazeteci bu teknede yolculuk ediyor. Büyük, karton kutusunu uyurken bile kucağından bırakmayan, kemikleri çıkmış, yaşlı bir garibanı saatlerce gözlemliyor. Meraktan çıldıracak gibi olan İsviçreli ona sigaralar, bisküviler ve sohbetler sunuyor ama ihtiyar hiçbir zaafı olmayan, çok az yiyen ve hiç konuşmayan bir adam.

Yolculuğun yarısında, selvanın tam ortasında ihtiyar tekneden iniyor. İsviçreli onun büyük, karton kutusunu indirmesine yardımcı oluyor ve işte o sırada kapak biraz kenara kayınca, içine göz atma fırsatı buluyor: Kutunun içinde selofana sarılı, plastik bir palmiye var.

(264)

1975: Amazon Nehri

Bu nehir bütün nehirlerin atası

... dünyanın en kudretli nehridir ve onun soluğundan doğan selva, gezegenin son kalan akciğeridir. Buralarda dolaşan ilk Avrupalıların, büyük servetler vaat eden bu toprakların üzerinde yürümek yerine geri geri giden ters ayaklı yerlileri keşfettiği çok eski zamanlardan beri maceraperestler ve açgözlüler Amazonya'ya akın etti.

O zamandan beri, Amazonya'da kurulan bütün ticarethaneler bir yerli katliamıyla ilintili. São Paulo yahut New York'taki klimalı bürosunda oturan bir şirket yöneticisi, bir çek imzalayıp

kıyım emrini veriyor. Görev selvayı yerlilerden ve diğer yırtıcı hayvanlardan temizlemekle başlıyor.

Yerlilere ya içine fare zehri karıştırılmış şeker ya da tuz hediye ediyorlar, ya havadan bombalıyorlar ya da ayaklarından asıp kanlarını akıtıyorlar; derilerini yüzme zahmetine girmiyorlar çünkü onların derisini satın alacak kimse yok.

Vietnam ormanlarını bitirdikten sonra, şimdi Brezilya ormanlarını yok eden Dow Chemical'ın yaprak döktüren kimyasalları son aşamayı tamamlıyor. Gözleri kör olan kaplumbağalar eskiden ağaçların bulunduğu yerde dönüp duruyor.

(55, 65, 67 ve 375)

1975: Ribeirão Bonito

Adaletin yerini bulduğu gün

Amazonya'nın fethine girişen sığır yetiştiricisi şirketlerin toprakları ülkeler kadar büyük. Brezilyalı generaller onları vergiden muaf tutuyor, onlar için yollar açıyor, onlara kredi ve öldürme izni veriyor.

Şirketler, nehrin ve sefaletin kuzeydoğudan getirdiği hırpani köylüleri kullanıyor: Köylüler yerlileri öldürüyor ve karşılığında öldürülüyorlar; köylüler yerlilerin toprağını gasp ediyor ve karşılığında gasp ediliyorlar. Etinin tadına asla bakamayacakları sığırlar onları yerlerinden yurtlarından ediyor.

Yol Ribeirão Bonito köyüne ulaşınca kovma işini polisler üstleniyor. İtiraz eden köylüleri hapishaneyle, sopalarla öldüresiye döverek ya da tırnaklarının altına iğneler sokarak ikna ediyorlar. Peder João Bosco Burnier köye geliyor, hapishaneye giriyor ve işkence görenleri soruyor. Bir polis, ona kafasını bir kurşunla dağıtarak cevap veriyor.

Ertesi gün öfkeye öncülük eden kadınlar, Carmesinha, Naide ve Margarida, birlikte devasa bir haç taşıyor. Altı yüz köylü ellerine geçirdikleri baltalar, kazmalar, sopalar ve diğer şeylerle

onların peşine takılıyor. Bütün köy koro halinde, seslerin en gürüyle ilahiler söyleyip saldırıyor ve hapishaneden geriye bir moloz yığını kalıyor.

(65 ve 375)

1975: Huayanay

Adaletin yerini bulduğu bir başka gün

And Dağları'nın Peru kesiminde yaşayan Huayanay kabilesi, birkaç yıldan beri Matías Escobar denen adamdan çok çekmişti. Keçi ve kadın hırsızı, kundakçı ve katil bu alçak herif, kabile mensuplarına büyük zararlar verdikten sonra bir gün yerliler tarafından yakalandı, yargılandı, hakkında hüküm verildi ve infaz edildi. Köy meydanında iki yüz otuz darbe yiyen Matías öldü: Her kabile mensubu kendine düşen darbeyi ona indirdikten sonra, bir itirafnamenin altına iki yüz otuz kişi parmak bastı.

General Velasco Alvarado'nun Keçua'yı resmi dil kabul eden kararnamesini umursayan kimse olmadı. Keçua ne okullarda öğretiliyor ne de mahkemelerde kabul ediliyor. Bir hâkim, Lima'da tutuklu bulunan çok sayıda Huayanaylı yerliyi onlara anlaşılmaz gelen İspanyolca dilinde sorguluyor. Sanki bilmiyormuş gibi onlara Matías Escobar'ı kimin öldürdüğünü soruyor.

(203)

1975: Cuzco

Condori zamanı ekmeklerle ölçüyor

Bir katır gibi çalışıyor. Daha horozlar öterken ilk yükü pazarda ya da istasyonda sırtına yüklüyorlar ve akşam ortalık kararana kadar, bulduğu yükü Cuzco'nun sokaklarında müşterinin gönlünden kopan ücret karşılığında taşıyor. Yüklerin ve geçen yılların ağırlığı altında ezilmiş, hem üstü başı hem de kendisi lime lime olmuş Gregorio Condori, sırtı ve hafızası lanet olası yüküne dayandığı sürece çalışıyor ve hatırlıyor.

Kemiklerinin sertleşmeye başladığı yaşlardan itibaren çobanlık, gezginlik, ırgatlık ve askerlik yaptı. Çalıntı bir ineğin etiyle yapılmış çorba ikramını kabul ettiği için Urcos'ta dokuz ay hapis yattı. Treni, kafasından duman çıkaran o siyah yılanı hayatında ilk kez Sicuani'de gördü ve yıllar sonra bir uçak, boğuk çığlıklarla dünyanın sonunu haber veren bir akbaba gibi gökyüzünde belirince dizlerinin üzerine çöktü.

Condori, Peru'nun tarihini ekmeklerle hatırlıyor:

"Beş tane büyük saf buğday ekmeğin bir real ve üç ekmeğinse yarım real olduğu zaman, Odría başkanlığı Bustamante'den aldı."

Sonra öbürü gelip iktidarı Odría'dan, sonra öbürü diğerinden, diğeri öbüründen ve en sonunda Velasco, Belaúnde'den aldı. Şimdi bakalım kim gelip Velasco'dan alacak?

Condori, Velasco'nun fakirleri kolladığını işitti.

(111)

1975:Lima

Velasco

Bir horoz ahenksiz ötüyor. Aç kuşlar kuru taneleri gagalıyor. Kara kuşlar başkalarının yuvaları üzerinde daireler çizerek uçuyor. Devrilmedi ama gidiyor: Hasta, sakat, moralsiz General Juan Velasco Alvarado, Peru Başkanlığı'nı bırakıyor.

Şimdiki Peru, onun koltuğa oturduğu zamankinden daha adil. Velasco emperyal tekellere ve feodal senyörlere karşı mücadele etti ve yerlilerin kendi topraklarında bir sürgünden fazlası olmaları için çabaladı.

Esparto otu gibi dirençli yerliler, kendi günlerinin de geleceğini umut ederek bekliyorlar. Velasco'nun kararnamesiyle, Keçua dili artık İspanyolcayla aynı haklara sahip ve onun gibi resmi bir dil; ama bu kararnameyi ne bir memur tanıyor ne de bir yargıç, polis, öğretmen uyguluyor. Keçua Dili Akademisi devlet desteği alıyor. Bu destek *yılda* altı dolar yetmiş beş sente tekabül ediyor.

1975: Lima

Huamanga'nın sunak panoları

Lima'da şövaleli sanatçılar, akademisyenler ve avangart gruplar ateş püskürüyor. Ulusal Sanat Ödülü, Huamangalı sunak panosucu Joaquín Antay'a verildi ve bu bir skandal. El sanatı kötü bir şey değil, diyor Perulu sanatçılar ama yerini bilip sınırlarının dışına çıkmadığı müddetçe.

İlk başta portatif olarak kullanılmaya başlanan Huamanga'nın sunak panolarındaki karakterlerde zaman içinde değişiklikler görülmeye başlandı. Azizler ve havariler yerini, kuzusunu emziren koyuna, dünyayı gözleyen akbabaya, ırgat ve çobana, gaddar patrona, atölyesindeki şapkacıya ve enstrümanını hüzünle okşayan halk ozanına bıraktı.

Sanatın seçkin semasındaki davetsiz misafir López Antay, sunak panosu hazırlamayı yerli ninesinden öğrendi. Nine, torununa azizler şekillendirmeyi yarım asır önce öğretti; şimdi torunu çalışırken onu öbür dünyadan huzurla izliyor.

(31 ve 258)

San Blas'ın molaları

Panama'nın San Blas Adaları'ndaki Cuna yerlileri giysilerinin göğüs ya da sırt kısmına koydukları, "mola" denen el işleri yapıyorlar. Rengârenk kumaş parçaları, iğne ve iplik, yetenek ve sabırla birleşip eşi benzeri olmayan desenler oluşturuyor. Bazen gerçekliği taklit ediyor, bazen de onu kendi yaratıyor. Bazense gördükleri bir kuşun kopyasını, sadece kopyasını yapmak isterken kesip biçmeye, dikmeye başlıyorlar ve en sonunda gökyüzündeki kuşların tümünden daha renkli, daha melodik ve daha uçarı bir şey ortaya çıkıyor.

Balsas Nehri'nin amate ağaçları

Yağmurlardan önce, yeni ay zamanında amate ağacının kabuğunu çıkarıyorlar. Çırılçıplak kalan ağaç ölüyor. Balsas Nehri kıyılarındaki Meksikalı yerliler, onun derisinin üstüne çiçekleri ve hezeyanlarını, dağların göz kamaştırıcı kuşlarını ve pusudaki canavarları, ayrıca işlerini güçlerini, dini tören alayında Meryem Ana'yı selamlayan ve gizli törende yağmuru çağıran topluluğun günlerini resmediyorlar.

Avrupalıların fethinden önce, başka yerliler amate kabuklarına insanların ve yıldızların yaşamlarını anlatan metinler çizmişlerdi. İspanyol fatihler onlara kendi kâğıtlarını ve kendi şekillerini dayatınca amateler ortadan kayboldu. Dört asrı aşkın bir süre boyunca, Meksika topraklarındaki bu yasaklanmış kâğıtlara kimse bir şey çizmedi. Kısa süre önce, bu yüzyılın ortalarında, amateler geri döndü.

"Halkın tamamı ressam. Hepsi, herkes."

Uzak geçmişteki yaşam, uzaklardan, çok uzaklardan gelmelerine rağmen hiç yorgun olmayan amatelerde nefes alıyor.

(57)

Santiago'nun arpilleraları

Aynı yatakta uyuyan üç çocuk kollarını uçan bir ineğe doğru uzatıyor. Noel Baba bir çuval ekmek getiriyor, oyuncak değil. Bir ağacın dibinde bir kadın dileniyor. Kırmızı güneşin altında, bir iskelet bir çöp arabasını sürüyor. Yüzleri olmayan adamlar sonu olmayan yollarda yürüyor. Devasa bir göz gözetliyor. Sessizliğin ve korkunun tam ortasında kaynayan ortak tencerenin dumanı tütüyor.

Un çuvallarından bir arkaplan üzerinde bir araya gelen, rengârenk paçavralardan oluşan bu dünya Şili. Santiago'nun sefaletle boğuşan gecekondu mahallelerinde yaşayan kadınlar artık yün ve eski paçavralarla arpillera işliyor. Bunlar kiliselerde satılıyor. Birilerinin gidip bunları satın alması inanılır gibi değil. Kadınlar bunu şaşkınlıkla karşılıyor:

"Biz onlara sorunlarımızı işliyoruz ve bizim sorunlarımız çok çirkin."

Bunu, eşleri tutuklu olan kadınlar başlattı. Zaman içinde birçok kadın kendini arpillera işine verdi. Gelen para ev geçimine yardım ediyor ama bunu sadece para için yapmıyorlar. Kadınlar arpillera işlerken bir araya geliyor, yalnızlıklarına ve kederlerine ara veriyor, birkaç saatliğine kocaya, babaya, maço oğula ve General Pinochet'ye itaat etme rutininin dışına çıkıyorlar.

Ocumicho'nun şeytancıkları

Şilili arpilleralar gibi, Meksika'daki Ocumicho köyünün çamurdan şeytancıkları da kadınların ellerinden doğuyor. Şeytancıklar ikili ya da daha çoklu gruplar halinde sevişiyor, okula gidiyor, motosiklet ya da uçak kullanıyor, Nuh'un gemisine sızıyor, aya sevdalı güneşin ışınlarının arasına gizleniyor ve yeni doğmuş bebek kılığına girerek, Noel için hazırlanan İsa'nın doğum tasvirlerinde kendilerine yer buluyor. Son Akşam Yemeği esnasında, çarmıha gerilmiş İsa, yerli havarileriyle birlikte Pátzcuaro Gölü'nün balıklarından yerken şeytancıklar masanın altında duruyor. Yemeğini yiyen İsa, bu dünyanın acıdan ziyade zevkle kurtulabileceğini keşfetmişçesine ağzı kulaklarında gülüyor.

Bu ışıltılı figürler karanlık evlerde, Ocumicho'nun penceresiz çömlekçilerinde şekillendiriliyor. Art arda doğurdukları çocuklarına bağlı, kafayı çekip onları döven kocalarının tutsağı olan kadınlar özgür bir sanat icra ediyorlar. Boyun eğmeye mahkûm, üzüntüye yazgılı bu kadınlar her gün yeni bir isyan, yeni bir sevinç yaratıyorlar.

Yaratma hakkının özel mülkiyeti üstüne

Alıcılar, Ocumicho çömlekçilerinden çalışmalarını imzalamalarını istiyor. Oysa onlar şeytancıkların altına, isimlerini bastıkları bir mühür kullanıyor. Ama çoğu zaman imzalamayı unutuyorlar ya

da o an kendi mühürlerini bulamadıklarında, komşularının mühürlerini basıveriyorlar ve böylece María bir anda Nicolasa'nın (ya da tam tersi) yaptığı eserin sanatçısı oluyor.

Onlar bireysel şöhret konusunu hiç anlamıyorlar. Kendi topluluklarının içindeyken, Tarasco yerlilerinin biri hepsi demek. Topluluk dışına çıkıp tek başlarına kaldıklarındaysa, ağızdan düşen diş misali, her biri bir hiç demek.

(183)

1975: Cabimas

Vargas

Petrol Maracaibo Gölü kıyılarından geçti ve bütün renkleri alıp götürdü. Rafael Vargas pislik içinde sokaklar, kirli hava, yağ karışmış sulardan oluşan bu Venezüella çöplüğünde yaşıyor ve resim yapıyor.

Ölü şehir, içi boşalmış toprak Cabimas'ta ot bitmiyor; suyunda balık, havasında kuş, şafağında horoz kalmadı ama Vargas'ın tablolarında dünya bayram ediyor, toprak ciğerlerini tamamen şişirip soluk alıyor, yemyeşil ağaçlar meyve ve çiçekle bezeniyor, olağanüstü balıklar, kuşlar ve horozlar, insanlarla aynı ortamı eşitçe paylaşıyor.

Vargas doğru düzgün okuma yazma bilmiyor. Ama marangoz olarak hayatını, ressam olarak da günlerinin temiz ışığını kazanmayı biliyor: Onunki, bildiği değil ihtiyaç duyduğu gerçekliği resmeden birinin intikam ve kehaneti.

1975: Salta

Değişimin neşeli renkleri

Arjantin'in Salta vilayetinde, tıpkı Venezüellalı Vargas'ın bir tablosunda olduğu gibi, polis arabaları sarı ve turuncuya boyanmıştı. Arabalar siren sesi çıkarmak yerine müzik yayını yapıyor,

tutukluları değil çocukları taşıyor ve uzaklardaki çiftliklerle şehirdeki okullar arasında gidip geliyordu. Ceza hücreleri ve işkence odaları yerle bir edimişti. Polisler futbol maçlarından ve işçilerin gösterilerinden çekilmişti. İşkence görenler özgürlüklerine kavuşmuş ve işkenceciler, çekiç darbeleriyle kemik kırmada uzmanlaşmış subaylar hapsi boylamıştı. Halkın kâbusu olan polis köpekleri, yoksul mahalleleri eğlendirmek için akrobasi gösterileri yapmaya başlamıştı.

Bütün bunlar iki yıl önce, Rubén Fortuny'nin Salta Polis Şefi olduğu günlerde yaşandı. Ama Fortuny dönemi kısa sürdü. O yapacağını yaparken, onun gibi başka insanlar da Arjantin'de benzer çılgınlıkları yapıyordu; neticede bütün ülke iyimser ve kucaklayıcı bir hava yakalamıştı.

Peronist dönemin hüzünlü kapanışı: İktidarı yeniden ele geçiren Perón öldü ve onun ölümünün ardından, cellatlar özgürlüğün ve iş bolluğunun keyfini tekrar çıkarmaya başladılar.

Fortuny'yi kalbine sıktıkları bir kurşunla öldürdüler. Ardından onu göreve atamış olan Vali Miguel Ragone'yi kaçırdılar. Ragone'den geriye bir kan lekesiyle bir ayakkabıdan başka bir şey kalmadı.

1975: Buenos Aires

Evita'nın ve Marx'ın çocuklarına karşı

Tehlikeli değişim rüzgârı halkın içine doğru esmeye devam ediyor. Askerler toplumsal devrim tehdidinin dört bir yandan tomurcuklandığını görüp ulusu kurtarmaya karar veriyorlar. Askerler yaklaşık yarım asırdan beri ulusu kurtarıyor; Panama'da aldıkları dersler ve Ulusal Güvenlik Doktrini onlara, düşmanın dışarıda değil, içeride ve aşağıda olduğunu öğretti. Sıradaki askeri darbe hazırlanıyor. Ulusal arındırma programı için *tüm yollar* devreye sokulacak zira bu bir savaş, Evita'nın ve Marx'ın çocuklarına karşı verilen bir savaş ve savaştaki yegâne ahlaksızlık netice elde edememektir.

(106, 107 ve 134)

1976: Madrid

Onetti

... hiçbir denize bırakılmamış, hiçbir bir şişeye konmamış bir mesajı beklemiyor. Çaresizlik içinde olsa da Juan Carlos Onetti yalnız değil. Ama kendisine eşlik etmesi için bizzat yarattığı Santa María köyü sakinleri olmasa yalnız olurdu.

Onetti hapisten çıktığından beri Madrid'te yaşıyor. Uruguay'da hüküm süren askerler, bir yarışmada ödül kazandığı öyküsü hoşlarına gitmediği için onu hapse atmışlardı.

Sürgün, ellerini ensesinde birleştirmiş, Santa María, Madrid, Montevideo ya da kim bilir neredeki odasının tavanındaki rutubet lekelerini seyrediyor. Arada bir yatağından kalkıyor ve fısıltı gibi feryatlar kaleme alıyor.

1976: San José

Sözleri elinden alınmış bir ülke

Başkan Aparicio Méndez yaptığı açıklamada, *Uruguay'daki ayaklanmanın başaktörlerinin ABD'deki Demokrat Parti ve Kennedy Ailesi olduğunu* dile getiriyor. Bir gazeteci, San José şehri piskoposu ve diğer tanıkların önünde yapılan bu sansasyonel beyanı kaydediyor.

Aparicio Méndez toplam yirmi iki kişinin –on dört general, beş tuğgeneral ve üç amiral– oy kullandığı seçimlerle başkan olmuştu ama askerler kendi seçtikleri başkana gazetecilerle konuşmayı yasaklamışlardı, daha doğrusu onun karısından başka kimseyle konuşmasına izin vermiyorlardı. İşte bu yüzden bu açıklamaları yayınlayan gazeteyi iki gün kapatarak cezalandırıyorlar, haberi yapan gazeteciyse kovuluyor.

Başkana konuşmayı yasaklayan askerler, bunu çok daha önce Uruguay halkına yaptılar. Yalan olmayan her sözcük düzen bozucu sayılıyor. Yasadışı ilan edilen binlerce politikacı, sendikacı, sanatçı ve biliminsanının adını anmak imkânsız. *Gerilla* terimi resmen yasaklandı, onun yerine *cani, rezil, suçlu ya da şeytan* de-

mek gerekiyor. Geleneksel olarak hazırcevaplığıyla bilinen, iktidarı daima alaya alan karnaval müzisyenlerinin şarkılarında *tarım reformu, hükümranlık, açlık, gizli, güvercin, yeşil, yaz* ya da *karşımüzik* sözcüklerini kullanmaları yasak. Bu şarkılarda *pueblo** sözcüğünün de geçmesi yasak; söz konusu sözcük küçük yerleşim yeri anlamında kullanılsa bile.

Sessizlik krallığında, siyasi tutukluların yattığı başlıca hapishanenin ismi Libertad, yani Özgürlük. Tecrit edilmiş tutuklular yeni iletişim yöntemleri icat ediyorlar. Birbirlerine destek olmak ya da şakalaşmak için sese başvurmadan, parmaklarıyla duvarlara tıkırdatarak ürettikleri harfler ve sözcüklerle bir hücreden diğerine konuşuyorlar.

(124 ve 235)

Uruguaylı bir siyasi tutuklu, Mauricio Rosencof yaşadıklarını anlatıyor

... bu, ineğe dönüşmeye direnen insanın mücadelesi. Zira bizi orada ineğe dönüştürme makinesinin içine koydular ve konuşmak yerine mölememizi talep ettiler. Mevzu işte bu: Kendini böyle bir ortamda bulan bir tutuklu hayvanlaşmaya nasıl direnecek? Bu haysiyet için verilen bir savaş... Bir yoldaşımız bir parça kamış buldu ve ona tırnaklarıyla delik açarak bir flüt yaptı. Ve bu biçimsiz, ilkel şeyden bir müzik kekelemesi çıktı...

(394)

1976: Libertad

Yasak kuşlar

Uruguaylı siyasi mahkûmlar izin almadan konuşamaz, ıslık çalamaz, sırıtamaz, şarkı söyleyemez, hızlı yürüyemez ve başka bir mahkûmu selamlayamaz. Ayrıca hamile kadınların, çiftlerin, kele-

* Pueblo İspanyolcada hem "halk" hem de "köy" anlamına gelir. (ç.n.)

beklerin, yıldızların ve kuşların resimlerini ne çizebilir ne de hapishaneye sokabilirler.

İdeolojik fikirleri olduğu için işkence gören ve tutuklanan öğretmen Didaskó Pérez'in beş yaşındaki kızı Milay, bir pazar günü onu ziyaret eder. Kızı ona üzerinde kuşların yer aldığı bir resim getirir. Sansürcüler hapishane girişinde onu yırtarlar.

Ertesi pazar Milay ağaç resmi getirir. Ağaç yasak değildir, resim geçer. Didaskó resmi överken kızına, ağaçların yaprakları ve dalları arasındaki rengârenk küçük yuvarlakların ne olduğunu sorar:

"Bunlar portakal mı? Meyve mi?"

Küçük kız onu susturur: *"Şşşttt."*

Sonra kulağına sessizce fısıldar:

"Şaşkın. Onların göz olduğunu anlamadın mı? Sana gizlice getirdiğim kuşların gözleri."

(204 ve 459)

1976: Montevideo

İşkencenin yetmiş beş biçiminin

... bir kısmı başkalarından kopyalandı, bir kısmı ise dayanışmayı cezalandıran yaratıcı Uruguaylı askerler tarafından icat edildi. Mülkiyet hakkından ve itaat etme mecburiyetinden şüphe duyanın sonu ya hapishane ya mezar ya da sürgün oluyor. Tehlikemetre, vatandaşları tehlikeli, potansiyel olarak tehlikeli ya da tehlikesiz olmak üzere A, B ve C diye üç kategoride sınıflandırıyor. Sendikalar karakollara dönüşüyor ve maaşlar yarıya iniyor. Düşünen ya da zamanında düşünmüş olan kim varsa işini kaybediyor. İlk ve ortaokullarda, liselerde, üniversitelerde, José Artigas'ın gerçekleştirdiği Amerika kıtasının ilk tarım reformundan ve sağır-dilsizlerin düzenine ters gelen diğer şeylerden bahsetmek yasaklanıyor. Yeni zorunlu müfredat öğrencilere askeri pedagojiyi dayatıyor.

(235)

1976: Montevideo

Yeni resmi müfredat Uruguaylı öğrencilere "İtaat etmek gerekir," ilkesini öğretiyor

Siyasi partilerin varlığı, demokrasi için olmazsa olmaz bir unsur değildir. Önümüzde, herhangi bir siyasi partisi olmamasına rağmen gerçek bir demokrasiyle yönetilen Vatikan örneği var...

Yanlış yorumlanmış kadın-erkek eşitliği, kadının cinsiyetini ve entelektüelliğini teşvik edip anne ve eş olarak üstlendiği görevlerin ikinci plana atılması anlamına gelir. Hukuki bakımdan kadın ve erkek elbette eşittir fakat biyolojik bakımdan durum tamamen farklıdır. Kadın kocasına bağımlı olduğu için ona itaat etmekle mükelleftir. Her toplulukta kılavuzluk görevini üstlenen bir şefe ihtiyaç vardır ve aile de bir topluluk olduğuna göre...

Birilerinin yönetebilmesi için diğerlerinin itaat etmesi gerekir. Kimsenin itaat etmediği bir ortamda yönetmek mümkün olmayacaktır...

(76)

1976: Montevideo

Kelle avcıları

Kendilerini gerçekliği yasaklamaya ve hafızayı yakmaya adamış Uruguaylı askerler, dünya gazete kapatma rekorunu kırıyorlar.

Onca zamandan beri çıkan haftalık *Marcha* artık yok. Editörlerinden biri, Julio Castro işkenceyle öldürüldü ve cesetsiz ölü ortadan kaldırıldı. Diğer editörlerse hapse, sürgüne ya da sessizliğe mahkûm edildi.

Sessizliğe mahkûm edilenlerden sinema eleştirmeni Hugo Alfaro, bir akşam seyrettiği bir filmden çok etkileniyor, film biter bitmez eve koşuyor ve saat hayli ilerlemiş olmasına rağmen daktilonun başına oturuyor, gösteri-eğlence sayfalarını sabah çok erken kapatan *Marcha*'nın matbaasına yetiştirmek için alelacele bir

şeyler yazmaya başlıyor. Ancak yazısına son noktayı koyduğu anda birden *Marcha*'nın iki yıldan beri var olmadığını hatırlıyor. Biraz utanarak, yazıyı masasındaki çekmecelerden birine atıyor.

Kimsenin okuyamayacağı bu makale, Joseph Losey'in Fransa'nın Nazi işgali altında olduğu döneme ilişkin bir filmini yorumluyor. Losey filminde, baskı mekanizmasının sadece takip edilenleri değil, kendilerini güvende hissedenleri, her şeyin farkında olanları ve hiçbir şey bilmemeyi tercih edenleri de ufaladığını gösteriyor.

Bu arada La Plata Nehri'nin diğer kıyısında, Arjantinli askerler kendi darbelerini yapıyorlar. Yeni diktatörlüğün şeflerinden biri olan Ibérico Saint-Jean şöyle buyuruyor:

"İlk olarak bölücüleri öldüreceğiz. Ardından işbirlikçileri öldüreceğiz. Sonra sempatizanları. Sonra kararsızları. Son olarak da kayıtsızları öldüreceğiz."

(13 ve 106)

1976: La Perla

Üçüncü Dünya Savaşı

Doru atına binmiş Arjantinli bir gaucho, bir tepenin üzerinden bakıyor. José Julián Solanille uzun bir askeri konvoyun geldiğini görüyor. Bir Ford Falcon'dan inen General Menéndez'i tanıyor. Kamyonlardan dipçik zoruyla bir sürü kadın ve erkek çıkarılıyor. Hepsinin kafalarına çuval geçirilmiş ve elleri arkadan bağlanmış. Gaucho, kafasında çuval olanlardan birinin koşmaya başladığını görüyor. Hemen akabinde silah seslerini işitiyor. Kaçak son kez düşmeden önce birçok kez düşüp kalkıyor ve koşmaya çabalıyor. Toplu kurşuna dizme zamanı gelince, kadınlar ve erkekler oyuncak bebekler gibi devrilmeye başlıyorlar. Gaucho atını mahmuzlayıp gidiyor. Arkasında kara bir duman yükseliyor.

Córdoba Sıradağları'nın ilk girinti çıkıntılarının arasındaki bu vadi ceset boşaltma noktalarından biri. Yağmur yağdığında, ce-

setlerin üzerine attıkları sönmemiş kireç yüzünden toprağın gözeneklerinden bir duman yükseliyor.

Bu kutsal savaşta kurbanlar *ortadan kayboluyor*. Toprak tarafından yutulmayanları bir ırmağın ya da denizin dibinde balıklar mideye indiriyor. Birçoğunun tek suçu, herhangi bir telefon rehberinde isminin bulunmasıydı. Kışlalarda işkenceden geçtikten sonra hiçliğe, sise, ölüme doğru yürüyorlar. *Hiçbiri masum değil*, diyor La Plata Piskoposu Monsenyör Plaza. General Camps ise, içlerinden sadece beşi suçlu olsa bile yüz şüpheliyi temizlemenin gayet adil olduğunu söylüyor.

Teröristler, diye açıklıyor General Videla, *sadece bombaları koyanlar değil. Batılı ve Hıristiyan medeniyetimize karşı fikirler besleyip bu doğrultuda hareket edenler de o kategoriye giriyor.* Bu, Batı'nın Vietnam'da uğradığı bozgunun intikamı.

"*Şu anda Üçüncü Dünya Savaşı'nı kazanıyoruz*," diye kutlama yapıyor General Menéndez.

(106, 107 ve 134)

1976: Buenos Aires

Büyükbaş sürüsü

Hamile bir mahkûma iki seçenek sunuyorlar: Tecavüz mü elektrik mi? Kadın elektrikli işkenceyi seçiyor ama bir saatin sonunda acıya daha fazla dayanamayacak hale geliyor. Bunun üzerine hepsi kadına sırayla tecavüz ediyor, bir yandan da Düğün Marşı'nı söylüyorlar.

"*Savaşta olur böyle şeyler*," diyor Monsenyör Gracelli.

Karakollarda pürmüzle göğüs yakanlar üzerlerinde muska taşıyor ve her pazar komünyon alıyorlar.

"*Her şeyin üzerinde Tanrı var*," diyor General Videla.

Piskoposluk Direktörü Monsenyör Tortolo, General Videla'yı İsa'yla, askeri diktatörlüğüyse Paskalya Bayramı'yla kıyaslıyor. Papalık Elçisi Pío Laghi, Kutsal Papa adına kıyım kamplarını zi-

yaret ediyor, askerlerin Tanrı, Vatan ve Aile sevgisine övgüler düzüyor ve devlet terörünü aklıyor zira medeniyetin kendini savunma hakkı vardır.

(106, 107 ve 134)

1976: La Plata

Bir kadın yıkıntıların üzerine diz çökmüş

... sağlam kalan bir şey arıyor. Düzenin güçleri, María Isabel de Mariani'nin evini yerle bir etti ve María şimdi boş yere kalıntıları eşeliyor. Çalmadıklarını tuz buz ettiler. Sadece bir plak, Verdi'nin *Requiem*'i sağlam kaldı.

María Isabel kalıntıların arasında çocuklarına ya da kız torununa ait bir hatıra, bir fotoğraf, bir oyuncak, bir kitap ya da bir küllük, herhangi bir şey bulmayı çok isterdi. Gizli bir basımevi sahibi olduğundan şüphelenilen çocukları top ateşiyle katledildi. Savaş ganimeti olarak alınan üç aylık torunu subaylar tarafından ya hediye verildi ya da satıldı.

Mevsim yaz ve barutun kokusu çiçek açan ıhlamur ağaçlarının kokusuna karışıyor. Bu koku, o günden sonra ona dayanılmaz gelecek. María Isabel dertleşecek kimseyi bulamıyor. Huzur bozucuların annesi o. Arkadaşları onu görünce ya kaldırım değiştiriyor ya da bakışlarını kaçırıyor. Telefonu hiç çalmıyor. Ona hiçbir şey, bir yalan dahi söylemiyorlar. Kimsenin yardımı olmadan, yerle bir edilmiş evinin parçalarını kutulara dolduruyor. Gece iyice ilerlediğinde kutuları sokağa çıkarıyor.

Çöpçüler kutuları sabah erkenden birer birer, hiçbir yere çarpmadan, dikkatlice topluyorlar. Çöpçüler, sanki içlerinde kırık hayat parçacıkları olduğunu biliyormuş gibi, kutulara çok özen gösteriyorlar. Bir pencerenin ardında gizlenen María Isabel, acı çekmeye başladığından beri gördüğü bu yegâne şefkat için onlara sessizce teşekkürlerini sunuyor.

(317)

1976: Zinica Selvası

Carlos

İnsanı yüzüne karşı eleştiriyor, arkasından övüyordu.

Ya hep ya hiç ilkesinin adamı, diğerlerinden daha öteyi görmesini sağlayan fıldır fıldır mavi gözlere, kızgın bir horozun miyop ve meraklı bakışlarına sahip. Gelgelelim sevindiği zaman küçük bir çocuk gibi havalara zıplıyor, emir verirken iyilik talep ediyormuş gibi görünüyordu.

Nikaragua Devrimi'nin lideri Carlos Fonseca Amador'un selvada savaşırken öldüğü haberini bir albay, Tomás Borge'nin işkenceden bitkin düşmüş halde yattığı hücreye getiriyor.

Carlos'un Matagalpa'da gazete ve şekerleme sattığı günlerden beri, Carlos ve Tomás birlikte çok yol gitmiş, Tegucigalpa'da Sandinista Cephesi'ni birlikte kurmuşlardı.

"*Öldü*," diyor Albay.

"*Yanılıyorsunuz, Albay*," diyor Tomás.

(58)

1977: Managua

Tomás

Bir halkaya bağlanmış, her tarafı dışkı, kan ve kusmuk içinde zangır zangır titriyor; Tomás Borge kırık kemik ve düğümlenmiş sinirden bir yığın, bir sonraki işkence seansını beklerken yerde yatan bir enkazdan ibaret.

Ama kalıntısı bile, onu acı ve deliliğin ötesine taşıyacak gizli nehirlerde yelken açmaya muktedir. Kendini suların akışına bırakıyor ve öteki Nikaragua'ya ulaşıyor, öteki Nikaragua'yı görüyor.

Aldığı darbelerden yüzünden şişen suratına dar gelen çuvalın aralığından onu görüyor: Hastanelerin yataklarını, okulların pencerelerini, parkların ağaçlarını sayıyor ve onun uçuşundan

hemen önce doğan güneşler tarafından uykularından uyandırılanların arasında, gözlerini kırpıştıran uykulu suratları, gözleri kamaşanları, zamanında açlıktan ve diğer her şeyden ölenleri görüyor.

(58)

1977: Solentiname Takımadaları

Cardenal

Aynada kendini gören kazlar gagalarını yukarı kaldırıyor, balıkçı tekneleri avdan dönüyor ve kaplumbağalar onların peşinden, yumurtalarını plaja bırakmaya geliyor.

İsa ahşap bir barakada, balıkçıların masasına oturmuş yemek yiyor. Yemekte kaplumbağa yumurtası, yeni avlanmış balık ve yukka var. Onu arayan orman, kollarını pencerelerden içeri sokuyor.

Solentiname'nin keşiş şairi Ernesto Cardenal, bu İsa'nın şerefine yazıyor. Sürekli yoksulların arasında dolaşan ve kanatlarını gölün sularında serinleten gösterişsiz kuş, mor karatavuk da onun şerefine ötüyor. Balıkçılar onun şerefine resim yapıyorlar. Herkesin kardeş olduğu, ne patronun ne de ırgatın bulunduğu, cenneti müjdeleyen ışıltılı tablolar boyuyorlar. Derken bir gece balıkçılar, o güne dek sadece resmini yaptıkları cenneti gerçeğe dönüştürme vaktinin geldiğine karar veriyor ve gölün diğer tarafına geçip San Carlos Kışlası'nı basıyorlar.

"Dan! Dan! Dan!"

Cenneti aramaya çıkanlar Nikaragua'nın dağlarında, vadilerinde, adalarında dolaşırken, diktatörlük tarafından öldürülüyor. *Hamur kabarıyor, büyük ekmek hazırlanıyor...*

(6 ve 77)

Omar Cabezas Nikaragua'da ölen bir gerilla için dağın yasını anlatıyor

O şekilde, sadece tek bir kurşunla öldürülmüş olduğu için Tello'yu hiçbir zaman bağışlamadım... Dağın da tıpkı benim gibi korkuya kapılmış bir hali vardı. Derken rüzgâr birden kesildi; ağaçlar sallanmayı, kuşlar ötmeyi bıraktı. Artık tek bir yaprak dahi kıpırdamıyordu. Gelecekleri ve hepimizi öldürecekleri ânı beklerken ortalık kasvetli bir havaya büründü.

Sonra yürümeye koyulduk. Yamaç yukarı asker adımlarıyla ilerlerken dağı sarstığımız hissine kapılıyorduk, sanki yakasına yapışmış ona soruyorduk: Haydi söyle kaltak, ne düşünüyorsun?

Tello dağ ile yaşıyordu. Onunla birlikte olduğundan eminim zira dağ Tello'ya evlatlar verdi ve şimdi Tello öldüğüne göre, dağ artık kimseyle bir bağı kalmadığını ve her şeyin anlamsız olduğunu düşünüyor... Ama orada, kendi üzerinde, kendi yüreğinde yürüyen insan grubunun mücadele arzusunu görünce, yanlış yaptığını, Tello'nun öldüğü o akşam susmaması gerektiğini anlıyor ve Tello'nun dünyanın sonu ya da başı olmadığını, Tello'nun kendi evladı olduğunu hissediyor. Tello her ne kadar onun hayatı, gizli aşığı, kardeşi, hayvanı, taşı, ırmağı olsa da, aslında onun evladıydı... Ve ardından şimdi biz geliyorduk ve biz de onun yüreğinde ateş yakabilirdik.

(73)

1977: Brasilia

Makas

Bini aşkın Brezilyalı entelektüel sansüre karşı bir manifesto imzalıyor.

Geçen yılın temmuz ayında, askeri diktatörlük haftalık *Movimiento** dergisinin 1776 tarihli ABD Bağımsızlık Beyannamesi'ni yayınlamasını engelledi çünkü metinde, despotik hükümetleri devirmenin halkın hakkı ve görevi olduğu ifade ediliyor. O za-

* İspanyolca: Devinim (ç.n.)

mandan beri birçok şey sansürlendi, yasaklananlar arasında Rus olduğu için yasaklanan Bolşoy Balesi, erotik olduğu için yasaklanan Pablo Picasso'nun erotik gravürleri ve bölümlerinin birinde devrim kelimesi ("şiirde devrim" konteksinde) kullanıldığı için yasaklanan *Gerçeküstücülüğün Tarihi* adlı kitap da var.

(371)

1977: Buenos Aires

Walsh

Bir mektup ve onun birçok kopyasını da gönderiyor. Orijinal mektup Arjantin'i yöneten askeri cuntaya gidiyor. Kopyalarsa yabancı basın ajanslarına. Askeri darbenin birinci yılı dolarken, *sadece ölümün söylemini kekeleyebilen* bir rejim tarafından yapılmış rezilliklerin bir dökümünü, durumun vehametinin kanıtı niteliğinde bir şey gönderiyor. Metnin kimlik numarasını yazıp altına imzasını atıyor (Rodolfo Walsh, Kimlik No: 28450229). Postaneden çıktıktan sonra kısa süre sonra kurşunlanıyor; onu yaralı halde alıp götürüyorlar ve bir daha da gören olmuyor.

Korkunun hüküm sürdüğü, büyük bir maskeli balonun devam ettiği yerde onun çırılçıplak sözleri şoke edici ve tehlikeliydi.

(461)

1977: Río Cuarto

Walsh'un ve diğer yazarların yakılan kitapları kayıtlardan da siliniyor

Arjantin Ulusal Kimliği'ne aykırı ve bölücü ideolojiler yayan, Marksist ve yıkıcı öğretilere kaynak teşkil eden tüm eserlerin üniversite kütüphanesinden kaldırılmasına yönelik, yüksek makamların açık

talimatları doğrultusunda, ulusal üniversitemizin bir önceki Askeri Denetleme Kurulu tarafından alınmış olan önlem göz önünde bulundurulduğunda ve,

söz konusu kitapların titizlikle yakıldığı düşünüldüğünde, bunların yüksek öğrenim kurumumuzun kayıtlarından da silinmelerinin uygun olacağı açıktır,

işte bu yüzden, Río Cuarto Ulusal Üniversitesi Rektörü, ayrıntılı listesi aşağıda yer alan tüm eserlerin kütüphane kayıtlarından düşülmesine karar vermiştir (Alttaki uzun listede Rodolfo Walsh, Bertrand Rusell, Wilhelm Dilthey, Maurice Dobb, Karl Marx, Paulo Freire ve diğer yazarların kitapları sıralanıyor).

(452)

1977: Buenos Aires

Plaza de Mayo Anneleri

Bu trajedinin Yunan korosunu, kendi evlatları tarafından dünyaya getirilen kadınlar, Plaza de Mayo Anneleri oluşturuyor.

Kayıplarının fotoğraflarını havaya kaldırıp pembe hükümet sarayının önündeki piramidin etrafında kışlaları, karakolları ve kiliseleri dolaşırken sergiledikleri inatçılıklarıyla dönüp duruyorlar. Gözleri onca yaştan kupkuru, önceden varken artık olmayanları ya da kim bilir belki de hâlâ olanları beklemekten umutları kırılmış:

"Uyanıyor ve hayatta olduğunu hissediyorum," diyor içlerinden biri ve hepsi.

"Sabah vakti geride kalırken umudum yavaş yavaş tükeniyor. Öğlen olduğunda ölüyorum. Akşama doğru diriliyorum. O zaman geleceğine yeniden inanıyor ve masaya onun için bir tabak koyuyorum ama o yeniden ölüyor ve gece olunca umudum tamamen tükenmiş halde uyuyakalıyorum. Uyanıyor ve hayatta olduğunu hissediyorum..."

Onlara *deli kadınlar* diyorlar. Normalde kimse onlardan bahsetmiyor. Durum normale dönünce dolar düşüyor ve bazı insanlar da. Deli şairler ölüme gidiyor, normal şairlerse kılıcı öpüp övgüler düzüyor ve sessizliğe gömülüyor. Ekonomi Bakanı gayet olağan bir şekilde Afrika selvasında aslan ve zürafa avlarken, generallerse Buenos Aires'in kenar mahallelerinde işçi avlıyor. Yeni dil kuralları, askeri diktatörlüğü Ulusal Yeniden-Yapılanma Süreci olarak adlandırmaya mecbur ediyor.

(106 ve 107)

1977: Buenos Aires

Alicia Moreau

Toplumsal devrimin gerçekçilikten uzak bir biçimde gerçekleşeceğini umarak bazen kantarın topuzunu kaçırıyor ya da bütün öfkesini alenen askeri iktidara ve Roma'daki Papa'ya kusuyor. Ama bu genç kızın coşkusu olmasaydı Plaza de Mayo Anneleri'nin hali nice olurdu? Tepkisizlik ve alay yüzünden artık yenilmiş göründüklerinde, annelerin vazgeçmesine izin vermiyor:

"Her zaman bir şeyler yapılabilir," diyor onlara, *"ama birlik olarak, kendi başımıza değil. Yapacağız... Yapmalıyız..."*

Sonra bastonunu kavrıyor ve ilk o harekete geçiyor.

Alicia Moreau artık yüz yaşına merdiven dayamış durumda. Sosyalistlerin sudan başka bir şey içmeyip, Enternasyonal Marşı'ndan başka bir şarkı söylemedikleri günlerden beri mücadelenin içinde. O zamandan beri çok fazla güzellik ve ihanet yaşandı, birçok doğum, birçok ölüm oldu ve o her şeye rağmen, inanmaya değdiğine inanıyor. Alicia Moreau, yüzyılın başlarında Buenos Aires'in işçi semtlerinde, bir sandığın üzerine çıkıp kızıl bayrakların arasında söylev verdiği ve And Dağları'nı katır sırtında, kadın kongresine geç kalmamak için aceleyle aştığı günlerdeki gibi havalı ve enerjik.

(221)

1977: Buenos Aires

Bir para sanatçısının portresi

Arjantin diktatörlüğünün Ekonomi Bakanı José Alfredo Martínez de Hoz gerçek bir özel girişimcilik düşkünü: Pazarları kilisedeki ayin esnasında diz çökerken, hafta içi askeri okulda ders verirken aklında hep o var. Bununla birlikte bakan, kendi yönettiği özel şirketle tüm bağlarını koparıyor. Büyük bir cömertlik sergileyerek onu devlete bırakıyor, daha doğrusu piyasa değerinin on katına onu devlete satıyor.

Generaller ülkeyi kışlaya, bakan ise kumarhaneye dönüştürüyor. Arjantin'e gökten yağmur gibi dolar ve ürün yağıyor. Şu an ülkede cellatların fakat aynı zamanda kumarbazlar ve hokkabazların devri: Generaller susmayı ve itaat etmeyi, bakan ise spekülasyon yapmayı ve tüketmeyi emrediyor. Çalışana sersem gözüyle bakılıyor, protesto edense ceset muamelesi görüyor. Bakan, bir yandan maaşları yarıya indirip asi işçilerin ipini çekerken, tatillerde Miami'ye gidip ıvır zıvır doldurdukları bavullarla dönen orta sınıfı tatlı parayla ayartıyor. Bu insanlar gündelik katliamlar karşısında ahmakça omuz silkiyorlar:

"İlla ki bir şey yapmışlardır. Nedensiz değildir."

Ya da ıslık çalarak kafalarını başka tarafa çeviriyorlar:

"Sakın bulaşma."

(143)

1977: Caracas

Münasebetsizlerin göçü

Peygamber, Caracas'ın Real de Sabana Grande Sokağı'ndaki bir kafede konuştu: Alev gözlü, dünyadışı bir varlık bir anlığına görünüp kayboldu ve ağustos ayının belli bir pazar günü, öfkeye kapılacak denizin dağları parçalayacağını ve şehri yok edeceğini haber verdi.

Piskoposlar, büyücüler, astronomlar ve astrologlar defalarca endişelenecek bir şey olmadığını söyleseler de Caracas'ın mahallelerini dolaşan paniğin kartopu gibi büyümesine engel olamadılar.

Bahsi geçen pazar dündü. Cumhurbaşkanı polise şehirde düzeni sağlama emri verdi. Bir milyonu aşkın Caracaslı pılısını pırtısını yanına alıp kaçtı. Caracas'ta insandan çok otomobil kaldı.

Bugün pazartesi ve kaçaklar geri dönmeye başladılar. Deniz de dağlar da yerli yerinde. Aynı şekilde Caracas da sapasağlam duruyor. Petrolün başkenti, korkup kaçmış sakinlerine kavuşuyor. İnsanlar şehre sanki özür dileyerek giriyorlar çünkü burada fazlalık olduklarının farkındalar. Burası tekerleklerin şehri, bacakların değil. Caracas güçlü otomobillere ait, ara sıra karşıdan karşıya geçmeye cüret ederek makineleri rahatsız eden insancıklara değil. María Lionza onları korumasa, José Gregorio onları tedavi etmese, onlara ait olmayan bir şehirde yaşamaya mahkûm bu insancıkların hali nice olurdu?

(135)

María Lionza

Çıplak göğüsleri Caracas'ın tam ortasında yükseliyor ve şehrin baş döndürücü keşmekeşine hükmediyor. María Lionza, Caracas'ta ve bütün Venezüella'da bir tanrıça muamelesi görüyor.

Görünmez sarayı başkentten uzaklarda, Sorte Sıradağları'ndaki bir dağda. Bu dağın kayaları zamanında María Lionza'nın aşığı olmuş ve bir gecelik kucaklaşmanın bedelini nefes alan taşlara dönüşerek ödemiş erkeklerden oluşuyor.

Simón Bolívar ve Nasıralı İsa, María Lionza'nın mabedinde onun için çalışıyor. Ona ayrıca üç sekreter yardım ediyor: bir siyah, bir yerli ve bir beyaz. Elleri kolları meyveler, çiçekler, parfümler ve iç çamaşırları gibi armağanlarla dolu onu ziyarete gelen müritleri bu sekreterler karşılıyor.

Tanrı'nın da Şeytan'ın da hem korkup hem arzuladığı bu evcilleşmemiş kadın María Lionza cennetin ve cehennemin güçlerine sahip: İnsana mutluluğu da verebiliyor mutsuzluğu da; istediğini kurtarıyor, istediğini mahvediyor.

(190 ve 346)

José Gregorio

María Lionza'nın beyaz sekreteri, bakirlerin en bakiri. Doktor José Gregorio Hernández bedenin cazibelerine asla kapılmadı. Tahrik edici davranışlarla yanına yaklaşan kadınların hepsinin sonu yaptıklarından pişmanlık duyarak, gözyaşları içinde manastıra kapanmak oldu. Yoksulların Doktoru ve Tıbbın Havarisi gibi isimlerle anılan üstadın ömrü 1919 yılında, hiç fethedilmemiş halde son buldu; hiç lekelenmemiş bedeni o mutlu günlerde Caracas'ı kaplumbağa hızıyla kat eden iki-üç otomobilden biri tarafından acımasızca ezildi. Ölümünün ardından, José Gregorio'nun mucizevi elleri reçeteler yazmayı ve hastaları ameliyat etmeyi sürdürdü.

José Gregorio, María Lionza'nın mabedinde halk sağlığıyla ilgileniyor. Bu dünyadan gelip geçen yegâne kravatlı ve şapkalı aziz, acı çekenlerin çağrısını öteki taraftan asla karşılıksız bırakmıyor.

(363)

1977: Graceland

Elvis

Sol bacağını sallama biçimi, kalabalıklardan çığlıkların yükselmesine neden oluyor. Onun cinsel organı dudakları, gözleri ve favorileri.

Rock'n roll'un tahttan düşmüş kralı Elvis Presley, şimdi altı televizyon ekranında birden dolaşan bakışlarıyla, yatakta yatan

yumuşak bir balon. Tavandan sarkan televizyonların hepsi açık ve farklı kanalları gösteriyor. İki uyku arasında, daha ziyade uykulu görünen Elvis Presley boş tabancalarla beğenmediği görüntülere –klik, klik diye– ateş etmece oynuyor. Yağ topuna dönüşmüş bedeni kodein, morfin, valium, seconal, placidyl, quaalude, nembutal, valmid, demerol, elavil, eventyl, carbrital, sinutab ve amytal gibi ilaçlardan müteşekkil bir ruh barındırıyor.

(197 ve 409)

1978: San Salvador

Romero

Başpiskopos ona bir sandalye gösteriyor. Marianela ayakta konuşmayı tercih ediyor. Her zaman başkaları için geliyordu ama bu kez kendisi için geldi. El Salvadorlu işkence mağdurlarının ve kayıpların avukatı Marianela García Vilas, bu kez D'Aubuisson'un, pürmüzle işkence eden Yüzbaşı Antorcha'nın ya da dehşet uyandırmada uzmanlaşmış başka bir askerin kurbanlarından biri için dayanışma talep etmeye gelmiyor. Marianela'nın geliş nedeni herhangi bir soruşturma ya da ihbar konusunda başpiskoposun yardımını istemek de değil. Bu kez ona söyleyecek kişisel bir şeyi var. Tüm sakinliğiyle, polislerin kendisini kaçırdığını, bağladığını, dövdüğünü, aşağıladığını, çırılçıplak soyduğunu ve tecavüz ettiğini anlatıyor. Bunu gözyaşlarına boğulmadan ve dövünmeden, her zamanki sakinliğiyle dile getiriyor ama Başpiskopos Arnulfo Romero, Marianela'nın sesindeki öfke titreşimlerini, tiksintiyi, intikam çağrılarını ilk kez bu kadar bariz işitiyor. Marianela sustuğunda, o da afallamış halde susuyor.

Uzun bir suskunluğun ardından ona, Kilise'nin ne nefret ne de düşmanlık beslediğini, her türlü rezillik ve kötülüğün de ilahi düzenin bir parçası kabul edildiğini, suçluların da bizim kardeşlerimiz olduğunu, onlar için de dua etmesi, onları bağışlaması, acıyı kabullenmesi gerektiğini falan söylemeye başlıyor... Der-

ken Başpiskopos Romero susuyor. Bakışlarını yere yöneltip kafasını ellerinin arasına alıyor. Başını iki yana sallayarak şöyle diyor:

"Hayır, bilmek istemiyorum."

(259 ve 301)

1978: San Salvador

Farkına varış

"Bilmek istemiyorum," derken sesi ağzından güçbela çıkıyor.

Her daim teselli ve öğüt sunan Başpiskopos Romero, annesiz ve evsiz bir çocuk gibi ağlıyor. Her zaman kesinlikten, herkesi anlayan ve kucaklayan tarafsız bir Tanrı'nın yatıştırıcı kesinliğinden bahseden Başpiskopos Romero şimdi şüphe duyuyor.

Romero ağlayıp şüphe duyarken, Marianela onun başını okşuyor.

(259 ve 301)

1978: La Paz

Beş kadın

"Baş düşman hangisi? Askeri diktatörlük mü? Bolivya burjuvazisi mi? Emperyalizm mi? Hayır, yoldaşlar. Size sadece şunu söylemek istiyorum: Bizim baş düşmanımız korkudur. Onu içimizde taşıyoruz."

Domitila, Catavi kalay madeninde sadece bunları söyledi ve ardından diğer dört kadın ve yaklaşık yirmi çocukla birlikte başkente geldi. Açlık grevine Noel'de başladılar. Kimse onlara inanmadı. Birçok kişiye bu tuhaf bir şaka gibi göründü:

"Desenize beş kadın bu şekilde diktatörlüğü devirecek."

Papaz Luis Espinal onlara ilk katılan kişi oldu. Kısa sürede, tüm Bolivya'da açlık grevine başlayanların sayısı bin beş yüz kişiye ulaştı. Doğduklarından beri açlığa alışkın beş kadın suya *tavuk* ya da *hindi*, tuzaysa *pirzola* diyorlardı ve gülmek onları besliyordu. Bu arada açlık grevi yapanların sayısı giderek artıyor ve yemeyi, çalışmayı bırakan Bolivyalıların sayısı üç bine, on bine, sonra da sayılamaz

rakamlara varıyordu. Ve açlık grevinin başlangıcından yirmi üç gün sonra halk sokakları işgal etti, artık bunun önüne geçmenin imkânı yoktu.

Beş kadın askeri diktatörlüğü devirdi.

(1)

1978: Managua

"La Chanchera"*

Nikaragua halkının Ulusal Saray'a verdiği isim. Bu kurumlu Parthenon'un birinci katında senatörler böbürlenerek nutuk çekiyor. İkinci kattaysa milletvekilleri.

Ağustos ayının bir öğle vakti, Edén Pastora ile Dora María Téllez komutasındaki bir avuç gerilla La Chanchera'yı basıyor ve üç dakika içinde Somoza'nın tüm meclis üyelerini esir alıyor. Onları kurtarmak için Somoza'nın tutuklu Sandinistaları salıvermekten başka çaresi yok. Halk havaalanına giden yol boyunca Sandinistalara tezahürat yapıyor.

Savaş bir yıldır devam ediyor. Gazeteci Pedro Joaquín Chamorro'nun öldürülmesini emrederek onu başlatan Somoza oldu. Bunun üzerine öfkeye kapılan halk, diktatörün birçok şirketini ateşe verdi. Nikaragualıların kanını ABD'ye ihraç eden kârlı Plasmaféresis A.Ş.'yi alevler yuttu ve halk, vampiri kalbine saplanmış bir kazıkla, geceden daha karanlık bir yere gömene kadar durmayacağına yemin etti.

(10 ve 460)

Tachito Somoza'nın kurnaz düşüncesi

"Ben bir işadamıyım ama alçakgönüllü bir işadamı."

(434)

* (İsp.) Domuz ahırı. (ç.n.)

1978: Panama City

Torrijos

General Omar Torrijos tarihe geçmek istemediğini söylüyor. Onun tek derdi, ABD'nin yüzyılın başında Panama'dan gasp ettiği kanal bölgesini geri almak. Bu amaçla dünyanın altını üstüne getiriyor ve ülke ülke, hükümet hükümet, mahkeme mahkeme dolaşıyor. Onu Moskova'ya ya da Havana'ya hizmet etmekle suçladıklarında Torrijos kahkahalarla gülüyor: Her ülkenin kendi baş ağrısı için kendi aspirini olduğunu ve kendisinin Castradolardan* ziyade Castrocularla iyi anlaştığını söylüyor.

En sonunda dikenli teller kalkıyor. Bütün dünya tarafından sıkıştırılan ABD, kanalı ve yasak bölgeyi kademe kademe Panama'ya geri vereceği bir anlaşma imzalıyor.

"*Böylesi daha iyi,*" diyor Torrijos rahatlamış bir şekilde. Onu, bütün tesisleriyle birlikte kanalı havaya uçurma zahmetinden kurtardılar.

(154)

1979: Madrid

Davetsiz misafirler, yediklerini sindirmekle meşgul Tanrı'nın keyfini kaçırıyor

Arjantin'in bağımsızlık yıldönümü, Madrid'in büyük bir kilisesinde özel bir ayinle kutlanıyor. Diplomatlar, işadamları ve askerler, ülkenin mirasını, imanını ve diğer mal varlıklarını uzaklarda güvence altına almakla meşgul diktatörlük büyükelçisi General Leandro Anaya tarafından davet edildi.

Vitraylardan sızan güzel ışıklar hanımefendi ve beyefendilerin yüzlerine, giysilerine düşüyor. Bunun gibi pazar günlerinde Tanrı imana layık oluyor. Papaz ayini tamamlarken nadiren işiti-

* (İsp.) Hadım edilmiş. (ç.n.)

len kısık bir öksürük sessizliği bozuyor: Sonsuzluğun, Tanrı'nın seçilmişlerinin sonsuzluğunun sarsılmaz sessizliği.

Komünyon zamanı geliyor. Etrafı yakın korumalarla çevrili Arjantin Büyükelçisi sunağa yaklaşıyor. Diz çöküyor, gözlerini kapıyor, ağzını açıyor. Ama o sırada kilisenin orta ve yan sahınlarda ilerlemekte olan kadınlar beyaz mendillerini çözüp başlarına bağlamışlar: Plaza de Mayo Anneleri pamuk gibi yumuşacık adımlarla yürüyor ve büyükelçinin etrafını saran yakın korumaların etrafını sarıyorlar. Ardından ona dik dik bakıyorlar. Sadece dik dik bakıyorlar. Büyükelçi gözlerini açıp kendisine bakan bütün o kadınlara bakıyor ve papazın kutsal ekmeği tutan eli havada asılı kaldığı sırada tükürüğünü yutuyor.

Bütün kilise onlarla dolu. O an birden ne azizler ne tüccarlar ne de başka bir kimse kalıyor, şimdi mabette sadece beyaz eşarpları, siyah elbiseleriyle, suskun, ayakta dikilen davetsiz kadınlar topluluğu var.

(173)

1979: New York

Bankacı Rockefeller Diktatör Videla'yı kutluyor

Ekselansları Jorge Rafael Videla,
Arjantin Cumhuriyeti Başkanı
Buenos Aires, Arjantin.
Sevgili Sayın Başkan:

Yakın zaman önceki Arjantin ziyaretim esnasında zaman ayırıp beni kabul ettiğiniz için size müteşekkirim. Ülkenize yedi yıldır gelmemiş biri olarak, terörün kontrol altına alınması ve ekonominin güçlendirilmesine ilişkin, hükümetinizin ne kadar büyük ilerleme kaydettiğini görmek mutluluk verici oldu. Başardıklarınız için sizi kutlar gelecekte çok daha büyük başarılar dilerim.

Chase Manhattan Bank, Arjantin Ticaret Bankası aracılığıyla Arjantin'de bulunmaktan büyük memnuniyet duyuyor ve önümüzdeki

yıllarda ülkenin gelişmesinde giderek artan oranda rol oynayabileceğimizi umuyoruz.

En samimi dileklerimle.

David Rockefeller

(384)

1979: Siuna

Nikaragua'daki bir işçinin portresi

José Villarreina evli, üç çocuk babası. Yetmiş yıl önce Başkan Zelaya'yı deviren Kuzey Amerikalı şirket Rosario Mines'ta madenci. Villarreina 1952'den beri Siuna'nın madenlerinde altın arıyor ama akciğerleri henüz tamamen çürümedi.

3 Temmuz 1979 günü, öğle üzeri bir buçukta, Villarreina kafasını maden geçitlerinden birine uzatıyor ve hızla gelen maden vagonu kafasını koparıyor. Şirket otuz beş dakika sonra ölüye yaptığı bildirimde, İş Yasası'nın 18, 115 ve 119. maddelerine göre sözleşme şartlarını yerine getirmemekten ötürü işten çıkarıldığını haber veriyor.

(362)

1979: Bütün Nikaragua'da

Toprak bükülüyor

... hem de bütün depremlerin yarattığı sarsıntıdan çok daha kötü bir biçimde. Uçaklar uçsuz bucaksız selvanın üzerinde uçup *napalm* atıyor ve barikatların yükseldiği, siperlerin kazıldığı şehirleri bombalıyor. Sandinistalar León, Masaya, Jinotega, Chinandega, Estelí, Carazo, Jinotepe şehirlerini ele geçiriyorlar...

Somoza, IMF'nin onayına bağlı 65 milyon dolarlık bir kredi beklerken, tüm Nikaragua'da ağaç ağaç, ev ev savaş veriliyor. Yüzlerini maskeler ve eşarplarla örten delikanlılar tüfekler, palalar, taşlar ya da ne bulurlarsa onlarla saldırıyorlar; gerçek tüfek bulamadıklarında, oyuncak olanla düşmanı korkutmaya çalışıyorlar.

Yerli dilinde *yanan şehir* demek olan Masaya'da, piroteknik konusunda uzman halk su borularıru havan topuna dönüştürüyor ve çarpınca patlayan darbeye duyarlı fitilsiz bombayı icat ediyor. Yaşlı teyzecikler kurşun yağmurunun altında bomba dolu çantalar taşıyor ve içlerindekileri ekmek dağıtır gibi dağıtıyorlar.

(10, 238, 239 ve 320)

1979: Bütün Nikaragua'da

Kimse yalnız kalmasın

... kimse kaybolmasın, şenlik kuruldu, pislik devrildi, herkes sokakta, öfkeli halk tanklara, kamyonlara, uçaklara ve makineli tüfeklere karşı göğsünü siper ederek dövüşüyor, herkes buna katılıyor, kimse kaytarmıyor, bu bilmemkimin uyduruk savaşı değil, senin, benim, bizim kutsal savaşımız, hiddetli halk ev yapımı cephane ve boş mideyle savaşıyor, öldürerek ölmezsen, ölerek öleceksin, gerçek bir halk gibi, herkes omuz omuza.

(10, 238 ve 239)

Tachito Somoza'nın ajandasından

1979
July 12, Thursday
*Love**

1979: Managua

"Turizmi teşvik etmek gerekiyor"

... diye buyuruyor diktatör, Managua'nın doğu mahalleleri uçaklardan yağan bombalarla cayır cayır yanarken.

* (İng.) 12 Temmuz Perşembe, Aşk. (ç.n.)

Somoza ülkeyi bir sığınaktan, çelik ve betondan yapılmış kocaman bir uterusun içinden yönetiyor. Oradan ne bombaların gürültüsü ne insanların feryadı ne de kusursuz sessizliği bozan herhangi bir şey duyuluyor; oradan bir şey görünmüyor, oraya bir şeyin kokusu ulaşmıyor. Somoza uzun zamandan beri bir sığınakta yaşıyor, Managua'nın tam merkezinde ama Nikaragua'ya sonsuz uzaklıktaki bir sığınakta; Fausto Amador'la buluşmaları artık bu sığınakta gerçekleşiyor.

Carlos Fonseca Amador'un babası olan Fausto Amador, Orta Amerika'nın en zengin adamının parasını yöneten kişi. Sandinista Cephesi'nin kurucusu olan oğlu memleket, babasıysa servet işleriyle meşgul oluyor.

Etrafları aynalar ve plastik çiçeklerle çevrili bir halde bilgisayarın başına oturan Somoza ve Fausto Amador, şirketlerin tasfiyesini yani Nikaragua'nın topyekûn soyulmasını organize ediyorlar.

Somoza daha sonra telefonda şöyle diyor:

"Buradan ne ben giderim ne de onlar beni götürebilir."

(10, 320 ve 460)

1979: Managua

Somoza'nın torunu

Onu götürüyorlar ve tıpış tıpış gidiyor. Somoza şafak vakti Miami'ye giden uçağa biniyor. Son günlerde ABD onu yalnız bıraktı ama o ABD'den vazgeçemiyor:

"Ben yüreğimde her zaman o büyük ulusun bir parçası olacağım."

Somoza Nikaragua'dan kaçarken Merkez Bankası'nın altın külçelerini, sekiz tane rengârenk papağanı ve içlerinde babasıyla, kardeşinin ölülerinin bulunduğu tabutları da yanında götürüyor. Ayrıca tahtının vârisini kanlı canlı yanına almayı ihmal etmiyor.

Hanedanlığın kurucusunun torunu Anastasio Somoza Portocarrero komuta ve iyi yönetme sanatlarını ABD'de öğrenmiş, iriyarı bir asker. Nikaragua'da, Piyade Temel Eğitim Okulu'nu kurdu ve onu bugüne kadar yönetti. Ordunun bu yeni birimi, tu-

tukluları sorgulama konusunda uzmanlaştı ve becerileriyle ülke çapında ünlendi: Pens ve kaşık kullanan bu delikanlılar, köklerini kırmadan tırnak sökmeyi ve gözkapaklarını zedelemeden göz çıkarmayı iyi biliyorlar.

Somoza sülalesi sürgüne kaçarken, kurşuna dizilmesinden yarım asır sonra Augusto César Sandino tüm Nikaragua'yı çiçek yağmuru altında dolaşıyor. Ülke çılgına dönmüş durumda: Kurşun yüzeyde kalırken, şişe mantarı suya batıyor; ölüler mezarlıktan, kadınlarsa mutfaktan kaçıyor.

(10, 322 ve 460)

1979: Granada

Komutanlar

Arkaları uçurum. Önden ve yanlardan silahlı halk saldırıyor. Diktatörlüğün Granada şehrindeki son kalesi La Pólvora Kışlası düşmek üzere.

Kışla komutanı albay, Somoza'nın kaçtığını öğrendikten sonra makineli tüfeklerin susturulmasını emrediyor. Sandinistalar da ateşi kesiyorlar.

Çok geçmeden kışlanın demir kapısı açılıyor ve elinde beyaz bir bayrak sallayan albay beliriyor.

"*Ateş etmeyin!*"

Albay sokağı geçiyor.

"*Komutanınızla konuşmak istiyorum.*"

Karşısındakilerden birinin yüzünü gizleyen eşarp çıkıyor.

"*Komutan benim,*" diyor komuta kademesindeki kadınlardan biri Mónica Baltodano.

"*Ne? Nasıl?*"

Kibirli, maço albayın ağzından konuşan, bozguna uğramasına rağmen pantolonlu erkekliğin haysiyetinden, üniformanın onurundan asla taviz vermeyen askeri zihniyet, "*Ben bir kadına teslim olmam!*" diye kükrüyor.

Ama neticede teslim oluyor.

1979: Bütün Nikaragua'da

Doğum

Yıkıntıların içinden kısa süre önce doğan, yağma ve savaş kalıntılarının arasındaki yepyeni, yeşil Nikaragua ve yanık kokan havayı şenlendiren, Yaratılışın ilk gününün şakıyan ışığı.

1979: Paris

Darcy

Sorbonne Üniversitesi, Darcy Ribeiro'ya fahri doktora unvanı veriyor. O, bu unvanı uğradığı bütün başarısızlıkların hatırına kabul ettiğini söylüyor.

Darcy antropolog olarak başarısız oldu çünkü Brezilya'nın yerlileri hâlâ kıyıma uğramaya devam ediyor. O, gerçekliğin dönüştürücüsü olmasını istediği bir üniversitenin rektörü olarak başarısız oldu. O, okuma yazma bilmeyenlerin sayısının giderek arttığı bir ülkenin Eğitim Bakanı olarak başarısız oldu. O, tarım reformu yapmak ve kan emici yabancı sermayeyi kontrol etmek isteyen bir hükümetin mensubu olarak başarısız oldu. O, tarihin tekerrür etmesine son vermeyi düşleyen bir yazar olarak başarısız oldu.

Bunlar onun başarısızlığı. Bunlar onun itibarı.

(376)

1979: Şili, Santiago

Değişmeyen inanç

General Pinochet, Mapuche yerlilerine özel mülkiyeti dayatan kanun hükmünde bir kararnamenin altına imzasını atıyor. Topluluklarına ait arazinin parsellenmesini güzellikle kabul edenlere devlet para, dikenli tel ve tohum hediye ediyor. Eğer güzellikle

kabul etmezlerse, zorla kabul etmek zorunda kalacakları hususunda hükümet hepsini uyarıyor.

Pinochet açgözlülüğün insanın doğasında olduğuna ve Tanrı'nın da böyle istediğine inanan ilk kişi değil. Belli bir süre önce İspanyol fatih Pedro de Valdivia, Şili'nin yerli topluluklarını parçalamaya kalkışmıştı: O günden beri yerlilerin her şeyi –toprakları, dilleri, dinleri, gelenekleri– gasp edildi. Ancak bölgelerine kıstırılan, onca savaştan ve onca sahtekârlıktan bıkmış yerliler sefaletlerine mahkûm bir yaşam sürerken, dünyanın herkesçe paylaşılan bir mekân olduğuna inanmaya devam ediyorlar.

1979: Chajul

Guatemala'da başka bir siyaset eğitimi dersi

Chimel köyünde doğan Maya-Kiçe yerlisi Patrocinio Menchú, saldırı altındaki topluluğunun topraklarını anne babasının yanında savunmuş, aşağıya yuvarlanmadan yükseklerde yürümeyi, eski geleneğe göre güneşi selamlamayı, toprağı sürüp gübrelemeyi ve onun için hayatını tehlikeye atmayı anne babasından öğrenmişti.

O şimdi halka gösterilmek üzere, askeri kamyonlarla Chajul köyüne getirilen tutsaklardan biri. Yediği dayaklar yüzünden her tarafının şişmesine, gözlerinden, dilsiz ağzından ve tırnaksız parmaklarından kan sızmasına rağmen kız kardeşi Rigoberta onu tanıyor.

Başka bölgelerden getirilmiş, tıpkı onlar gibi yerli beş yüz asker merasime gözcülük ediyor. Tüm Chajul halkı çember halinde gösteriyi izlemeye zorlanıyor. Rigoberta'nın içinde, diğer hepsinde olduğu gibi, sessiz bir öfke giderek büyüyor. Yüzbaşı, derileri yüzülmüş ve bazı uzuvları koparılmış olmasına rağmen hâlâ nefes alan çırılçıplak bedenleri gösteriyor ve bunların Guatemala'yı karıştırmaya gelen Kübalılar olduğunu söylüyor. Yüzbaşı, her birinin maruz kaldığı cezaları ayrıntısıyla gösterdikten sonra haykırıyor:

"Gerillaları neyin beklediğine iyi bakın!"

Ardından tutsakların üzerine benzin döküp hepsini ateşe veriyor.

Patrocinio Menchú henüz körpecik bir mısırdı ve ekileli on altı yıl olmuştu.

(72)

Mayalar doğan her çocuğu toprağa ekiyor

Dağların yüksek kesimlerinde yaşayan Guatemala yerlileri göbek bağını toprağa gömüyor ve yeni doğan bebeği volkan dedeye, toprak anaya, güneş babaya, ay nineye ve tüm kudretli büyüklere gösterip, onu tehlikeden ve hatadan korumalarını istiyorlar:

"Bizi ıslatan yağmur ve şahidimiz olan rüzgâr karşısında, sizin bir parçanız olan biz bu yeni doğan çocuğu, bu yeni yoldaşı buraya gömüyoruz..."

1980: La Paz

Kokakrasi

Bolivya'nın bir buçuk asırlık tarihindeki 189. askeri darbenin mimarı General Luis García Meza, Şili'deki gibi serbest ekonomi uygulayacağını ve Arjantin'in yaptığı gibi radikalleri ortadan kaldıracağını ilan ediyor.

García Meza'yla birlikte, kokain kaçakçıları devleti ele geçiriyor. Onun yeni İçişleri Bakanı Albay Luis Arce Gómez vaktini ve enerjisini, uyuşturucu kaçakçılığı ve Dünya Anti-komünist Birliği'nin Bolivya başkanlığı arasında bölüştürüyor. *Marksizm kanserini ülkeden söküp atana kadar* asla dinlenmeyeceğini söylüyor.

Askeri hükümet işe, Gulf Oil'e ve onun kırk haramilerine düşman, gizlenmiş pisliklerin yılmaz takipçisi Marcelo Quiroga Santa Cruz'u katlederek başlıyor.

(157 ve 257)

Modern bir işadamının portresi

Kurşun ve rüşvet yağdırıyor. Belinde altın bir tabanca, yüzünde altın bir tebessüm var. Yakın korumaları dürbünlü makineli tüfek kullanıyor. Güdümlü füzeleriyle, tam donanımlı on iki savaş uçağı ve her şafak vaktinde kokain hamuruyla birlikte Bolivya selvasından havalanan otuz nakliye uçağı var. Çiçeği burnunda İçişleri Bakanı'nın kuzeni ve meslektaşı Roberto Suárez ayda bir ton mal ihraç ediyor.

"*Benim felsefem,*" diyor, "*insanlara iyilik yapmak.*"

Bolivyalı subaylara ödediği paranın, ülkenin dış borcunu kapatabileceğini söylüyor.

Suárez iyi bir Latin Amerikalı işadamı olarak kazandığı paraları, bankacılık sırlarının koruması altında dinlenecekleri İsviçre'ye gönderiyor. Ama hakkını yememek lazım: Doğduğu köy Santa Ana de Yacuma'nın ana caddesine taş döşetti, kiliseyi restore etti ve dul kadınlarla yetim kızlara dikiş makinesi verdi. Ayrıca köye yolu düştüğünde zar oyunlarına ve dövüş horozlarına binlerce dolar basıyor.

Suárez, çokuluslu devasa bir şirketin en önemli Bolivyalı sermayedarı. Koka yaprağı, onun elinde hamura dönüşüp ülkeden çıkarken değerinin on katına yükseliyor. Daha sonra toza dönüşüp onu içine çekecek burna ulaşırken değeri iki yüz katına çıkıyor. Yoksul ülkelerin ürettiği tüm hammaddeler gibi koka da aracılara para kazandırıyor, özellikle de onu kokaine, yani beyaz tanrıçaya dönüşmüş olarak tüketen zengin ülkenin aracılarına.

(157, 257 ve 439)

Beyaz tanrıça

... ilahi varlıkların en pahalısı. Altından beş kat daha değerli. ABD'deki on milyon bağımlı onun için ölmeye ve öldürmeye hazır. Her yıl, o saf beyazın ışıltılı sunağına otuz milyar dolar

atılıyor. Tanrıça uzun vadede onları yok edecek, şimdilik sadece ruhlarını çalıyor ama karşılığında onları, kendi kerameti ve inayetiyle, bir anlığına muazzam insanlara dönüştürüyor.

(257 ve 372)

1980: Santa Marta

Marihuana

ABD'deki marihuana içicisinin düş görmek için ödediği her bir dolardan, onu üreten Kolombiyalı çiftçinin cebine ancak bir sent giriyor. Geri kalan doksan dokuz sent, Kolombiya'da bin beş yüz havaalanı, beş yüz uçak ve yüz geminin sahibi olan kaçakçıların cebine gidiyor.

Uyuşturucu mafyasının ileri gelenleri, Medellín ya da Santa Marta civarındaki gösterişli malikânelerde yaşıyorlar. Evlerinin önündeki granit kaidelerin üzerinde, ilk kaçakçılık işinde kullanılan küçük uçak sergileniyor. Çocukları altın beşiklerde uyuyor, sevgililerine altın tırnak hediye ediyorlar, yüzüklerinde ya da kravatlarında projektörü andıran mütevazı elmaslar taşıyorlar.

Mafya mensuplarının birbirlerini kurşun yağmuruna tutma gelenekleri var. Kaçakçıların en popüleri Lucho Barranquilla'yı dört yıl önce Santa Marta'daki bir sokak köşesinde makineli tüfekle taradılar. Katilleri cenaze törenine kalp şeklinde bir çelenk gönderdiler ve ana meydana heykelini dikmek için bir bağış kampanyası başlattılar.

(95 ve 406)

1980: Santa Marta

Aziz Agatón

Lucho Barranquilla'nın arkasından çok gözyaşı döküldü: Onun lunaparkında oynayan çocuklar, koruyup kolladığı dullar ve ye-

timler, yemeklerini onun elinden yiyen polisler ve onun verdiği borçlar, yaptığı bağışlar sayesinde yaşayan bütün Santa Marta şehri ona ağladı. Aziz Agatón da onun ölümüne ağladı.

Aziz Agatón sarhoşların koruyucusu. Kolombiya sahilinin tüm sarhoşları, karnaval pazarlarında Santa Marta civarındaki Mamatoco köyüne geliyor ve Aziz Agatón'u kiliseden çıkarıp bir tören alayıyla köyün içinde gezdirirken, onun hoşuna giden müstehcen şarkılar söyleyerek üzerine içki döküyorlar.

Ne var ki, sarhoşların gezdirdiği aslında İspanya'dan gelmiş, beyaz sakallı bir sahtekâr. Bir yerli yüzüne ve hasır şapkaya sahip gerçek Aziz Agatón yarım asır önce, onu cübbesinin altına gizleyen alkol karşıtı bir papaz tarafından kaçırıldı. Tanrı bu papazı cüzamla cezalandırdı, ona eşlik eden yardımcısınınsa gözlerini şaşı yaptı ama Aziz Agatón uzaklardaki Sucre köyünde saklı kaldı.

Bu günlerde bir komite Sucre köyüne kadar gidip ondan geri dönmesini istedi:

Ona, "*Sen gittiğinden beri ne mucize kaldı ne de neşe*," dediler.

Aziz Agatón ayak diredi. Dostu Lucho Barranquilla'yı öldürdükleri için Santa Marta'ya asla dönmeyeceğini söyledi.

1980: Guatemala City

Haber bülteni

Guatemala Başkanı General Romeo Lucas García'nın, İspanya Büyükelçiliği'nin içindekilerle birlikte yakılması emrini bizzat veren kişi olduğu ortaya çıktı. Panama'ya sığınma talebinde bulunduktan sonra basının karşısına çıkan İçişleri Bakanlığı'nın resmi sözcüsü Elías Barahona'nın yaptığı açıklamalardan biri bu oldu.

Barahona'ya göre General Lucas García, polisin İspanya Büyükelçiliği'ne attığı bombalar yüzünden can veren otuz dokuz kişinin ölümünden bizzat sorumlu. Kurbanların arasında, Kiçe bölgesindeki katliamları dünyaya duyurmak için büyükelçiliği barışçıl bir şekilde işgal eden yirmi yedi yerli lider de vardı.

Barahona, General Lucas García'nın ayrıca Ölüm Müfrezeleri olarak adlandırılan paramiliter çeteleri yönettiğini ve ortadan kaldırılmasına karar verilen muhaliflerin listelerinin hazırlanmasına iştirak ettiğini söyledi.

İçişleri Bakanlığı Eski Basın Sekreteri, Birleşik Amerikalı uzmanlar tarafından, Vietnam Savaşı deneyimi temel alınarak hazırlanan dört yüz yirmi sayfalık Komünizmi Pasifize Edip Kökünü Kazıma Programı'nın Guatemala'da uygulanmakta olduğunu açıkladı.

1980 yılının ilk yarısında Guatemala'da yirmi yedi üniversite profesörü, on üç gazeteci ve çoğu yerli kökenli yetmiş köylü lideri katledildi. Baskı özellikle Kiçe bölgesindeki yerlilerin üzerinde yoğunlaştı zira oralarda yakın zaman önce çok büyük petrol yatakları keşfedildi.

(450)

1980: Uspantán

Rigoberta

O, Chimel köyünde doğmuş bir Maya-Kiçe yerlisi ve yürümeyi öğrendiğinden beri kıyı kesimindeki arazilerde kahve topluyor, pamuk kesiyor. Pamuk tarlalarında iki küçük erkek kardeşinin, Nicolás ve Felipe'nin ve henüz ömrünün baharındaki en iyi arkadaşının ölümlerini gördü. Üçü de birbiri ardına tarım ilaçlarının kurbanı oldu.

Rigoberta Menchú geçen yıl Chajul köyünde ordunun, kardeşi Patrocinio'yu nasıl diri diri yaktığını gördü. Kısa bir süre sonra, babası da yerli toplulukların diğer temsilcileriyle birlikte İspanya Büyükelçiliği'nde diri diri yakıldı. Askerler şimdi de Uspantán'da, gerilla kıyafeti giydirdikten sonra annesini parçalarına ayırarak yavaş yavaş öldürdüler.

Rigoberta'nın içine doğduğu Chimel topluluğundan sağ kalan yok.

Bir Hıristiyan olan Rigoberta'ya, gerçek Hıristiyanın düşmanlarını affetmesi ve cellatlarının ruhu için dua etmesi gerektiği öğretildi. Yanağına tokat atılan gerçek bir Hıristiyanın, diğer yanağını uzattığı söylendi.

"*Artık uzatacak yanağım kalmadı,*" diyor Rigoberta.

(72)

1980: San Salvador

Armağan

İki yıl öncesine kadar sadece Tanrı'yla haşır neşir oluyordu. Şimdi herkesle, her konuda konuşuyor. Muktedirlerin işkence ettiği her halk çocuğu, Tanrı'nın çarmıha gerilmiş oğludur ve muktedirlerin işlediği her cinayetin ardından Tanrı halkın içinde doğmaktadır diyor. Yeni dünyalar açan, eski dünyaları yıkan El Salvador Başpiskoposu Monsenyör Romero'nun, zamanında muktedirlerin alkış tuttuğu boş boş konuşan ruh çobanıyla artık hiçbir alakası yok. Onun devlet terörünü lanetleyen vaazları şimdi halk tarafından tezahüratlarla bölünüyor.

Başpiskopos dünkü Pazar ayininde polisleri ve askerleri, köylü kardeşlerini öldürme emrine uymamaya çağırdı. Romero, El Salvador halkına İsa adına şöyle dedi: *Ayağa kalk ve yürü.*

Bugün pazartesi, katil kiliseye iki polis arabası eşliğinde geliyor. İçeri giriyor ve bir sütunun arkasına saklanıp bekliyor. O sırada Romero bir ayin yapıyor. Kollarını açıp şarap ve ekmeği, halkın bedenini ve kanını sunduğu sırada katil tetiğe basıyor.

(259 ve 301)

1980: Montevideo

Hayır diyen halk

Uruguay diktatörlüğü halk oylamasına gidiyor ve kaybediyor.

Susmaya zorlamış bu halk dilsiz gibi görünüyordu ama şimdi ağzını açıp hayır diyor. Son yılların sessizliği öyle sağır ediciydi

ki askerler bunu itaat sanmıştı. Böyle bir cevap beklemiyorlardı. Sonuçta, aşçının tavuklara hangi sosla yenmeyi arzuladığını sorması gibi, onlar da halka laf olsun diye sormuşlardı.

1980: Bütün Nikaragua'da

Yürürken

Sandinista Devrimi kimseyi kurşuna dizmiyor fakat Somoza'nın ordusundan geriye bando bile kalmıyor. Issız tarlalarda tarım reformu başlatılırken, ordunun tüfekleri halkın eline geçiyor.

Kalemler ve aşılarla silahlanmış devasa gönüllüler ordusu, kendi yurdunu işgal ediyor. İnananların ve yaratanların devrimi ve aydınlanışı: Onlar görkemli adımlarla yürüyen yanılmaz tanrılar değil, asırlar boyu itaate zorlanmış ve acizliğe şartlandırılmış sıradan insanlar. Şimdi düşe kalka yürümeye devam ediyor, ekmeğin ve sözün peşinden gidiyorlar zira ağzını kocaman açmış bu topraklar yemeye ve konuşmaya çok hevesli.

1980: Asunción

Stroessner

Tahtından indirilip sürgün edilmiş Tachito Somoza, Asunción'un bir köşesinde havaya uçuyor.

Bu arada Managua'da gazeteciler soruyor:

"Bunu kim yaptı?"

*"Fuenteovejuna yaptı,"** diyor Yüzbaşı Tomás Borge.

---

* İspanyol oyun yazarı Lope de Vega'nın en ünlü eserlerinden biri olan Fuenteovejuna ilk kez 1619'da yayınlanmıştır. Fuenteovejuna köyünde zorba komutanın davranışlarından yılan halk en sonunda ayaklanıp onu öldürür. Sorgu hâkiminin önüne çıktıklarında "Komutanı kim öldürdü?" sorusunun karşısında her köylünün cevabı aynı olur: "Fuenteovejuna efendim." (ç.n.)

Tachito sığınacak yeri Paraguay'ın başkentinde, babası Tacho Somoza'nın hâlâ bronz büstünün bulunduğu ve sokaklardan birinin hâlâ Generaller Generali Franco ismini taşıdığı yegâne şehirde bulmuştu.

Paraguay ya da onca savaş ve yağmanın ardından Paraguay'dan geriye kalan ne varsa, hepsi General Alfredo Stroessner'e ait. Somoza ve Franco'nun bu kıdemli meslektaşı, beş yılda bir yaptırdığı seçimlerle iktidarını pekiştiriyor ve süreklilik kazanan sokağa çıkma yasağını halk oy kullanabilsin diye, yirmi dört saatliğine kaldırıyor.

Stroessner fethedilmez olduğunu düşünüyor çünkü kimseyi sevmiyor. Kendini devlet olarak görüyor. Her akşam altıda, Merkez Bankası Başkanı'nı arayıp soruyor:

"Bugün ne kadar kazandık?"

1980: Bütün Nikaragua'da

Keşfederken

Okuma yazma kampanyası ekibi at binerek, kürek çekerek ve yürüyerek Nikaragua'nın en ücra köşelerine kadar ulaşıyor. Uyanık geçinenler onları bir daha kandıramasınlar diye, bilmeyenlere kandil ışığında kalem tutmayı öğretiyorlar.

Okuma yazma ekibindekiler bir yandan öğretirken, diğer yandan köylülerin azıcık yemeğini paylaşıyor, tarlaya çömelip ot yoluyor, baltayla odun keserken ellerinin derisini soyuyor ve geceyi, yere uzanıp sivrisinek şaplatarak geçiriyorlar. Ağaçların içinde yabani bal, insanların içindeyse destanlar, dörtlükler ve yitik bilgelikler keşfediyorlar; tatları şenlendiren, ağrıları ve yılan ısırıklarını iyileştiren otların gizli dilini yavaş yavaş kapıyorlar. Ekiptekiler köylülere okuma yazma öğretirken, kendileri de sağ kalanlara ev sahipliği yapan bu ülkenin, kendi ülkelerinin lanetlerini ve mucizelerini öğreniyorlar: Nikaragua'da açlıktan, hastalıktan yahut mermiden ölmeyen gülmekten ölüyor.

(11)

1980: New York

Özgürlük Anıtı çiçek hastalığına yakalanmış gibi görünüyor

... ve bunun sorumlusu, fabrika bacaları tarafından gökyüzüne gönderildikten sonra kar ve yağmurla dünyaya dönen zehirli gazlar. New York eyaletindeki yüz yetmiş göl asit yağmuruyla katledildi ama Yönetim ve Bütçe Federal Büro Müdürlüğü, bunun endişelenmeye değmeyecek bir konu olduğunu çünkü söz konusu göllerin, toplama vurulduğunda sadece yüzde dörde tekabül ettiğini söylüyor.

Dünya bir yarış pisti, doğaysa bir engel. Kanada'nın Ontario bölgesinde bacaların ölümcül nefesi dört bin gölü balıksız ve bitkisiz bıraktı.

"Tanrı'dan her şeye sil baştan başlamasını istememiz gerekirdi," diyor bir balıkçı.

1980: New York

Lennon

Çatıda asılı bir gömleğin kolları kanat çırpıyor. Rüzgâr sızlanıyor. Şehrin kükreyişlerine ve ciyaklamalarına, sokakları kat eden bir sirenin feryadı da katılıyor. Müziğin öncüsü John Lennon, bu kirli günde Manhattan'ın bir köşesinde vurularak öldürüldü.

O, ne kazanmak ne de öldürmek istiyordu. O, dünyanın bir borsa ya da bir askeri kışla olmasını kabullenmiyordu. Lennon pistin kenarındaydı: Şarkı söyleyerek ya da dalgın dalgın ıslık çalarak, başkalarının tekerlerinin tımarhaneyle mezbaha arasında geçen bitmek bilmez koşuşturmaca içinde dönüşünü seyrediyordu.

1981: Surahammar

Sürgün

Bolivya'daki bir maden ocağıyla, İsveç'in bir şehri arasındaki mesafe ne kadardır? Kaç fersah, kaç asır, kaç dünya?

Askeri diktatörlüğü devirmiş beş kadından biri olan Domitila, başka bir askeri diktatörlük tarafından sürgüne mahkûm edilince, madenci kocası ve bir sürü çocuğuyla birlikte kendini Kuzey Avrupa'nın karları arasında buluyor.

Her şeyin eksik olduğu yerden her şeyin arttığı yere, sefaletin son noktasından zenginliğin birinci noktasına. Kil suratlardaki bu gözler şaşkınlıktan kocaman açılıyor: Burada, İsveç'te neredeyse yepyeni televizyonlar, sadece birkaç kez giyilmiş kıyafetler, hâlâ iş gören mobilyalar, buzdolapları ve bulaşık makineleri çöpe atılıyor. Sondan bir önceki model otomobiller mezarlığı boyluyor.

Domitila İsveçlilerin dayanışma duygusuna müteşekkir kalıyor ama israf onu rahatsız ediyor. Öte yandan insanların yalnızlığı yüreğini sızlatıyor: Televizyonların karşısında tek başlarına oturan, tek başlarına içen, yemeklerini tek başlarına yiyen, kendi kendine konuşan zavallı, zengin insanlar:

"Biz," diye anlatıyor ve tavsiyede bulunuyor, *"biz orada, Bolivya'da, birbirimizle dövüşmek için bile olsa bir araya geliriz."*

(1)

1981: Celica Kantonu

"Şanssızlık, insan hatası, kötü hava şartları"

Mayıs sonunda bir uçak düşüyor ve Ekvador Başkanı Jaime Roldós ölüyor. O civarda yaşayan bazı köylüler uçak havadayken bir patlama sesi işitiyor ve daha yere çakılmadan alevlerin yükseldiğini görüyor.

Doktorların cesedi incelemesine izin verilmiyor. Otopsi falan yapılmıyor. Kara kutu ortaya çıkmıyor, uçakta bulunmadığı

söyleniyor. Traktörler felaketin yaşandığı araziyi dümdüz ediyor. Quito, Guayaquil ve Loja kontrol kulelerinin kayıtları siliniyor. Birçok tanık birbirini izleyen kazalarda can veriyor. Hava Kuvvetleri'nin raporu, her türlü suikast ihtimalini elinin tersiyle peşinen itiyor.

Şanssızlık, insan hatası, kötü hava şartları. Ne var ki Başkan Roldós iştah kabartan Ekvador petrolünü koruyordu, yasaklı Küba'yla ilişkiler başlatmıştı ve Nikaragua, El Salvador ve Filistin'deki lanet olası devrimcileri destekliyordu.

İki ay sonra, bir başka uçak Panama'da düşüyor. *Şanssızlık, insan hatası, kötü hava şartları.* Havada parçalanan uçağın patlama sesini duyan iki köylü ortadan kayboluyor. Panama Kanalı'nı geri isteme suçu işlemiş Omar Torrijos, bir yatakta ihtiyarlıktan ölmeyeceğini biliyordu.

Ve bunun hemen akabinde, bir helikopter de Peru'da düşüyor. *Şanssızlık, insan hatası, kötü hava şartları.* Bu kez kurban, Standart Oil ve kâr amacı gütmeyen diğer uluslararası şirketlerin eski düşmanı, Peru Genelkurmay Başkanı General Rafael Hoyos Rubio.

(154 ve 175)

1982: Güney Georgias Adaları

Bir kahramanın portresi

Plaza de Mayo Anneleri ona bebeksi suratı nedeniyle *el Ángel*, yani Melek diyorlardı. Bir akşam, bir toplantı çıkışında baskın düzenleyen askerler hareketin en aktif militanlarını yakalayıp götürdüğünde, yüzünden tebessüm eksik olmayan ve her zaman yardıma hazır *el Ángel*, annelerle çalışmaya başlayalı birkaç ay olmuştu. Bu anneler tıpkı evlatları gibi ortadan kayboldu ve onlardan bir daha haber alınamadı.

Kaçırılan anneler *el Ángel* ya da Denizcilik Makine Okulu'nun 3-3-2 numaralı timine mensup, işkence odalarında uzun ve başarılı bir geçmişe sahip, firkateyn teğmeni Alfredo Astiz tarafından belirlenmişti.

Şimdi gemi teğmeni olan casus ve işkenceci Astiz, Malvinas Adaları'ndaki savaşta İngilizlere ilk teslim bayrağını çeken asker. Tek bir kurşun dahi atmadan teslim oluyor.

(107, 134, 143 ve 388)

1982: Malvinas Adaları

Malvinas Savaşı

Ayaklarının altıyla çiğneyen Arjantinlileri, ayakların altında çiğnenen Arjantinlilerle bir an için birleştiren bu savaş Büyük Britanya'nın sömürgeci ordusunun zaferiyle sonuçlandı.

Kanlarını son damlasına kadar dökme sözü veren Arjantinli albaylar ve generaller tek sıyrık bile almadı. Savaş ilan etmiş olanlar ortada görünmediler bile. Yüksek komuta kademesi, Arjantin bayrağı o buzlarda dalgalansın diye –yanlış ellerdeki doğru dava– o can pazarına orduda zorunlu askerlik yapan, orada mermiden ziyade soğuk yüzünden ölecek gencecik delikanlıları gönderdi.

Hiçbir burukluk yaşamıyorlar: Elleri bağlı kadınların tecavüzcüleri, silahsız işçilerin cellatları, elleri titremeden teslimiyet anlaşması imzalıyorlar.

(185)

1982: La Mancha'nın yolları

Maese Tratomundos*

ellinci yaşını doğduğu ülkeden çok uzaklarda dolduruyor. Amerikalı kuklacıların atası Javier Villafañe bir Kastilya köyünde, Don Quijote'ye meydan okumuş yel değirmenlerinden birinin önünde, en gözde evladının doğum gününü kutluyor. Bu önemli

* Üstat Dünyagezgini. (ç.n.)

tarihin kıymetini bilmek için, Javier yeni tanıdığı, çok güzel bir Çingene kızıyla evlenmeye karar veriyor; Maese Trotamundos törene ve ziyafete her zamanki kendine özgü melankolik ciddiyetiyle iştirak ediyor.

Maese Trotamundos ve gezgin Javier bir ömür birlikte dolaşarak, dünya yollarında güzelliklerin ve şeytanlıkların kuklacılığını yapıyor. Maese Trotamundos ne zaman kurtların ya da güvelerin saldırısına uğrayıp hastalansa, Javier onun yaralarını sonsuz bir sabırla tedavi ediyor ve o uyurken başında bekliyor.

Her gösterinin başında, bekleşen çocuk kalabalığının karşısında, ikisi de ilk günkü gibi heyecandan titriyor.

1982: Stockholm

Romancı Gabriel García Márquez Nobel alıyor ve yüz yıllık yalnızlığa mahkûm topraklarımızdan bahsediyor

...Bu yıl İsveç Edebiyat Akademisi'nin dikkatini çekmeyi hak edenin, o muazzam gerçekliğin bizzat kendisi olduğunu düşünmeye yelteniyorum, sadece onun edebi ifadesi değil. Bahsettiğim, bizimle yaşayıp gündelik ölümlerimizin her anını belirleyen, keder ve güzellikle dolu, doyumsuz bir yaratıcılık kaynağını besleyen, bu avare ve nostaljik Kolombiyalının da şans eseri bundan nasiplenenlerden biri olduğu gerçeklik; kâğıt üzerindeki değil. Şairler ve dilenciler, müzisyenler ve peygamberler, savaşçılar ve hokkabazlar, o muazzam gerçekliğin varlıkları olarak hayal gücümüze çok az başvurmak zorunda kaldık zira bizim için en büyük zorluk, hayatımızı inanılır kılma konusunda geleneksel araçların yetersizliği oldu. İşte bu, dostlarım, bizim yalnızlığımızın özüdür.

...Gerçekliğimizi bize yabancı şemalarla yorumlamak giderek daha tanınmaz, daha bağımlı ve daha yalnız olmamıza neden olacaktır... Hayır: Tarihimizdeki aşırı şiddet ve acı, asırlardır süren adaletsizliklerin ve

sayısız ıstırapların sonucudur, evimizden üç bin fersah uzakta tasarlanan entrikaların değil. Lakin Avrupalı birçok lider ve düşünür, gençliklerinin üretken çılgınlıklarını unutan büyükbabalarımızın çocuksuluğuyla, dünyanın iki büyük sahibinin insafına kalarak yaşamaktan başka bir seçenek mümkün değilmiş gibi, buna inandılar. Yalnızlığımız dostlarım, işte bu boyuttadır...

(189)

1983: Saint George's

Grenada Adası'nın yeniden fethi

Karayip Denizi'nin uçsuz bucaksızlığında zar zor görünen, yeşil bir lekecik halindeki Grenada Adası, deniz piyadelerinin gösterişli istilasına maruz kalıyor. Başkan Ronald Reagan onları sosyalizmi öldürmeleri için gönderiyor ama deniz piyadeleri bir ölüyü öldürüyorlar zira adanın yerlisi ve iktidar heveslisi kimi askerler, birkaç gün önce sosyalizm adına sosyalizmi katletme işini halletmişlerdi.

Deniz piyadelerinin ardından adaya ABD Dışişleri Bakanı George Schultz çıkıyor. Basın toplantısında şöyle diyor:

"Bu adanın bir emlak cenneti olabileceğini daha ilk bakışta anladım."

1983: La Bermuda

Marianela

Her sabah, şafak sökerken sıraya giriyorlardı. Onlar, El Salvador'daki kayıpların akrabaları, dostları ya da sevgilileriydi. Bilgi bulmaya ya da bilgi vermeye geliyorlardı: Sorularını soracakları ya da bildiklerini aktaracakları başka bir yerleri yoktu. İnsan Hakları Komisyonu'nun kapısı her zaman açıktı; ayrıca son bombanın duvarda açtığı gedikten içeri girilebiliyordu.

Gerilla hareketi El Salvador taşrasına yayıldığından beri, ordu artık hapishaneleri kullanmıyordu. Komisyon dünyanın gözü

önünde açıklama yapıyordu: *Temmuz: Terör suçlamasıyla tutuklanmış on dört yaşından küçük on beş çocuk, kafası kesilmiş halde bulundu. Ağustos: Yılbaşından beri on üç bin beş yüz sivil katledildi ya da kaybedildi...*

Komisyon çalışanlarının en güleç yüzlüsü Magdalena Enríquez ilk düşen oldu. Askerler onu derisi yüzülmüş halde deniz kıyısına attılar. Onun ardından sıra, yoldaki çamurun içinde delik deşik edilen Ramón Valladares'e geldi. Geriye Marianela García Vilas kalmıştı:

"Ayrık otu asla ölmez," diyordu.

Onu La Bermuda köyünün yakınlarında, Cuscatlán'ın yanmış topraklarında öldürdüler. Fotoğraf makinesi ve ses kayıt cihazıyla dolaşarak, ordunun ayaklanan köylülerin üzerine beyaz fosfor attığını dünyaya duyurmak için kanıt topluyordu.

(259)

1983: Şili, Santiago

Şili'nin yeniden fethinden on yıl sonra

Ekonomi Bakanı, *"İsterseniz bir deve ithal edebilirsiniz,"* diyor ve televizyon ekranından Şililileri ticaret özgürlüğünü kullanmaya davet ediyor. Şili'de isteyen herkes evini gerçek bir Afrika timsahıyla süsleyebilir. Burada demokrasi, Chivas Regal ile siyah etiketli Johnnie Walker arasında seçim yapmaya dayanıyor.

Her şey ithal: süpürgeler, kuş salıncakları, süt mısır, viskiye koyulan su. *Baguette* ekmek Paris'ten uçakla geliyor. ABD'den ithal edilen ekonomi politikası, Şililileri bakır ararken dağlarının içlerini eşelemekle yetinmek zorunda bırakıyor: Bir tıraş bıçağı dahi üretemiyorlar çünkü Güney Kore'nin tıraş bıçakları daha ucuza geliyor. Her türlü yaratıcılık eylemi, kaderin yasaları gibi algılanan piyasanın yasalarına karşı bir teşebbüs olarak algılanıyor.

Bunların yanı sıra, ABD'den televizyon programları, otomobiller, makineli tüfekler ve plastik çiçekler geliyor. Santiago'nun

zengin semtlerinde Japon bilgisayarlarına, Alman videokasetlerine, Hollanda televizyonlarına, İsviçre çikolatalarına, İngiliz marmelatlarına, Danimarka jambonlarına, Tayvan takım elbiselerine, Fransız parfümlerine, İspanyol ton balıklarına ve İtalyan yağlarına toslamadan yürünmüyor...

Tüketmeyen yok sayılıyor. Bu şenliğin sonunda, hesabı taksitle ödemesine rağmen kullanılıp atılmış halk yok sayılıyor.

İş bulamayan insanlar çöpleri karıştırıyorlar. Dört bir yana asılan levhalarda şu yazıyor: *Verilecek iş yok. Israr etmeyin.*

Dış borç ve intihar oranı altı katına çıkıyor.

(169 ve 231)

1983: Cabildo ve Petorca arasındaki bir geçitte

Televizyon

Escáratelerin hiçbir şeyleri yoktu, ta ki Armando katır sırtında o kutuyu getirene kadar.

Armando Escárate bütün bir yıl evinden uzak kalmıştı. Önce sahil bölgesinde çalışmış, balıkçılara yemek yapmıştı; ardından La Ligua köyüne geçmiş, orada kendisine verilen her işe koşmuş, karnını yemek artıklarıyla doyurmuştu. Bu şekilde gece gündüz çalışarak gereken bir tomar parayı denkleştirmiş ve onu satın almıştı.

Armando kutuyu katırdan indirip açtığında, tüm ailenin korkudan dili tutuldu. Şili'nin bu dağlık bölgesinde daha önce böyle bir şey gören olmamıştı. İnsanlar kamyon aküsüyle çalışan, on iki inçlik Sony marka renkli televizyonu görmeye hacca gelir gibi, çok uzaklardan geliyorlardı.

Escáratelerin hâlâ hiçbir şeyleri yok. Üst üste uyumaya devam ediyor ve yaptıkları peynir, eğirdikleri yün ve çiftlik patronu için otlattıkları keçi sürülerinden gelenle iyi kötü yaşamaya çalışıyorlar. Ama çatısı sazdan kerpiç evlerinin tam ortasında artık bir totem gibi yükselen televizyonları var ve onun ekranından Coca-Cola onlara yaşam kıvılcımları, Sprite ise gençlik kabarcık-

ları sunuyor. Marlboro sigaralar onlara erkeksilik kazandırıyor. Cadbury şekerlemeler insani iletişim. Visa kart zenginlik. Dior parfümler ve Cardin gömlekler seçkinlik. Cinzano vermutu toplumsal statü; Martini yakıcı aşk. Nestle'nin süt tozu sonsuz güç, Renault otomobilse yeni bir yaşam biçimi veriyor.

(230)

1983: Buenos Aires

İz peşindeki büyükanneler

Arjantin'de askeri diktatörlük dağılırken, Plaza de Mayo'daki büyükanneler torunlarını bulmaya çalışıyor. Anne babalarıyla birlikte tutuklanmış ya da toplama kamplarında doğmuş bu çocuklar savaş ganimeti gibi dağıtılmıştı; birçoğu anne babasının katillerine baba diyor. Büyükanneler ellerinde olanlarla –fotoğraflar, bölük pörçük veriler, bir doğum lekesi, bir şey görmüş biri– yola çıkarak araştırıyorlar. Kararlılıkla ve şemsiye darbeleriyle kendilerine bu şekilde yol açarak, şimdiden birkaç çocuğu geri almayı başardılar.

Bir buçuk yaşındayken kaybolan Tamara Arze, bir subay ailesi tarafından çalınmamıştı. Şehrin dışındaki bir köyde, onu atıldığı yerde bulmuş olan iyi kalpli insanların evinde yaşıyordu. Annenin isteği üzerine büyükanneler aramayı başlattıklarında, ellerinde kızın izini sürecek çok az ipucu vardı ama uzun ve karmaşık bir araştırmanın sonunda onu buldular. Tamara her sabah bir atın çektiği arabayla kerosen satmaya çıkıyor, yazgısından hiç şikâyet etmiyordu ve ilk başta, gerçek annesinden bahsedildiğini duymak bile istemedi. Büyükanneler ona yavaş yavaş, Bolivyalı bir işçi kadının kızı olduğunu ve annesinin onu asla terk etmediğini anlattılar. Ona annesinin, bir akşam Buenos Aires'teki fabrikanın çıkışında tutuklandığını söylediler...

(317)

1983: Lima

Tamara iki kez uçuyor

Ayağa kalkmasını emreden bir doktorun kontrolü altında Rosa işkence gördü, tecavüze uğradı ve kuru sıkı mermilerle kurşuna dizildi. Herhangi bir mahkeme ve herhangi bir açıklama yapılmaksızın sekiz yıl hapis yattı, ta ki geçen yıl Arjantin'den kovulana dek. Şimdi Lima Havaalanı'nda bekliyor. Kızı Tamara, And Dağları'nın üzerinden uçarak ona doğru geliyor.

Tamara onu bulan iki büyükannesinin refakatinde uçuyor. Tek bir ekmek kırıntısı ya da şeker tozu bırakmadan uçakta ikram edilen her şeyi silip süpürüyor.

Lima'da, Rosa ve Tamara birbirlerini keşfediyorlar. Aynada kendilerine bakıyorlar ve tıpatıp aynı olduklarını görüyorlar: Aynı gözler, aynı ağız, aynı yerde bulunan aynı benler.

Gece olunca Rosa kızını yıkıyor. Onu yatırırken burnuna sütümsü, tatlı bir koku geliyor ve onu tekrar yıkıyor. Sonra bir kez daha. Ne kadar sabun sürerse sürsün o kokuyu çıkarmak mümkün olmuyor. Tuhaf bir koku... Ve birden Rosa hatırlıyor. Bebeklerin annelerini emdikten sonraki kokuları bu: Tamara on yaşında ve bu gece yeni doğmuş bebek gibi kokuyor.

(317)

1983: Buenos Aires

Ya çöl deniz, toprak da gökyüzü olsaydı?

Plaza de Mayo anneleri ve büyükanneleri korku salıyor çünkü ya Pembe Ev'in önünde dönüp durmaktan bıkıp, hükümet kararnamelerini imzalamaya kalkarlarsa ne olur? Ya katedralin basamaklarındaki dilenciler, Başpiskoposun başlığını ve cübbesini kapıp kürsüden vaaz vermeye kalkarlarsa? Peki ya sirklerdeki dürüst palyaçolar, kışlalarda ve üniversitelerdeki kürsülerde emirler yağdırmaya kalkarlarsa? Peki ya? Ya?

1983: Dilek Yaylası

Düşlerin Meksika tiyatrosu

Zapotek yerlileri, her yıl olduğu gibi Dilek Yaylası'na geliyorlar.

Bir tarafta deniz görünüyor, diğer taraftaysa tepeler ve uçurumlar.

Burada düşler çözülüyor. Diz çökmüş bir adam ayağa kalkıyor ve ormanın içine dalıyor: Kolunda görünmez bir sevgiliyi götürüyor. Havada ilerleyen bir gemide seyahat eden biri, bitkin bir denizanası gibi hareket ediyor. Rüzgâra resim çizen de var, bacaklarının arasında sürüklediği dalın üzerinde kasılarak at binen de. Küçük çakıl taşları mısır tanelerine, meşe palamutlarıysa tavuk yumurtalarına dönüşüyor. İhtiyarlar çocuk oluyor, çocuklarsa birer dev. Bir ağaç yaprağı, ona bakan yüzü güzelleştiren aynaya dönüşüyor.

İçlerinden biri, bu yaşam provasını ciddiye almazsa büyü bozuluyor.

(418)

1983: Tuma Nehri

Hayata geçirirken

Nikaragua'da kurşunlar haysiyetle hor görme arasında vızıldıyor ve savaş birçok kişinin hayatını söndürüyor.

İşgalcilere karşı savaşan gönüllü taburlarından biri, Managua'nın en yoksul mahallelerinden kalkıp Tuma Nehri'nin uzak düzlüklerine kadar geldi.

El Beto, namıdiğer *el profe,** çatışma gürültüsü her dindiğinde çevresine harf bulaştırıyor. Milislerden biri ne zaman ondan bir mektup yazmasını istese, okuma yazma bulaştırmayı düşünüyor. El Beto isteneni yerine getirdikten sonra ona şöyle diyor:

* (İsp.) Öğretmen anlamına gelen *el profesor*'ün kısaltması. (ç.n.)

"Bu senin için yazdığım son mektup. Şimdi sana daha iyi bir önerim var."

El Maldito semtinden kaynakçı Sebastián Fuertes, yaşını başını almış, onca savaş görüp onca kadın tanımış bu adam da ona gelip okuma yazma öğrenmeye mahkûm olanlardan biri. Birkaç gündür, yaylım ateşine her ara verildiğinde kurşunkalemin ucunu kırmakla, kâğıt buruşturmakla ve espri yağmuru karşısında sapasağlam durmakla meşgul. Mayısın biri geldiğinde, yoldaşları konuşma yapması için onu seçiyor.

Kutlama sığır boku ve kene dolu bir otlakta yapılıyor. Sebastián bir sandığın üzerine çıkıyor, cebinden katlanmış bir kâğıt çıkarıyor ve kaleminden doğan ilk sözcükleri okuyor. Kolunu biraz uzatarak uzaktan okuyor çünkü gözleri bozulmaya başlamış ve gözlüğü yok:

"8221. Tabur mensubu kardeşlerim!.."

1983: Managua

Meydan okurken

Yanardağların ağzından ve tüfeklerin namlusundan dumanlar yükseliyor. Köylüler savaşa eşek sırtında, omuzlarında papağanla gidiyorlar. Tanrı, bu tatlı dilli diyarı tasarladığı gün primitif bir ressam olmalıydı.

Kontraları eğiten ve masrafını karşılayan ABD, bu ülkeyi ölmeye ve öldürmeye mahkûm ediyor. Somozacılar Honduras'tan vuruyorlar; Edén Pastora ise Kosta Rika'dan ihanet ediyor.

Papa da Roma'dan bu sebeple geliyor. Papa, Nikaragua'yı göklerin hükmünden daha çok seven papazlara lanet yağdırıyor ve katledilen vatanseverlerin ruhu için dua etmesini isteyenleri tersleyerek susturuyor. Meydanda toplanmış Katolik kalabalıkla kavgaya tutuşmasının ardından, şeytanın ele geçirdiği bu topraklardan öfkeyle ayrılıyor.

1983: Mérida

Halk Tanrı'yı ayağa kaldırıyor

... ve Tanrı'nın, bu dünyada ayakta durmak için ona ihtiyaç duyduğunu biliyor.

Çocuk İsa, Mérida ve Venezüella'nın diğer yerlerinde her yıl yeniden doğuyor. Şarkıcılar keman, mandolin ve gitar eşliğinde şarkı söylerken, manevi babalar ahırdaki yemliğin içine atılmış çocuğu geniş bir örtünün üzerine alıp –hassas bir görev ve ciddi bir iş– dolaşmaya çıkarıyorlar.

Manevi babalar çocuğu sokaklarda dolaştırıyor. Krallar ve çobanlar onun peşinden yürüyor ve kalabalık onlara çiçekler ve öpücükler gönderiyor. Dünyaya hoş geldin merasiminin ardından manevi babalar İsa'yı, Meryem ve Yusuf'un onu beklediği yemliğe geri götürüyorlar. Orada onu ayağa kaldırıyorlar.

Manevi babalar daha sonra İsa'yı, halk adına ilk kez ayağa kaldırıyorlar ve İsa, babalarının arasında ayakta duruyor. Ayağa kaldırma aşaması tamamlandıktan sonra ilahi söyleniyor ve orada bulunanlara, eskiden olduğu gibi, on iki yumurta sarısıyla hazırlanmış pasta ve mitsel şarabı ikram ediliyor.

(463)

1983: Managua

Haber bülteni

Nikaragua gazetesi *La Prensa*'nın yazdığına göre, bir kadın Managua'nın bir mahallesinde bir tavuk doğurdu. Kilise hiyerarşisiyle bağlantılı kaynaklar, bu olağanüstü olayın Tanrı'nın öfkesinin bir işareti olabileceğini inkâr etmiyor. Aynı kaynaklar, Papa'nın önünde toplanan kalabalığın gösterdiği tavrın ilahi sabrı taşırmış olabileceğini düşünüyorlar.

1981'de, Nikaragua'da geniş yankı uyandıran iki mucize daha gerçekleşmişti. Cuapa Meryemi o yıl, Chontales kırlarında görkemli bir şekilde ortaya çıktı. Meryem Ana, tanık olanların göz-

lerini kör eden bir parlaklığın içinde, yalınayak ve yıldızlarla taçlanmış halde, Bernardo adında bir papaz yardımcısına açıklamalar yaptı. Tanrı'nın Annesi, ateist ve komünist Sandinizm karşısında Başkan Reagan'ın politikasına desteğini bildirdi.

Ondan kısa bir süre sonra, bu kez Concepción Meryemi, Managua'daki bir evde günlerce terleyip gözyaşı döktü. Başpiskopos Monsenyör Obando sunağının önüne çıktı ve cemaati, Tertemiz Anamızdan af dileyip dua etmeye çağırdı. Polis alçı heykelin sahiplerinin, daha sonra sıcak ortama çıkınca terleyip ağlaması için, onu geceleri suya daldırıp buzdolabında beklettiklerini keşfedince, Concepción Meryemi'nin sızıntıları son buldu.

1984: Vatikan

Kutsal Engizisyon

... bugün Congregatio pro Doctrina Fidei adı altında gizlice faaliyet gösteriyor. Bunu yapma arzusu geçmişten bugüne azalmamış olsa da, günümüzde hiçbir dinsizi diri diri yakmıyor. Cemaatin başlıca endişesi bugünlerde Amerika. Engizisyoncular, Latin Amerikalı teologlar Leonardo Boff ve Gustavo Gutiérrez'i Kutsal Papa adına davet ediyor ve Korku Kilisesi'ne gereken saygıyı göstermedikleri gerekçesiyle onları Vatikan'da acımasızca azarlıyorlar.

Korku Kilisesi, keder ve korku bağımlısı çokuluslu zengin şirket, herhangi bir marangoz çocuğunu, şu Amerika kıtası sahillerinde dolaşıp balıkçıları ayaklandıran ve imparatorluklara meydan okuyanlardan birini çarmıha germe konusunda çok hevesli.

1984: Londra

Müneccim Krallar çocuklara inanmıyor

ABD, Japonya, Federal Almanya, İngiltere, Fransa, İtalya ve Kanada başbakanları Lancaster House'da toplanıyor ve paranın özgürlüğünü garanti altına alan örgütü kutluyorlar. Kapitalist

dünyanın yedi büyüğü, *Uluslararası Para Fonu'nun gelişmekte olan ülkelerdeki çalışmalarını* hep birlikte alkışlıyor.

Kutlamada, Para Fonu'nun o *gelişmekte olan ülkelerdeki* memurlarından yani cellatlardan, işkencecilerden, engizisyoncular dan, zindancılardan ve muhbirlerden hiç bahsedilmiyor.

Yoksul ülkeler için, birbirini izleyen altı harekette döngüsel senfoni

İşgücünün giderek daha itaatkâr ve ucuz olması için, yoksul ülkeler cellat, işkenceci, engizisyoncu, zindancı ve muhbir lejyonlarına ihtiyaç duyuyor.

Bu lejyonları beslemek ve silahlandırmak için, yoksul ülkeler zengin ülkelere borçlanma ihtiyacı duyuyor.

Bu borçların faizlerini ödemek için, yoksul ülkeler daha çok borçlanma ihtiyacı duyuyor.

Borçların üzerine binen yeni borçların faizlerini ödemek için, yoksul ülkelerin ihracatlarını artırmaları gerekiyor.

Fiyatları sürekli düşmeye mahkûm lanet olası ürünlerinin ihracatlarını artırmak için, yoksul ülkeler üretim maliyetlerini düşürme ihtiyacı duyuyor.

Üretim maliyetlerini düşürmek için, yoksul ülkeler giderek daha itaatkâr ve ucuz kol gücüne ihtiyaç duyuyor.

İşgücünün giderek daha itaatkâr ve ucuz olması için, yoksul ülkeler cellat, işkenceci, engizisyoncu...

1984: Washington

1984

ABD Dışişleri Bakanlığı, Latin Amerika ve başka bölgelerdeki insan hakları tecavüzleriyle ilgili raporlarından *cinayet* sözcüğünü kaldırmaya karar veriyor. Artık *cinayet* yerine şöyle denmesi gerekecek: *İllegal ya da keyfi biçimde yaşamdan mahrum etme.*

CIA uygulamalı terörizm kitapçıklarında *katletmek* sözcüğünü kullanmayı bırakalı çok oldu. CIA bir düşmanı öldürdüğünde ya da öldürttüğünde onu katletmiş olmuyor, *ortadan kaldırıyor*.

Dışişleri Bakanlığı, ABD'nin genellikle güney sınırlarının ötesine gönderdiği savaş güçlerini *barış güçleri* diye adlandırıyor; onun Nikaragua'da bozulan işlerini düzeltmek için mücadele edenlereyse *özgürlük savaşçıları* diyor.

(94)

1984: Washington

Hepimiz rehineyiz

Nikaragua ve diğer küstah ülkeler dünyanın tamamen altüst olması pahasına, tarihin kıpırdamaksızın durmasını emreden düzenin farkına varmamayı sürdürüyorlar:

"Tolerans göstermeyeceğiz..." diye uyarıyor Başkan Reagan.

Nükleer bombardıman uçakları bulutların üzerinde bekliyor. Onların üzerindeyse askeri uydular. Yerin ve denizin altında misiller var. Dünya hâlâ dönmeye devam ediyor çünkü süper güçler onun dönmesine izin veriyorlar. Portakal büyüklüğündeki bir plutonyum bombası tüm gezegeni patlatmaya yeter ve belli miktarda radyasyon onu sadece hamamböceklerinin yaşadığı bir çöle çevirmeye muktedir.

Başkan Reagan, Aziz Luka'nın (İncil, 14.31) komünist sürülere karşı koymak için askeri harcamaları artırmayı tavsiye ettiğini söylüyor. Ekonomi askerileşiyor; para sıkan silahlar satın almak için silahlar para sıkıyor; silah, hamburger ve korku üretiliyor. Korku satışından daha iyi bir ticaret yok. Başkan büyük bir mutlulukla, gezegenlerin askerileşmesini ilan ediyor.

(430)

1984: São Paulo

Brezilya'nın yeniden fethinden yirmi yıl sonra

Askeri diktatörlüğün son başkanı General Figueiredo, ülke yönetimini sivillere bırakıyor.

Ona, "Asgari ücretle çalışan bir işçi olsaydınız ne yapardınız?" sorusunu yöneltenlere General Figueiredo şu cevabı veriyor:

"Kafama bir kurşun sıkardım."

Brezilya açlık içindeki refahtan mustarip. Dünyaya gıda satan ülkeler arasında dördüncü sırada bulunuyor. Açlık çeken ülkeler arasındaysa altıncı sırada yer alıyor. Brezilya kahvenin yanı sıra artık silah da ihraç ediyor ve Fransa'dan daha fazla çelik üretiyor ama Brezilyalılar yirmi yıl öncesine göre daha kısa ve daha çelimsiz.

Milyonlarca evsiz çocuk São Paulo ve diğer şehirlerin sokaklarında dolaşıp yemek arıyor. Binalar kalelere dönüşüyor ve kapıcılık işini silahlı muhafızlar üstleniyor. Her bir vatandaş ya kuşatılana ya da kuşatana dönüşüyor.

(371)

1984: Guatemala City

Guatemala'nın yeniden fethinden otuz yıl sonra

Ordu Bankası, Bank of America'nın ardından ülkenin en önemli bankası. Generaller birbirlerini devirerek sırayla ülke yönetimini ele geçiriyor ve diktatörlükler birbirini izliyor ve hepsi de petrol, nikel ya da maden bakımından zengin bölgelerde yaşama suçu işleyen yerlilere karşı aynı toprak gaspı politikasını uyguluyor.

United Fruit günleri geride kaldı, artık devir Getty Oil, Texaco ya da International Nickel Company devri. Generaller birçok yerli topluluğu yok ediyor, bir o kadarını da topraklarından sürüyor. Her şeyini kaybetmiş, açlıktan kırılan yerliler nereye gidecekleri-

ni bilmeden dağlarda dolanıp duruyorlar. Korkudan geliyor ama korkuya doğru gitmiyorlar. Açgözlülük ve kibrin günün birinde cezalandıracağına ilişkin o eski öğretinin kılavuzluğunda ağır ağır ilerliyorlar. Karanlık çöktüğünde ihtiyarlamış mısır insanlarının, mısır çocuklarına anlattığı öyküler de bu öğretiyi doğruluyor.

(367 ve 450)

1984: Rio de Janeiro

Latin Amerika'da ortak hafızanın talihsizlikleri

Serbest muhasebeci João David dos Santos, aylardır biriken maaşlarını almayı başarınca bir sevinç kahkahası patlattı. Nakit olarak olmasa da alacaklarını tahsil etmeyi başardı. Ortada para olmadığından, sosyal bilimler alanındaki bir araştırma merkezi ona olan borcunu dokuz bin kitabın yanı sıra, beş binin üzerinde gazete ve dergi arşivinden oluşan bir kütüphaneyle ödedi. Kütüphane Brezilya'nın çağdaş tarihine adanmıştı ve kuzeydoğudaki köylü birlikleri, Getúlio Vargas hükümetleri ve diğer birçok konu hakkında çok değerli bilgiler içeriyordu.

Dos Santos kütüphaneyi satışa çıkardı. Onu kültürel örgütlere, tarih enstitülerine ve çeşitli bakanlıklara önerdi. Hiçbirinin buna ayıracak kaynağı yoktu. Şansını hem özel hem de devlet üniversiteleriyle denedi. İlgilenmediler bile. Kütüphaneyi birkaç aylığına bir üniversiteye ödünç verdi, bir süre sonra ondan artık mekân kirası ödemesini istediler. Sonra onu bireysel müşterilere satmayı denedi. Hiç ilgi gösteren olmadı: Onlara göre ulusal tarih bir bilmece, bir yalan ya da uyku getiren bir şeydi.

Mutsuz muhasebeci Dos Santos kütüphanesini en sonunda Tijuca Kâğıt Fabrikası'na satmayı başarınca büyük bir rahatlama hissetti. Fabrika bütün bu kitapları, gazeteleri ve dergileri renkli tuvalet kâğıdına dönüştürecek.

(371)

1984: Mexico

Unutulmasın diye

... yazdı Carlos Quijano yaşadığı müddetçe ne yazdıysa. Gerçekten öldüren yegâne ölümün unutmak olduğunu düşünüyordu çünkü. Huysuz ve kavgacı ihtiyar, yeni doğan yüzyılla birlikte Montevideo'da doğdu ve şimdi Uruguay'da askeri diktatörlük devrilirken sürgünde ölüyor. Görev başında, gazetesi *Marcha*'nın yeni Meksika baskısını hazırlarken ölüyor.

Quijano zıtlıkları yüceltmeyi seviyordu. Başkaları için sapkınlık olan şey onun için yaşam işaretiydi. Ulusların ve kitlelerin aşağılayıcısı emperyalizme lanetler yağdırdı ve Latin Amerika'nın kaderinde, günün birinde peygamberlerinin umuduna layık bir sosyalizm yaratmak olduğunu müjdeledi.

(356)

1984: Mexico

Dirilerin dirilişi

Meksika halkının, içi renkli karamel dolu şekerleme ya da çikolatadan yapılmış iskelet şeklindeki ölümü yeme alışkanlığı var. Üstelik ölümü yerken ona şarkı söyletiyor, onu dans ettiriyor, onu içiriyor ve onu uyutuyorlar. Güç ve parayla dalga geçmek için, halk bazen ölüme frak giydirip gözüne monokl, omuzlarına apolet ve göğsüne madalyalar takıyor ama onu genellikle üzerindeki tüm kıyafetleri çıkarmış, çırılçıplak, çekici ve çakırkeyif haliyle tercih ediyorlar. Sonra onunla birlikte eğlence âlemlerini kol kola dolaşıyorlar.

Diriler Günü dediklerinin aslında Ölüler Günü diye adlandırılması gerekirdi; gerçi iyi düşününce ikisi de aynı kapıya çıkıyor çünkü gelen her şey gidiyor ve giden her şey geliyor ve sonuç olarak, başlayan bir şeyin başlangıcı daima biten bir şeyin sonu.

"*Dedem ufacık çünkü benden sonra doğdu,*" diyor ne dediğini gayet iyi bilen bir çocuk.

1984: Estelí

İnanarak

Bu kadınlar doğum yaptırıyor. Onların görevi doğurtmak. Bebek ters geldiğinde, bilge elleriyle onu düzeltirken anneye güç veriyorlar, onu yatıştırıyorlar.

Bugün Nikaragua'nın Honduras sınırı yakınlarındaki Estelí bölgesi köyü ve dağlarındaki ebeler bayram yapıyor. Sevince vesile olması gereken bir şeyi kutlamak için toplandı hepsi: Bir yıldan beri, bu bölgede hiçbir yenidoğan tetanozdan ölmedi. Ebeler bebeklerin göbek bağlarını palayla kesmeyi, donyağıyla yakmayı ve dezenfekte etmeden bağlamayı bıraktılar; hamile kadınlar da içlerinde yaşayan bebekleri korumak için aşı oluyorlar. Buralarda artık kimse aşıların, Rus cadıların Hıristiyanları komünist yapmak için hazırladığı iksir olduğunu düşünmüyor ve kimse, neredeyse hiç kimse, yenidoğan bebeklerin, sarhoş adam ya da âdet gören kadın nazarı değdiği için öldüğüne inanmıyor.

Savaş bölgesi olan bu yöreler işgalcilerin bitmek bilmez saldırılarına maruz kalıyor:

"Biz burada kertenkelenin ağzındayız."

Birçok anne cephede savaşıyor. Geride kalan anneler memelerini bölüştürüyor.

1984: Havana

Miguel yetmiş dokuz yaşında

Bu adam yüzyılın başından bu yana korkunç ıstıraplar çekti ve birçok kez mermi ya da kalp krizinden öldü. Şimdi sürgünden, halkının mücadelesine büyük bir coşkuyla eşlik etmeyi sürdürüyor.

Günün ilk ışığı onu asla yatakta yakalayamıyor, Miguel o sırada çoktan kalkıp tıraş olmuş ve plan yapmaya başlamış oluyor. Hafızanın döner kapılarında dönüp durmakla yetinebilirdi ama henüz kat etmediği yollar ve yeni zamanlar onu çağırdığında kulaklarını tıkamayı beceremiyor.

Ve böylece, yeniden doğma sanatının yetmiş dokuzundaki ihtiyar üstadı Miguel Mármol'ün her gün yeni bir doğumu gerçekleşiyor.

1984: Paris

Yankılar sesi bulmaya gidiyor

Julio Cortázar bir yandan insanları seven sözcükler yazarken, diğer yandan zaman tünelinde geriye doğru, kendi yolculuğunu yapıyordu. O, sondan başa doğru gidiyordu: Umutsuzluktan şevke, kayıtsızlıktan tutkuya, yalnızlıktan dayanışmaya. Neredeyse yetmişinde olmasına rağmen, bütün yaşları aynı anda yaşayan bir çocuktu o.

Yumurtaya doğru uçan kuş: Cortázar kendilerini yaratan aşkı meydana getiren âşıkların koynuna yıldan yıla, günden güne geri dönerek ömrünü tüketiyordu. O şimdi ölüyor, toprağa giriyor; tıpkı bir erkeğin bir kadının içine girerken geldiği yere geri dönmesi gibi.

1984: Punta Santa Elena

Sonsuz sarılış

Ekvador'da, eskiden Zumpa Plajı olan bugünün çorak arazisinde, yakın zaman önce bulundular. Onları görmek isteyenler için şimdi burada, güneşin tam altındalar: Bir kadın ve bir erkek birbirlerine sonsuz bir sarılışla uzanmış yatıyor; âşıklar sonsuzluğun içinde sarmaş dolaş uyuyor.

Birbirlerine aşkla bağlı bu iskelet çifti, yerli mezarlığında kazı yapan bir kadın arkeolog buldu. Zumpalı âşıklar, sekiz bin yıl önce birbirlerinden ayrılmadan ölme densizliği yaptılar ve şimdi buraya gelen herkes, ölümün onlarda en ufak bir endişeye neden olmadığını görebiliyor.

Bu gri, çorak, çirkin çölün ortasında, çirkin kemiklerden ibaret olmalarına rağmen göz kamaştırıcı güzellikleri şaşırtıcı ama daha da şaşırtıcı olan onların alçak gönüllülüğü. Rüzgârda uyumuş âşıklar Teotihuacán piramitlerinden, Machu Picchu tapınağından ya da Iguazú şelalelerinden daha gizemli ve görkemli olduklarının sanki farkında değiller.

1984: Violeta Parra Köyü

Çalınmış isim

General Pinochet diktatörlüğü başkent Santiago'nun dış kesimlerinde, teneke ve kartondan yapılmış evlerle dolu, yirmi yoksul yerleşim yerinin adını değiştirdi. Yeniden vaftiz projesi kapsamında, Violeta Parra'ya bir askeri kahramanın ismi verildi. Ama oranın sakinleri kendi seçmedikleri bu ismi reddediyor ve oturdukları yere Violeta Parra demeyi sürdürüyor.

Uzun zaman önce aralarında toplanmış ve oy birliğiyle köylerinin, mücadeleci şarkılarında Şili'nin gizemlerini yüceltmeyi bilen, biraz boğuk sesli o köylü şarkıcının ismini taşımasına karar vermişlerdi.

Violeta günahkâr ve ateşli bir kadındı; gitar çalmayı, sohbet etmeyi ve sevdalanmayı seviyordu; dans edip şaklabanlık yaparken kendini kaybediyordu. *Teşekkürler hayat, bana verdiğin onca şey için,* dedi son şarkısını söylerken ve bir aşk çalkantısı onu ölüme götürdü.

(334 ve 440)

1984: Tepic

Bulunmuş isim

Meksika'nın dağlık Nayarit eyaletinde isimsiz bir topluluk yaşıyordu. Huichol yerlileri asırlardan beri yaşadıkları yere bir isim arıyordu. Onu tamamen tesadüf eseri bulan Carlos González oldu.

Bu Huichol yerlisi, Tepic şehrine tohum satın almaya ve akrabalarını ziyaret etmeye gelmişti. Bir çöplükten geçerken çöplerin arasına atılmış bir kitap gördü ve onu yerden aldı. Carlos yıllar önce İspanyolca okumayı öğrenmişti ve iyi kötü idare ediyordu. Bir saçağın gölgesine oturdu ve sayfalardaki yazıları deşifre etmeye koyuldu. Kitap Carlos'un nereye konumlandıracağını bilemediği ama Meksika'dan oldukça uzak olması gereken, tuhaf isimli bir ülkeden bahsediyor ve birkaç yıl önce yaşanmış bir hikâyeyi anlatıyordu.

Dönüş yolunda, dağın yamacından yukarı doğru yürürken Carlos okumaya devam etti. Bu korku ve cesaret öyküsünden kopamıyordu. Kitabın başkarakteri sözünü tutmayı bilen bir adamdı. Carlos heyecan içinde köye varınca var gücüyle bağırdı:

"Artık bizim de bir adımız var!"

Ve kitabı yüksek sesle bütün kabileye okudu. Ara sıra sekteye uğrayan okuma yaklaşık bir hafta sürdü. Ardından yüz elli ailenin tümü oy kullandı. Hepsi evet oyu verdi. Vaftiz, dans ve şarkılarla kutlandı.

Artık onların da bir ismi var. Bu yerleşim, ihanetle ölüm arasında seçim yapma vakti geldiğinde hiç tereddüt etmeyen saygıdeğer bir adamın ismini taşıyor.

"Salvador Allende'ye gidiyorum," diyor artık yolu o taraftan geçen insanlar.

(466)

1984: Bluefields

Uçarak

Derinlere salınmış kök, yükseklere çıkan gövde, çiçek açmış dallar; dünyanın merkezine saplanmış dikensiz bir ağaç, şu kendini kuşlara adamayı bilenlerden bir ağaç yükseliyor. Göbek göbeğe vermiş dansçı çiftler, taşları uyandıran ve buzu tutuşturan bir müziğin ritminde dalgalanarak ağacın etrafında dönüyorlar. Bir

yandan dans ediyor, diğer yandan rengârenk uzun şeritlerle ağacı bir giydirip bir soyuyorlar. Sonu gelmez bir işgale, sonu gelmez bombardımanlara ve saldırılara maruz kalan Nikaragua'nın kederli sahilinde, Mayıs Direği Bayramı her zamanki gibi kutlanıyor.

Hayat Ağacı, her ne olursa olsun, etrafında dönen içten müziğin asla kesilmeyeceğini biliyor. Ne kadar ölüm yaşanırsa yaşansın, ne kadar kan akarsa aksın, erkekler ve kadınlar hava tarafından solundukları, toprak tarafından sürüldükleri ve sevildikleri müddetçe müzik onları dans ettirecek.

1986: Montevideo

Bir mektup

Arnaldo Orfila Reynal,
Siglo XXI Yayınevi

Sevgili Arnaldo,

"Ateş Anıları" *üçlemesinin son cildini gönderiyorum. Göreceğin üzere, kitap 1984 yılında son buluyor. Neden daha önce ya da daha sonra değil, bilmiyorum. Belki de bu benim sürgünümün son yılı, bir devrin sonu, bir asrın sonu olduğu içindir; ya da belki de kitap böyle istediğindendir. Her halükârda kitap da ben de biliyoruz ki, son sayfa aynı zamanda ilk sayfadır.*

Eğer çok uzun olduysa beni bağışla. Onu yazarken büyük keyif aldığımı söylemeliyim ve şimdi, rüzgârın yüzyılında Amerika'da, bu pislik yuvasında, bu dünya harikasında doğmuş olduğum için kendimi hiç olmadığım kadar gururlu hissediyorum.

Diyeceklerim bu kadar zira işi gevezeliğe dökmek istemiyorum.

Seni kucaklıyorum,

Eduardo

Kaynakça

01. Acebey, David, Aquí también Domitila, La Paz, yayıncısız, 1984.
02. Adams, Willi Paul, Los Estados Unidos de América, Madrid, Siglo XXI, 1979.
03. Aguiar, Cláudio, Caldeirão, Rio de Janeiro, José Olympio, 1982.
04. Aguilar Camín, Héctor, Saldos de la revolución. Cultura y política de México, 1910/1980, Mexico, Nueva Imagen, 1982.
05. Aguiló, Federico, Significado socio-antropológico de las coplas al Cristo de Santa Vera Cruz, II. Bolivya Araştırmaları Buluşması'nda sunum (teksir), Cochabamba, 1984.
06. Agudelo, William, El asalto a San Carlos. Testimonio de Solentiname, Managua, Solentiname'yi Geliştirme Derneği, 1982.
07. Alape, Arturo, El Bogotázo. Memorias del olvido, Bogotá, Pluma, 1983.
08. — La paz, la violencia: testigos de excepción, Bogotá, Planeta, 1985.
09. Alegría, Claribel, ve D. J. Flakoll, Cenizas de Izalco, Barcelona, Seix Barral, 1966.
10. — Nicaragua: la revolución sandinista. Una crónica política, 1855/1979, Mexico, Era, 1982.
11. Alemán Ocampo, Carlos, Y también enséñenles a leer, Tanıklıklar, Managua, Nueva Nicaragua, 1984.
12. Alfaro, Eloy, Narraciones históricas, Malcolm D. Deas'ın önsözüyle, Quito, Editora Nacional, 1983.
13. Alfaro, Hugo, Navegar es necesario, Montevideo, Banda Oriental, 1985.
14. Alí, Muhammad, The greatest: my own story, New York, Random, 1975.
15. Allen, Frederick Lewis, Apenas ayer. Historia informal de la década del 20, Buenos Aires, EUDEBA, 1964.
16. Almaraz Paz, Sergio, Réquiem para una república, La Paz, Universidad, 1969.
17. — El poder y la caída, La Paz/Cochabamba, Amigos del Libro, 1969.
18. Almeida Bosque, Juan, Contra el agua y el viento, Havana, Casa de las Américas, 1985.
19. Amado, Jorge, Los viejos marineros, Barcelona, Seix Barral, 1983.
20. Amorim, Enrique, El Quiroga que yo conocí, Montevideo, Arca, 1983.
21. Anderson, Thomas, El Salvador. Los sucesos políticos de 1932, San Jose / Kosta Rika, EDUCA, 1982.
22. Andrade, Joaquim Pedro de, Garrincha, alegria do povo, yapımcılığını Barreto, Nogueira ve Richers'in üstlendiği film, Rio de Janeiro, 1963.
23. Andrade, Mário de, Macunaíma, o herói sem nenhum caráter, Belo Horizonte/ Brasilia, Itatiaia, 1984.
24. Andrade, Roberto, Vida y muerte de Eloy Alfaro, Quito, El Conejo, 1985.
25. Andreu, Jean, Borges, escritor comprometido, "Texto crítico" dergisinin 13. sayısında, Veracruz, Nisan/Haziran 1979.

26. Antezana, Luis E., Procesos y sentencia de la reforma agraria en Bolivia, La Paz, Puerta del Sol, 1979.
27. Arenales, Angélica, Siqueiros, Mexico, Bellas Artes, 1947.
28. Arévalo Martínez, Rafael, Ecce Pericles. La tiranía de Manuel Estrada Cabrera en Guatemala, San Jose / Kosta Rika, EDUCA, 1983.
29. Arguedas, Alcides, Pueblo enfermo, La Paz, Juventud, 1985.
30. Arguedas, José María, El zorro de arriba y el zorro de abajo, Buenos Aires, Losada, 1971.
31. — Formación de una cultura nacional indoamericana, Mexico, Siglo XXI, 1975.
32. Aricó, José (Seçki ve önsöz), Mariátegui y los orígenes del marxismo latinoamericano, Mexico, Pasado y Presente, 1980.
33. Azuela, Mariano, Los de abajo, Mexico, FCE, 1960.
34. Baptista Gumucio, Mariano, Historia contemporánea de Bolivia, 1930/1978, La Paz, Gisbert, 1978.
35. Barrán, José P., ve Benjamín Nahum, Batlle, los estancieros y el Imperio Británico. Las primeras reformas, 1911/1913, Montevideo, Banda Oriental, 1983.
36. Barreto, Lima, Os bruzundangas, São Paulo, Ática, 1985.
37. Barrett, Rafael, El dolor paraguayo, Augusto Roa Bastos'un önsözüyle, Caracas, Ayacucho, 1978.
38. Bayer, Osvaldo, Los vengadores de la Patagonia trágica, Buenos Aires, Galerna, 1972/1974, ve Wuppertal, Hammer, 1977.
39. Beals, Carleton, Banana Gold, Managua, Nueva Nicaragua, 1983.
40. — Porfirio Díaz, Mexico, Domés, 1982.
41. Belfrage, Cedric, The american Inquisition, 1945/1960, Indianapolis, Bobbs-Merrill, 1973.
42. Bell, John Patrick, Guerra civil en Costa Rica. Los sucesos políticos de 1948, San Jose / Kosta Rika, EDUCA, 1981.
43. Beloch, Israel, y Alzira Alves de Abreu, Dicionário histórico-biográfico brasileiro, 1930/1983, Rio de Janeiro, Fundação Getúlio Vargas, 1984.
44. Benítez, Fernando, Lázaro Cárdenas y la revolución mexicana. El porfirismo, Mexico, FCE, 1977.
45. — Lázaro Cárdenas y la revolución mexicana. El cardenismo, Mexico, FCE, 1980.
46. — Los indios de México, III. Cilt, Mexico, Era, 1979.
47. — La ciudad de México, 1325/1982, Barcelona/Mexico, Salvat, 1981/1982.
48. — (başka yazarlarla), Juan Rulfo, homenaje nacional, Mexico, Bellas Artes/SEP, 1980.
49. Benvenuto, Ofelia Machado de, Delmira Agustini, Montevideo, Halk Eğitim Bakanlığı, 1944.
50. Bernays, Edward, Biography of an idea, New York, Simon and Schuster, 1965.
51. Berry, Mary Frances, ve John W. Blassingame, Long memory. The black experience in America, New York / Oxford, Oxford University, 1982.

52. Bezerra, João, Como dei cabo de Lampeão, Recife, Massangana, 1983.
53. Bingham, Hiram, Machu Picchu, la ciudad perdida de los incas, Madrid, Rodas, 1972.
54. Bliss, Michael, The discovery of insulin, Toronto, McClelland and Stewart, 1982.
55. Bodard, Lucien, Masacre de indios en el Amazonas, Caracas, Tiempo Nuevo, 1970.
56. Bolaños, Pío, Génesis de la intervención norteamericana en Nicaragua, Managua, Nueva Nicaragua, 1984.
57. Bonfil Batalla, Guillermo, El universo del amate, Mexico, Museo de Culturas Populares, 1982.
58. Borge, Tomás, Carlos, el amanecer ya no es una tentación, Havana, Casa de las Américas, 1980.
59. Borges, Jorge Luis, Obras completas, 1923/1972, Buenos Aires, Emecé, 1974.
60. Bosch, Juan, Trujillo: causas de una tiranía sin ejemplo, Caracas, Las Novedades, 1959.
61. — Crisis de la democracia de América en la República Dominicana, "Panoramas" dergisi 14. sayı, ek, Mexico, 1964.
62. — La revolución de abril, Santo Domingo, Alfa y Omega, 1981.
63. — Clases sociales en la República Dominicana, Santo Domingo, PLD, 1982.
64. Bravo-Elizondo, Pedro, La gran huelga del salitre en 1907, "Araucaria" dergisi, 33. sayı, Madrid, 1986'nın ilk üç ayı.
65. Branford, Sue, ve Oriel Glock, The last frontier. Fighting over land in the Amazon, Londra, Zed, 1985.
66. Brecht, Bertolt, Diario de trabajo, Buenos Aires, Nueva Visión, 1977.
67. Buarque de Holanda, Sérgio, Visão do paraíso, São Paulo, Universidad, 1969.
68. Buitrago, Alejandra, Conversando con los gamines (yayınlanmamış).
69. Bullrich, Francisco, en América Latina en su arquitectura, çeşitli yazarlar, Mexico, Siglo XXI, 1983.
70. Buñuel, Luis, Mi último suspiro (memorias), Barcelona, Plaza y Janés, 1982.
71. — Los olvidados, Mexico, Era, 1980.
72. Burgos, Elisabeth, Me llamo Rigoberta Menchú, y así me nació la conciencia, Barcelona, Argos-Vergara, 1983.
73. Cabezas, Omar, La montaña es algo más que una inmensa estepa verde, Managua, Nueva Nicaragua, 1982.
74. Cabral, Sergio, As escolas de samba: o quê, quem, como, quando e porquê, Rio de Janeiro, Fontana, 1974.
75. — Pixinguinha. Vida e obra, Rio de Janeiro, Lidador, 1980.
76. Caputo, Alfredo, Educación moral y cívica, Montevideo, Casa del Estudiante,1978, veDora Noblía ve Graciela Márquez, Sofía Corchs ve Alex Pereyra Formoso imzalı diğer metinler.
77. Cardenal, Ernesto, Antología, Managua, Nueva Nicaragua, 1984.
78. Cárdenas, Lázaro, Ideario político, Mexico, Era, 1976.
79. Cardona Peña, Alfredo, El monstruo en el laberinto. Conversaciones con Diego Rivera, Mexico, Diana, 1980.

80. Cardoza y Aragón, Luis, La nube y el reloj. Pintura mexicana contemporánea, Mexico, UNAM, 1940.
81. — La revolución guatemalteca, Mexico, Cuadernos Americanos, 1955.
82. — Diego Rivera. Los frescos en la Secretaría de Educación Pública, Mexico, SEP, 1980.
83. — Orozco, Mexico, FCE, 1983.
84. Carías, Marco Virgilio ve Daniel Slutzky, La guerra inútil. Análisis socio-económico del conflicto entre Honduras y El Salvador, San Jose / Kosta Rika, EDUCA, 1971.
85. Carpentier, Alejo, Tientos y diferencias, Montevideo, Arca, 1967.
86. — La música en Cuba, Havana, Letras Cubanas, 1979.
87. Carr, Raymond, Puerto Rico: a colonial experiment, New York, Vintage, 1984.
88. Casaus, Víctor, Girón en la memoria, Havana, Casa de las Américas, 1970.
89. Cassá, Roberto, Capitalismo y dictadura, Santo Domingo, Universidad, 1982.
90. Castro, Fidel, La revolución cubana, 1953/1962, Mexico, Era, 1972.
91. — Hoy somos un pueblo entero, Mexico, Siglo XXI, 1973.
92. Castro, Josué de, Geografia da fome, Rio de Janeiro, O Cruzeiro, 1946.
93. Cepeda Samudio, Álvaro, La casa grande, Buenos Aires, Jorge Álvarez, 1967.
94. Central Intelligence Agency, Manuales de sabotaje y guerra psicológica para derrocar al gobierno sandinista, Philip Agee'nin önsözüyle, Madrid, Fundamentos, 1985.
95. Cervantes Angulo, José, La noche de las luciérnagas, Bogotá, Plaza y Janés, 1980.
96. Céspedes, Augusto, Sangre de mestizos. Relatos de la guerra del Chaco, La Paz, Juventud, 1983.
97. — El presidente colgado, La Paz, Juventud, 1985.
98. Cien años de lucha, çeşitli yazarlar, "Cuba" dergisinin özel sayısı, Havana, Ekim 1968.
99. Clark, Ronald William, Edison: the man who made the future, New York, Putnam, 1977.
100. Clase, Pablo, Rubi. La vida de Porfirio Rubirosa, Santo Domingo, Cosmos, 1979.
101. Crassweller, Robert D., Trujillo. La trágica aventura del poder personal, Barcelona, Bruguera, 1968.
102 Crawley, Eduardo, Dictators never die. A portrait of Nicaragua and the Somozas, Londra, Hurst, 1979.
103. Colombres, Adolfo, Seres sobrenaturales de la cultura popular argentina, Buenos Aires, Del Sol, 1984.
104. Coluccio, Félix, Diccionario folklórico argentino, Buenos Aires, 1948.
105. Collier, James Lincoln, Louis Armstrong: an american genius, New York, Oxford University, 1983.
106. İnsan Hakları için Arjantin Komisyonu, Argentina: proceso al genocidio, Madrid, Querejeta, 1977.
107. Kayıp Kişiler Konusunda Ulusal Komisyon, Nunca más, Buenos Aires, EUDEBA, 1984.

108. Committee on Foreign Relations, The United States Senate, Briefing on the cuban situation, Washington, 2 Mayıs 1961.
109. Committee to study governmental operations with respect to intelligence activities, The United States Senate, Alleged assassination plots involving foreign leaders: an interim report, Washington, 20 Kasım 1975.
110. Condarco Morales, Ramiro, Zárate, el temible Willka. Historia de la rebelión indígena de 1899, La Paz, yayıncısız, 1982.
111. Condori Mamani, Gregorio, De nosotros, los runas, Ricardo Valderrama ve Carmen Escalante tarafından derlenen tanıklıklar, Madrid, Alfaguara, 1983.
112. Constantine, Mildred, Tina Modotti. Una vida frágil, Mexico, FCE, 1979.
113. Cooke, Alistair, America, New York, Knopf, 1977.
114. Cordero Velásquez, Luis, Gómez y las fuerzas vivas, Caracas, Lumego, 1985.
115. Corrêa, Marcos Sá, 1964 visto e comentado pela Casa Branca, Porto Alegre, L y PM, 1977.
116. Corretger, Juan Antonio, Albizu Campos, Montevideo, El Siglo Ilustrado, 1969.
117. Cueva, Gabriela de la, Memorias de una caraqueña de antes del diluvio, San Sebastián, İkinci baskı, 1982.
118. Cummins, Lejeune, Don Quijote en burro, Managua, Nueva Nicaragua, 1983.
119. Cunha, Euclides da, A margem da história, en Obra completa, Rio de Janeiro, Aguilar, 1966.
120. Chandler, Billy Jaynes, Lampião, o rei dos cangaceiros, Rio de Janeiro, Paz e Terra, 1980.
121. Chaplin, Charlie, Historia de mi vida, Madrid, Taurus, 1965.
122. Christensen, Eleanor Ingalls, The art of Haiti, Philadelphia, Art Alliance, 1975.
123. Chumbita, Hugo, Bairoletto. Prontuario y leyenda, Buenos Aires, Marlona, 1974.
124. Daher, José Miguel, Méndez: el Partido Demócrata de EE. UU. es socio de la sedición, "La Mañana" gazetesi, Montevideo, 9 Ekim 1976.
125. Dalton, Roque, Las historias prohibidas del Pulgarcito, Mexico, Siglo XXI, 1974.
126. — Miguel Mármol. Los sucesos de 1932 en El Salvador, Havana, Casa de las Américas, 1983.
127. — Poesía, Mario Benedetti tarafından derlenen antoloji, Havana, Casa de las Américas, 1980.
128. Dardis, Tom, Keaton. The man who would'nt lie down, New York, Scribner's, 1979.
129. Darío, Rubén, Poesía, Ángel Rama'nın önsözüyle, Caracas, Ayacucho, 1977.
130. Davies, Marion, The times we had. Life with William Randolph Hearst, Indianapolis / New York, Bobbs-Merrill, 1975.
131. Delgado Aparaín, Mario, Mire que sos loco, Obdulio, en "Jaque", Montevideo, 25 Ocak 1985.
132. Deutscher, Isaac, The prophet outcast. Trotsky, 1929/1940, Londra, Oxford University, 1963.

133. Della Cava, Ralph, Milagre em Joaseiro, Rio de Janeiro, Paz e Terra, 1977.
134. Diario del Juicio, el, Arjantin Diktatörlüğü'nün elebaşlarına karşı açılan davanın stenografik kayıtları, Buenos Aires, Perfil, 1985.
135. "El Nacional" ve "Últimas noticias" gazeteleri, Caracas, 28 ve 29 Ağustos 1977.
136. Dias, José Humberto, Benjamin Abrahão, o mascate que filmou Lampião, "Cadernos de Pesquisa" dergisi 1. sayı, Rio de Janeiro, Embrafilme, Eylül 1984.
137. Documentos de la CIA. Cuba acusa, Havana, Kültür Bakanlığı, 1981.
138. Documentos secretos de la I.T.T., Santiago de Chile, Quimantú, 1972.
139. Dorfman, Ariel, ve Armand Mattelart, Para leer al Pato Donald, Mexico, Siglo XXI, 1978.
140. Dower, John, War without mercy. Race and power in the Pacific war, New York, Pantheon, 1986.
141. Dreifuss, René Armand, 1964: A conquista do Estado. Ação política, poder e golpe de classe, Petropolis, Vozes, 1981.
142. Drot, Jean-Marie, Journal de voyage chez les peintres de la fête et du vaudou en Haïti, Ginebra, Skira, 1974.
143. Duhalde, Eduardo Luis, El Estado terrorista argentino, Buenos Aires, El Caballito, 1983.
144. Dumont, Alberto Santos, O que eu vi, o que nós veremos, Rio de Janeiro, Tribunal de Contas, 1973.
145. Duncan, Isadora, Mi vida, Madrid, Debate, 1977.
146. Durst, Rogério, Madame Satã: com o diabo no corpo, São Paulo, Brasiliense, 1985.
147. Eco, Umberto, Apocalípticos e integrados ante la cultura de masas, Barcelona, Lumen, 1968.
148. Edison, Thomas Alva, Diary, Old Greenwich, Chatham, 1971.
149. Edwards, Audrey, y Gary Wohl, Muhammad Ali. The people's champ, Boston / Toronto, Little, Brown, 1977.
150. Einstein, Albert, Notas autobiográficas, Madrid, Alianza, 1984.
151. Eisenstein, S. M., ¡Que viva México!, José de la Colina'nın önsözüyle, Mexico, Era, 1971.
152. Elgrably, Jordan, A través del fuego. Entrevista con James Baldwin, "Quimera" dergisi, 41. sayı, Barcelona, 1984.
153. Enzensberger, Hans Magnus, Política y delito, Barcelona, Seix Barral, 1968.
154. Escobar Bethancourt, Rómulo, Torrijos: ¡colonia americana, no!, Bogotá, Valencia, 1981.
155. Faingold, Raquel Zimerman de, Memorias de una familia inmigrante, yayınlanmamış.
156. Fairbank, John K., The United States and China, Cambridge, Harvard University,1958.
157. Fajardo Sainz, Humberto, La herencia de la coca. Pasado y presente de la cocaína,La Paz, Universo, 1984.
158. Falcão, Edgard de Cerqueira, A incompreensão de uma época, São Paulo, Tribunais, 1971.

159. Fals Borda, Orlando, Historia doble de la Costa. Resistencia en el San Jorge, Bogotá, Valencia, 1984.
160. — Historia doble de la Costa. Retorno a la tierra, Bogotá, Valencia, 1986.
161. Faría Castro, Haroldo ve Flavia de, Los mil y un sombreros de la cultura boliviana, "Geomundo" dergisi 8. cilt, 6. sayı, Santiago de Chile, Haziran 1984.
162. Fast, Howard, La pasión de Sacco y Vanzetti. Una leyenda de la Nueva Inglaterra, Buenos Aires, Siglo Veinte, 1955.
163. Faulkner, William, Absalón, absalón, Madrid, Alianza, 1971.
164. Federación Universitaria de Córdoba, La reforma universitaria, Buenos Aires, FUBA, 1959.
165. Feinstein, Elaine, Bessie Smith, empress of the blues, New York, Viking, 1985.
166. Folino, Norberto, Barceló, Ruggierito y el populismo oligárquico, Buenos Aires, Falbo, 1966.
167. Foner, Philip S., Joe Hill, Havana, Ciencias Sociales, 1985.
168. Ford, Henry (Samuel Crowther ile), My life and work, New York, Doubleday, 1926.
169. Foxley, A., Experimentos neoliberales en América Latina, Santiago de Chile, CIEPLAN, 1982.
170. Freyre, Gilberto, Casa grande e senzala, Rio de Janeiro, José Olympio, 1966.
171. Fróes, Leonardo, A Casa da Flor, Rio de Janeiro, Funarte, 1978.
172. Frontaura Argandoña, Manuel, La revolución boliviana, La Paz / Cochabamba, Amigos del Libro, 1974.
173. Gabetta, Carlos, Todos somos subversivos, Buenos Aires, Bruguera, 1983.
174. Gaitán, Jorge Eliécer, 1928. La masacre de las bananeras, Bogotá, Los Comuneros, tarihsiz.
175. Galarza Zavala, Jaime, Quiénes mataron a Roldós, Quito, Solitierra, 1982.
176. Galasso, Norberto, y otros, La década infame, Buenos Aires, Carlos Pérez, 1969.
177. Galíndez, Jesús, La era de Trujillo, Buenos Aires, Sudamericana, 1962.
178. Gálvez, Manuel, Vida de Hipólito Yrigoyen, Buenos Aires, Tor, 1951.
179. Gálvez, William, Camilo, señor de la vanguardia, Havana, Ciencias Sociales, 1979.
180. Gandarillas, Arturo G., Detrás de linderos del odio: laimes y jucumanis, "Hoy" gazetesi, La Paz, 16 Ekim 1973.
181. Garcés, Joan, El Estado y los problemas tácticos en el gobierno de Allende, Mexico, Siglo XXI, 1974.
182. García, F. Chris, selección de textos, Chicano politics: readings, New York, MSS, 1973.
183. García Canclini, Néstor, Las culturas populares en el capitalismo, Havana, Casa de las Américas, 1982.
184. García Lupo, Rogelio, Mil trescientos dientes de Gardel, "Marcha" haftalık dergi, 1004. sayı, Montevideo, 8 Nisan 1960.
185. — Diplomacia secreta y rendición incondicional, Buenos Aires, Legasa, 1983.
186. García Márquez, Gabriel, La hojarasca, Buenos Aires, Sudamericana, 1969.
187. — Cien años de soledad, Buenos Aires, Sudamericana, 1967.
188. —Algo más sobre literatura y realidad, "El País" gazetesinde, Madrid, 1 Temmuz 1981.
189. — La soledad de la América Latina, Nobel Ödül töreni konuşması, "Casa" dergisi, 137. sayı, Havana, Mart-Nisan 1983.

190. Garmendia, Hermann, María Lionza, ángel y demonio, Caracas, Seleven, 1980.
191. Garrido, Atilio, Obdulio Varela. Su vida, su gloria y su leyenda, "El Diario" gazetesinin "Sporun Yıldızları" eki, Montevideo, 20 Eylül 1977.
192. Gallegos Lara, Joaquín, Las cruces sobre el agua, Quito, El Conejo, 1985.
193. Gil, Pío, El Cabito, Caracas, Tachira'lı Yazarlar ve Konular Kütüphanesi, 1971.
194. Gilly, Adolfo, La revolución interrumpida, Mexico, El Caballito, 1971.
195. Gilman, Charlotte Perkins, Herland, prólogo de Ann J. Lane, New York, Pantheon, 1979.
196. — The yellow wallpaper and other fiction, Ann J. Lane'in önsözüyle, New York, Pantheon, 1980.
197. Goldman, Albert, Elvis, New York, McGraw-Hill, 1981.
198. Gómez Yera, Sara, La rumba, "Cuba" dergisi, Havana, Aralık 1964.
199. González, José Luis, El país de cuatro pisos y otros ensayos, San Juan / Porto Riko, Huracán, 1980.
200. González, Luis, Pueblo en vilo, Mexico, FCE, 1984.
201. — Historia de la Revolución Mexicana, 1934/1940: Los días del presidente Cárdenas, Mexico, Colegio de México, 1981.
202. González Bermejo, Ernesto'nun Atahualpa Yupanqui ile yaptığı söyleji, "Crisis" dergisi, 29. sayı, Buenos Aires, Eylül 1975.
203. —¿Qué pasa hoy en el Perú?, "Crisis" dergisi, 36. sayı, Buenos Aires, Nisan 1976.
204. — Las manos en el fuego, Montevideo, Banda Oriental, 1985.
205. Granados, Pedro, Carpas de México. Leyendas, anécdotas e historia del teatro popular, Mexico, Universo, 1984.
206. Grigulevich, José, Pancho Villa, Havana, Casa de las Américas, tarihsiz.
207. Grupo Areíto, Contra viento y marea, Havana, Casa de las Américas, 1978.
208. Guerra, Ramiro, La expansión territorial de los Estados Unidos, Havana, Ciencias Sociales, 1975.
209. Guevara, Ernesto Che, Pasajes de la guerra revolucionaria, Havana, Arte y Literatura, 1975.
210. — Camilo, imagen del pueblo, "Granma" gazetesi, Havana, 25 Ekim 1967.
211. — El socialismo y el hombre nuevo, Mexico, Siglo XXI, 1977.
212. — El diario del Che en Bolivia, Bilbao, Zalla, 1968.
213. — Escritos y discursos, Havana, Ciencias Sociales, 1977.
214. Guiles, Fred Lawrence, Norma Jean, New York, McGraw-Hill, 1969.
215. Guillén, Nicolás, Un olivo en la colina, "Hoy" gazetesi, Havana, 24 Nisan 1960.
216. Guzmán, Martín Luis, El águila y la serpiente, Mexico, Cía. General de Ediciones, 1977.
217. Guzmán Campos, Germán, Orlando Fals Borda ve Eduardo Umaña Luna, La violencia en Colombia, Bogotá, Valencia, 1980.
218. Hardwick, Richard, Charles Richard Drew: Pioneer in blood research, New York, Scribner's, 1967.
219. Hellman, Lillian, Tiempo de canallas, Mexico, FCE, 1980.
220. Hemingway, Ernest, Enviado especial, Barcelona, Planeta, 1968.
221. Henault, Mirta, Alicia Moreau de Justo, Buenos Aires, Centro Editor, 1983.
222. Heras León, Eduardo'nun Miguel Mármol ile yaptığı söyleşi (yayınlanmamış).

223. Hermann, Hamlet, Francis Caamaño, Santo Domingo, Alfa y Omega, 1983.
224. Herrera, Hayden, Frida. A biography of Frida Kahlo, New York, Harper and Row, 1983.
225. Hevia Cosculluela, Manuel, Pasaporte 11.333. Ocho años con la CIA, Havana, Ciencias Sociales, 1978.
226. Hidrovo Velásquez, Horacio, Un hombre y un río, Portoviejo, Gregorio, 1982.
227. Hobsbawn, Eric J., Rebeldes primitivos, Barcelona, Ariel, 1974.
228. Hoffmann, Banesh, Einstein, Barcelona, Salvat, 1984.
229. Huezo, Francisco, Últimos días de Rubén Darío, Managua, Renacimiento, 1925.
230. Huneeus, Pablo, La cultura huachaca o el aporte de la televisión, Santiago de Chile, Nueva Generación, 1981.
231. — Lo comido y lo bailado, Santiago de Chile, Nueva Generación, 1984.
232. Hurt, Henry, Reasonable doubt. An investigation into the assassination of John F. Kennedy, New York, Holt, Rinehart and Winston, 1986.
233. Huxley, Francis, The invisibles, Londra, Hart-Davis, 1966.
234. Ianni, Octavio, El Estado capitalista en la época de Cárdenas, Mexico, Era, 1985.
235. Uruguay'daki insan hakları tecavüzleri hakkında raporlar. Hazırlayanlar: Amnesty International, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu ve İnsan Hakları Komitesi ve OAS'ın Amerikalararası İnsan Hakları Komisyonu.
236. Sandinizm Araştırmaları Enstitüsü, Ni vamos a poder caminar de tantas flores, Sandino'nun askerlerinin tanıklıkları (yayınlanmamış).
237. — El sandinismo. Documentos básicos, Managua, Nueva Nicaragua, 1983.
238. — La insurrección popular sandinista en Masaya, Managua, Nueva Nicaragua, 1982.
239. — ¡Y se armó la runga!, tanıklıklar, Managua, Nueva Nicaragua, 1982.
240. Jaramillo-Levi, Enrique, ve başka yazarlar, Una explosión en América: el canal de Panamá, Mexico, Siglo XXI, 1976.
241. Jenks, Leland H., Nuestra colonia de Cuba, Buenos Aires, Palestra, 1961.
242. Johnson, James Weldon, Along this way, New York, Viking, 1933.
243. Jonas Bodenheimer, Susanne, La ideología socialdemócrata en Costa Rica, San Jose / Kosta Rika, EDUCA, 1984.
244. Julião, Francisco, ve Angélica Rodríguez; Gregoria Zúñiga'nın tanıklıkları, Los últimos soldados de Zapata, "Crisis" dergisi, 21. sayı, Buenos Aires, Ocak 1975.
245. Katz, Friedrich, La servidumbre agraria en México en la época porfiriana, Mexico, Era, 1982.
246. — La guerra secreta en México, Mexico, Era, 1983.
247. Kerr, Elizabeth M., El imperio gótico de William Faulkner, Mexico, Noema, 1982.
248. Klare, Michael T., y Nancy Stein, Armas y poder en América Latina, Mexico, Era, 1978.
249. Kobal, John, Rita Hayworth. Portrait of a love goddess, New York, Berkley, 1983.
250. Krehm, William, Democracia y tiranías en el Caribe, Buenos Aires, Palestra, 1959.
251. Labourt, José, Sana, sana, culito de rana, Santo Domingo, Taller, 1979.

252. Lajolo, Marisa, Monteiro Lobato. A modernidade do contra, São Paulo, Brasiliense, 1985.
253. Landes, Ruth, A cidade das mulheres, Rio de Janeiro, Civilização Brasileira, 1967.
254. Lane, Mark, y Dick Gregory, Code name Zorro. The murder of Martin Luther King, Englewood Cliffs, Prentice-Hall, 1977.
255. Lapassade, Georges, y Marco Aurélio Luz, O segredo da macumba, Rio de Janeiro, Paz e Terra, 1972.
256. Larco, Juan, ve başka yazarlar, Recopilación de textos sobre José María Arguedas, Havana, Casa de las Américas, 1976.
257. Latin America Bureau, Narcotráfico y política, Madrid, IEPALA, 1982.
258. Lauer, Mirko, Crítica de la artesanía. Plástica y sociedad en los Andes peruanos, Lima, DESCO, 1982.
259. La Valle, Raniero, ve Linda Bimbi, Marianella e i suoi fratelli. Una storia latinoamericana,Milano, Feltrinelli, 1983.
260. Lavretski, I., ve Adolfo Gilly, Francisco Villa, Mexico, Macehual, 1978.
261. Levy, Alan, Ezra Pound: The voice of silence, New York, Permanent, 1983.
262. Lichello, Robert, Pioneer in blood plasma. Dr. Charles R. Drew, New York, Mussner, 1968.
263. Lima, Lourenço Moreira, A coluna Prestes (marchas e combates), São Paulo, Alfa-Omega, 1979.
264. Loetscher, Hugo, El descubrimiento de Suiza por los indios, Cochabamba, Amigos del Libro, 1983.
265. Loor, Wilfrido, Eloy Alfaro, Quito, yayıncısız, 1982.
266. López, Óscar Luis, La radio en Cuba, Havana, Letras Cubanas, 1981.
267. López, Santos, Memorias de un soldado, Managua, FER, 1974.
268. López Vigil, José Ignacio, Radio Pío XII: una mina de coraje, Quito, Aler/Pío XII, 1984.
269. Lowenthal, Abraham F., The Dominican intervention, Cambridge, Harvard University, 1972.
270. Luna, Félix, Atahualpa Yupanqui, Madrid, Júcar, 1974.
271. Machado, Carlos, Historia de los orientales, Montevideo, Banda Oriental, 1985.
272. Magalhães Júnior, R., Rui. O homem e o mito, Rio de Janeiro, Civilização Brasileira, 1964.
273. Maggiolo, Óscar J., Política de desarrollo científico y tecnológico de América Latina, "Gaceta de la Universidad", Mart-Nisan 1968, Montevideo.
274. Mailer, Norman, Marilyn, Barcelona, Lumen, 1974.
275. Maldonado-Denis, Manuel, Puerto Rico: mito y realidad, San Juan / Porto Riko, Antillana, 1969.
276. Manchester, William, Gloria y ensueño. Una historia narrativa de los Estados Unidos, Barcelona, Grijalbo, 1976.
277. Mariátegui, José Carlos, Obras, Havana, Casa de las Américas, 1982.
278. Marín, Germán, Una historia fantástica y calculada: la CIA en el país de los chilenos, Mexico, Siglo XXI, 1976.
279. Mário, Filho, O negro no futebol brasileiro, Rio de Janeiro, Civilização Brasileira, 1964.

280. Mariz, Vasco, Heitor Villa-Lobos, compositor brasileiro, Rio de Janeiro, Zahar,1983.
281. Martin, John Bartlow, El destino dominicano. La crisis dominicana desde la caída de Trujillo hasta la guerra civil, Santo Domingo, Editora Santo Domingo, 1975.
282. Martínez, Thomas M., Advertising and racism: the case of the mexican american, "El Grito" dergisi, 2:6, 1969 Yaz sayısı.
283. Martínez Assad, Carlos, El laboratorio de la revolución: el Tabasco garridista, Mexico, Siglo XXI, 1979.
284. Martínez Moreno, Carlos (Seçki), Color del 900, "Capítulo oriental"'de, Montevideo, CEDAL, 1968.
285. Matos, Cláudia, Acertei no milhar. Samba e malandragem no tempo de Getúlio, Rio de Janeiro, Paz e Terra, 1982.
286. Matos Díaz, Eduardo, Anecdotario de una tiranía, Santo Domingo, Taller, 1976.
287. Mattelart, Armand, La cultura como empresa multinacional, Mexico, Era, 1974.
288. May, Stacy ve Galo Plaza, United States business perfomance abroad: The case study of United Fruit Company in Latin America, Washington, National Planning, 1958.
289. Medina Castro, Manuel, Estados Unidos y América Latina, siglo XIX, Havana, Casa de las Américas, 1968.
290. Mella, Julio Antonio, Escritos revolucionarios, Mexico, Siglo XXI, 1978.
291. Mende, Tibor, La Chine et son ombre, Paris, Du Seuil, 1960.
292. Méndez Capote, Renée, Memorias de una cubanita que nació con el siglo, Santa Clara, Universidad, 1963.
293. Mendoza, Vicente T., El corrido mexicano, Mexico, FCE, 1976.
294. Mera, Juan León, Cantares del pueblo ecuatoriano, Quito, Banco Central, tarihsiz.
295. Métraux, Alfred, Haïti. La terre, les hommes et les dieux, Neuchâtel, La Baconnière, 1957.
296. Meyer, Eugenia'nın Juan Olivera López'le söyleşisi (yayınlanmamış).
297. Meyer, Jean, La cristiada. La guerra de los cristeros, Mexico, Siglo XXI, 1973.
298. Molina, Gabriel, Diario de Girón, Havana, Política, 1983.
299. Monsiváis, Carlos, Días de guardar, Mexico, Era, 1970.
300. — Amor perdido, Mexico, Era, 1977.
301. Mora, Arnoldo (Seçki ve notlar), Monseñor Romero, San Jose / Kosta Rika, EDUCA, 1981.
302. Morais, Fernando, Olga, São Paulo, Alfa-Omega, 1985.
303. Morel, Edmar, A revolta da chibata, Rio de Janeiro, Graal, 1979.
304. Morison, Samuel Eliot, con Henry Steele Commager y W. E. Leuchtenburg, Breve historia de los Estados Unidos, Mexico, FCE, 1980.
305. Moussinac, León, Sergei Michailovitch Eisenstein, Paris, Seghers, 1964.
306. Mota, Carlos Guilherme, Ideologia da cultura brasileira, 1933/1974, São Paulo, Ática, 1980.
307. Mourão Filho, Olympio, Memórias: a verdade de um revolucionário, Porto Alegre, L y PPM, 1978.
308. Murúa, Dámaso, En Brasil crece un almendro, Mexico, El Caballito, 1984.
309. — 40 cuentos del Güilo Mentiras, Mexico, Crea, 1984.

310. Nalé Roxlo, Conrado ve Mabel Mármol, Genio y figura de Alfonsina Storni, Buenos Aires, EUDEBA, 1966.
311. Navarro, Marysa, Evita, Buenos Aires, Corregidor, 1981.
312. Nepomuceno, Eric, Hemingway:Madrid no era una fiesta, Madrid, Altalena, 1978.
313. Neruda, Pablo, Confieso que he vivido, Barcelona, Seix Barral, 1974.
314. — Obras completas, Buenos Aires, Losada, 1973.
315. Niemeyer, Oscar, "Módulo" dergisinin özel sayısında metinler, çizimler ve fotoğraflar, Ríi de Janeiro, Haziran 1983.
316. Nimuendajú, Curt, Mapa etno-histórico, Rio de Janeiro, Fundação Nacional Pró-Memória, 1981.
317. Nosiglia, Julio E., Botín de guerra, Buenos Aires, Tierra Fértil, 1985.
318. Novo, Salvador, Cocina mexicana. Historia gastronómica de la ciudad de México, Meksika, Porrúa, 1979.
319. Núñez Jiménez, Antonio, Wifredo Lam, Havana, Letras Cubanas, 1982.
320. Núñez Téllez, Carlos, Un pueblo en armas, Managua, FSLN, 1980.
321. O'Connor, Harvey, La crisis mundial del petróleo, Buenos Aires, Platina, 1963.
322. Olmo, Rosa del, Los chigüines de Somoza, Caracas, Ateneo, 1980.
323. Orozco, José Clemente, Autobiografía, Meksika, Era, 1970.
324. Ortiz, Fernando, Los bailes y el teatro de los negros en el folklore de Cuba, Havana, Letras Cubanas, 1981.
325. Ortiz Echagüe, Fernando, Sobre la importancia de la vaca argentina en París, 1930'da yayınlandı ve daha sonra Rogelio García Lupo tarafından "Crisis" dergisinde tekrar yayınlandı, 29. sayı, Buenos Aires, Eylül 1975.
326. Ortiz Letelier, Fernando, El movimiento obrero en Chile. Antecedentes, 1891/1919, Madrid, Michay, 1985.
327. Page, Joseph A., Perón, Buenos Aires, Vergara, 1984.
328. Paleari, Antonio, Diccionario mágico jujeño, San Salvador de Jujuy, Pachamama,1982.
329. Paliza, Héctor, Los burros fusilados, "Presagio" dergisi, Culiacán, Sinaloa, 10. sayı, Nisan 1978.
330. Paoli, Francisco J. ve Enrique Montalvo, El socialismo olvidado de Yucatán, Mexico, Siglo XXI, 1980.
331. Paramio, Ludolfo, Mito e ideología, Madrid, Corazón, 1971.
332. Pareja Diezcanseco, Alfredo, Ecuador. La república de 1830 a nuestros días, Quito, Universidad, 1979.
333. Pareja y Paz Soldán, José, Juan Vicente Gómez. Un fenómeno telúrico, Caracas, Ávila Gráfica, 1951.
334. Parra, Violeta, Violeta del pueblo, Javier Martínez Reverte'nin antolojisi, Madrid, Visor, 1983.
335. Pasley, F. D., Al Capone, Andrew Sinclair'in önsözüyle, Madrid, Alianza, 1970.
336. Payeras, Mario, Los días de la selva, Havana, Casa de las Américas, 1981.
337. Peña Bravo, Raúl, Hechos y dichos del general Barrientos, La Paz, yayıncısız, 1982.

338. Pérez, Ponciana, namıdiğer İhtiyar Chana, "Cuba" dergisinde yayınlanan tanıklık, Havana, Mayıs/Haziran 1970.
339. Pérez Valle, Eduardo, El martirio del héroe. La muerte de Sandino, tanıklıklar, Managua, Banco Central, 1980.
340. Perlman, Janice E., O mito da marginalidade. Favelas e política no Río de Janeiro, Rio de Janeiro, Paz e Terra, 1981.
341. Perón, Juan Domingo, Tres revoluciones militares, Buenos Aires, Síntesis, 1974.
342. Pineda, Virginia Gutiérrez de, ve başka yazarlar, El gamín, Bogotá, Unicef / Instituto Colombiano de Bienestar Familiar, 1978.
343. Pinto, L. A. Costa, Lutas de famílias no Brasil, São Paulo, Editora Nacional, 1949.
344. Pocaterra, José Rafael, Memorias de un venezolano de la decadencia, Caracas, Monte Ávila, 1979.
345. Politzer, Patricia, Miedo en Chile, Moy de Tohá ve başkalarının tanıklıkları, Santiago de Chile, CESOC, 1985.
346. Pollak-Eltz, Angelina, María Lionza, mito y culto venezolano, "Montalbán" dergisi, 2. sayı, Caracas, UCAB, 1973.
347. Poniatowska, Elena, La noche de Tlatelolco, Mexico, Era, 1984.
348. Portela, Fernando, y Cláudio Bojunga, Lampião. O cangaceiro e o outro, São Paulo, Traço, 1982.
349. Pound, Ezra, Selected cantos, New York, New Directions, 1970.
350. Powers, Thomas, The man who kept the secrets: Richard Helms and the CIA, New York, Knopf, 1979.
351. Haití Cumhuriyeti Başkanlığı, 29 Nisan 1969 tarihli yasa, Ulusal Saray, Port-au-Prince.
352. Queiroz, María Isaura Pereira de, Os cangaceiros, São Paulo, Duas Cidades, 1977.
353. — História do cangaço, São Paulo, Global, 1982.
354. Querejazu Calvo, Roberto, Masamaclay. Historia política diplomática y militar de la guerra del Chaco, Cochabamba / La Paz, Amigos del Libro, 1981.
355. Quijano, Aníbal, Introducción a Mariátegui, Mexico, Era, 1982.
356. Quijano, Carlos, "Cuadernos de Marcha"'da derlenmiş makaleler, 27. ve daha sonraki sayılar, Mexico / Montevideo, CEUAL, 1984/85.
357. Quiroga, Horacio, Selección de cuentos, prólogo de Emir Rodríguez Monegal, Montevideo, Halk Eğitim Bakanlığı, 1966.
358. — Sobre literatura, prólogo de Roberto Ibáñez, Montevideo, Arca, 1970.
359. Quiroz Otero, Ciro, Vallenato. Hombre y canto, Bogotá, Icaro, 1983.
360. Rama, Ángel, Las máscaras democráticas del modernismo, Montevideo, Fundación Ángel Rama, 1985.
361. Ramírez, Sergio (Önsöz, seçki ve notlar), Augusto C. Sandino. El pensamiento vivo, Managua, Nueva Nicaragua, 1984.
362. — Estás en Nicaragua, Barcelona, Muchnik, 1985.
363. Ramírez, Pedro Felipe, La vida maravillosa del Siervo de Dios, Caracas, yayıncısız, 1985.
364. Ramos, Graciliano, Memórias do cárcere, Rio de Janeiro, José Olympio, 1954.
365. Ramos, Jorge Abelardo, Revolución y contrarrevolución en la Argentina, Buenos Aires, Plus Ultra, 1976.

366. Rangel, Domingo Alberto, Gómez, el amo del poder, Caracas, Vadell, 1980.
367. Recinos, Adrián (tercüme), Popol Vuh. Las antiguas historias del Quiché, Mexico, FCE, 1976.
368. Reed, John, México insurgente, Mexico, Metropolitana, 1973.
369. Rendón, Armando B., Chicano manifesto, New York, Macmillan, 1971.
370. Rengifo, Antonio, Esbozo biográfico de Ezequiel Urviola y Rivero, en Los movimientos campesinos en el Perú, 1879/1965, metinlerin seçkisini yapan Wilfredo Kapsoli, Lima, Delva, 1977.
371. Retrato do Brasil, fasiküller, çeşitli yazarlar, São Paulo, Tres, 1984.
372. "Time" dergisi, High on cocaine. A 30 billion U.S. habit, 6 Temmuz 1981.
373. Revueltas, José, México 68: Juventud y revolución, Mexico, Era, 1978.
374. Ribeiro, Berta G., O mapa etno-histórico de Curt Nimuendajú, "Revista de Antropologia" dergisi, XXV. cilt, São Paulo, Universidad, 1982.
375. Ribeiro, Darcy, Os índios e a civilização, Petrópolis, Vozes, 1982.
376. — Paris VII Üniversitesi'nden fahri doktorluk alımında yapılan konuşma, 3 Mayıs 1979, "Módulo" dergisi, Rio de Janeiro, 1979.
377. — Ensaios insólitos, Porto Alegre, L y PM, 1979.
378. — Aos trancos e barrancos. Como o Brasil deu no que deu, Rio de Janeiro, Guanabara, 1986.
379. Rivera, Jorge B. (Seçki), Discépolo, Buenos Aires, "Cuadernos de Crisis" dergisi, 3.sayı, Aralık 1973.
380. Roa Bastos, Augusto, Hijo de hombre, Buenos Aires, Losada, 1960.
381. Robeson, Paul, Paul Robeson speaks, Giriş yazısı ve metinlerin seçimi Philip S. Foner'a ait, Secaucus, Citadel, 1978.
382. Robinson, David, Buster Keaton, Bloomington, University of Indiana, 1970.
383. — Chaplin, his life and art, Londra, Collins, 1985.
384. Rockefeller, David, "General Jorge Rafael Videla'ya mektup", "El Periodista" dergisi, 71. sayı, Buenos Aires, 17-23 Ocak 1986.
385. Rodman, Selden, Renaissance in Haiti. Popular painters in the black republic, New York, Pellegrini and Cudahy, 1948.
386. Rodó, José Enrique, Ariel, Madrid, Espasa-Calpe, 1971.
387. Rodríguez, Antonio, A history of mexican mural painting, Londra, Thames and Hudson, 1969.
388. Rodríguez, Carlos, Astiz, el ángel exterminador, "Madres de Plaza de Mayo" gazetesi, 2. sayı, Buenos Aires, Ocak 1985.
389. Rodríguez Monegal, Emir, Sexo y poesía en el 900, Montevideo, Alfa, 1969.
390. — El desterrado. Vida y obra de Horacio Quiroga, Buenos Aires, Losada, 1968.
391. Roeder, Ralph, Hacia el México moderno: Porfirio Díaz, Mexico, FCE, 1973.
392. Rojas, Marta, El que debe vivir, Havana, Casa de las Américas, 1978.
393. Román, José, Maldito país, Managua, El Pez y la Serpiente, 1983.
394. Rosencof, Mauricio, "Asamblea" gazetesinde Mercedes Ramírez ve Laura Oreggioni'ye yapılan açıklamalar, 38. sayı, Montevideo, Nisan 1985.
395. Rovere, Richard H., McCarthy y el macartismo, Buenos Aires, Palestra, 1962.
396. Rowles, James, El conflicto Honduras-El Salvador y el orden jurídico internacional, San Jos / Kosta Rika, EDUCA, 1980.
397. Rozitchner, León, Moral burguesa y revolución, Buenos Aires, Procyón, 1963.

398. Ruffinelli, Jorge, El otro México. México en la obra de Traven, Lawrence y Lowry, Mexico, Nueva Imagen, 1978.
399. Rugama, Leonel, La tierra es un satélite de la luna, Managua, Nueva Nicaragua, 1983.
400. Rulfo, Juan, Pedro Páramo ve El llano en llamas, Barcelona, Planeta, 1982.
401. Saia, Luiz Henrique, Carmen Miranda, São Paulo, Brasiliense, 1984.
402. Salamanca, Daniel, Documentos para una historia de la guerra del Chaco, La Paz, Don Bosco, 1951.
403. Salazar, Rubén, Los Angeles Times gazesinde Şubat ve Ağustos 1970 arası yayınlanan makaleler.
404. Salazar Valiente, Mario, El Salvador: crisis, dictadura, lucha, 1920/1980, içinde bulunduğu eser América Latina: historia de medio siglo, Mexico, Siglo XXI, 1981.
405. Salvatierra, Sofonías, Sandino o la tragedia de un pueblo, Madrid, Talleres Europa, 1934.
406. Samper Pizano, Ernesto, ve başka yazarlar, Legalización de la marihuana, Bogotá, Tercer Mundo, 1980.
407. Sampson, Anthony, The sovereign state of ITT, Greenwich, Fawcett, 1974.
408. Sánchez, Gonzalo ve Donny Meertens, Bandoleros, gamonales y campesinos. El caso de la violencia en Colombia, Bogotá, El Áncora, 1983.
409. Sante, Luc, Relic, "The New York Review of Books" içinde, XXVIII. cilt, 20. sayı, New York, 17 Aralık 1981.
410. Saume Barrios, Jesús, Silleta de cuero, Caracas, yayıncısız, 1985.
411. Schaden, Egon, Curt Nimuendajú. Quarenta anos a serviço do índio brasileiro e ao estudo de suas culturas, "Problemas brasileiros"'un içinde, São Paulo, Aralık 1973.
412. Scalabrini Ortiz, Raúl, El hombre que está solo y espera, Buenos Aires, Plus Ultra, 1964.
413. Schinca, Milton, Boulevard Sarandí. Anécdotas, gentes, sucesos, del pasado montevideano, Montevideo, Banda Oriental, 1979.
414. Schifter, Jacobo, La fase oculta de la guerra civil en Costa Rica, San Jose / Kosta Rika, EDUCA, 1981.
415. Schlesinger, Arthur M., Los mil días de Kennedy, Barcelona, Aymá, 1966.
416. Schlesinger, Stephen, y Stephen Kinzer, Bitter fruit. The untold story of the american coup in Guatemala, New York, Anchor, 1983.
417. Sebreli, Juan José, Eva Perón: ¿aventurera o militante?, Buenos Aires, Siglo Veinte, 1966.
418. Séjourné, Laurette, Supervivencias de un mundo mágico, Mexico, FCE, 1953.
419. Selser, Gregorio, El pequeño ejército loco, Managua, Nueva Nicaragua, 1983.
420. — El guatemalazo, Buenos Aires, Iguazú, 1961.
421. —¡Aquí, Santo Domingo! La tercera guerra sucia, Buenos Aires, Palestra, 1966.
422. — A veinte años del Moncada (Kronoloji ve belgeler), "Cuadernos de Marcha" dergisi, 72. sayı, Montevideo, Temmuz 1973.
423. — El rapto de Panamá, San Jose / Kosta Rika, EDUCA, 1982.

424. Senna, Orlando, Alberto Santos Dumont, São Paulo, Brasiliense, 1984.
425. Serpa, Phoción, Oswaldo Cruz. El Pasteur del Brasil, vencedor de la fiebre amarilla, Buenos Aires, Claridad, 1945.
426. Silva, Clara, Genio y figura de Delmira Agustini, Buenos Aires, EUDEBA, 1968.
427. Silva, José Dias da, Brasil, país ocupado, Rio de Janeiro, Record, 1963.
428. Silva, Marília T. Barboza da, ve Arthur L. de Oliveira Filho, Cartola. Os tempos idos, Rio de Janeiro, Funarte, 1983.
429. Silveira, Cid, Café: um drama na economia nacional, Rio de Janeiro, Civilização Brasileira, 1962.
430. Slosser, Bob, Reagan inside out, New York, Word Books, 1984.
431. Smith, Earl E. T., El cuarto piso. Relato sobre la revolución comunista de Castro, Mexico, Diana, 1963.
432. Sodré, Nelson Werneck, Oscar Niemeyer, Rio de Janeiro, Graal, 1978.
433. — História militar do Brasil, Rio de Janeiro, Civilização Brasileira, 1965.
434. Somoza Debayle, Anastasio, Filosofía social, metinleri seçen Armando Luna Silva, Managua, Cumhurbaşkanlığı, 1976.
435. Sorensen, Theodore C., Kennedy, New York, Harper and Row, 1965.
436. Souza, Tárik de, O som nono de cada dia, Porto Alegre, L y PM, 1983.
437. Stock, Noel, Poet in exile: Ezra Pound, New York, Barnes and Noble, 1964.
438. Stone, Samuel, La dinastía de los conquistadores. La crísis del poder en la Costa Rica contemporánea, San Jose / Kosta Rika, EDUCA, 1982.
439. Suárez, Roberto, "El Diario" gazetesine ve haftalık "Hoy" dergisine yapılan açıklamalar, La Paz, 3 Temmuz 1983.
440. Subercaseaux, Bernardo; Patricia Stambuk ve Jaime Londoño'yla birlikte, Violeta Parra: Gracias a la vida. Testimonios, Buenos Aires, Galerna, 1985.
441. Taibo II, Paco Ignacio, ve Roberto Vizcaíno, El socialismo en un solo puerto, Acapulco, 1919/1923, Mexico, Extemporáneos, 1983.
442. Teitelboim, Volodia, Neruda, Madrid, Michay, 1984.
443. Tello, Antonio ve Gonzalo Otero Pizarro, Valentino. La seducción manipulada, Barcelona, Bruguera, 1978.
444. Tibol, Raquel, Frida Kahlo. Crónica, testimonio y aproximaciones, Mexico, Cultura Popular, 1977.
445. Time capsule/1927: A history of the year condensed from the pages of Time, New York, Time-Life, 1928.
446. Toqo, Indiomanual, Humahuaca, Instituto de Cultura Indígena, 1985.
447. Toriello, Guillermo, La batalla de Guatemala, Mexico, Cuadernos Americanos, 1955.
448. Torres, Camilo, Cristianismo y revolución, Mexico, Era, 1970.
449. Touraine, Alain, Vida y muerte del Chile popular, Mexico, Siglo XXI, 1974.
450. Halkların Kalıcı Mahkemesi, El caso Guatemala, Madrid, IEPALA, 1984.
451. Turner, John Kenneth, México bárbaro, Mexico, Costa-Amic, 1975.
452. Universidad Nacional de Río Cuarto, Córdoba, Arjantin, 0092 sayılı karar, 22 Şubat 1977, Rektör Eduardo José Pesoa'nın imzasıyla. ("Soco Soco" dergisi, 2. sayı, Río Cuarto, Nisan 1986).
453. Valcárcel, Luis E., Machu Picchu, EUDEBA, 1964.

454. Valle-Castillo, Julio, Prosas políticas bölümünde Rubén Darío'nun önsözü, Managua, Kültür Bakanlığı, 1983.
455. Vásquez Díaz, Rubén, Bolivia a la hora del Che, Mexico, Siglo XXI, 1968.
456. Vázquez Lucio, Óscar E. (Siulnas), Historia del humor gráfico y escrito en la Argentina, 1801/1939, Buenos Aires, EUDEBA, 1985.
457. Vélez, Julio, y A. Merino, España en César Vallejo, Madrid, Fundamentos, 1984.
458. Viezzer, Moema, Si me permiten hablar: testimonio de Domitila, una mujer de las minas de Bolivia, Mexico, Siglo XXI, 1978.
459. Vignar, Maren, Los ojos de los pájaros, (içinde bulunduğu eser) Maren ve Marcelo Vignar'ın Exilio y tortura, yayınlanmamış.
460. Waksman Schinca, Daniel, ve başka yazarlar, La batalla de Nicaragua, Mexico, Bruguera, 1980.
461. Walsh, Rodolfo, Askeri Cunta'ya mektup, Operación masacre'nin içinde, Buenos Aires, De la Flor, 1984.
462. Weinstein, Barbara, The amazon rubber boom, 1850/1920, Stanford, Stanford University, 1983.
463. Wettstein, Germán, La tradición de la Paradura del Niño, "Geomundo" dergisi, Venezüella üzerine özel sayı, Panamá, 1983.
464. White, Judith, Historia de una ignominia: La United Fruit Company en Colombia, Bogotá, Presencia, 1978.
465. Wise, David, y Thomas B. Ross, The invisible government, New York, Random, 1964.
466. Witker, Alejandro, Salvador Allende, 1908/1973. Prócer de la liberación nacional, Mexico, UNAM, 1980.
467. Woll, Allen L., The Latin image in american film, Los Angeles, UCLA, 1977.
468. Womack Jr., John, Zapata y la revolución mexicana, Mexico, Siglo XXI, 1979.
469. Wyden, Peter, Bay of Pigs. The untold story, New York, Simon and Schuster, 1980.
470. Ycaza, Patricio, Historia del movimiento obrero ecuatoriano, Quito, Cedime, 1984.
471. Ydígoras Fuentes, Miguel, ve Mario Rosenthal, My war with communism, New Jersey, Prentice-Hall, 1963.
472. Yupanqui, Atahualpa, Aires indios, Buenos Aires, Siglo Veinte, 1985.
473. Zavaleta Mercado, René, El desarrollo de la conciencia nacional, Montevideo, Diálogo, 1967.
474. — Consideraciones generales sobre la historia de Bolivia, 1932/1971, içinde bulunduğu eser América Latina: historia de medio siglo, çeşitli yazarlar, Mexico, Siglo XXI, 1982.
475. — El estupor de los siglos, "Quimera" dergisi, 1. sayı, Cochabamba, Eylül 1985.

Dizin

A
ABD Çelik Kooperatifi, 11
Acapulco, 71, 72, 77
Acapulco İşçi Partisi, 71
Achuapa, 110
Afrika, 67, 145, 146, 157, 185, 227, 296, 325
Afrodit, 18
Agatón, Aziz, 313, 314
Agustini, Delmira, 50
Ahlak Derneği, 165
Akdeniz, 201
Albert, Belçika Kralı, 166
Albizu Campos, Pedro, 248, 249
Aldrin, E.A., 252
Alegría de Pío, 199
Alexander, Alfonso, 90
Alfaro, Eloy, 39, 40
Alfaro, Hugo, 287
Allende, Salvador, 260, 264, 266, 267, 341
Almanya, 11, 21, 26, 74, 130, 143, 154, 332
Almeida, Juan, 205
Altamira, 84
Alto Paraná, 22
Ama, José Feliciano, 117
Amado, Jorge, 222
Amador, Fausto, 307
Amador, Manuel, 15
Amazonlar, 29
Amazonya, 275, 276
Amerikalılar Okulu, 230, 231, 257, 267
Amiens, 12
Anaya, Leandro, 303
And Dağları, 121, 277, 296,328
Andrade, Chuy, 93
Andrade, Mário de, 85, 86
Anenecuilco, 36, 37, 141, 142
Ángel, El,. Bkz. Astiz, Alfredo
Angico, 321, 322
Anti-Amerikan Faaliyetler Komitesi, 183, 184
Antorcha, Yüzbaşı. Bkz. D'Aubuisson, 300
Arabistan, 64
Aracataca, 95, 96
Aramayo, Carlos, 156, 164, 179
Arango, Doroteo. Bkz. Villa, Pancho, 38
Aranha, Osvaldo, 145
Araraquara, 85
Aráuz, Pedro Antonio, 90
Arbenz, Jacobo, 188, 191
Arce Gómez, Luis, 311
Arenas, José Luis,189
Arévalo, Juan José, 188
Arguedas, Alcides, 27
Arguedas, José María, 252
Ariel, 10
Arjantin Ticaret Bankası, 304
Arjantin Vatanseverler Birliği, 69, 70, 74
Armagedon, 184
Armstrong, Louis, 59, 83
Armstrong, N.A., 252
Arque, 256
Arroyo, Carlos, 70
Artemisa, 215
Artigas, José, 286
Arze, Rosa, 328
Arze, Tamara, 327
Assisili Francisco, Aziz, 159
Associated Press, 92
Astiz, Alfredo, 321, 322
Asunción, 21, 196, 317
Ateş Toprakları, 14
Atina, 14, 166, 190
Atlantic City, 101
Avellaneda, 107
Ayzenştayn, Sergey, 115
Azángaro, 72
Azuela, Mariano, 56

B
Bach, J.S., 86
Bairoletto, 108
Baixo Grande, 255
Baldwin, James, 158
Balsas Nehri, 280
Baltık, 255
Baltodano, Mónica, 308
Bank of America, 335
Banting, Fred, 69
Barahona, Elías, 314, 315
Barbosa, Rui, 17, 31
Barceló, Alberto, 107
Barcelona, 255
Baron Samedi, 157
Barranquilla, Lucho, 313, 314
Barreto, Lima, 68
Barrett, Rafael, 21, 22
Barrientos, René, 233, 240, 244, 245, 256
Barriga, Enrique, 70
Barroso, Ari, 147
Barton, Bruce, 102
Batalha Nehri, 21
Batista, Fulgencio, 186
Batlle y Ordóñez, José, 48
Bayamo, 224, 225
Beaven, Elisa, 93
Belaúnde, Fernando, 278
Belém, 29, 274
Belfrage, Cedric, 184
Bell, Graham, 10
Benário, Olga, 130
Bengal Denizi, 223
Benidorm, 201
Bermuda, La, 324, 325
Bernardo, 332
Beto, 329
Beyaz Saray, 15, 132, 136, 150, 191, 194
Bierce, Ambrose, 48
Bingham, Hiram, 38
Birleşmiş Milletler, 190, 191
Bissell, Richard M., 220
Bliss Lane, Arthur, 122
Bluefields, 341
Bobadilla, Rosa, 53
Bocay,111, 112, 113
Boff, Leonardo, 332
Bogotá, 22, 97, 166, 167, 168, 169, 170, 177, 253, 254
Bola de Nieve, 227
Bolívar, Simón, 26, 298
Bolşoy Balesi, 294
Bonaparte, Napolyon, 133, 158, 188, 199
Bonita, María, 145
Borah, Senatör, 91
Borge, Tomás, 228, 291, 317
Borges, Jorge Luis, 126
Bosco Burnier, João, 276
Bosch, Juan, 230, 235, 236
Boston, 187, 191
Boyuibe, 124
Braden, Spruille, 161, 162, 190
Branco, Castelo, 233
Brasilia, 213, 214, 270, 293
Bravo Nehri, 11
Brecht, Bertol, 154, 155
Briggs, José, 20
British-American Tobacco Company, 262
Brizola, Leonel, 233
Browning, 112
Buarque, Chico, 270
Bunau-Varilla, Philippe, 15
Buñuel, Luis, 176, 177
Burgos, 131
Bustos, Juan, 272
Büyük Ana, 97
Büyük Britanya, 105, 322
Byron, Lord G.G., 18

C
Caamaño, Francisco, 236, 237, 238
Cabezas, Omar, 293
Cabildo, 326

Cabimas,282
Cabo Frío, 255
Cabot, Thomas, 190
Cabot Lodge, Henry, 190, 191
Cabrera, Pedro, 13, 113, 188
Cadbury, 237
Caignet, Félix B., 174
Calanda, 177
Calavera, La, 123
Caldeirão, 138
Calderón, Rafael, 172
Caliban, 10
Callao, El, 73
Calles, Plutarco Elías, 90
Calviño, Ramón, 219
Calvo, El, uçurum, 41
Camargo, 53
Camino Solo, 123
Campo Jordán, 120
Camps, General, 289
Cándido, João, 30
Canek, Jacinto, 77
Cantinflas, 140
Canudos, 137
Canutillo, 75
Capehart, Senatör, 219, 220
Capela, 100
Capone, Al, 101, 102, 104
Caracas, 26
Carazo, 305
Cardenal, Ernesto, 292
Cárdenas, Lázaro, 140, 141, 142, 143, 251
Cárdenas, Zoila Rosa, 123
Cardin, 327
Cardoso, Onelio Jorge, 173
Carioca, José, 155
Cariri, 137
Carlos Alberto, 67
Carmesinha, 276
Carnegie, Andrew, 11
Carpentier, Alejo, 156
Carranza, Vensutiano, 55, 57, 64
Carrara, 54
Carreras, Roberto de las, 18
Carrillo Puerto, Felipe, 76, 77, 78
Cartola, 149
Carvalho, Aile, 42
Castex, 108
Castillo Armas, Carlos, 189, 192, 193, 194, 197
Castro, Cipriano, 26
Castro, Fidel, 168, 186, 199, 204, 217, 257, 258, 261
Castro, Julio, 287
Castro Andino, Cosme, 90
Catavi, 241, 301
Ceará, 41
Celica Kantonu, 320
Cerro Prieto, 64
Céspedes, Augusto, 121
Chaco, 120, 121, 124
Chajul, 310, 315
Chamorro, Pedro Joaquín, 302
Chanchera, 302
Chaplin, Charlie, 65, 66, 113, 114, 182, 183
Chargin, Gerald, 248
Charlestown, 84
Chase Manhattan Bank, 304
Che, bkz, Guevara, Ernesto, 210, 221, 238, 239, 243, 256
Chi, Cecilio, 77
Chiang Kai-chek, 173
Chicago, 83, 91, 101, 207
Chihuahua, 25, 38, 46, 47, 48, 60
Chimá, 204
Chimel, 310, 315
Chinandega, 305
Chipote, El, 88, 89
Chivas Regal, 325
Chontales, 331
CIA, 189, 190, 191, 192, 194, 217, 218, 219, 220, 260, 261, 264, 267, 334
Cid Campeador, El, 199
Cinzano, 327

Ciénaga, 95, 96
Cienfuegos, Camilo, 210
Círculo de Armas, 105
Clay Cassius, 246
Coahuila, 25
Cobra Adası, 32
Coca-Cola, 326
Cochabamba, 179, 180, 235
Colby, William, 267
Colimas, 41
Columbus, 59, 60
Compagnie Universelle du Canal Interocéanique, 15
Concepción Meryemi, 332
Cóndor, 262
Condori, Gregorio, 277, 278
Connally, Vali, 229
Connecticut, 42
Córdoba, 61, 62, 288
Córdova Cerna, Juan, 189
Corona, yağ markası, 262
Cortázar, Julio, 339
Cortés Vargas, Carlos, 95, 96, 97
Cosalá, 223
Coyoacán, 143
Crosby, Bing, 200
Crucito. bkz, Cruz, José de la, 204, 205
Cruz, José de la, 205
Cruz, María de la, 220
Cruz, Oswaldo, 16, 17
Cuapa Meryemi, 331
Cuautla, 64
Cuban American Sugar Company, 42
Cucaracha, La, 177
Culiacán, 47, 93
Cunha, Aile, 41
Curtiss, 120
Cuscatlán, 325
Cuzco, 277

Ç
Çekoslavakya, 191
Çin, 173
Çolak Enrique, 107

D
Daiquirí, 42
Dajabón, 136
Dallas, 229
Dalton, Roque, 274
Dantas, aile, 41
Darío Rubén, 59
D'Aubuisson, 300
Daumont, Sylvain, 34
Davut, 233
Díaz, Porfirio, 24, 25, 34, 37, 43, 52, 55, 57
Díaz Ordaz, Gustavo, 249
Díaz Soto y Gama, Antonio, 53
Dillinger, 211
Dilthey, Wilhelm, 295
Din Adamı Anneleri Birliği, 165
Dinyester Nehri, 32
Dior, 327
Discépolo, Enrique Santos, 127
Disney, Walt, 260
Dobb, Maurice, 295
Domingo, Aşçı, 227
Domingo Vidal, Aziz, 203, 204
Dominik Cumhuriyeti, 108, 133, 134, 135, 136, 151, 191, 199, 212, 216, 238
Domitila, 241, 242, 301, 320
Domuzlar Körfezi, 217, 218
Donald Duck, 260
Dostoyevski, F.M., 197
Dow Chemical, 276
Drakula, Kont, 263
Drew, Charles, 153
Duarte, Eva, 128
Dueñas, Arturo, 253
Duke, Doris, 212
Dulles, Allen, 190, 194, 217, 219
Dulles, John Foster, 188, 190, 191
Duncan, Isadora, 58
Durango, 60, 74
Duvalier, François, 258
Dünya Anti-komünist Birliği, 311
Dünya Bankası, 166, 260, 264

E
Edison, Thomas Alva, 10
Eiffel Kulesi, 12
Einstein, Albert, 160, 161, 183, 184
Eisenhower, Dwight, 61, 183, 188, 190, 194, 198, 215, 217
Ekvador, 40, 339
El Salvador Komünist Partisi, 109
Eldorado, 11
Eliécer Gaitán, Jorge, 97, 167
Endülüs, 131
Enedina, 100
Engizisyon, 144, 184, 332, 333
Eniwetok, 183
Enríquez, Magdalena, 325
Escárate, Armando, 326
Escobar, Matías, 277
Escudero, Juan, 71, 72, 77
Escuinapa, 93, 222
Espinal, Luis, 301
Esquipulas İsa'sı, 191
Estelí, 305, 338
Estoril, 246
Estrada Cabrera, Manuel, 13, 188
Evita. Bkz. Duarte, Eva, 127, 128,161, 181, 197, 283
Exú, 146, 147

F
Familiar, El, 162
Faulkner, William, 154
FBI, 182, 248
Feitosa, Aile, 41
Feland, Logan, 92
Felipe II, Kral, 14
Ferrer, José, 184
Figueiredo, 335
Figueres, José, 172
Filistin, 321
Flora Kasırgası, 224
Flores Magón Kardeşler, 25, 69
Flores Magón, Ricardo, 69
Fluminense Kulübü, 67
Fokker, 120
Fonseca Amador, Carlos, 228, 291, 307
Ford Otomobilleri, 150
Ford, Henry, 103
Ford Falcon, 288
Formosa, 173
Fortín, 80
Fortuny, Rubén, 283
Fox, 166
Franco, Francisco, 131, 133, 134, 139, 149, 219, 318
Franco, Pancho, 141
Frankenstein, 110
Fransa, 11, 35, 86, 143, 191, 288, 332, 335
Freeport Sulphur Company, 206
Freire, Paulo, 295
Freyre, Gilberto, 269, 270
Friedenreich, Artur, 67
Fuertes, Sebastián, 330
Fundación, 95
Furlong, 25

G
Gabor, Zsa Zsa, 217
Galler Prensi, 104
García, Romeo Lucas, 314
García Lorca, Federico, 131
García Márquez, Gabriel, 96, 323
García Menocal, Mario, 42
García Meza, Luis, 311
García Vilas, Marianela, 300
Gardel, Carlos, 129, 195
Gardel Hayran Kulübü, 195
Garfio, Kaptan, 173
Garrido, Manuel, 94
Garrincha, 208, 209
Gaudí, Antoni, 255
Gaynor, Janet, 100
Gayol, Ricardo, 196
General Electrics, 11
General Motors, 183
George III, Kral, 91

Georgios, Aziz, 198
Geraldine, Güzel, 33
Getty Oil, 335
Gilman, Charlotte, 28
Girón Plajı, 218
Gómez, Juan Vicente, 26, 125
González, Carlos, 340
González Zeledón, Sinforoso, 90
Gordon, Lincoln, 231, 232, 233
Goulart, João, 232, 233, 264
Graceland, 299
Gracelli, Monsenyör, 289
Granada, 123
Granada (İspanya) 131
Grenada Adası, 308
Gregoria, 46
Guadalupe Meryemi, 207
Guaira, La, 26
Guanabacoa, 227
Guanabara Koyu, 30
Guanape, 23, 24
Guantanamo, 206
Guantanamo and Western Railroad, 42
Guatemala City, 13, 14, 133, 188, 192, 193, 196, 271, 314, 335
Guayaquil, 70, 321
Guayas Nehri, 70
Guayasamín, Oswaldo, 267
Guevara, Ernesto, 192, 199, 207, 210, 221, 238, 239, 243, 256
Guggenheim, 36
Guimaraes Rosa, João, 214
Gulf Oil, 234, 256, 311
Gutiérrez, Gustavo, 332
Gutiérrez, Ricardo, 225
Guzmán, Martín Luis, 47
Güilo Mentiras, 222
Güney Georgias Adaları, 321
Güney Kore, 325

H
Haiti, 136, 137, 156, 157, 258
Halley Kuyrukluyıldızı, 36
Ham, Clifford D., 92
Hamburg, 130
Hammett, Dashiell, 184
Hanna, Senatör, 15
Hanwell, 113
Hatfield, 88
Havana, 83, 80, 98, 173, 199, 200, 207, 211, 212, 213, 218, 220, 225, 226, 238, 261, 269, 303, 338
Hayworth, Rita, 176
H Bombası, 183
Hearst, William Randolph, 152
Hellman, Lillian, 184
Hemingway, Ernest, 139
Henri Christophe, 156
Herkül, 151
Hernández, José Gregorio, 299
Hernández Martínez, Maximiliano, 116, 131
Herrera y Reissig, Julio, 18
Higueras, 244, 245
Hill, Joe, 51, 52
Hill, Robert, 190
Hindiçin, 191
Hiroşima, 160
Hitler, Adolf, 130, 133, 139, 154, 160, 161, 165, 212
Hochschild, Mauricio, 156, 164
Hollanda, 179, 326
Hollywood, 65, 66, 83, 99, 110, 114, 115, 154, 155, 165, 175, 176, 184, 217
Hombrito Vadisi, 207
Honduras, 88, 191, 192, 238, 256, 257, 272, 330, 338
Hong Kong, 222
Hopper, Hedda, 182
Houston, 246, 252
Hoyos Rubio, Rafael, 321
Huamanga, 279

Huautla, 46
Huayanay, 277
Huerta, Victoriano, 43, 44, 45, 47, 54, 55
Hull, Cordell, 136
Hutton, Barbara, 212
Hyppolite, Hector, 157, 148, 162, 204

İ
İblis, 146
Idaho, 183
Iguazú, 340
İhtiyar Chana, 208
Illimani, 178
Ilopango, 62, 63, 109
Imbert, Toni, 230, 236, 237, 238
İngiltere, 11, 35, 91, 114, 179, 191, 332
International Harvester Company, 24
International Nickel Company, 335
International Telephone and Telegraph Corporation (ITT), 260
Iquique, 20
Iquitos, 29
İran, 190
İsa, 11, 82, 87, 100, 102, 126, 135, 146, 170, 179, 180, 202, 223, 224, 281, 289, 292, 298, 316, 331
İskenderiye, 223
İspanya, 35, 44, 124, 131, 139, 140, 149, 219, 226, 235, 314, 315
İsveç, 52, 208, 320, 323
İsviçre, 164, 216, 275, 312, 326
İtalya, 35, 83, 84, 99, 108, 143, 235
Itriago, Deogracias, 24
Ixcán, 272
Izalco,116, 117

J
Jalisco, 86, 87, 99
Japonya, 160, 332
Jarquín, Tranquilino, 112
Jegua, 202
Jiménez City, 50, 51
Jinotega, 305
Jinotepe, 305
Jockey Club, 45, 105
Johnnie Walker, 325
Johnson, Lyndon, 233, 237
Jonacatepec, 45
Juárez City 25, 53,
Juayúa, 116
Juazeiro do Norte, 81, 82
Juiz de Fora, 232
Junco, Rafael del, 89, 174

K
Kahlo, Frida, 99, 100
Kanada, 98, 185, 319, 332
Kansas, 189
Kaplan, Raymond, 183
Kara Amiral, Bkz. Cándido, João, 30
Karayip, 42, 131, 173, 199, 212, 237, 324
Katalunya, 255
Kazan, Elia, 184
Keaton, Buster, 66, 114, 182
Kelvinator, 150
Kemikkıran, 213
Kennedy, John F., 217, 218, 221, 229, 284
Kent, Clark. Bkz. Süpermen, 152
Keystone Stüdyoları, 65
Kıbrıs, 191
Kızılhaç, 153, 263
Kiçe, 310, 314, 315
King Kong, 110
King, Martin Luther, 247, 248
Kissinger, Henry, 260
Knox, Philander, 29, 43
Kolomb, Kristof, 223
Kolombiya, 15, 22, 94, 97, 166, 167, 170, 171, 177, 195, 201, 202, 203, 240, 313, 323
Kore, 184, 185, 325
Kosta Rika, 172, 173, 190, 330
Kosta Rika Komünist Partisi,172
Kremlin, 191

Ku Klux Klan, 153
Kudüs, 82
Kun, Bela, 137
Kutsal Böbrek, 203
Kutsanmış Barbara, Azize, 134
Kuzey Denizi, 223

L
Laghi, Pío, 289
Lam, Wifredo, 20
Lampião. Bkz. Silva Ferreira, Virgulino da, 42, 82, 100, 145
Lancaster House, 332
Landes, Ruth, 145
Lara, Agustín, 139
Laugerud, Kjell, 271
Leavenworth, 69
Leavenworth, Fort, 189
Leghorn, 139
Lenin, 75, 80, 143, 188
Lennon, John, 319
León, 59, 123, 198, 305
Libertad, 285
Light and Power, 31
Ligua, La, 326
Lima, 73, 252, 277, 278, 279, 328
Limonta, Albertico, 174
Lincoln, Abraham, 102, 188
Lindbergh, Irving, 92
Lions Club, 232
Lionza, María, 298, 299
Llallagua, 240, 241, 243
Lobo, Julio, 226
Loja, 321
Londra, 35, 113, 126, 178, 182, 332
López, Santos, 112, 123, 227
López Antay, Joaquín, 279
López Pérez, Rigoberto, 198
Losey, Joseph, 288
Lourdes, 33
Lourenço, José, 138
Luka, Aziz, 334
Lucía, Azize, 203
Lucío, Aziz, 203
Lugo, Ismael de, 219
Lugones, Leopoldo, 106
Lumiére Kardeşler, 10
Luxemburg, Rosa, 70, 74
Luz, 46

M
MacArthur, General, 161,
Macondo, 96,
Macunaíma, 85, 86
Machado, Gerardo, 98
Machu Picchu, 38, 91, 340
Madam Şeytan, 148
Madero, Francisco, 37, 38, 43, 44, 45
Madrid, 35, 131, 139, 284, 303
Majagual, 201, 202, 203
Magaña, Gildardo, 43
Magdalena Nehri, 170
Malasuerte, 177
Maldito, El, 330
Malvinas Adaları, 322
Mamá Inés, 227
Mamatoco, 314
Manabí, 40
Managua, 29, 91, 111, 118, 120, 122, 123, 151, 192, 198, 259, 262, 263, 291, 302, 306, 307, 317, 329, 330, 331
Manaos, 29, 274
Mancha, La, 44, 322
Mangueira, 149
Manhattan, 158, 319
Mao Zedong, 173
Maracaibo, 282
Maracaná, 175
Maracay, 125
Margarida, 276
Mariani, María Isabel de, 290
Maríategui, José Carlos, 73
Marino Torralvo, Miguel, 22, 23
Marlboro, 327
Mármol, Miguel, 18, 19, 63, 109, 117, 118, 119, 124, 132, 159, 193, 274, 339

Mármol, Santos, 18
Mars, 52
Marshall, George, 150, 166, 168, 169, 170
Martí, Farabundo, 117
Martínez de Hoz, José Alfredo, 297
Martini, 327
Martinik Adası, 14
Marx, Karl, 77, 159, 283, 295
Masamaclay, 124
Masaya Yanardağı, 262, 306
Massachusetts, 84, 85, 187
Matagalpa, 291
Mathews, Calvin B., 118
Matta, Roberto, 267
Maurer, Kardinal, 243, 256
Mauricio Kolonisi, 32
Mayflower, 150
Mazatenango, 193
McCarthy, Joseph, 166, 183, 184, 185
McCloy, John, 166
McCoy, Frank, 92
McNamara, Robert, 231
Medellín, 129, 195, 313
Meksikalı Lenin. Bkz. Obregón, Álvaro, 75
Mella, Julio Antonio, 98
Memphis, 66, 247, 248
Menchú, Felipe, 315
Menchú, Nicolás, 315
Menchú, Patrocinio, 310, 311
Menchú, Rigoberta, 315
Méndez, Aparicio, 284
Menéndez, General, 288, 289
Mercedes, 217, 262
Mérida, 24, 76, 331
Meryem Ana, 125, 138, 198, 203, 219, 240, 243, 265, 331
Metro, Şirket, 114
Metropolis, 151
Miami, 207, 217, 225, 246, 269, 297, 307
Minerva, 13, 14, 59
Miranda, Carmen, 148, 165
Mistral, Gabriela, 89
Mitrione, Dan Anthony, 258, 259
Mix, Tom, 71
Modotti, Tina, 98, 99
Momotombo, 262
Moncada, Kışla, 186, 206
Monroe, Marilyn, 176
Mont Rouis, 157
Montaño, Otilio, 53
Monteiro Lobato, José Bento, 138, 139
Montes, Aile, 41
Montevideo, 10, 17, 18, 48, 50, 258, 284, 286, 287, 316, 337, 342
Montmartre, 106
Montserrat Manastırı, 149
Moors Cabot, John, 190, 191
Mora Otero, José, 238
Moreau, Alicia, 296
Morelos, 37, 53, 56, 57, 63, 64, 65, 77
Morelos'un Atila'sı. bkz. Zapata, Emiliano, 54
Moreno, Gabriel René, 27
Morgan, 36
Moscow, 183
Moskova, 75, 137, 138, 170, 182, 303
Mourão Filho, Olympio, 137, 232, 233
Mozart, W.A., 161
Muhammed Ali. Bkz. Clay, Cassius, 246
Mussolini, Benito, 133, 160, 161
Muy Muy, 88

N
Nagazaki, 160
Nahuizalco, 110
Naide, 276
Náinari, 93
Ñancahuazú Nehri, 240, 243
Nasıralı İsa. Bkz İsa, 102, 146, 298
Nayarit, 340
Nene, 245
Neruda, Pablo, 131, 149, 171, 172, 267, 268
Nestle, 327

Neto, Coelho, 68
Nevada, 207
New Jersey, 10
New Orleans, 58, 83
New York, 11, 28, 51, 83, 84, 102, 103, 104, 110, 152, 200, 277, 319
Niemeyer, Oscar, 214
Nimuendajú, 21
Niquinohomo, 43
Nixon, Richard, 182, 189, 196, 197, 260
Nobel, 161, 323
Nóbregas, 41
Northwestern University, 101
Novak, Kim, 217

O
O, Genovevo de la, 53
O, María la, 153
OAS, 191
Obando, Monsenyör, 332
Obregón, Álvaro, 75, 76, 93, 94
Ocotal, 110
Ocumicho, 281
Ochoa, José Antonio, 223
Odets, Clifford, 92, 184
Odría, Manuel Arturo, 278
Ohio, 48
Onetti, Juan Carlos, 284
Ontario, 319
Opazo Santander, Tomás, 267
Orange, 10
Ordu Bankası, 335
Orfila Reynal, Arnaldo, 342
Oriente, bölge, 187, 199
Orozco, José Clemente, 35, 79
Ortez, Miguel Ángel, 110
Ortiz Echagüe, 106
Ospina Pérez, Mario, 169
Oswald, Lee Harvey, 229
Oxford (Mississippi), 154
Ozama, 216, 236

Ö
Ölüm Deresi, 205

P
Packard, 85
Padilha, María, 147
Pairumani, 179
Pajeú Nehri, 41
Pajeú de Flores, 41
Pallas Athena, Tanrıça, 166
Panama, 15, 231, 279, 283, 303, 314, 321
Panama Kanalı, 14, 91, 191, 198, 321
Panama City, 14, 15, 303
Pando, José Manuel, 16
Pantanillo, 177
Paraguay, 21, 22, 120, 121, 124, 196, 237, 318
Paraíba, 41
Paraná Nehri, 49, 116
Paris, 19, 22, 27, 35, 67, 78, 86, 105, 106, 149, 200, 212, 216, 309, 325, 339
Parra, Violeta, 340
Parral, 76
Pasifik, 155
Paso, El, 56
Pastora, Edén, 302, 330
Pataca, Aile, 41
Patagonya, 69, 70, 73, 129, 161
Patiño, Simón, 27, 104, 156, 164, 179, 246
Patoruzú, 129
Patton, George, 61
Pátzcuaro, 281
Pavlus, Aziz, 256
Paz, La, 16, 104, 164, 178, 233, 235, 244, 245, 301, 311
Paz Estenssoro, Víctor, 178, 233, 234
Pearl Harbor, 152
Pembe Ev, 328
Petrus, Aziz, 167
Pekin, 173
Pele, 208
Pelée Dağı, 14

Peñaranda, Enrique, 156
Pensington, Teğmen, 118
Pereira, Aile, 42
Pérez, Didaskó, 286
Pérez, Milay, 286
Pérez Millán Témperley, 73, 74
Perikles, 14
Perla, La, 288
Pernambuco, 41
Perón, Juan Domingo, 106, 161, 162, 181, 196, 197, 283
Pershing, John, 60
Persons, Ell, 66
Peru, 20, 38, 72, 73, 91, 123, 149, 252, 277, 278, 321
Pessoa, Epitácio, 67
Peters, Dewitt, 157
Petorca, 326
Peurifoy, John, 190, 191, 194
Picasso, Pablo, 171, 294
Pierpont Morgan, John, 11
Pino del Agua, 204, 205
Pinochet, Augusto, 267, 281, 309, 340
Pisagor, 161
Pixinguinha, 67, 68
Plasmaféresis, A.Ş., 302
Plata, La, 289, 290
Plata Nehri, La, 288
Platt, Senatör, 42
Plaza, Monsenyör, 289
Plaza de Mayo Anneleri, 295, 296, 304, 321, 327, 328
Polar, Şirket, 262
Polo, Marco, 223
Pólvora, La, 308
Ponce, Federico, 189
Port-au-Prince, 157, 258
Portekiz, 165, 246
Portocarrero, 267, 307
Porvenir, El, 262
Posada, José Guadalupe, 35
Potosí, 234, 235
Pound, Ezra, 84
Praia do Pinto, 255
Presley, Elvis, 299, 300
Prestes, Luis Carlos, 82, 130
Presto, 262
Princeton, 160
Puerto Cabezas, 81
Porto Riko, 235, 248, 249
Puno, 72
Punta del Este, 221
Punta Santa Elena, 339

Q
Quetzaltenango, 12, 13
Quijano, Carlos, 337
Quijote, Don, 44, 322
Quilamula, 64
Quinterno, Dante, 129, 130
Quiroga, Horacio, 49
Quiroga Santa Cruz, Marcelo, 311
Quito, 39, 321

R
Rabicó, Marki, 139
Ragone, Miguel, 283
Ramírez, Juan Pablo, 90
Ramos, Graciliano, 130
Rapallo, 84
Reagan, Ronald, 184, 324, 332, 334
Recife, 269
Reed, John, 50, 51, 52, 75
Regla, 80
Remedios Güzel, 97
Renault, 327
Revueltas, José, 250
Riachuelo, 107
Ribeirão Bonito, 276
Ribeiro, Darcy, 309
Río Cuarto, 294, 295
Rivera, Diego, 35, 77, 78, 79, 99
Roa, Raúl, 226
Roa Bastos, Augusto, 122
Robeson, Paul, 184, 185, 186
Rocinante, 239

Rockefeller, David, 36, 304
Rodó, José Enrique, 10
Roldós, Jaime, 320, 321
Roma, 31, 35, 203, 243, 296, 330
Romão Batista, Cícero, 82
Romero, Arnulfo, 300
Roosevelt, Franklin Delano, 132, 143, 150, 151
Roosevelt, Theodore, 15
Rosado, Aile, 41
Rosario and Light Madenleri, 29, 305
Rosenberg, Ethel, 183
Rosenberg, Julius, 183
Rosencof, Mauricio, 285
Rossell Arellano, Mariano, 191
Royal Dutch Shell, 120
Rubirosa, Porfirio, 212, 217
Ruby, Jack, 229
Rugama, Leonel, 259
Rulfo, Juan, 87, 251
Russell, Bertrand, 295
Rusya, 143, 182

S
Sacasa, Juan Bautista, 120
Sacco, Nicola, 85, 99
Sagua La Grande, 20
Saint George's, 324
Saint-Jean, Ibérico, 288
Saint-Laurent, Yves, 246
Saint-Pierre, 14
Salcedo, 135
Salgadinho Deresi, 82
Salt Lake City, 51, 52
Salta, 282, 283
San Albino, 80, 81, 88, 112
San Andrés de Sotavento, 22
San Benito Abad, 202
San Blas Adaları, 279
San Carlos Kışlası, 292
San Fernando Tepesi, 177
San Gabriel de Jalisco, 87
San Ignacio, 49
San José, 284
San Jose, California, 248
San José, Kosta Rika, 172
San José de Gracia, 9
San Juan Bautista. Bkz. Villahermosa, 94
San Juan, Porto Riko, 235, 248
San Rafael del Norte, 89
San Salvador, 119, 124, 131, 132, 189, 228, 256, 257, 273, 274, 300, 301, 316
San Salvador de Bahia, 145, 222
Sánchez Arcilla, José, 174
Sandinista Cephesi, 112, 228, 291, 305, 307, 317
Sandino, Augusto César, 43, 80, 81, 88, 89, 90, 91, 92, 99, 110, 111, 112, 113, 118, 120, 122, 123, 151, 227, 228, 244, 308
Sangrenegra, 177
Sans-Souci, 156
Santa Ana Kantonu, 40
Santa Ana de Yacuma, 312
Santa Clara, 210
Santa Fe, 115
Santa María, 284
Santa María Yanardağı, 12, 13
Santa Marta, 94, 95, 198, 313, 314
Santa Vera Cruz İsa'sı, 179, 180
Santamaría, Abel, 186
Santiago de Chile, 260, 264, 265, 266, 267, 268, 309, 325
Santiago de Cuba, 186, 187, 206
Santo Domingo, 108, 133, 198, 211, 215, 216, 230, 235, 236, 237, 238
Santos, Gabriel dos, 255
Santos, João David dos, 336
Santos Dumont, Alberto, 12, 19
São Paulo, 275, 335
Sarrá, Ernesto, 200
Savaş Dulları Derneği, 165
Schneider, René, 260
Schultz, George, 324

Seattle, 185
Semanat, 220
Serseri Şarlo. bkz, Chaplin, Charlie, 65, 66, 113, 114, 182
Seylan, 33
Shearer, Norma, 128
Shell, 101, 106, 120, 142, 143
Shortdridge, Senatör, 91
Sicuani, 278
Sierra Maestra, 200, 201, 204, 208, 213
Siles, Hernando, 104
Silva Ferreira, Virgulino da, 42
Silva Renard, Robert, 21
Sinú Nehri, 203, 204
Siqueiros, David Alfaro, 77, 79
Siuna, 305
Smith, Bedell, 190
Smith, Bessie, 84
Smith, Earl, 206, 211
Solanille, José Julián, 288
Solentiname, 292
Somoza, Anastasio (Tacho), 120, 122, 123, 134, 151, 192
Somoza, Luis, 198, 217, 259, 262
Somoza, Tachito, 263, 302, 305, 306, 307, 308, 317, 318
Somoza Portocarrero, Anastasio, 307
Sonora, 25
Sony, 326
Sorbonne, 309
Sorte, 298
Sosúa, 230
Sotomayor, Rafael, 21
Sovyetler Birliği, 80, 91, 106, 116, 170, 215
Sparkman, Senatör, 219, 220
Sprite, 326
Stalin, J., 143
Standard Oil Company, 101, 106, 120, 126, 142, 143
Stockholm, 208, 209, 323
Storni, Alfonsina, 128
Stroessner, Alfredo, 317, 318
Suárez, Roberto, 312, 314
Sucre, 203
Surahammar, 320
Sükûnet Denizi, 252, 253
Süpermen, 151, 152
Süveyş, 191
Sylbaris, Ludger, 14

Ş
Şans Tanrısı, 154, 155
Şeytan. Ayrıca bkz. İblis 18, 48, 146, 147, 240, 284, 299, 330
Şili, 20, 21, 164, 171, 172, 260, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 272, 289, 310, 311, 325, 326, 340

T
Tabacalera Nicaragüense, 262
Tabasco, 94
Tacuba, 116
Tayvan, 326
Tamayo, José Luis, 70
Tampico, 74, 142
Tarzan, 177, 185
Taylor, Robert, 184
Tegucigalpa, 256, 291
Teksas, 56, 59, 191, 229, 252
Téllez, Dora María, 302
Tello, 293
Teotihuacán, 340
Tepic, 340, 341
Tequesquitengo, 37
Teresa de Jesús, Azize, 199
Texaco, 215, 335
Texas, Şirket, 126
Thompson, 207
Thonstein, Israel, 182
Tijuca Kâğıt Fabrikası, 336
Tlaltizapán, 56, 57
Tlatelolco, 44, 249, 250
Toldos, Los, 128
Tolima Taburu, 177
Tolstoy, Lev, 32
Tomasa, Donya, 18, 19

Tontovideo. Bkz. Montevideo, 18
Toronto, 68
Torrelavega (Cantabria), 22
Torreón, 52
Torres, Camilo, 239
Torrijos, Omar, 303, 321
Tortolo, Monsenyör, 289
Trancelim, 138
Traven, Bruno, 74
Trotamundos, Maese, 116, 322, 323
Troçki, Lev, 143, 144
Trujillo, María de, 199
Trujillo, Rafael Leónidas, 109, 133, 134, 136, 150, 151, 198, 199, 211, 215, 216, 236
Trujillo, Ramfis, 217
Truman, Harry, 160, 188
Tucumán, 163
Tufts Fuller, Alvan, 85
Tuma Nehri, 329
Túpac Amaru, 72
Turnbull, Walter, 189
Twain, Mark, 236

U
Ubico, Jorge, 133, 188, 189
Ugarteche, Tuğamiral, 244
Ulusal Güvenlik Ajansı, 244
Uluslararası Para Fonu, 333
Umutsuzluk Adası. Bkz. Cobra Adası, 32
United Artists, 154
United Brands, 262
United Fruit Company, 94, 95, 96, 97, 133, 172, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 196, 335
United Press, 92
Unkel Kurt. Bkz. Nimuendajú, 21
Upar, 170
Urcos, 278
Urrutia, Matilde, 268
Urubamba Nehri, 38
Uruguay, 48, 49, 50, 175, 258, 284, 285, 286, 287, 316, 337
Urviola, Ezequiel, 72
Uspantán, 315
Uvero, El, 205, 206

Ü
Ürdün Nehri, 82

V
Vaftizci Yahya, Aziz, 157
Valdivia, Pedro de, 310
Valentino, Rudolph, 83
Valladares, Ramón, 325
Vallejo, César, 149
Vanzetti, Bartolomeo, 85, 99
Varela, Héctor Benigno, 70
Varela, Obdulio, 175
Vargas, Getúlio, 130, 137, 194, 195, 336
Vargas, Rafael, 282
Vatikan, 216, 287, 332
Velasco Alvarado, Juan, 277, 278
Venezüella, 24, 26, 125, 191, 225, 282, 298, 331
Venüs, 176
Vera, Martín, 40, 41
Veracruz, 25
Verdi, G., 290
Verne, Jules, 12
Verrolino, Genaro, 193
Versailles, 156
Videla, Jorge Rafael, 289, 304
Vietnam, 225, 247, 248, 271, 276, 289, 315
Villa de Jesús María, 224
Villa, Pancho, 38, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 50, 52, 54, 55, 56, 59, 60, 61, 66, 74, 75, 76, 93, 249
Villa-Lobos, Heitor, 86
Villafañe, Javier, 116, 322
Villahermosa, 94
Villamontes, 124
Villarreina, José, 305
Villarroel, Gualberto, 164, 165
Virginia, 217
Visa, 327

W
Wall Street, 102
Walsh, Rodolfo, 294, 295
Washington, 15, 90, 136, 150, 151, 153, 173, 183, 184, 185, 189, 190, 191, 194, 198, 219, 233, 237, 245, 267
Washington, George, 91, 102
Welles, Orson, 152
Wessin y Wessin, 230, 236, 237, 238
West Indian, 187
West Point, 61, 150, 263
Wheeler, Senatör, 91
White, Ellen G., 100
Whitman, Anne, 190
Wilckens, Kurt, 74
Wilson, Charles, 183
Wilson,Henry Lane, 44
Wiwilí, 122, 123
Wroclaw, 171

Y
Yaguajay, 210
Yahya, Aziz, 240
Yaqui, 25, 93, 251
Yara Nehri, 205
Ydígoras Fuentes, Miguel, 189
Yoro, 272, 273
Yrigoyen, Hipólito, 70, 105
Yucatán, 24, 25, 57, 77, 78
Yupanqui, Atahualpa, 163
Yuro, 244

Z
Zapata, Emiliano, 36, 37, 44, 45, 46, 53, 54, 55, 56, 57, 63, 64, 65, 77, 78, 184, 244, 249
Zapata, Nicolás, 141, 142
Zárate Huilka, Pablo, 16
Zarpazo, 177
Zelaya, José Santos, 29, 43, 305
Zeledón, Benjamín, 43, 90
Zemurray, Sam, 187, 188, 190
Zimerman, Isaac, 32
Zinica, 291
Zumpa, 339

Eduardo Galeano, *Ateş Anıları Üçlemesi*'nin son cildi *Rüzgârın Yüzyılı*'nda bu kez, insanın doğaya savaş açtığı, baş döndürücü bir hızın hükmettiği, Camus'nün deyimiyle "bilinçli öldürmeler" çağı olan yirminci yüzyıla ışık tutuyor. İki dünya savaşının yanı sıra kıtlıklara, katliamlara, ekonomik krizlere, diktatörlere ve devrimlere, teknolojik değişimlere sahne olan bu yakın dönem onun sözcükleriyle yeniden hayat buluyor.

Toplumsal dayatmalara ve sömürüye direnmekten hiçbir zaman ödün vermeyen Galeano, yeni doğan yüzyılı selamlayıp 1984 yılına erişen, tarafgir fakat hamasetten uzak bir söylemle kaleme aldığı, Amerika kıtasının bilinmeyen yahut gözardı edilen bu öykülerini aktarırken alternatif bir tarih yazımının mümkün olduğunu bir kez daha kanıtlıyor.

ISBN: 978-605-772-842-5
9 786057 728425

46 TL (KDV'den muaftır.)

selyayincilik selyayin selyayincilik
www.selyayincilik.com